יָדַע וְנִסְלַח לוֹ: ט אָשָׁם הוּא אָשֵׁם
אָשֵׁם לַיהוָה: פ לב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לג נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא
וּמָעֲלָה מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ

וישתבק ליה: ט אשמא הוא על חובתה דהוא חב אשמא קדם יי: כ ומליל יי עם משה למימר: לא אנש ארי יחוב וישקר שקר קדם יי ויכדב בחברה

לקט בהיר

גא) והוא סם מיוחד לשמה קרבנות, גזילות, מעילות, שפחה חרופה, נזיר, מצורע, תלוי, ודרכו לבא בב' קמ"ין כמו סם קטן וזב משה"כ פעל עבר הלך ישב עבר, והתלעי הנקודה לשום הוא ג"כ תקוד וסם דבר אלא שמקושר הוא לפועל ודרכו לבא בניקוד זה כגון שמוע שמעתי הלוך הלכתי, ופירושו קרבן של עבירה הוא זה עבירה עבר לה": גב) יש שעושין כלן טעות הדפוס, ואומרים שאין כלן סוף הדיבור אלא מסוכר ומקושר הוא ודיבר אחד עם דלהלן, נדרש הוא בת"כ אשם אשם הבינה דבר, וזכרון הוא (בא"י): גג) דעת המפרשים כולם כאחד שטעות סופר יש כלן, שאין הדיבור לדבות לבן ב' שנים, כי אלא גם כלן כתיב „איל" כמו באשם תלוי ואשם מעילות, ומשמעות הכתיב יגיד אולמות שהוא בן ב' שנים, ת"כ מתי אולמיה דהתי מדהתי, ועוד יש להקשות, וההוכחה הכי גדולה שבת"כ איתא דיבור זה לענין שויו שצריך לכל הפחות ב' סלעים, שנשאר אשמות בהדיא בתיב בהו לו בתיב בערך שפירושו ב' סלעים כנ"ל, אבל כאן אין רמז ורמיזה, זה למדו מיתור אשם אשם שכל אשמות דין אחד להם, ות"כ אשם נזיר ומצורע שהם גם כן אשמות והוה אמינא ג"כ לדרושם, זה יש לנו מיעוט „היא" למעטו, ומה ראיה לומר כן אפשר להיפך, מרבה אני אשם שפחה חרופה שהוא איל כמו שאר אשמות וגדול הוא שסברת נוטמת שגם דמיון יהיה גדול, משא"כ נזיר ומצורע בכשב מיב בהו זה מסברת שהמיעוט עליהם בא (ת"כ): גד) תיבת בה' קא קשיא ליה מה נשתנה שבפרשת אשם מעילות לא אמר בה', ובפרט שכאן מתבירו גזל ולא מן ההקדש, ומיד חזר בו הכתוב ואמר וכיחש „בעמיתו". ועוד למה כשל מתנות ומעלה, ותירץ שהכתוב אמר ב' דברים ואח"כ מפרשם, מה שאמרתי ומעלה מעל בה' הייתי וכחש בעמיתו בפקדון, ומה שאמרתי מתנות הייתי בתשומת יד שהוא אלוה בעדים ובשטר, ומשכחת לה שמשביעין אותו הגם שיש לתבירו עדים ושטר, כגון שאמר יש לי עדים ואינם

אור החיים

נשמע זה מקרבן עשירית האיפה[יב]:
כא. נפש כי תחטא ומעלה וגו'. לא"ד למה אמר כי תחטא, ואין לנו לפרש כאן כי תחטא היא הבהמשב[יג] שכרי הוא לומר וכחש בעמיתו, עוד אומרו מעל בה' מה אלא אמר בכל החטאות, עוד אומרו וכחש בעמיתו אלא היה צריך לומר בעמיתו[יד], גם שיעור התיבה אינו מדוקדק[טו], ואולי כי יודיע הכתוב ג' ענפי רשע שיעשה בעל עבירה זו, הא' נטילת דבר שאינו שלו הוא ענף הגזל[טז], ב' ומעלה מעל בה' פי' בה' כביכול עשה המעל פי' לשון שינוי כי היא שפע על פי המעשים חיבה לזה שיהיה לו ממון וכשזה בא וגחלו ונמצא בגורם מעילה בה' ששיבה עליו את הדין שלא עמד בידו ממה שהגיעו כפי משפט ה'

אור בהיר

רכד) פי' הגם שכל הענין שטומו"ק ישנו בעולה ויורד משם למדינן נאומרו מחמת מתלה, אבל קולא זו שלרבי הזה מעכנין אין לגמור משם, שדיו לבא מן הדין להיות מדון, ושם כדלי לוות אין בנמצא קולא זו. רכה) כמו שפירשנו אצל שבועת העדות. רכו) שמאומרו בפקדון וגו' ידענו זאת.. רכז) שלא בעמיתו כחש, אלא בממון כחש לעמיתו. רכח) זה פי' כי

בִּפְקֻדּוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ
עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ: לד אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה
וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר עַל־אַחַת

בפקדונא או בשתפות ידא או בגזלא או אנים ית חברה: כב או אשכח אבדתא ויכדב בה ואשתבע על שקרא על חדא

רש"י

ואינו* רוצה שיחדע בו נשמר אלא שליחי שביעיסס[נה], לפיכך בשכוא מכחש בשליחי שביעיסס (שם): **בתשומת יד.** שם בידו ממון להתעסק[נו], או במלוה (שם): **או בגזל.** שגזל מידו[נז] כלום (שם): **או עשק.** הוא שכר שכיר (שם): (כג) **וכחש בה.** שכפר[נח]: **על אחת מכל.** אלה[נט] ש"ר ראש.

אחמת ולא יכמיש, ובפרט בג"ד ובפרט בשבועה, א"כ כחש ומעל באחדוים האחדוים (ג"א): נו) לחלי ריוח או שנתן לו במלוה בלי שום תשלום גמול: נז) רצונו בזה לתרץ הלשון, שלפי סדר הכתוב היל"ל או בגזל שפירושו דבר הנגזל, כלומר כמה בדבר הנפקד או כמה בממון תשומה יד או כמה בחפץ הגזול, זה אמר שפי' הלשון הוא שכחש הפעולה שגזל מידו כלום, ואמר שלא גזל כלום, וכן עשק פירושו שאומר שלא עשק את שכרו (ג"א), ויגעתי להבין ולמצא סתרון בדברי הש"ת כאן ולא עלתה בידי, - והנה השב ופרט הכתוב כאן ממשה מיני גזילות, ו) גזילה, שמתחלה נתת לידו באיסור נגד רצון הבעלים, ב) פקדון, בא לידו בהיתר, אבל לא להחליפו ולהוציאו ואף לא להשתמש בו, ג) עשק, או מלוה, בא לידו בהיתר להוציאו ולהחליפו לכל מה שירצה, ד) שכר שכיר, לא בא בכלל מן הבירו, והוא ממון שלו, אלא שצריך לתת לחבירו, ה) חבירה, שאפילו לא ידע הבעל שיש לו אצלו כלום, ומפני שלא רצו אותם הכמות כל אחד לבדו לומר שאין חלוק בדינים, והגם דתמרינן אבל לא דלא מגזל ולא מעשוק שאין שום חילוק בפירושן, והכתוב מלקן כדי לעבור עליהם בב' לאוין בין אם עשק בין אם גזל, אבל כאן אי אפשר לומר כן, ודאי שהכוונה בחילוקן כדי לפרשם על פירושם הפשטי, וכדי שלא יעלה על הדעת לחלק בינייהם (בא"י), ובודאי שיש עוד מיני גזילות חוץ מאלו, זה אמר הכתוב לקחן או מכל אשר ישבע עליו: נח) זה פירושו של וכחש, שאין כחש פירושו העלמה אלא בפירה, וי"ל שאם נשבע מעצמו (בלי חביעה) שלא אלא שום אחידה, ובאמת מצא, אינו חייב קרבן זה, רק דוקא באופן שכפר בשבועתו שום טענה של ממון (ג"א): נט) ג'

אור החיים

וגמלא ה' כביכול וחשד שלא עשה משפט לדק, ואולי שכפל לומר ומעלה מעל ולא הספיק לומר ומעלה בה', ונתכוון לכלול ג"כ לד הגזלן כי גם לגדו מעל בה' כביכול כי הוא דנו בחסרון הלוקח והוא נוטל מה שלא נקנה עליו במשפטי ה', ג' וכחש בעמיתו פ' שמרשיע את הצדיק כשחובע ממנו פקדונו וכו' הוא אומר לו לא היה דברים מעולם ומשימו מכחש, והוא אומרו וכחש בעמיתו פי' מפיס הכיחוש בעמיתו שהוא הגזל ממנו משימו רשע שחובע דבר שאינו שלו ואומר לו למה תשקר עלי ויביב עמו, והנה ג' דברים אלו אינם אלא בפקדון או בתשומת יד או בגזל כשנחל ממנו את שלו או עושק שכר שכיר, אבל במצא אבידה אין בה כחש בעמיתו[יט], לזה אמרה הכתוב בפני עצמה או מצא אבידה וכחש בה[כ]וגו', עוד ירמוז שלשה דברים רעים הגורמות הנפש המרשעת, הא' היא נחסרת מאורה וממעלתה, והוא אומרו נפש כי תחטא לשון חסרון בנפש עצמה, ב' ומעלה מעל בה' ע"ד אמרו אנשי אמת כי אין לך נפש מישראל שאין שפע נשמתו יורד לה להתקיים שזולת זה אין לה חיות,

אור בהיר

מחטא. רכט) שטענת המובע בנאבדה הוא רק הטערה. רל) פי' בנאבדה ולא בעמיתו.

מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֵנָּה׃
כג וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת־
הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר
עָשָׁק אוֹ אֶת־הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד
אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא׃ מפטיר
כד אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשָּׁקֶר
וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשָּׁתָיו יֹסֵף
עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם

מִכָּל דִּי יַעְבֵּד אֱנָשָׁא לְמֵיחַב
בְּהֵן׃ כג וַיְהִי אֲרֵי יְחֵטֵי וְיָחוּב וְיָתֵב
יָת גְּזֵלָא דִּי גְזַל אוֹ יָת עָשְׁקָא דִּי
עָשֵׁק אוֹ יָת פִּקְדוֹנָא דִּי אִתְפְּקַד
לְוָתֵהּ אוֹ יָת אֲבִדְתָּא דִּי אַשְׁכַּח׃
כד אוֹ מִכָּל דִּי יִשְׁתְּבַע עֲלוֹהִי
לְשִׁקְרָא וִישַׁלֵּם יָתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ
וְחָמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי לְדִי הוּא

לקט בהיר

דברים מידע לנו רש"י כאן, ראשית מחלק את הכתוב לשנים, אחר תיבת „כה", שעל כאן המדובר מן תחילה בפרט, ומכאן והלאה דיבר הכתוב מכל הגזילות בכלל, והשנית הוסיף תיבת אלה בכתוב, שבלא זה יהיה פירושו על כל שם"ה לא תעשה, ואין זה אמת, ולהברא ומובן שצריך להוסיף תיבת „אלה", והשלישית שמקרב את הכתוב ונותן מאמר „ונשבע על שקר" לסוף הפסוק, שבזה יהיה בנקל להבין אמיתת כוונת הכתוב, והוא: אחר שפירט ממשה מיני גזילות גמר אומר שעל אחת מאלה שעשה אדם לחטא (פי' לגזול) ואחר שעשה את החטא והגזילה נשבע על שקר אז חייב בתומש ואשם גזילות, ובסוף מסיק רש"י ואמר „לכפירת ממון" מוזר וכולל כל הענין בקיצור, כלומר כללו של דבר שבטעתו היה לכפירת שוס ממון (ב"א): ס) לשון עתיד זה כי „יחטא" מלי עבידתיה, אם לומר שבכל פעם שיחטא והשיב וגו' זה אין לו שחר, ואם בא העבר בלשון עתיד כמו שמצינו בכמה מקומות בתורה, הלא כבר אמר אשר עשה האדם לחטא, ולא היל"ל אלא והשיב את הגזילה וגו', אלא בהכרח לפרש הכוונה והיה לעתיד אם יבא זמן שגם אצל עצמו יהיה זאת שחטא, ובא הכתוב לרמוז מה שכתוב בפרשת נשא בפירוש שאינו חייב בתומש ואשם רק כשהודה בעצמו (רא"ם), או אפשר שלשון עתיד של „יחטא" נאמרה על המתשבה כמו אז ישיר משה עלה בלבו לומר שירה כמו כן כי יחטא כי יעלה בלבו ובמתשבתו לידע שחטא, כלומר יחודה (ב"ב): סא) פי' עיקר המון שממנו נתפשט התומש, כמו הראש שהיא העיקר לכל האברים (רא"ם), ותסר תיבת „אשר" במשפטו שיכול להסור (דע"י): סב) הלשון יחיד בזה ומתשיבו, וכמו שכתב בפ' נשא, ומתשיבו מורה על רבים, אבל אינו לשון רבים גמור, שהלא בחמת אינו משלם אלא חמישית אחת ולא שנים, ואם היה חייב

אור החיים

זולת הנפש אשר עלתה לחנתה ובאשה בעון פלילי לזה יכרות ממנו הנפש האלהי כאומרו (לך י"ז י"ד) ונכרתה הנפש ההוא, ודרך הנפש בא דרך ג' חוטין דקיים דרך ב' נקבי האף והוא דרך מקוש דביקות הנפש עם קונה כאומרו (דברים ד') ואתם הדביקים בה' אלהיכם, והנה בחטא האדם מהחטאים כאלה הנפש ההיא שולטים בה ובשפעה החיצונים כידוע ונהנים מהשפע האלהי הרשעים ההם, והוא אומרו ומעלה מעל בה' כביכול נאור הנמשך ממנו, והוא סוד הרמח

(2)

דִּילֵהּ יִתְּנִנֵּהּ בְּיוֹמָא דְּחוֹבְתֵהּ׃
כה וְיָת אַשְׁמֵהּ יַיְתִי לְקָדָם יְיָ דְּכַר
שְׁלִים מִן עָנָא בְּפַרְמָנֵהּ לַאֲשָׁמָא
לְוָת כַּהֲנָא׃ כו וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ עַל חֲדָא
מִכָּל דִּי יַעְבֵּד לְמֵיחַב בַּהּ׃ פפפ

אַשְׁמָתוֹ׃ כה וְאֶת־אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַיהוָה
אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם
אֶל־הַכֹּהֵן׃ כו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי
יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ פפפ

רש"י

ומביא* חומש על אותו חומש, וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו* פחות משוה פרוטה (ת"כ - ב"ק ק"ג): **לאשר הוא לו.** (לאפוקי בנו ושלוחו, (ת"כ) למי שהממון[סג] שלו (פס - פס):

חסלת פרשת ויקרא

שינוי נוסחאות * מוסיף. * שנשבע בו בפחות פרוטה.

ליתן חומש אליבי וכו', אבל כשנעשה פחות משוה פרוטה פטור, אמין זה ממון ואינו חייב רק בכפירת ממון: סג) ר"ל תיבת „הוא" מוזר על הממון שגזל שהוא הקרן והראש המחבר בפסוק, כמו תיבת „עליו", ובא ללמד שאם הוא הנגזל בחייב צריך דוקא ליתן לו, וזה לשון רש"י יוליכו אחריו אפילו למדי דאין לו כפרה עד שחזר לנגזל עצמו דכתיב לאשר הוא לו עכ"ל, וגם בא ללמד שאחר מותו אדרבה צריך ליתן ליורשיו, ולא תובו בזה, שהרי עתה אלו הוא הקרן הנגזל, וכמו שאמר הכתוב בפירוש בפ' נשא (מ"ל):

נכיר לו טובה, שהגיענו להשלים ויקרא.
ולאשר נתן לנו תורת אמת, אוחיל להשלים צו את.

אור החיים

באומרו (משלי כ"ח) גחל אביו ואמו וגו' חבר הוא לאיש משחית פי' אלד שמתחבר לבחינת הרע[יא] הנקרא איש משחית והבן, הב' כי גם לכללות האבל הוא גורם הכחשה פי' אלד שכל ישראל כאחד רעת אחד תסובב רע לכל הנלד, והוא אומרו וכחש בעמיתו שנעשית עמיתו כתושה מצדו רח"ל, והוא מה שרמז בפסוק גחל אביו ואמו ואמרו ז"ל (ברכות ל"ה) אמו זו כנסת ישראל, כי באמצעות אנשי חיל מתרבה בכללות עם ה' השלום והטוב והחיים:

אור בהיר

רלא) שהוא הס"ת, וזה הוא גחל אביו ואמו, אביו זה הקב"ה (ברכות ל"ה) שגורם שנהנים הרשעים מהשפע האלקי, וזה גזל גמור, וכן לכנסת ישראל, ולהפך הצדיק הוא משפיע לאביו ולאמו: סליק פרשת ויקרא ויעלה לו מכל אשר יעשה לאשמ"ה

הפטרת ויקרא בישעיה פרק מג

מא עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ בב וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי

רש"י

אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר, לכפירת ממון (פס): (כג) **כי יחטא ואשם.** כשיכיר בעצמו[סד] לשוב בתשובה ולדעת ולהודות* כי יחטא ואשם: (כד) **בראשו.** הוא הקרן ראש הממון[סה], (ממון המשתלם בראש מוסיף חומש פרע לתשלומי כפל): **וחמשתיו.** רבתה תורה חמשית הרבה לקרן אחת[סו], שאם כפר בחומש ונשבע והודה אחר

שינוי נוסחאות * ולהודות כי חטא - ובדעתו לחודות כי חטא.

(כג) בא ללמד שאם הודה אחר שנשבע אינו חייב בחומש ואשם רק בתוספת חומש אחר שנשבע לכפירת ממון: סד) ר"ל אם הודה אחר שנשבע אינו חייב בחומש ואשם רק בתוספת חומש אחר שנשבע לכפירת ממון: סה) ר"ל אם הודה אחר שנשבע אינו חייב בחומש ואשם רק בתוספת חומש אחר שנשבע לכפירת ממון: סו) ר"ל אם הודה אחר שנשבע אינו חייב בחומש ואשם רק בתוספת חומש אחר שנשבע לכפירת ממון:

לקט בהיר

שני חומשים היה ראוי לכתוב ממשיותיו שזה לשון רבים גמור, ונאופן זה שכתוב כאן הוא רק ריבה ואינו רבים בפירוש, לזה אמרו חז"ל שיכול להיות ממשיות הרבה (מלבי"ם), שאם כפר בחומש לומר פרעתיו ונשבע עליו א"כ נעשה חומש זה קרן שהרי גזלו וכתב בו ונשבע עליו ובשהודה משלם עליו חומש, וכן אם כפר חומש השני צריך שיהיה חומש אליבי וכו', אבל כשנעשה פחות משוה פרוטה פטור, אמין זה ממון ואינו חייב רק בכפירת ממון: סג) ר"ל תיבת „הוא" מוזר על הממון שגזל שהוא הקרן והראש המחבר בפסוק, כמו תיבת „עליו", ובא ללמד שאם הוא הנגזל בחייב צריך דוקא ליתן לו, וזה לשון רש"י יוליכו אחריו אפילו למדי דאין לו כפרה עד שחזר לנגזל עצמו דכתיב לאשר הוא לו עכ"ל, וגם בא ללמד שאחר מותו אדרבה צריך ליתן ליורשיו, ולא תובו בזה, שהרי עתה אלו הוא הקרן הנגזל, וכמו שאמר הכתוב בפירוש בפ' נשא (מ"ל):

נכיר לו טובה, שהגיענו להשלים ויקרא.
ולאשר נתן לנו תורת אמת, אוחיל להשלים צו את.

אור החיים

באומרו (משלי כ"ח) גחל אביו ואמו וגו' חבר הוא לאיש משחית פי' אלד שמתחבר לבחינת הרע[יא] הנקרא איש משחית והבן, הב' כי גם לכללות האבל הוא גורם הכחשה פי' אלד שכל ישראל כאחד רעת אחד תסובב רע לכל הנלד, והוא אומרו וכחש בעמיתו שנעשית עמיתו כתושה מצדו רח"ל, והוא מה שרמז בפסוק גחל אביו ואמו ואמרו ז"ל (ברכות ל"ה) אמו זו כנסת ישראל, כי באמצעות אנשי חיל מתרבה בכללות עם ה' השלום והטוב והחיים:

אור בהיר

רלא) שהוא הס"ת, וזה הוא גחל אביו ואמו, אביו זה הקב"ה (ברכות ל"ה) שגורם שנהנים הרשעים מהשפע האלקי, וזה גזל גמור, וכן לכנסת ישראל, ולהפך הצדיק הוא משפיע לאביו ולאמו: סליק פרשת ויקרא ויעלה לו מכל אשר יעשה לאשמ"ה

צַוֵּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שלישי ה א וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְיִשַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ
וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ׃ ג מִזָּכָר עַד־

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁלְחוּן
מִן מַשְׁרִיתָא כָּל דִּסְגִיר וְכָל
דְּרָאֵב וְכֹל דִּמְסָאֵב לְטָמֵי
נַפְשָׁא דַּאֲנָשָׁא׃ ג מִדְּכַר עַד

לקט בהיר

טעות, ולא היה שם אפילו זקן או נער אחד שעבודתו פסולה (ב"א): א) מניין מאמר חז"ל זה, כדי שלא יקשה לך וכי עד עתה היו טמאים בתוך ממנה שכינה, ומה נשתנה מכאן והלאה, לזה אמר שאה"ש אין זה מקומו של פרשה זו (רא"ם), ואל תתמה שלא נכתב במקומו כפ' ו' או שמיני, שהרי מ' פרשיות נאמרו בו ביום ואין גם אחד נכתב במקומו (ג"א), והטעם אפשר שהכתוב מספר בסדר שהיה, ז' ימי המלואים וא"כ והיה ביום השמיני וגו' והשרפת השכינה ומיתת נדב ואביהוא וכו' ולא רצה להפסיק ביניהם (בד"א): ב) א) שרשת אמור טומאת הכהנים והעלי מומין, ב) ואתה הקרב את הלוים שבפ' בהעלותך, ג) אמת שני ויהי מנשים וגו', ד) פרשה זו, ה) פי' אחרי ואל יבא בכל עת וגו', ו) שתויי יין בהנים שבפ' שמיני, ז) הלקת הנגעים בהעלותך, ח) פרה אדומה ריש פ' חקת: ג) רצונו לפרש מה שאמר הכתוב מן המחנה ואמנו לא נדע מאיזה מחנה, והוסיף לומר בשעת חנייתן, דרך אגב להודיע מה שנינו בתם' מנחות ל"ה. הוגלו הפרוכות זכין ומצורעין מוחרין ליכנס שם (מ"ל): ד) ובנים עולמים כל עיר ירושלים עד הר הבית ממנה ישראל, הר הבית עד מחילות העזרה היינו עד שער הנקנור ממנה לויה, והעזרה ממנה שכינה: ה) והוא בקיצור עז"ה: כמיב ברים פ' בשלח ויקח משה את עצמות יוסף „עמו" פי' במחילתו, הרי שמת עצמו מוחר במחנה לויה וכ"ש בשאר מת, וכמיב כאן ולא יטמאו את „מחניהם" ולא אמר את מחנם, א"כ הוא ב' ממנות, והכרת שהוא חוב (וכל היולא טומאה מגופו), מדכמיב כפי מצוצא בדל ישב שלא יהיו שאר טמאים ישבים עמו, א"כ הוא משולח מן הזב ומן שמא לנפש, שהוא משולח מן כל הג' ממנות, א"כ בהכרת אזב הוא זה אשר ריבה הכתוב באומרו מחניהם: ו) פירוש זה מוכרח בלשון אונקלוס שהוסיף על לשון הכתוב תיבת „טמי", ואין לפרש שרצונו לומר שאפילו ולד הטומאה נשתלח להיינו רחוקן שנגע בשמעון שנגע במת, שא"כ היל"ל דמשאב למשאב נפשא דאשתא, אך צריך ביאור האונקלוס ז"ל עצמו, למה הוסיף מיבה זאת, הלא מיבה נפש כולל כל הטומאות, בין כל המת, בין דמו, עצמותיו, בשרו וכו' כל שהנפש מלוי בו, ואפשר לומר שרצונו לתקן מיבת נפש שלא יאמר הכתוב טמא למת או לנגע, והגם שפירוש נפש כאן הוא הבריה בכללותה, וכמו (בראש' ב' ז') ויהי האדם לנפש חיה, שפירושו בריה חיה, אעפ"כ מן הסתם פירושו רוח ונשמה ואין הרוח מטמא אלא דוקא הגוף, לזה הוסיף עצמות נפש (מ"ל), ובאמר להוסיף דוקא עצמות לפי שזה מפורש בפירוש בכתוב, דכתיב (לקמן י"ט י"ח) ועל הנוגע בעצם או בחלל וגו' (סה"ז), עוד אפשר משום שהמת בכלל נקרא ע"ש עצמותיו, וכמו

אור החיים

ה) **ב. צו** את בני ישראל וישלחו וגו'. טעם סמיכות פרשה זו לשלפניה, לגד שלוה כ' על הרחקת הלוים מדברים המקודשים ומיהה עליהם הכהנים כאמור בסמוך, הטיל גם על ישראל הרחקת את שאינם ראוים ליכנס למחניהם הקדוש:

(3)

נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם
אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם׃ ד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־
חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה
וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃ ז וְהִתְוַדּוּ אֶת־

גוקבא תְּשַׁלְּחוּן לְמִבְּרָא
לְמִשְׁרְיָתָא תְּשַׁלְּחֻנוּן וְלָא יְסָאֲבוּן
יָת מִשְׁרְיָתְהוֹן דִּי שְׁכִינְתִּי שַׁרְיָא
בֵּינֵיהוֹן׃ ד וַעֲבָדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְשַׁלְּחוּ יָתְהוֹן לְמִבְּרָא לְמִשְׁרְיָתָא
כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה כֵּן
עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ו מַלֵּל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי
יַעְבְּדוּן מִכֹּל חוֹבֵי אֲנָשָׁא
לְשַׁקָּרָא שִׁקַּר קֳדָם יְיָ וְיִחוֹב
אֲנָשָׁא הַהוּא׃ ז וְיוֹדוּן יָת

רש"י

עמיל[1] שחיק עלמות: (ו) למעל מעל בה'. כרי חזר וכתב כאן פרשת גחל ונשבע על שקר* היא שלאמורה בפרשת ויקרא (ה' כ"א) ומעלה מעל[2] בה' ונחש בעמיתו וגו', ונישנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה, שאחד שכתב (כאן) והתודו, לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה שיני נוסחאות • לשקר.

לקט בהיר

שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה, ולא אמר והעליתם אותי: ז) הוא ענין ושם רשעים ירקב, כשמזכיר את הרשע מגדיגים מקללו שישמתקו עצמותיו: ח) מניין מאמר חז"ל זה, שבלא זה לא ידענו מה זה מעל, כל העובר על מצות קונו הוא מעל בה', לזה אמרו שגם שם כתיב לשון זה ומעלה מעל בה' ונלמד שפוש מן המפורש, וא"כ צריך

אור החיים

ג. **אשר** אני שוכן.") פירוש דוקא כל עוד שהוא שוכן, אבל הוגלו הפרוכות מוחרים מצורעים ליכנס למחנות (מנחות ל"ה.):

ז. **איש** וגו' כי יעשו מכל וגו'. אמר למעול[1] ולא אמר ומעלו מעל, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (ספרי) שאמרו שהכתוב מדבר במשקר בממון חברו ונשבע לו לשקר, והגם שכבר נאמר הדבר בפרשת ויקרא, חזר ונשנה לפרטי הדינים שנתחדשו בו, כפי זה יעיר הכתוב כי משעת מעשה החטא שהוא הגזל וכפירת ממון יתחייב הוא למעול מעל בה'[2]) לישבע בשמו כשיתבעוהו לדין, שאם לא כן הרי הוא בהשבון[3]), והוא אומרו כי יעשו מכל חטאת האדם[4]) שהוא גזילת ממון חברו משעת מעשה הנה הוא מסכים למעול מעל בה':

ואשמה הנפש ההוא.[5]) לגד שהוא חטא בשבועה בה' יפעיל הגרעון בנפש, ושיהא כ' לומר לשון יחיד וכל מה שלפניו ומה שלאחריו לשון רבים, מלפניו אמר כי יעשו וגו', מלאחריו והתודו, ואמלא שאמרו בגמרא כי כשיגיעך לכתוב בכגון זה הוא הרגש גדול, ועיין מה שכתבנו מזה בפרשת ויקרא (ז' כ' כ"א). גם דקדק לומר תיבת ההוא ללא צורך, יעורר

אור בהיר

למקוד הכהנים על בני לוי. יז) וכי יש מחנה אחר לטעות שצריך לציין. יח) שמשמע שהחטא שעשה הוא כדי למעול, הלא החטא בעצמו המעילה. יט) פי' לאו הוא ומוכן ושומד, והכוונה כמאמר הוא, שאם יאמר לך אדם שהגם שחטא לבני אנשים נקי הוא לגבי המקום אל תאמין לו. כ) פי' צריך להשיב ומה תועלת לו. כא) פי' בין אדם לחברו. כב) כל זה מיותר שכבר

חֲטֹאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ: ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל

חוֹבֵיהוֹן דִּי עֲבָדוּ וְיָתֵב יָת חוֹבָתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ וְחָמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לְרַחֲבֵ לֵהּ: ח וְאִם

לקט בהיר

לדעת למה נסנית, נסניל ב׳ דברים וכו׳ (מ״ל): ט) לשון רש״י סוף ויקרא, כראשו הוא הקרן ראש הממון עכ״ל, ובגמ׳ הוליכו עוד מלכתיב אחריו והמשיכו פשוט הוא שאשמו הוא הקרן, גם מיבת אשמו כן יגיה, שפירושו עונו ומעלתו והוא הקרן שזה הוא מה שגזל ומשם בו, ונקוט כלל זה ביניך, שנזכר בפרשה ה׳ פעמים מיבת אשם ואין גם אחד מהם פירושו קרבן אשם שלבסוף אמר הכתוב מלבד איל הכפורים, א״כ כל מה שאמר עד עתה היה חוץ מאיל, כן הוא בספרי, והוסיף רבינו לומר שנשבע עליו, הגם שנטילת ממון חבירו די לקרותו אשם ואפילו הלואה שבא זמנו לשלם לו נקרא אשם שכר שכיר גזלה גמורה היא, אעפ״כ כאן המדובר דוקא אם נשבע, שדוקא שבועת שקר קרא הכתוב אשם כאן להתחייב בתומש וקרבן (נח״י): י) בכתובות וכן בכמה מקומות בש״ס גרסינן ר׳ נתן אומר מנין לטשה בחבירו מנה (ראובן תובע משמעון מנה) וחבירו בחבירו (לוי תובע מראובן זה מנה) מנין שמוליאים מזה (משמעון) ומחייבים לזה (לוי) ת״ל (כאן) ואם לאשר אשם לו, ופירש״י ולא כתב לאשר הלוהו אלא אשם שלו ואשם זה קרן, כדאמרינן בהגזל (ב״ק ק״י.) למי שהקרן שלו עכ״ל רש״י, לומר הגם שראובן הלוהו לשמעון זה אעפ״כ נותנו ללוי מאחר שמעות הללו שלו הם, וכוונת רבינו כאן שגם בגזל המדובר כאן היה כן, שהגם שהתומש צריך ליתן לראובן שממנו גזל, אבל הקרן נותן ללוי מדלא כתיב לאשר גזלו ממנו, כל זה הוא לדעת הרא״ם ז״ל ברש״י, ובאמת קשה להעמיס זאת בדברי רבינו שאין דרכו לקצר במקום שיש להרחיב, וסברת הגנוב מרי בכוונת רש״י שאשם היתה מיבת „אשם״ פירושו עון ומטת היה הכתוב אומר ליתנה להקב״ה, שגזלן חטא להקב״ה, אבל זה לא יתכן, שדוקא לקחן בגר שאין לו יורשים אמר ליתנה להקב״ה, זה בהכרח לומר שפירוש אשם נתחייב והוא מכרו הנגזל, עד שיש לומר הכוונה שצריך להוליך אחריו למדי ואין לו ליתן לשום אפטרופוס או יורש אם הוא בחיים, גם בא לרבות לאחר מיתה שצריך ליתנה ליורשים שהלא חטאת הללו שלאשם הוא, וכן פירשו הכתוב בפ׳ ויקרא (ה׳ כ״ד) לאשר הוא לו ע״י״ש (נח״י), ולפברא זו יש הוכחה רבה מן הכתוב שאמר מיד אחר זה ואם אין לאיש גואל, משמע שבבר אמר שיש ליתנה לגואל, וזה מה שאמרנו לאשר אשם לו שהוא הגואל, וכן איתא בספרי בפירוש ח״ל אין לי אלא לו ולשלומו מכין לרבות שלום בי״ד והיורש ח״ל לאשר אשם לו עכ״ל הספרי (מ״ה), עוד אפשר, וזה היותר נכון וקרוב בפשטות דברי רבינו, שכל כוונתו לפרש מיבת אשם, שבניקוד זה ובלא ה״ת הוא פועל ולא שם דבר ופירושו שנתחייב, אבל אם היה אומר לאשר האשם לו היה שם דבר והיה פירושו לאשר הקרן שלו (ב״ב): יא) זה חסר מן הכתוב, ונשאר נכתב, כי גואל

אור החיים

הכתוב שהפנה הלז יעשה רושם למקור נפשות עם בני ישראל שתקרא נפש, ובדי שלא תבין שעל המועל הוא מדבר לזה אמר הטוא ולא אמר ואשמה נפשו, ועיין מה שכתוב בזוהר (אחרי ס״ז.) בפירוש פסוק נפשי אויתיך בלילה בדיוק נכון[22]:

ז. **והשיב** את אשמו. שיכה לדבר לשון יחיד הגם שהתחיל לדבר לשון רבים והתודו, לגד שהוידוי שיש הם בו(יומא ל״ז), מה שאין כן באשם איננו בהשואה, לגד שהוא בעולה ויורד[23] כאמור בפרשת ויקרא, וגמר הכתוב לדבר בשיעור זה לשון

אור בהיר

אמר מכל חטאת, וגם התחיל בחיים ואשה וגומר בנפש. בג) שפירשו נפשי על השביעה הק׳. כד) רבים מקשים הלא אשם גזילות הוא אשם קבוע ולא עולה ויורד, עוד מקשים וכו׳, ובאמת הכל נכון בדיוק גמור, ופי׳ דברי המחבר ז״ל הוא עו״ש, כי גמרא ערוכה היא ביומא ל״ו שכל חייבי קרבנות לריכים קודם להתודות ואפי׳ קרבן עולה עיין שם, ועוד יותר מזה כל מי שחטאו יהיה איזה

לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו: ט וְכָל־תְּרוּמָה

לְמֵיתַב יָת חוֹבְתָא דְּמִתַּב קֳדָם יְיָ לְיַרְוָה לְכָהֲנָא בַּר מִדְּכַר כִּפּוּרְיָא דִּי יְכַפַּר בֵּהּ עֲלוֹהִי: ט וְכָל

רש״י

להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להתודות על עונו, ואמרו רבותינו (ספרי - נ״ק קי״ט) וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים* או בן (או בת) או אח או שאר בשר הקרוב* ממשפחת אביו למעלה עד יעקב, אלא זה הגר שמת[ד] ואין* לו יורשים: **האשם המושב.** זה הקרן והחומש[ה] (שם - שם): **לה׳ לכהן.** קנאו השם, ונתנו לכהן[ו] שבאותו משמר (שם - שם): **מלבד איל הכפורים.** האמור בויקרא[ז] (ה׳ ב״ה) שהוא לריך להביא: (ט) **וכל תרומה וגו׳.** אמר רבי

שיעורי משתאות * יורשין או אח או בן אח. * הקרוב קרוב ממשפחות. * שאין.

לגאול, משום שאם המדובר מאחוה פי׳ ירושה מימות יהושע, ולא אימלא אחוזה בגר, וכאן הוא להפך, שאין המדובר שהגואל לריך ליתן כמו אם, אלא אדרבה הוא המקבל את הממון מן הגזלן וזכה אין מילוק עני או עשיר (רא״ם), ואם ממצא לומר שבוגה מתנות הוא הגואל ואינו רוצה לקבל, א״כ הרי נמחל הגזילה לגזלן והוא שלו ואין לריך ליתנה לכהנים (מ״ל), ובגלן הרי אי אפשר לומר כן, שאם כוונת הכתוב לומר שאם ימחול הגואל הרי הוא להנים א״כ הוא הדין כשנגזל בעצמו מוחל, ולמה להמעיט דין זה בגואל (ב״ב): יג) האשם זה קרן, המושב זה חומש (גמרא), אבל מקודם זה כשאמר הפחוב להשיב האשם אליו לא אמר האשם המושב, שאינו לריך, שאם אין מי שיקבל הקרן פשוט שאין מי שיקבל החומש, משא״כ כאן לריך להודיע שכין הקרן וכין החומש הוא לה׳ לכהן כלומר לאותו משמר, לפי שזר האוכל תרומה בשוגג אין הדין כן אלא הקרן משיב לבעליו דוקא והחומש לכל כהן שירצה (נח״י): יד) שאל״כ ממ״נ אם לה׳ אינו לכהן ואם לכהן אינו לה׳, ואח״ל שהוא בשותפות כלומר לריך לקנות ממנו קרבן ושתתפו בו המזבח והכהן, א״כ היל״ל בוא״ו והכהן (רא״ם), והוסיף לומר דוקא באותו משמר, שאל״כ למה אמר הכתוב לה׳, ומה יהיה אסר אם יאמר לכהן לבד, ודאי שבזה השמיענו שדוקא מי שעובד עבודתו עתה (ג״א), אבל בספרי למדו מז״ל זאת מדכתיב אחריו מלבד איל הכפורים, וזה ודאי שהוא באותו משמר (מ״ל), ואותו משמר פירושו שעובד בשעת ההבאה לא בשעת ההודאה (תוס׳), והגם שאין זה משלחן גבוה ממש מן הקלבנות, ובשאר מתנות כהונה לא אמר הכתוב לשון זה לה׳ לכהן, שאני גזל הגר שנעשה הפקר במיתת הגר ואביו שבשמים היה הרשותן שזכה בו כין מכח ירושה וכין מכח הפקר (א״ש), וזה מדוייק בלשון רש״י (וכן הוא לשון חז״ל) שאמר „קנאו״ ה׳: טו) כי מן לשון הכתוב שאמר הכפורים בה״א הידועה משמע שאין כאן מקום הנוי, אלא איל הידוע כבר, לזה אמר

אור החיים

יחיד, כי אין לורך לשנות לכתוב בענין אחר: למה כפל הכתוב ענין אחד ג׳ פעמים וכל תרומה וגו׳ לו יהיה וגו׳. לריך לדעת וגו׳ לו יהיה, ואיש את קדשיו וגו׳, איש אשר יתן

אור בהיר

מטעם שיהיה מצות עשה (מצוה שס״ד) להתודות שנאמר דבר אל בנ״י וגו׳ והתודו את חטאתם אשר עשו, עיין רמב״ם וכספר המיעוד בתריכות, וזה מה שאמר לגד שהוידוי שיש הם בו פי׳ כל מין חטא ופשע ועון בידוע, לה אמר לשון רבים לכלול כל חטא, וכן מכח לשון רבים יצא לו שהוא מצות עשה בכל מקום, משא״כ האשם פי׳ הקרבן היא בהשואה לכל חטא לגד שהוא בעולה ויורד, זה מלינה, כלומר זה בקרבן גדול, וזה בקטן, זה בחטאת, וזה בעולה, וזה בעופות וכו׳. והוכרח א״כ לומר חיבת אשם בלשון יחיד, שזה דוקא על עבירה מיוחד שהוא גזל ונשבע לשקר, כאמור בפרשה ויקרא שאין חטא זה דומה לזה לענין קרבן. והגם שפירוש חיבת אשם כאן הוא הקרבן שגזל ולא הקרבן, אין קפידא, שמאחר שהתיבה כולל במשמעותה הקרבן דרכו של המחבר ז״ל לפרש כן.

שִׁכְרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר: יז וַתַּהַר עוֹד
לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב: יח וַתֹּאמֶר
לֵאָה אֱלֹהִים | אֹתִי זֶבֶד טוֹב
הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה
בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן: כא וְאַחַר
יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה:
כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע

לקט בהיר

כר) חולק טב, והוא לשון חרמי על חלק ועל נחלה, כלומר נתן לי אלקים חלק טוב (במ"ת): בה) כ"ל שמיצת מכלי כמו ב' מיכות חבול עמי, ואין פירושו חבול אחיו, כלומר יתן לי אכסנאי, ואמרה „עיקר" שגם עד עכשיו היה דר אצלי אבל לא עיקר, כי היה עיקר דירתו אצל אחרת ומעתה לא יהיה עיקר אלא אצלי ולא כל דירתו אלא עיקר (רא"ם): כו) דייק זאת מאומרו הפעם, וכמו שאמרנו אצל לוי ויהודה שמשמע שדוקא בפעם הזאת רחוי להיות כן, ומה שילדה שפה אין זה טעם מספיק כי אמה שפה ולא ממנה או שבעה, אלא ודאי מאחר שהוא כנגד כולו (בא"י): כז) מדלא אמר הכתוב הטעם כמו בכל

רש"י

להרבות שבטים (ר"ן): (כ) **זבד טוב.** כתרגומו(יד): **יזבלני.** לשון (בית) זבול (מ"ת ת' ר"ב) הרבריו"ל בלע"ז, בית מדור, מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי(טו): **שם** לי בנים כנגד כל השיו(טז): (כא) **דינה.** פירשו רבותינו (תנחומא - בראשית ס'.) שדנה לאה דין בעצמה(יז) אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות, והתפללה עליו ונהפך* לנקבה: (כב) **ויזכור אלהים את רחל.** זכר לרחל(יח) שמסרה סימניה לאחותה (ב"ר), ושהיתה מלירה שלא* תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה

שינוי נוסחאות • ונהפכה. * שמא.

הטבטים ולאי משום שהשם בעצמו יגיד הטעם, ובגמרא מאי ואחר אמר רב אחר שדנתה לאה דין וכו', ואפשר אלא דלמה לאה לפרסם טעם השם משום עטתנותה ומשום כבודה של רחל (נח"י), ושם בגמ' הקשו ממה שבשיטו היתה לשמו משבחת ואומר יהי רצון שתלד זכר הרי זה תפלת שוא, ומילתא בסדר תירוצא מעשה נסים שאחי פי' בלאה היתה גם, ודבריהם אינו תמוהים הם כי מה תירצו בזה סוף כל סוף רחיצו שאפשר להיות בזה ח"כ איני תפלת שוא, ונאמת כן איתא בתנחומא שעד שתלד יתפלל ומניא רחיה מלאה, וכתב הד"ד אלא פליג התנחומא על הגמרא שהמדובר בגמרא שהתפלל לה' שיעזור שתלד אשתו זכר, וזה תפלת שוא שבכר עזר ה' במה שהיא אם זכר אם נקבה, אבל כשמתפלל שיעשה לו ה' גם ויהפוך את הנקבה לזכר זה איני שוא ומזה מדבר התנחומא, וזה מה שתירץ הגמ' מעשה נסים שאחי פי' לאה התפללה על גם, וכנון, ואין להקשות הלא אין סומכין על הנס, כי התפלה לא נקרא סמיכה אלא כשמסכן בעצמו או בזכו ממון על סמך שיעשה לו גם, ופשוט הוא, ומה שאמרו „נהפך" לנקבה פירושו שהיה יוסף בבטן לאה ודינה בבטן רחל ונהפכו, והוא שיסד הפייט (שחרית ל' דר"ה) עובר להמיר בבטן אחות קילוף דינה ביהוסף להנחות (מהרש"א): בח) דברה תורה כלשון בני אדם, אבל גם בבני אדם לא שיך זכירה בדבר שהוא לפניו תמיד, אלא ראיה כגון וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, ואם היא רחל עצמה או

אור החיים

כב. ויזכור אלהים וגו' (ל"ש) מגיד הכתוב כי הוצרכה לתפלה כאומרו וישמע אליה וגו'. עוד הגם שעלה זכרונה לפניו עוד יודיע הכתוב כי ה' זוכר את חסידיו מבלי שיצעקו

אור בהיר

ומש"כ שכפי השורה עולין לה ד' קלח קשה, ואפשר שפירושו שמאחר שהיו לה ד' וכן לבלהה ולזלפה ד', היתה השורה שהד' התפרים עוד ליעקב יהיו כולם לרחל. **קימו)** לתה כפל, היינו זכרים היינו שמעבר.

(5)

יֵ: וְקַבִּיל צְלוֹתֵהּ יְיָ וִיהַב לַהּ עִדּוּי:
כג וְעִדַּיְתָא וִילִדַת בְּרָ וְאָמְרַת
בְּנַשׁ יְיָ יָת חִסּוּדִי: כד וּקְרַת יָת
שְׁמֵהּ יוֹסֵף לְמֵימַר יוֹסֵף יְיָ לִי בַּר
אָחֳרָן: כה וַהֲוָה כַּד יְלִידַת רָחֵל יָת
יוֹסֵף וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן שַׁלְחֵנִי
וְאֵיזֵךְ לְאַתְרִי וּלְאַרְעִי: כו הַב יָת
נְשַׁי וְיָת בְּנֵי דִּי פְלַחִית יָתָךְ בְּהֵן
וְאֵזֵיל אֲרֵי אַתְ יָדְעַתְּ יָת פָּלְחָנִי דִּי
פְלַחְתָּךְ: כז וַאֲמַר לֵהּ לָבָן אִם
כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ

אֵלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ:
כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף
אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי: כד וַתִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן
אַחֵר: כה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־
יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי
וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וְלְאַרְצִי: כו תְּנָה
אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ
בָהֶן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ: כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי

רש"י

בנים, ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כשמע שאין לה בנים, הוא שיסד הפייט(טז) (מ' ר"ה) האדמון כבנו שלא חלה לבה לקחתה לו ותבהלה: (כג) **אסף.** הכניסה במקום* שלא תרחם(יז), וכן (שמו"ד ד' מ') אסף חרפתינו (לשון) ולא יאסף הביתה (שמות ט' י"ט), אספו נגרם (ויק"ל ד' ע"ז), וירחק לא יאסף (ישעי' ס' כ') לא יעומן: **חרפתי.** שהייתי לחרפה (על) שאני עקרה(יח), והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע, ואגדה* (ב"ר) כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לחלות סרחונה(יט) מעיר לה בן תולה בו, מי שבר כלי זה בך, מי אכל תאנים אלו בך: (כד) **יסף ה' לי בן אחר.** יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים, אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהיה ממני, לכך לא נתפללה אלא על בן אחר* (ב"ר ע"ב ו'): (כה) **כאשר ילדה רחל את יוסף.** משעולד שעטו של עשו(כ), שנאמר (עובד' א' י"ח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משעולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב (ב"ב קכ"ג - יומ"ש): (כו) **תנה את נשי ובני.** איני רוצה לצאת כי אם ברשותך(כא) (שבל פוב): (כז) **נחשתי.** מנחש הייתי*(כב), נסיתי בנחוש שני שעל ידך באה לי ברכה, כשבאת לכאן לא היו לי בנים, שנאמר (ב"ע ו')

שינוי נוסחאות • למקום. • ומדרש אגדה. • אחד. • היה.

לדקותה התמידי לא שייך זכירה, אלא על זכותה שלא היתה רגילה בה, ואין אנו יודעים חוץ מב' דברים הללו, וגם זה הוא מדה כנגד מדה בשביל שחסה על כבוד אחותה שלא תצא מיעקב בחרפה ובושה אין מהראוי שהיא תצא ממנו בחרפה ובבושה ליפול ביד הרשע עשו (ג"א): כט) שחרית יום א' דר"ה, ופירושו (האדמון) אדום הוא עשו (כבנו) כשהגיע וראה (שלא חלה) שלא ילדה רחל מלשון כי חלה גם ילדה (לבה) רצה מלשון לבי ותמיד (לקחתה לו ונהבהלה) רחל: ל) ואין פירושו שאסף וקבץ במקום אחד, שא"כ אדרבה נראה ביותר (רא"ם): לא) ואמרו שאין תוכי כבדי לפיכך נשארתי עקרה ומקומי אצל עשו הרשע (במ"ח): לב) ופי' תרפתי שפעמתי ולא מהרתי, ולדוגמא נקט מי שבר כלי ומי אכל תאנה, אבל ודאי שיעקב לא היה מקפיד על דברים כאלו: לג) כי לא אמר הכתוב טעמו שנלמו ימים אחדים שאמרה לו אמו או אבא שלמו ימי העבודה בעד רחל, גם לא שלחה אמו אחריו ונאמת לא שקט ריוצו של עשו, אלא כאשר מלד יוסף היה לו על מה לבטוח בהקב"ה (רא"ם), וז"ל הגמ' ב"ב קכ"ג: ראה יעקב אביו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר והיה בית יעקב וכו' עכ"ל: לד) ופי' תנה לי רשות להוליך אותן עמי, אבל לא שיתן לו כי כבר נתן לו וגם אין שום הו"א שיכול לעכבן, אלא משום כבוד אותנו בקש הסכמתו ורשותו, וכמו שבקש רשות על עצמו בפסוק הקודם הגם שלא היה עליו שום התחייבות (רא"ם): לה) זה פי'

כא ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה.

יב״ע: ומן בתר כדין ילידת ברת וקרת ית שמה דינה ארום אמרת דין הוא מן קדם יי דיהוון מני פלגות שבטיא ברם מן רחל אחתי יפקון תרין שבטין היכמא דנפקו מן חרא מן אמהתא ושמיע מן קדם יי צלותא דלאה ואיתחלפו עובריא במעיהון והוה יחיב יוסף במעהא דרחל ורינה במעהא דלאה:

ואחר כן ילדה בת ותקרא את שמה דינה **כי אמרה זה הוא מאת ה׳ שיהיו ממני מחצית השבטים אבל מרחל אחותי יצאו שני שבטים כמו שיצאו מכל אחת מן השפחות,[39] ונשמע לפני ה׳ תפלתה של לאה ונתחלפו העוברים במעיהם והיה ניתן יוסף במעיה של רחל ודינה כמעיה של לאה.**

כב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה.

אונקלוס: ועל רוכרנא דרחל קדם יי וקבל צלותה יי ויהב לה עדוי:

יב״ע: ועל דוכרנא דרחל קדם יי ושמיע קדמוי קל צלותה ואמר במימריה למתן לה בנין:

ירושלמי: ארבעה מפתחין דאינון מסיריין כיד רבון כל עלמא יי ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף מפתח מטרא מפתח פרנסה מפתח קבריא מפתח עקרתא: מפתח מטרא דכו כתבא מפרש יפתח יי לך את אוצרו הטוב וגו׳. מפתח פרנסה דכו כתבא מפרש פותח את ידיך וגו׳ מפתח קבריא דכו כתבא מפרש בפתחי את קברותיכם וגו׳ ומפתח עקרתא דכו כתבא מפרש ויזכור אלהים את רחל וגו׳: ואידכר מימרא דיי כרחמוי טביא ית רחל ושמיע מימרא דיי בקל צלותה ואמר במימריה למיתן לה בנין:

ויעל זכרונה[40] של רחל לפני ה׳ וקבל תפלתה ה׳ ויתן לה הריון.

ויעל זכרונה[40] של רחל לפני ה׳ ונשמע לפניו קול תפלתה ואמר במאמרו לתת לה בנים.

ארבעה מפתחות הם ביד רבון כל העולמים ה׳ ולא מסר אותם לא למלאך ולא לשרף,[41] מפתח מטר מפתח פרנסה מפתח הקברים[42] מפתח עקרות, מפתח מטר שכן כתוב מפורש[43] יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ מפתח פרנסה שכן כתוב מפורש[44] פותח את ידך וגו׳ מפתח הקברים שכן כתוב מפורש[45] בפתחי את קברותיכם וגו׳, מפתח עקרות שכן כתוב מפורש ויזכור א׳ את רחל וגו׳. ויזכור מאמרו של ה׳ ברחמיו הטובים את רחל ושמע **מאמרו של ה׳ בקול תפלתה ואמר במאמרו לתת לה בנים.**

כג ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי.

יב״ע: כנש יי ית חיסודי וחיכדין עתיד יהושע בריה דיוסף למכנוש ית חיסורא דמצרים מעל בני ישראל ולמגזר יתהום מעיברא לירדנא:

אסף ה׳ את חרפתי **וכן עתיד יהושע כנו של יוסף[46] לאסוף את חרפת מצרים מעל בני ישראל ולמול אותם מעכר לירדן.**

39) ברכות ס׳ א׳, תנחומא ס״ז ה׳.

40) אינו שייך זכירה כלפי שמים לא בעבר ולא בעתיד אלא כהווה ויהו לשון ״וזוכר חסדי אבות״.

41) תענית ב׳ א׳ וב׳, ב״ר פע״ג ג׳. 42) תחיית המתים.

43) דברים כ״ח י״ב. 44) תהלים קמ״ה ט״ז. 45) יחזקאל ל״ז י״ג.

46) לאו דוקא, אלא מיוצאי חלציו. שיהושע היה דור י״א ליוסף כ״כ בדה״א ז׳.

כה ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי.

יב״ע: והוה כדי ילידת רחל ית יוסף ואמר יעקב ברוח קודשא דבית יוסף עתידין למחוי כשלהוביתא לגמרא ית דבית עשו אמר מכען לית אנא מסתפי מן עשו ולגיונו ואמר ללבן שלחני ואיהך לאתרי ולארעי:

ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף **ויאמר יעקב ברוח הקודש כי בית יוסף עתידים להיות כשלהבת לשרוף את של בית עשו ויאמר מעתה אין אני ירא מעשו וחילו** ויאמר ללבן שלחני ואלך למקומי ולארצי.

כו ויאמר אליו לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני יהוה בגללך.

אונקלוס: אם כען אשכחית רחמין בעינך נסיתי:

אם נא מצאתי **רחמים** בעיניך **נסיתי.**

יב״ע: אין כדון אשכחית רחמין בעינך הא אטיריית קוסמין:

אם נא מצאתי **רחמים** בעיניך **הנה נסיתי** בנחש.

כח ויאמר נקבה שכרך עלי ואתנה.

אונקלוס: ואמר פריש אגרך עלי ואתן:

ויאמר **פרש** שכרך עלי ואתן.

יב״ע: ואמר קטע איגרך עלי ואתן:

ויאמר **קצוץ** שכרך עלי ואתן.

כט ויאמר אליו אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר היה מקנך אתי.

יב״ע: ית דהוה בעירך נטיר עמי:

ואת אשר היה מקנך **שמור** אצלי.

ל כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב ויברך יהוה אותך לרגלי ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי.

יב״ע: ארום קליל דהוה לך עאן קדמי ותקיף לסגי ובריך יי יתך בריגלי דאהניית לך מדעלית כביתך וכדון אימת אעביד אוף אנא עבידתא ואנא זקיק לפרנסא אינשי ביתי:

כי מעט אשר היה לך **צאן** לפני ויפרוץ לרוב ויברך ה׳ אותך ברגלי[47] **שההנה אותך משבאתי בביתך** ועתה מתי אעשה גם אני **עבודתי ואני צריך לפרנסת אנשי ביתי.**

לג וענתה בי צדקתי ביום מחר כי תבוא על שכרי לפניך כל אשר איננו נקד וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי.

יב״ע: גניבא הוא למהוי דילי:

גנוב הוא **להיות שלי.**

לד ויאמר לבן הן לו יהי כדברך.

אונקלוס: ברם לוי יהי כפתגמך:

אך הלואי יהי כדברך.

יב״ע: יאות לואי דיהי כפתגמך:

יפה הלואי יהי כדברך.

47) בשכיל ביאת רגלי, עיין רש״י, פרקי דר״א פל״ו.

עין משפט
נר מצוה

א א מיי׳ פ״ז מהלכות ממרים הלכה ס״ב סמג לאוין רכ:
ב ב מיי׳ שם פ״ו ה״ט:
ג ג ד מיי׳ שם פ״ו ה״ט:
ד ה מיי׳ שם פ״ו ה״ו:
ה ו מיי׳ פ״ח מהלכות גנבה הלכה ו:

בן סורר ומורה. בן הסמוך לגבורתו. וא״ת דילמא שנה שלפני גדולה כדלקמן (דף דף מו.) כמו שבלא הסמוך לאיש לענין מדרש״ם דרשה דרשים לאיש המסמך לגבורה בדרשה (מ״ח ב) ותקנה וחייב לגלח בה לכלל מצות ו״ל דהוה אחיכא דמקודם בכתם שערות המוביל הזמן הסמוך לגבורתו של איש ולפי׳ הר יותר מג׳ חדשים לא הוה חייבין במה שבימי קטנות כיון דאיתא דלוי להוליד דקרינא ביה בן ולא אב: *קטן ו״ל מי אתה נדיך למחזר כו׳. ותיש ומנא ליה להאי קטן ממונא דאמרי׳ בפרק מי שמת (ב״ב דף קנ:) אין לקטן ולא בשדה לו ע״י אחר הא אינה לקטן מ״ד בפ׳ מי שמת *זכין לגדול ואין זכין לקטן ולפי׳ מ״ד זכין לקטן ליה מדרבנן ולא מדאורייתא דחייב מתורה בעלייתם כדמוכח בפ״ק דבבא מציעא (דף י. ע״ב) דאמרי׳ אבר מצוה יהא מיתבי ולא בר מצוה מבליחות וקטן לאו בר סמכא (ביצה דף סה: ומס) גבי לחזר וזורקו לגוו ונטלו ובזה לעצמו ואין זוכה לאחרים תפן ומחזיקו לאחר שעה זוכה בין לעצמו בין לאחרים משמע דהייט מדאורייתא מדפריך מ״ד אחד זה ול׳ זה זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים מהסיא דמעריסין על מעשר שני דמשמע דזוכה לאחרים מדאורייתא והא דתנן בהאזקין (שם דף עב:) מליאים תרם וקטן יש בהן גזל מפני דדרכי שלום אבל מדאורייתא לא דעם אחרת מקנה לומן שאני והשתא ניחא הא דאמר בפ׳ לולב וערבה (סוכה דף מו:) לא ניקבי לולבים לולביה ליטקא דיטקא מיקבא קני לקבויי לא מקבי דמיקבא קני לאפוי מדאורייתא דע״ד דעת אחר׳ מקנה לומן זוכה מדאורייתא לאחרים ברב מסי דגיטין ולעצמו לבולי עצמה והא דאמר בריש פ״ב דקידושין (דף מב. ומס) לים זוכה ואין קטן זוכה היינו דאין ממנה אחרים על פסמו לא נמי אין זוכה לאחרים קאמר אמ״נ דדעת אחרים מקנה לומן ודלא כרב אבי וא״ת והאמר מדקדק בגיטין* דזוכה לאחרים מדפורה מעשר שני לאחרים והלא אפי׳ לעצמו לא זכי מדאורייתא כשאין דעת אחרים מקנה לומן ובחילול מעשר מי אוכל דעת אחרת מקנה לאחרים ע״ש זכייה קטן ו״ל דקסבר המקשה דכמו שזוכה לעצמו בחילול מעשר מן הפורה מחמת דמופלגת סמוך לאיש דאורייתא כמו כן זוכה לאחרים מן הפורה. וקשה משמע ביבמות פרק חלוצה הוא בן דעת אינו לא זכייה מדאורייתא דאמרינן דבגן דקיבריי אמרי כאן בתיעוק שיש בו דעת אין בו דעת ובחיזוקו כגון (ב״מ דף עח) משמע דלית ליה זכייה מדאורייתא דגרסי׳ בריש ספרים קטן בני דשליחות אית ליה זכייה מדרבנן אית ליה ופרים דלא גרסי׳ מדרבנן ועוד מבכורות לה שיש לו ממון לקטן כגון שירש לה אביו קודם שנתגייר דדאמרינן בפ״ק דקידושין (דף יח.) דשובר טובכים יורש לה אביו דבר תורה אמל״ כי ירחמה לעשו נחתי לה סר שעיר לי נמי במעשה ידיו דמלאכתו ושכר שכרו אלו מדאורייתא ולא״ת היאך יתחייב אדם לתנם על גזלו הא אין בנכסיו על מעשה שרש שוטה וקטן כדדרשינן בהגזל קמא (ב״ק דף קו:) ובפרק שבועת הדיינים (שבועות דף מב.) כי יקן אדם ואין עתיד קטן כלום ו״ל נמי בקופן ושבבו ולא״ת והאלך מתגייר כי אמרינן נמי דקטן אית ליה זכייה (ב״מ דף עב.) דכיון דלא אתי בכלל שליחות אית ליה זכייה מדרבנן אית ליה ומ״ש דלא בין דחיכיבו ודו בתון כאחד שאני אבל אי קטן ליה ליה זכייה מדאורייתא הא דאמרי׳ בפרק הערל (יבמות דף עח. ומס) אמר שובר טובכים משובר מתגייר בנה אין נרך מבילה ואפשר הנחת לאחרי כן יורש אם אמו ומיהו קשה מהנהיא דפ״ק דכתובות (דף יח. ומס) דאמרי׳ גר קטן מטבילין אותו ע״ד ב״ד ולכל מוני מביא גר ולהתרות בבת ישראל וקידושיו קדושין וכבר שולפין ומי״ב מתן ולכל מילי דאורייתא ולא משמע שיהא מטעם דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה תדע דה״מ בגר ולא מעשה והאי קום עשה הוא ושוב מדפריך מאי קמ״ל תמיעת זכין לאדם אינה בכל מה שבידו מטבילין אותו לשם זכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו וכגוף שנעשה גר וכגון שהיה בעצמו גר ומכל מקום דמשמע שוכר טובכים בהפקירא ניחא ליה הייט משום דאם בכל מקום אחרים בעצמו הוא כדפרישית שהמילה והטבילה בגוף הם מלות שאבותיו נכנסו לברית במילה וטבילה והרלתה דמים וכמה קנסים הו בשעת מתן תורה וכפרק שערה יתומה (קידושין דף עד.) אמר ר״ש דבורה שנתגיירה פחותה מבת שלש שנים ויום אחד ולא מיחו בידה מדכתיב בשלל מדין וכל הנפש בנשים וגו׳ וכרי פנחס היה עמהן ותש״ג דאמרינן בכתובות (דף יא.) הנחלו יטלון לנחלה שנה אחת ולא מיחו שוב אין יטלון לנחלה דמשיל לה מילה וטבילה של קטנה שהיתה בגופה ואין חסרים בגופה ולא מיחו הייט קבלה:

בן סורר ומורה כו׳. סדר נפקלין דמיגא נפרקין דלעיל* מפיים הלכותיו ואזל: משיביא ב׳ שערות. אבל מקמי הכי לא מיענש כדמפרש ואזל שעדיין לא בא לכלל מצות: עד שיקיף זקן. שיהא זקן מוקף שער סביב פולו: התחתון ולא העליון. לא זקן ממש אלא זקן תורה אור מתוא המקום אלא שדברו חכמים בלשון נקיה: שנאמר בן ולא איש. חה מסקקיף זקן אים סות. ואע״ג דבן מקבטותו קרוי בן לא מפיק לחיובי מקמי שיבים שמי שערות דקטן פטור אלא בא לכלל מצות הלכך מיתבי בתר הכי סות. ואע״ג דמבי מיתי שמי שערות לענין כל התורה אים הוי מיבו כי מיענשה קרא לאו בתחלת אישותו קא ממעט כדמפרש בגמרא בן הסמוך לגבורתו של איש אלמא בתחלת אישותו מיבעיא קרא: גמ׳ היכא אשכחן. בסמר עוסקין דענש הכתוב את הקטן דהכא נעי קרא למיפטריה: אטו בן סורר ומורה על שם חטאו נהרג. דנגעי בר עונשין וכי מה מעון שיהרג מפני שאכל מרטימר בשר ושתה חלי לוג יין ועל שם סופו נסקל כדמפרש בגמרא פרקין (דף עב.) סוף שמגמר נכסי אבי ומנקש למודו ואינו מולא וכו׳ אמרים סופה מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב: וכי היה לאיש בן סורר ומורה. לכתיבא לכלל אים אבן הוה קולא לו הכתוב בן סורר ומורה: תני ר׳ חייא. בתחילתה הכי מתיבית שמי שערות עד שיקיף זקן: עד שיקיף עטרה: כי אתא רב דימי. פרשה דהא דמנא עד שיקיף עטרה לא שמעינן דהקפת זקן הכתמתן דקאמר מתני׳ הקפת גיד קאמר סמוך לבילים ולא הקפת הכים של מילים דהוו לבתר הכי עובדא: רב חסדא. סבר קטן שלא הביא שמי שערות מולד: לכדרב יהודה. דאמר הא לאים בבן סורר ומורה עלמו קאי והכי קאמר כשיהיה הבן לאים כלומר כשיגיע לכלל אישות: ה״ג א״כ לימא קרא בן לאיש. דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל אים: מאי כי יהיה לאיש בן. השתא משמע כשיהיה לאים בן דהאי אים אלמות קאי ולמשמעו דבנו של קטן פטור לשולם: ואימא בולדה. הא קא לבדרב מסקנא הוא דאתי למשמעו בנו של קטן אבל קטן עלמו מיתייב דהא בן כתיב ומסמוך לגבורתו של אים מעלה בן: ה״ג א״כ לימא קרא כי יהיה בן איש. ל״ב דכולה אלמות קאי לא לכתוב ביה ל״ד אלא וכי יהיה בן אים סורר ומורה דמשמע בנו של אים ולא בנו של קטן: מאי. וכי יהיה לאים למה הקדים לאים בריש והלכך להגיל בו ל״ד: שמע מינה תרתי. משום דהשתא משמע הכי כי יהיה בן לאים כשיגיע לגבורתו של אים ומשמע נמי אלמות כי יהיה לאים גדול בן ולא שיהיה לקטן בן: ופליגא דרבה. הא דרב מסקנא דאמר קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה: ואם אין לאיש בראל. נבי גזל ומשבע על שקר דכתיב לעיל מייתי ומתודו את אשמתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו והאי אשמו קטן של גזלה: שאין לו גואלים. אין לו אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם: בגזל הגר. ותא לאחר שמשבע לו ואין לו יורשים: ואמר

ד׳ עד שיקיף זקן ליאל בפ״ל

בן *סורר ומורה *מאימתי נעשה בן סורר ומורה משביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה שנאמר °כי יהיה לאיש בן בן °ולא בת °בן ולא איש קטן פטור שלא בא לכלל מצות: גמ׳ קטן מגלן דפטור מגלן בדקתני טעמא שלא בא לכלל מצות ותו היכא אשכחן דענש הכתוב דהכא ליבעי קרא למיפטריה אגן הכי קאמרינן אטו בן סורר ומורה על חטאו נהרג *על שם סופו נהרג וכיון דעל שם סופו נהרג אפילו קטן נמי ועוד בן ולא איש קטן משמע אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא וכי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש: ועד שיקיף זקן התחתון כו׳: תני רבי חייא עד שיקיף עטרה כי אתא רב דימי אמר *הקפת גיד ולא הקפת ביצים אמר רב חסדא קטן שהוליד אין בנו נעשה בן סורר ומורה שנא׳ כי יהיה לאיש בן לאיש בן °ולא לבן בן האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב א״ב ליימא קרא כי יהיה בן לאיש מאי כי יהיה לאיש בן ש״מ לכדרב חסדא ואימא בולדה לחבי הוא דאתא אם בן נימא קרא בן איש מאי לאיש בן שמע מינה תרתי °ופליגא דרבה דאמר רבה קטן אינו מוליד שנא׳ °אם אין לאיש גואל *וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל °אלא בגזל הגר הכתוב מדבר ואמר

מתני׳ עד שיקיף זקן הכתמתן דקאמר מתני׳ הקפת גיד קאמר סמוך לבילים ולא הקפת הכים של מילים דהוו לבתר הכי עובדא: רב חסדא. סבר קטן שלא הביא שמי שערות מולד: לכדרב יהודה. דאמר הא לאים בבן סורר ומורה עלמו קאי והכי קאמר כשיהיה הבן לאים כלומר כשיגיע לכלל אישות: ה״ג א״כ לימא קרא בן לאיש. דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל אים: מאי כי יהיה לאיש בן. השתא משמע כשיהיה לאים בן דהאי אים אלמות קאי ולמשמעו דבנו של קטן פטור לשולם: ואימא בולדה. הא קא לבדרב מסקנא הוא דאתי למשמעו בנו של קטן אבל קטן עלמו מיתייב דהא בן כתיב ומסמוך לגבורתו של אים מעלה בן: ה״ג א״כ לימא קרא כי יהיה בן איש. ל״ב דכולה אלמות קאי לא לכתוב ביה ל״ד אלא וכי יהיה בן אים סורר ומורה דמשמע בנו של אים ולא בנו של קטן: מאי. וכי יהיה לאים למה הקדים לאים בריש והלכך להגיל בו ל״ד: שמע מינה תרתי. משום דהשתא משמע הכי כי יהיה בן לאים כשיגיע לגבורתו של אים ומשמע נמי אלמות כי יהיה לאים גדול בן ולא שיהיה לקטן בן: ופליגא דרבה. הא דרב מסקנא דאמר קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה: ואם אין לאיש בראל. נבי גזל ומשבע על שקר דכתיב לעיל מייתי ומתודו את אשמתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו והאי אשמו קטן של גזלה: שאין לו גואלים. אין לו אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם: בגזל הגר. ותא לאחר שמשבע לו ואין לו יורשים: ואמר

מסורת השס

[דף נ.]

מה נב

מוסף רש״י

משביא שתי שערות ועד שיקיף זקן. אבל קודם כי שערות לא בי מעטן הוא ומסתקיף זקן ולא לאחר ולשמעתא אמר בן ולא הרשוי לסיות אב (מה נב).

התחתון ולא העליון. כאילו הקפה זקן אמרו בתמתן שלמעלה ולא הסלקן (שם).

וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל. מוצא יעקב כשר אחר מכל ישראל קיים הוא קרוב לו (קדושין מה.) אם אין לו בן אם לו אם יש לו קרוב עד יעקב אבי הקרוב קרוב יותר (ב״ק קטו.).

אלא בבגל הגר. ומשבע לשקר לכמיב לתמול מכל כה׳ (שם).

ב״ק קנ. קדושין מה.

[דף נ.]

[שם קס.]

[לקמן מלא]

[דף פה. ומס]

מסורת השס"ם

ואמר רחמנא איש. ולא כתיב ואם אין לו גואל מאי טעמא כתיב אם אינו אלא משום דכתיב ואם דמשמע פעמים שיש לו יורשים ולהכי כתיב אם ללמדך שיש כהן דאילוקא לפקודי שמא יולד בית משמגייר ואיקו רבאלי לאפקעא קרן שלו ולמתו לכהן עד שמדע שאין לו יורשה אור

[ג"ע קמ:] מדעת שאין לו גואלים. איש. גבי שפחה מרובה כתיב (ויקרא כה) ואם כי יסיג יד גר ומשגת ידו ונמכר לגר תושב עמך וגו' שלא הביאה שליש. משום אמה ומרעה אינה מצמחת: וכי יוד. מלאפקיה בלבון מחיד ולא כתות ולי ירשיע אם לגיתר דרוש בית. אמי אמי מוד מבשל: בן לא אב. לגבי בן סורר ומורה בן ולא אב. ולגבי בן סורר ומורה בן שכבר נולד לו בן דשות אינו נעשה בן סורר ומורה ולא קנין לא מולד ה"ל דאיפרכיך למעוטי: אי נימא דאיעבורא. אמאי מהאי בפר דאייתי שמי שערות ושיהה בו ע' חדשים להקיף זקן ובמוך כך נולד בן וקא ממעט קרא דאע"ג דרחוי הוא לבן סורר ומורה ופטור בשביל שנולד לו בן: והא א"ר כרוספדאי. כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא אלא לאו דאיעבר מקמי דליתי שתי שערות ואוליד מקמיה דלקיף זקן ומ"מ קטן מוליד לא לעולם דאיעבר בתר דאיתי שתי שערות ואוליד בתר דאיתי שתי שערות ועד שיקיף זקן ואע"ג דלא מלו ג' חדשים מלו ג' חדשים אע"ג דלא הקיף יתיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דרב חונא בריה דרב יהושע ש"מ מדרבי כרוספדאי א"ר שבתי יולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימיה דאי ס"ד עוברה ניכר לשליש ימיה למה לי ג' בתרי וחילתא סגיא א"ל לעולם אימא לך *עוברה ניכר לשליש ימיה זיל בתר רובא אמרוה קמיה דרב חונא בריה דרב יהושע אמר להו ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא התורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה ואת אמרת זיל בתר רובא אהדרוה קמיה דרבינא א"ל ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא והתנן *אחד אומר בשנים בחדש ואחר אומר בג' עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע ואי ס"ד לא אמרינן זיל בתר רובא נימא הני דוקא קא מסהדי ואבדושי הוא דקא מכחשי אהדדי אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא אמר רבי ירמיה מדפתי אף אנן נמי תנינא *בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה ואם בא עליה יבם קנאה והייבין עליה משום אשת איש ומטמא את בועלה לטמא משכב התחתון בעליון נישאת לכהן אוכלת בתרומה בא עליה אחר מן הפסולין פסלה מן הכהונה ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין עליה והיא פטורה

ואמאי

בידוע שאין לו גואלים. ומ"ש דמשמע דקמן ביחוש שאין לו גואלים משום דאיתא מוליד וקן בכל לון בין המולד (מדרש דף לב:) זאת אומרת הולדת בין גדולה בין קטנה ופירך קטנה בת ליכה היא מאי קושיא הא אמרינן לקמן בשמעתין זכרות הראשונים היו מולידין בת' שנים ויום ולמר דלקח ס"ש שבזכרות האחרונים נתנו חכמים סימן להבחין שערות לקטנה בת י"ב שנה ויום אחד ולקמן בן י"ג שנה ויום אחד בזכרות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדולה מקומם הכרבה ואת דקאמר לקמן וכי מבר בגלגל מסכן בר י"ג שנה הוא דכתיב לאיש לאיש איש מזיד ומורע ואין קטן מזיד ומורע א"ל רב מרדכי לרב אשי *מאי משמע דהאי מזיד לומר בשנים בחדש. פירשתי לעיל בפרק היו מחקין (דף מא:) ד"ה שזה: בת ג' שנים ויום אחד. בגמ' לרבנן מיבעי: ולא דלא מיבעי ליה לרבנן דאמרי בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה. ואם בא עליה יבם קנאה. ואם בא עליה אחר מן הפסולין פסלה מן הכהונה ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין עליה והיא פטורה ואמאי

ומאי

ראמר רחמנא איש *איש אחה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו קטן אי אתה צריך לחזור עליו בידוע שאין לו גואלין איתיבה אבוי איש אין לי אלא איש בן מ' שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין ת"ל ואיש א"ל יש לו ואינו מוליד בתבואה שלא הביאה שליש דמי דבי חזקיה תנא *וכי יוד איש איש מזיד ומורע ואין קטן מזיד ומורע א"ל רב מרדכי לרב אשי *מאי משמע דהאי מזיד לומר בשנים בחדש. פירשתי לעיל בפרק היו מחקין (דף מא:) ד"ה שזה: בת ג' שנים ויום אחד. בגמ' לרבנן מיבעי ליה לרבנן דאמרי בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה. ואם בא עליה יבם קנאה. ואם בא עליה אחר מן הפסולין פסלה מן הכהונה ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין עליה והיא פטורה ואמאי

[ג"ע קמ:]

[שבת לח.]

[יבמות לה.]

[ג"ע ב.]

[סנהדרין לא.]

[ג"ע נ:]

יבמות מ:

קידושין י.

מס' נד:

עין משפט
נר מצוה

ד' א מרי פיש מהלכות גלה כלי ד' סמנ בעין עב (מוס"מ מרי מסמן)
ד' ב ב' מרי' פיש מהל' ממרים הלכה ו' סמנ לחוין רכ:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה קנאה ומרי' מיקבל לגיים לא גיטה. עיין. יבמות דף קמ ע"ב בתוס' ד"ה קנאה שבשילה ובקידושין דף מב. מיב בתוס' ד"ה היה ולגיים. ובקידושין דף י. מיא שוס' ד"ה ומקבל:

מוסף רש"י

איש אתה צריך לחזור עליו. ולמאחל אם יש לו בנים קודם שמתבטל לכהן, קטן שאין לו בנים ביחוש שאין לו בנים יתבטל לבהנים, ותהכלא ופקא לן דקטן (כ"ק קמ:).

עובדה ניכר לשליש ימיה. דכתיב (בראשית לח) ויהי כמשלש חדשים (יבמות ל.).

אחד אומר בשנים בחדש. הכא זה אם אומר ואחר מן המדים אומר בשלשה בחדש, ובדומן קיימת, וכ"ל סיי בחקין אומן בשנה מקיומת, וכיון דאשוו אינון אומר בשלשה לא בדבריו, ובאמרקום לאיה יום בחדש אומר זה בשני חדש בשלישי, שיהון על יום אחד שעיה, אלא שזה יודע בעיבורו של חדש, שאמר שעבר אלא ובוקבא ר"ש בדים שנים ויום, חה שאמר בשנים בחדש יודע בו, חה שאמר שלשה אבור שבוקבא בדים שנים, והחיל רש בומון בבן, אע"פ שמלוהן אנו מאלן אם בדומן כלי שמתבטל, לבטל אם הבפה, אין בדיניו בה לבלבן (מסמים יא:).

בת שלש שנים ויום אחד. פיאמה ביאה לכל דבר (מדה מד:) קיים לנו לרבנן דאמר אין בתולים מחיין ותאמר הא לחיים לביאה (לעיל נה:) אבל מסות מבלן בתולן אלבם בפין ואינה ביאה (קידושין י.).

מתקדשת בביאה. מדעם הא' (שם) ע"י אמר לבא אם מפרש אביה לאחר בבא אליה לשם קידושין ובאבל זכלי בבמו בקידושיה דמתיר אם בתי בתחי לאחר הבא, אבל הא' בעמה ואמרה ואמרה כשהיא יבמה אין בה קידוש ערוה אלא רבנן בחה בקידוש ולא הלריכה בו אלא מיאחר בעולמא (לעיל נה:).

ואם בא עליה יבם קנאה. חכה בנבלי אמר ליהיה ולעמא לה (מדה מד:) ואם רצה להיליה מוליה בבבן (קידושין י.) ויבאה יבי יבום ומבבבשה אחמר בבבן ומקבלו אביה ואינה בריבה מליבה, דהא בבילת אבה מבבבן, ולבבן אבבבן בבבן בבבן ב

בתולה לאמרם בדומים אלונה מלאה דלקמן דשמן מתעלת פיון שמומה יבם לא מיסמסת לגיסה מהרי יבמה יבא עליה בעל. כדאמר ר"ח דכשמתה דקיים קמ"ל: **אלמנה** לעולם. וסא ליכא לאוקמי דמסקינן מכלל דמוקמינן דבא מוקמינן לה בדקתני מוקמינן לה בדקתני מוקמינן לה בדקתני

כ"מ לעתות רחוקות מאד, אך כיון דחכמים תיקנו כי' להם לחזק שיאמנו דבריהם, ואמר דמ"מ הם האמינוהו והעמידו על הדין שיכלו נאמן כאלו הי' מלאורייתא, וע"ז הקשו ת"כ מה הועילו חכמים בתקנתן כי ודאי לא ימלא כזה שלא יעמוד כ"א לימים רבים ובאחד כאחד, ועל זה השיב דאתא"ב עכ"ל. **והשיב** לו אחי חביבי הרב **רבי שלמה** נ"י בזה"ל. **בנתי** לרעי מרחוק פי' לא בא לתפוס דברי אבי אבי הרב ישראל זצוק"ל, אחרי שדברי רו"מ עליו ז"ל איננם דקדוק בענין כ"א בלשון כי אלו כתב ז"ל להקשות מן מ"ש שמואל והם האמינוהו וכמו שהקשו הראשונים נ"ע כבר הי' נכון וכל כהאי אין חובה על כל אדם לדקדק, וכש"כ לאבי מאור הגולה נ"ע, אשר נודע כי מרוב ערדות למודו וטרדות הפנינים במדינה וחוץ למדינה היו כל כתביו בחדושי דאורייתא ואף התשובות שהשיב רובן דרובן נכתבין אף בעש"ק יום דמפגרי ביה התלמידים אשר בישיבה וכמדומה אני שמ"ש רו"מ שי' על דברי אאמ"ו ז"ל כיון רק להועשה אל קושיתו על הראשונים ז"ל, ובאמת גם לדברי רו"מ שי' שחז"ל העמידו דבריהם על הדין אף הכי' ראוי להם לחזק דבריהם מ"מ לא נופל היעד לשון והם האמינוהו דלא מעצם נאמנות שהאמינוהו הם ז"ל הוא נאמן, כ"א מצד הדין כיון דלא עשו חיזוק לדבריהם ממילא נשאר על הדין, ומ"מ מודינא ליה לרו"מ נ' שלולי דברי הראשונים ז"ל היה נו אפשרות לפרש כן כי זהו אמת שבעל דבר תורה אין קושי' אם יהיה הדין קשה המציאות, והרי יותר מזה מצינו דיש מאן דס"ל דעיר הנדחת ובית המנוגע ובן סורר ומורה לא היה ולא יהי' (פרק בן סורר ומורה דף עט ע"א) אך דעתנו קורה להדין דבריהם כש"כ לחלוק עליהם, ומ"מ הבערה זאת אשר הביאו שי' הביאה אותי לידי פלפול קצת בל אמנעו מהגיגו בזה לפני מעלתו, דהנה יש להקשות במה דאיתא (בדף יג ע"א) אלא לר' יוחנן תרתי ל"ל כו' בתרייתא להודיעך כחו דר"ג דאפ"ג דליכא מגו מהימנא, וקשה לי במה אשמע לן זה, הא גם בבתרייתא איכא מגו דהיתה מכחישתו ועונשת בתולה אני ואי דהוא נאמן נעשון פ"פ הא ר"י דסבר כנסה בחזקת בתולה כו' יש לה מנה לית ליה דשמואל דלדידיה ליתא לחזקה אאע"ב וכמ"ש התוס' (דף י ע"א ד"ה חזקה) וי"ל דמה שהולידו התוס' דר"י לית ליה דשמואל יש לדחות עפמ"ש מעלתו נ' דהאי החזקה אאע"ב באמת אינו עשה אל הנאמנות וי"ל דגם לר"י הבעל נאמן, אף דליכא חזקה אאע"ב מ"מ נאמן מדינא ככל כופר הכל, ואי משום קושי' הש"ס מה הועילו חכמים בתקנתן י"ל דזהו קושיא רק למ"ד כנסה כו' אין לה כלום אבל לר"י אין זה קושיא כלל דכיון דיש לה מנה ת"כ יצטרך נשבע שבועה דאורייתא דהוה מודה במקצת הטענה דומה למ"ש הרמב"ם ז"ל בעונשת בתולה נשאתני והוא אומר אלמנה נשאתיך דחייב לישבע ש"ד ושפיר הועילו בתקנתם דודאי לא ישבע לשקר, אבל י"ל דמ"מ דברי התוס' דלר"י אין הבעל נאמן נכונים עפ"מ שהקשו התוס' (סוף דף ט) ע"מ הבעל נאמן אמאי לא נאמינה לדידה במגו דמ"ע, ותירצו דהוי מגו במקום חזקה אאע"ב וא"כ לר"י דלדידי' ליתא לחזקה זו ממילא אין הבעל נאמן כיון דמגו דמ"ע אלה אינה נגד חזקה ונאמנת היא במגו ומעתה ל"ק קושייתי דלמא גם עצם דבתרייתא דמ"ע אני נאמנת הוא מעצם מגו דמכחשת, דהא מכחשת עצמו אינו כ"א מעצם מגו דמ"ע וע"כ דנאמנת בעצם טענת מ"ע בלא מגו. **ברם** הדברים שאמרתי דלר"י דיש לה מנה ליכא קושי' מה הועילו חכמים בתקנתם כיון דיתחייב ש"ד טעות הם שע"כ לא כתב הרמב"ם דחייב לישבע בטעמן אלמנה נשאתיך אלא אחר התקנה דגזרי כתובה ממטלטלין וכמ"ש הרא"ש והה"מ עכ"ד אחי נ"י].

ובשם הרשב"א כתב הר"ן כיון דאית לה רוב וחזקה היא נאמנת מדינא, ובאמת קשה לי על הרמב"ן הא לקמן רפ"ב מקשין דניחל בתר רוב נשים בתולות נשאות ופירש שם הרד"ק דגם לשמואל דס"ל שאין הולכין בממון אחר הרוב פריך משום דהוי רובא וחזקה ובני מוליאין ממון, והרמב"ן סתר דבריו מעצם דליכא חזקת הגוף דדלמא נכנסה לחופה ולא נבעלה עיי"ש ת"כ הכא שפיר קיימא הסברא דברוב וחזקה ובני מוליאין ממון נגד בני דהמוחזק ול"ע. (ועי' בתשר ח"ל סי' קנ"ז).

דף י"א ע"א אר"ל גר קטן מבדילין אותו כי' חכין לאדם שלא בפניו.

דמה דקי"ל אין שליחות לקטן, לא משום דקטים בחו דקטן, אלא משום דמעשה קטן אינו כלום והעשיה שעשה אינה אינה מעשה, ומיהו זה דוקא במקום דצריך דעתו ועשייתו בגון בתרומה, דמאיזה טעם שהוא, או משום דדלמא רוצה לעפור במעשה או במרובה, או משום טעם אחר עכ"פ הדין מוסד דצריך לעשותו שליח אמרינן דקטן אין לו מעשה אבל היכא דלא"ל דעתו שיעשה שליח, גם בקטן יש שליחות. (**אאב"ה** אמר לי אחי חביבי הרב **רבי שלמה** נ' שדברי הרמב"ם (רים פרק ד' משלוחין) בטעם א"ש לקטן משום דקטן אאו בר דעת הוא מורה כדברי אבא מארי זצוק"ל אבל אמר לפקפק בדבריו מאחר דקטן, דקטן ל"ל אחר משום דהאי דגברא משום שליחות אתרבי והרי בחלר א"ל לא מחשבה ולא מעשה).

והתוס' לא נחתו לכך וכתבו לחלק בין תרומה לזה (בסוף ד"ה מבדילין) ואח"ל דטעמא בעו לאשמעינן מה דבתרומה צריך שיעשנו שליח דזה אינו ענין לכאן דכל זה ברור דגם גדול צריך שיעשנו שליח בתרומה ומה לנו בטעמא לבכא, יהיה הטעם אחר שיהיה מ"מ כיון דצריך שיעשנו שליח ומעשה קטן אינו כלום מש"ה אין לו שליחות) **ולפי** הסברא שלפנינו בפרק א"ל דזכיה מדרבנן אית ליה, קשה איך משכחת גר קטן מדאורייתא וכתבו בתוס' דמשכחת לה במעוברת שנתגיירה דבמה א"ל עבילה והוה גר מה"ת, ואני תמה דהכי דעלתה לי עבילה דאין זה חילה מטום דהיינו רביתיה, מ"מ גירות אין כאן דכיון דקיי"ל עובר לאו ירך אמו הוא וקיי"ל דקטן ל"ל זכיה מה"ת א"כ מאן מצווי לגר ודי יפקח עיני השורות, ובשעשועי עם בני יקיר לי הג"ר **שלמה** שי' בפלפולי דאורייתא, (**אאב"ה** שרלה אחי נ' לומר דאפשר דכמו הדדין באין שליח לדבר עבירה דמ"מ אם המעשה מועיל בשביל אחד יועיל גם בשביל זה המשלח בעבירה לפירוש הש"י בב"מ בשותפין שנגנבו ה"ה נמי בכל מילי דאמרינן אין שליחות כמו א"ש לגכרי דמ"מ אם במעשה זו עשה שליחות לגכרי ולישראל מאוך שמועיל לישראל מועיל נמי לגכרי ויקיש גם לישב בהקדמה זו קושיא אחת בתוספי בנדרים אי בהני שלוחא דידן ניהו וקשה א"כ איך מקבלין קרבנות מן הנכרים הא א"ש לגכרי, ואמר ליישב עפ"י דברי התוס' קידושין (דף כג ס"ב) דשלוחי דרחמנא ודאי ניהו והאיבעיא רק אי הוי נמי שלוחא דידן ומש"ה מתוך שקיים שליחותו לגבי דרחמנא מועיל גם לגבי נכרי (להבנת בעל קלה"ח בדברי רש"י אין מעמד לדברי אחי הג' נ') וכתבתי דלדבריו י"ל גם הכא אף דא"ש לקטן מ"מ מגו דחוכית לעלמה לגירות זוכית נמי להעובר לגירות. (**אאב"ה** חד מן חכימיא דק"ק קאלים השיב על סברת אחי שי' מרים פ"ב דקדושין (דף מב ס') ותסברא דהא שליחות הוא וקטנים לאו בני שליחות הוא ומאי קושי' נימא מגו דנעשה הנשיא שליח לגדולים נעשה שליח נמי להקטנים, ואמר לו אחי נ' דל"ק ול"מ דהא התם הנשיא זכה לכל אחד מבני שבטו את חלקו, ובזוכה שני חפצים א' לזה וא' לזה לא קאמינא כ"א כגונא דרש"י דבחפץ א' יהי' שליח לזה ולזה).

שם דהא קיי"ל דעבד וודאי בהפקירא ניחא ליה. **אף** דקיי"ל כרבנן דשחרור הוי זכות הוא בעבד שאינו חושש בהפקירא שמפקיע עצמו משעבוד אבל גבי נכרי שאינו משועבד ניחא ליה בהפקירא כ"כ תוס' ומ"מ ליתנא דקיי"ל עבדא בהפקירא ניחא ליה קשה דהא בחמת בעבד לא קיי"ל בהפקירא ניחא ליה.

ונראה לפמ"ש בגיטין (דף יד ע"א) דשמואל דאמר התם דבחוב הולך לאו כזכי ולשיטת ר"ת דהולך ותן הכל חד ת"כ בעבד בתנו אמאי אם רצה לחזור לא יחזור אף דהוי כחוב דמסתמא עביד ליה נייח נפשי' כמ"ש הר"ן שם הא אפילו בחוב לא הוי כזכי לשמואל, היינו דשמואל אמר כן לפי ההלכה דקיי"ל שם ספ"א כר"ש הנשיא דהולך במתנה לאו כזכי ס"ל שמואל דה"ה בחוב ומתני' בעבד י"ל כתנא ד"א בברייתא דאפי' במתנה הולך כזכי, ואף דר"מ ס"ל שם

למטבילין אותו אחר: מקמיה דמטבילה קודם טבילה וכדאמר לן גבי מה שיעשו ויטבול ויטמא דאמרינן (לקמן דף מ"ב) המעלה בטהרה מטבילה כדי לן לדיק מעבלה אחר: דמאי מהם עלמא לא חזי מנייה: **ובמקום** שהמים מוכנים: מטבילה מהם לא דוב הטובה. לפי שיכל הרב מחזר אחריהם כלתמרי בקמס: סוכה (דף מ"ב) ואין מחזר דעתן עליהם דמסתכן: ואין מרבין עליו. דבריה לפיס עניו שפרסה: ציצית. חמישים בשר שלא. ומקרעת המילה כהלכתה: ומודיעין אותו מלקות מצות. הבטחה ש"ל עבירה מלה נקטם לכלל ניקות הלבן בטעמא מלוה צריך לקבל עליו מלוה: אחר בר אחרך עבד משחרור. לקמן מפרק לעלה מלכתה לקיימו: ובמקום שנה מובלה בתרגנים מלה: שם גר ועבד משוחרר עובדין. תמיים מתן ובלבו מקום מומלה ומכרכם מקמר מעלה: מצוה בגר מעבד משוחרר ובגיה. בגמלה. ותמיים. מלן. מעלבן לעלן מגב מכמה כמלר מעלה: דאי פרישי. מלה יתמיר: נפרוש. ולא מלפסת לן: דאמר בר קשים גרים לישראל בספרה דמביה ובלדה הגר עליהם ונספרו על בית יעקב. לכן קמסה מלחמין מעשיהם. ה"מ מעלים ומרחל מלה לן מומלן עליהם מחמלו ומלכר: ומודיעין אותו עון לקבל שכרה ופאה. מלה. מלמדו מעיים מלה: מלגמן מן דעת מלה מלגמן: אימור דקא שמעת לדבון. לפלני מלרבי שמעון דלה מלה שיבא במצות אבל עבד. שקטה. מלגן. כמס ימים ומכמ עליו מלות המהנות בעבד מי מסמה לה לדיק בקבל: לעגן טבילה תניא. שמעיטה ברים בטבילה שלריכים לטבול כמצרים לבגל ישראל מגור אבל לעגן קבלה לה הוצרו לעבד מן ברל לקבל מלה מלה: ולא ניתן לחשבון. אלו בחזרם לבל מלה: מלרבי מלה מלה: מלרבי מלה מלה: מלרבי מלה

נתגיירנו בינינו לבין עצמנו אין עדות לגוי[516], נאמן אתה לפסול בניך וכו'. פי' חרב ז"ל, היכא שאין לך בני בנים. ואי אתה נאמן לפסול בני בניך. ומאחר שיש לך בני בנים אינך נאמן אפילו על בניך. וכן משמע מהא דאמרינן ואינו נאמן על בנו גדול, דמשמע מכיון שהוא גדול שיש לו בנים אינו נאמן עליו. ומיהו לגבי עצמו אם בא ליכנס בקהל אסור, דהא שוי נפשיה חתיכה דאיסורא[517], וכן כתב הר"ר משה ז"ל[518], אינו נאמן לפסול את הבנים וחוזר[519] וטובל בב"ד.

[מו, ע"ב] נתרפא מטבילין אותו מיד. תמהני למה משהין אותו, יטבילוהו תחלה ומיד ימול. ושמא מצוה למול ואחר כך לטבול[520], אי נמי כיון שהמילה קשה עליו, מלין אותו תחלה, כדי שאם דעתו נוקפו יפרוש, ומיהו אם טבל ואחר כך מל הרי זה גר, דלא שנא מילה וטבילה ולא שנא טבילה ומילה. תדע, דהא אמרינן לקמן בפרק הערל[521], ציורת מעוברת שטבלה בנה אין צריך טבילה, והרי קדמה טבילה למילתו אם זכר הוא, והוה ליה למימר בתה אינה צריכה טבילה[522].

הכי אשכחן בנוסחי עתיקי ובהלכות רבינו[523] ז"ל, וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה. זו היא גרסתו של רש"י ז"ל, ופירושו כל דבר שחוצץ בטבילת טהרות חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה לבעלה. וקשיא לן, דהא אמרינן בפרק בתרא דנדה[524], גבי ריבדא דכוסילתא ולפלוף שבעין וכחול שעל גבי העין ופתחה עיניה ביותר ועצמה עיניה ביותר, דאיתמר התם חוצצין, ומסקנא[525] ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רשב"ל וכו'. וכתב רבינו ז"ל[526], וכן במקצת נוסחאות התם, ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי אתמר הכי לטהרות איתמר אבל לבעלה שפיר דמי כי הא דאמר ריש לקיש וכו'. ולדברי רבינו ז"ל צריכה רבה[527]. אבל לפי רוב[528] הספרים איכא לפרושי, ולית הלבתא ככל הני שמעתתא כלל, לא לגבי טהרות ולא לגבי בעלה, שלא שנינו במשנתנו במסכת מקוואות[529] אלא לפלוף שחוץ לעין, אבל שבתוך העין אפילו יבש אינו חוצץ, וכחול לא שנינו כלל, ואפילו שעל גבי העין וקרצה שפתותיה תנן, אבל פתחה עיניה ועצמה עיניה לא תנן, ויש שם פירוש אחר אכתוב אותו במקומו אם גמר השם עלי[530], ומקצת נוסחאות כאן שאין בהן ובנדה[531].

הא ר' שמעון ב"א הא רבנן. דלר' שמעון אין צריך לקבל בשעת שחרור, ולרבנן צריך לקבל, דלאו דעמייהו דרבנן משום שאינו יכול לבופה לעבדות, אלא משום שאין יכול לחזור ולהטבילה לשחרור שלא לדעתה. והא דאמרינן מאי טעמיה דר' שמעון[532] דאמר כטבילת השחרור שלא לדעת, דבתיב עבד איש, פי' דאלו כתב רחמנא וכל עבד מקנת כסף ומלתה אותו, מיניה גמי משמע דטבילת עבדות בע"כ הוא, ומדמיעט ואין אתה מל בן איש בעל כרחו, ש"מ טבילה דכותה ממעט, דהיינו לשם שחרור, והכי קאמר אתה מל על כרחו להכניסו לישראל, כלומר שכופתו ומלו לשם עבדות ומשחררו ומטבילו בר' שמעון ב"א, אלמא טבילת עבדים לשחרורן שלא לדעתן היא, וטבילת גרים

רבינו בד"ה והא דאמרינן. 516 ועיין בתוספות חד מקמאי שכך פירש במס', וכ"כ בפירוש ר"א מן ההר בשם אית דמפרשי, ועי"ש שהקשה: דאי הני בנים דקא איידינן בהו נתגיירו עמו הלא הם רחוקים ממנו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וכן במאירי הביא פירוש זה ודחה: שבזו ודאי אין ספק שאין עדות האב על הבנים כלום. 517 וכ"כ הרשב"א וחריטב"א בשם רבינו. וב"כ תוס' ד"ת דאין, וכ"כ תוס' חד מקמאי, ועיין בשו"ת תמדת שלמה חי"ד סי' כט דבחידושים על המסכת כאן ועיין בקרן אורה מש"כ בזה. 518 רמב"ם פי"ג איסו"ב ה"ח. 519 וב"כ תוס' ד"ה מטבילין, וכן כתב הרשב"א: כיון שהטבילה כוללת עיקר גיורת ולצאת ממושאת גוים וליכנס בקדושת ישראל, דע"י"ש שזימה לטבילת כלים שמגעילין ואח"כ מטבילין, וכ"ש הכא דפורש מן הערלה כפורש מן הקבר. ובריטב"א בתב משום דהו"ל כטובל ושרץ בידו, וכ"כ הנמוקי יוסף. 520 לקמן עה א. 521 הובאו דברי רבינו ברשב"א ובריטב"א ובנמוקי', ועי"ש בריטב"א ובנמוקי' בשם הרא"ה שדחו דבריו. ועיין בקרן אורה שהקשה דמכמה דוכתי בש"ס מוכח דתיכף עם ליתתו הוי ישראל ולא לאחר המילה. ועיין מש"כ בזה בשיעורי הגרנ"ט על כתובות יא א. 522 הרי"ף סי' סה, ובכ"י ב: רבינו הגדול. 523 סז א. 524 עיין בנדה שם בתוס' ד"ה פתחה, ועיין בספר הפרדס לרש"י הל' נדה. 525 הרי"ף בהלכות נדה פ"ב שבועות סי' אלף קב ו ב (וילנא). 526 כלומר דמשמע דאיכא בטהרות משא"כ בנדה, וע' ברשב"א ובריטב"א. 527 בכ"י א „רובי" ליתא. 528 פ"ם מ"ב. 529 עיין בחידושי רבינו בנדה סז א. 530 וברשב"א הוסיף: וה"ק כל דבר שחוצץ בגרה חוצץ בגר ובעבד משוחרר וב"ק. 531 בנדפס: מ"ם דרשב"א

לרעתן[532]. ומסקנא דעבד הלקוח מישראל אין צריך לקבל, וכתב רבינו הגדול ז"ל דכבר קבל עליו מעיקרא[533], ומשמע מהא דבטבילת עבדות צריך לקבל. ומיהו לא מחוור, דהא אמר ר' שמעון ב"א כופה ומטבילה לשם עבדות, ולא פליגי רבנן אלא שאינו חוזר ומטבילה[534], אבל בטבילת עבדות לא פליגי וכדפרישית. ואפשר דדבינו [הגדול][535] מפרש, דכל פלוגתייהו דרבנן ביפת תואר [בטבילה ראשונה, והיינו דאמר רב פפא איתמר ביפת תאר][536] דלא שייכא במצות, מפני שאין טבילתה לשם [עבדות][537] כלום, חואיל והיתה בעל כרחה, אבל עבד דשייך במצות, כלומר שהטבילוהו מדעתו לשום עבדות, אין צריך לקבל, וכופה אותו ומשחררו ומטבילו. אבל רש"י ז"ל[538] סובר, לדברי כולם, דכל טבילת עבדים על כרחן היא. והא דאמרינן אימר דשמעת לחו לרבנן ביפת תואר דלא שייכא במצות, משום שלא קבלה עליה מצות ולא נהנה בהם, אבל עבד ששהה אצלו כמה ימים ונוהג עליו מצות הנוהגות בעבד אינו צריך לקבל, אלא מכיון שהורגל ונהג עצמו בדת משה ויהודית, בין מדעתו בין שלא מדעתו, ישראל הוא וחייב במצות[539]. וסיוע לדברי רבינו יצחק ז"ל, הא דאמרינן[540], ולא רצה למול מגלגל עמו, שאלו לדברי רש"י ז"ל, יכול הי' לכופו ולהטבילו בעל כרחו. אלא שיש לומר, בשאינו רוצה לכופו, או שאינו יכול לו, שאינו רוצה להנהיג עצמו כלל בדת ישראל, ומה יעשה לו. תדע דהא ר' שמעון ב"א גופיה אמר לקמן[541], אין משהין אותו[542] משום הפסד טהרות, ולא אמר שיכפוהו. וא"ת, האיך יכנס תחת כנפי השכינה שלא מדעת, אם כן שאל לר' שמעון

[פי'], ובכ"י ב: מ"ט דר' שמעון הכא. ובכ"א: מ"ט דר' שמעון דאמר. ואולי צ"ל: דאמר דטבילת השחרור שלא לדעת, ובריטב"א: והא דאמרינן מ"ט דרשב"א ח"ק מ"ט בטבילת השחרור שמטבילו שלא לדעתה. 532 ובן הרשב"א כתב פירוש זה ומסיק: ואין לשון הטוב"א מתישב היטב לענין זה. ועיין בדברי רבינו בסמוך, ולפי פירוש זה מיושב משה"ק המהרש"א על הרא"ש עי"ש. ועי"ע להלן בהערה 537. 533 הרי"ף סי' סה, טז ב. ועיין בישש"ש סי' ג מש"כ בדברי הרי"ף. ועיין בראש"ש סי' לה וכקרבן נתנאל אות א. ועיין בישרש יעקב שהביא דברי רבינו דמשמ"כ בזה. 534 בנדפס נוסף כאן במרובעות: לשם שחרור. 535 עפ"י ב"י ב. 536 ד"ה בוסה ומטבילה, ולקמן מח א ד"ה אבל עבד. 537 עיין

ב"א, אלא התורה נתנה רשות לרב לעשות בעבדו מה שירצה בדבר זה. והרב ר' משה ז"ל[540] כתב העכד הנלקח מן הגוים, אין אומרין לו מה ראית להתגייר, אלא אומרים לו רצונך שתכנס בכלל שבטי[541] ישראל ותהיה מן הכשרים, אם רוצה מודיעין אותו עיקרי הדת ומקצת מצות קלות וחמורות וענשן ושכרן במו שמודיעין את הגר ומטבילין אותו כגר ומודיעין אותו בשהוא במים ואם לא רצה לקבל מגלגלין עמו. אלו דברי הרב ז"ל[542], שהוא סובר כדעת רבו ז"ל. אבל בירושלמי מצאתי בלשון הזה בפרק הערל[543], כתיב וכל עבד איש מקנת כסף וגו', עבד איש אתה מוהלו על כרחו בן איש אין אתה מוהלו על כרחו. ר' יוחנן בעי, הא בן קטן מוהלו אתה על כרחו אפילו בנו של אורכנוס[544], פי' דזכות הוא לו כדאיתא בכתובות[545]. ר' חזקיה בשם ר'[546], הא ביני מצא בתוכה תינוק מושלך, הטבילו לשום עבד אתה מוהלו לשום עבד, לשום בן חורין אתה מוהלו לשום בן חורין. רבי יוחנן בעי, לשום עבד הרי הוא כעבד ואפילו כבנו של אורכנוס, ר' אבהו ור' אלעזר בשם ר' אושעיא לא אמר כן, אלא וכל עבד איש מקנת כסף, עבדך[547] איש אתה מוהלו על כרחו, בנך איש אין אתה מוהלו על כרחו, כהתיא דמר ר' חילא בשם ר' אמי[548], הלוקח עבדים ערלים מן הגוי על מנת למהלן, מה נפשך, כעבד איש הוא אתה מוהלו על כרחו, על מנת שלא למהלן, כבן איש הוא, אי אתה מוהלו[549] על כרחו. משמע מהכא, שהרוצה לכוף ולהטביל עבדו לשום עבדות רשאי הוא. ושמא סוגיא שלהם כר' שמעון ב"א. ובפירקי ר' אליעזר[550] בהגדה מצינו, ר' יוחנן

בראש"ש סי' לח שכתב בדברי רש"י כדבינו, ועיין משת"ק במהרש"א על דברי הרא"ש אלו, דע"י"ש בקרני ראם. ועיין בקרבן נתנאל אות ת מש"כ בזה, ועיין בקרן אורה. ועיין בערוך לנר ובישרש יעקב שהביאו דברי רבינו דמש"כ בדבריו. 538 לקמן מח ב. 539 בנדפס נוסף מאן: בא"י. 540 הרמב"ם פי"ד מאיסורי ביאה ה"ט. 541 לפנינו כרמב"ם: עבדי ישראל. 542 בכ"י א ובנדפס: הרב הזה. 543 יבמות פ"ח ה"א. 544 בכ"י ב: הורכנוס. בירושלמי שלפנינו: אורכנים. 545 יא א. 546 לפנינו שם: דבא. 547 בכ"י א: עבד, וכן בסמוך: בן. 548 לפנינו בירושלמי: ר' יסא. 549 בכ"י ב: אי אתה יכול למוהלן. 550 בנדפס צריין לפרק כט, ולפנינו בפרקי דר"א ליתא, וכן ברשב"א כתב כדברי

דאינו גר עד שימול ויטבול, דילמא טבילה[89] עיקר וכדרי יהושע[90]. י"ל דסתמא דמילתא הא דר' יהושע ליתא, שתהא טבילה עיקר ומילה טפילה, אלא או כרי אליעזר, או כרבנן, או כר' יהודה דאמר או הא או הא[91].

דילמא דאיקלעו. איכא למידק, ביון דגר צריך שלשה מדבתיב ביה משפט, אם כן אדרבה על כרחין ניבעי מומחין, שהרי אפילו עשרה והן חדיוטות אין דיניהם דין דבר תורה[92]. ואי איפשר לומר דקרא אסמכתא בעלמא הוא, לא היא, דהא מכאן אמר ר' יהודה[93], גר שנתגייר בינו לבין עצמו אינו גר. וליכא למימר נמי דאנן שליחותייהו קא עבדינן[94], כדעבידנא בגיטין ובקדושין ובממון[95], וכדאיתא בפרק המגרש[96], דשאני התם דכל דמקדש אדעתא דרבנן קא מקדש, וכן בממון הפקר ב"ד הפקר[97], אבל הכא היאך איפשר למישרי גרי בבת ישראל, וכן כל שאר דיני דת משה ויהודית[98]. וי"ל דכי גמירי שלשה גמירי, מומחין לא גמירי. ואיפשר דנפקא להו דלשלשה בלחוד כתב ביה רחמנא משפט ולא למומחין, מדכתיב[99] וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדורותיכם, לומר דבכל הדורות מקבלין גרים ואפילו בזמן דליכא מומחין, ומהאי קרא הוא דנפקא להו בפרק אדבעה מחוסרי כפרה[100], דמקבלין גרים בזמן הזה אע"ג דליכא הרצאת דמים[101].

ושו"מ אין מטבילין גר בלילה. כתב הר"מ ב"ן ז"ל[1], איני ידע אם הטבילוהו בריעבד מהו, שהרי משפט כתיב ביה וחחלת דין ביום הוא. והר"ם ז"ל[2] כתב, ואם הטבילוהו הרי זה גר. וכבר נתבאר לנו במסכת בבא בתרא[3], שאם דנו בלילה אין דיניהם דין, הילכך מטבילין אותו פעם אחרת ביום ע"כ. ונראה דלכתחלה קאמר, דטבילה כגמר דין דמי, כיון שכבר קבל ומל, דאי לא כיון דקאמר ש"מ גד צריך שלשה, פשיטא דצריך טבילה ביום ואם טבל בלילה לא עלתה לו טבילה, דהא שלשה מדכתיב ביה משפט נפקא לן, אלא דמשום דטבילה כגמר דין, איצטריך לאשמועינן דלכתחלה צריך ביום[4]. כנ"ל[5].

מי שבא ואמר גר אני יכול תקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך. הסכימו כל המפרשים[6], דוקא במוחזק לן בגוי ובא ואמר נתגיירתי, אבל במי שלא נודע ובא ואמר גוי הייתי ונתגיירתי נאמן, משום מגו דאלו[7] אמר ישראל אני, רומה למה ששנינו[8], אשת איש הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר דאם יש עדים שהיתה אשת איש אינה נאמנת[9]. אבל הר"מ במז"ל כתב[10], בחוצה לארץ צריך להביא ראיה ואחר כך נושא אשה ישראלית, דאני אומר שזו מעלה ביוחסין[11].

כסמוך בד"ה וש"מ. 89 "טבילה" ליתא בכי"א ובכי"ב. וכנדפס במקום דילמא — לומר. 90 כ"כ תוס' ד"ה אינו גר בפשיטות דלא בא להוכיח אלא דמילה בלא טבילה לא מהניא. 91 כעין זה ברמב"ן, ועיין בריטב"א. 92 כה"ק תוס' ד"ה משפט. 93 לקמן מז, א. 94 כ"כ תוס' שם, ובקדושין סב, ב ד"ה גר, ובגיטין פח, ב ד"ה במילתא. 95 "וממון" ליתא בכי"א ובנדפס. 96 גיטין פח, ב. 97 משפט זה ליתא בכי"א ובנדפס. 98 כה"ק הרמב"ן על פירוש זה. ועיין בנחה"מ סי' א סק"א שכתב דלא ברבינו והרמב"ן, אלא דהוי דאורייתא והכתוב מסרו לחכמים. ועיין ברמב"ן שמסיק: ואפשר דמן החורה אפילו הדיוטות דנין בשליחותייהו המומחין. 99 במדבר טו, יד. 100 בריתות ט, א. 101 כ"כ חרמב"ן, וכ"כ תוס' קידושין סב, ב דה גר, בשם ר' נתנאל. וכ"כ הריטב"א והנמוק"י בשם ר"י. 1 בחידושיו בד"ה וש"מ. 2 הרמב"ם פי"ג איסורי ביאה ה"ו. בנדפס ובכי"ב: הרמב"ן. אמנם בשו"ע יו"ד סי' רסח ס"ב כתב כשם הרמב"ם ראם טבל בלילה מעכב, ככה כתב שם בביאור הגר"א סקי"ז, והשו"ע אגב שטפיה רשונים כתב דברי הרמב"ם גם על לילה ועיי"ש שגם דעת הרי"ף כן. 3 קיד, א. 4 בכי"א: דלכתחלה צריך בלילה. ובכי"ב: דלכתחלה סגי בלילה. ואולי צ"ל; דלכתחלה לא סגי בלילה. 5 דעת דבינו דטבילה הוי כגמ"ד ולכן בדיעבד מהני בלילה, וכ"כ רבינו לעיל בד"ה ש"מ אינו גד. אבל התוס' בר"ה אין מטבילין, כתבו דהוי כתחילת דין, וזאת דעת הרמב"ן שהביא דבינו. ועיין בגא"ש סי' לא שכתב בשם רבינו מאיר דכשר בלילה מטעם אחר. 6 כ"כ תוס' ד"ה במוחזק לך, בשם ר"ת; וכ"כ הרמב"ן בשם רבותיו; וכ"כ בתוס' חד מקמאי. ועיין בריטב"א והבמוק"י ובמאירי. 7 בנדפס: מגו דאלו בעי אמר. 8 כתובות כב, א. 9 ועיין בריטב"א שהוסיף משום דהוי מילתא דעבידא לאינגלויי ולא משקר וכן בנמוק"י. 10 פי"ג איסורי ביאה ה"י. 11 ועיין במאירי שכתב שהרמב"ם מכריע בין שתי דיעות. ועיי"ש בהשגות. וע"ע כמ"מ פ"כ

[מז, א] ומעשה באחד וכו'. הקשה הר"א אב ב"ד ז"ל[12], כיון דקיימא לן דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, למאי נפקא מינה אי הלכתא כרב נחמן דאמר לדבריך גוי אתה. וכי תימא נהי דהולד כשר לקהל פגום לכהונה מיהא הוי, אנן לר' יהודה קאמרינן ולרידיה אפילו נתגייר בפנינו בתו פסולה לכהונה, דהא אמר בקדושין[13], בת גר זכר כבת חלל זכר. והוא ז"ל[14] פירקה, דהכא בגר וגיורת שבאו שניהם לפני ר' יהודה, ובמוחזקין לו שהיו ישראלי מעליה[15]. והר"מ ב"ן ז"ל[16] תירץ, דר' יהודה כר' עקיבא סבירא ליה, דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, דאיהו כר' עקיבא דריש[17] לא יגלה באגוסת אביו, והא דאיפסיקא הלכתא כרב נחמן, לא לענין דברין של ר' יהודה, אלא לדידן דקיימא לן דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ופגום מיהא הוי, ולפיכך אינו נאמן, ואי משום דבת גר הוא, בהא נמי לא קיימא לן כר' יהודה, אלא בת גר זכר בתו כשרה לכהונה[18].

ואי אתה נאמן לפסול בני בניך. פי' אי אתה נאמן לפסול אפילו בנין במקום שיש בני בנים. והראיה מדאמרינן ואנו נאמן על בנו גדול, ואוקימנא לאו גדול גדול ממש אלא קטן ויש לו בנים זהו גחל, אלמא במקום בני בנים אפילו על בנו אינו נאמן[19]. ומיהו לגבי עצמו נאמן בין הכי בין הכי, דשוי נפשיה חתיכה דאיסורא[20]. וכן כתב הר"מ ב"ן ז"ל[21]. וכן הר"מ במז"ל[22] כתב, אינו נאמן לפסול הבנים זחוזר וטובל בבית דין.

[מז, ב] נתרפא מטבילין אותו מיד. וא"ת ולמה אין מטבילין אותו קורם שימול משום דשהויי מצוה לא משהינן. ותירץ הר"ם ב"ן נ"ר[23], דכיון שהמילה קשה עליו מלין אותו תחלה דאי פריש לפרוש, ומיהו אם טבל תחלה הרי זה גר, ותדע לך דהא אמרינן לקמן בפרק הערל[24], גיורת מעוברת שטבלה בנה אין צריך טבילה, והרי קדמה טבילה למילה[25], ולא תימא דוקא נקבה, דאם כן הוה ליה למימר בתה אין צריכה טבילה. פי' לפירושו, אליבא דמאן דדחי התם[26] ואמר עובר לאו ירך אמו הוא ומשום טבילת עובר גופיה ואימיה לא הויא חציצה, אבל למאן דאמר עובר ירך אמו הוא ליכא מהתם ראיה כלל. ולההוא לישנא נמי איפשר דלאו ראיה הוא, ובנה דקאמר חיינו בתה, ולכשתמצא לומר דמילה קודמת עיכובא לא הוצרך לפרש, דמדקאמר אינו צריך טבילה על כרחין מאי בנה ולדה. ויש כיוצא בה לעיל[27], גבי גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד פגום ק"ר מאלמנה וכו' זו שאיסורה שוה בכל אינו דין שבנה פגום, ומאי בנה בתה לפי פירושו של רש"י ז"ל[28], וכדאיתא בהדיא בירושלמי[29], שכתבתי שם[30]. ולי נראה דמילה קודמת לטבילה עכובא, דאם לא כן[31] לעולם היתה טבילה קודמת משום שיהוי מצוה, אלא כיון שהטבילה כוללת עיקר

שם ה"ה. 12 מובא בדמב"ן. וכה"ק תוד"ה נאמן. 13 עז, א. 14 כלומר הר"א אב"ד, מובא בדמב"ן, ובמאירי בשם גדולי קדמונינו שהוא הר"א אב"ד מגרבונה, וכ"כ הריטב"א בשם י"מ, וכ"כ הנמוק"י. 15 עיין בדמב"ן שהאריך לבאר חידוש זה. ועיין בקרן אורה. ועיין בשו"ת רע"א סי' דכא אות ב. 16 בד"ה ומעשה. 17 לקמן מט, א. 18 עי"ש בדמב"ן פירוש נוסף. 19 כ"כ תוס' ד"ה ואין אתה, והרמב"ן בתי'. 20 כ"כ תוס' ד"ה נאמן וד"ה אין עדות, וכ"כ לעיל כה, ב ד"ה לימא. ועיין בקרן אורה שהקשה, איזה איסור יש על גוי לישא בת ישראל, והיא ג"כ איזה מחוחת עליו כיון דמה"ד ישראל כשר הוא. ועיין מש"כ בזה בשו"ת חמדה שלמה חו"ד סי' כט, ובחידושיו כאן. 21 בד"ה נאמן. 22 פי"ג איסורי ביאה ה"ח. בנדפס ובכי"א הסדר הפוך קודם הרמב"ם ואח"כ הרמב"ן. 23 בד"ה נתרפא. 24 עח, א. 25 משמע מדברי הרמב"ן שמעוברת שנתגיירה דמהני טבילתה לבנה, מ"מ בנה ל"ה ישראל אלא לאחר מילתו, ועיין בקרן אורה שהקי' על דברי הרמב"ן דמוכח בכמה רוכתי דאם לידתו בקרושה הוי ישראל משעת לידה כרתנן בבכורות רחייב בפדיון, וכן צ"ע מהא דלקמן צז, ב: היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא חולצין ולא מייבמין אבל חייבין משום אשת אח, דלהרמב"ן דרק לאחר המילה נגמרת גירותן לא הוו אחים כלל. וכן צ"ע ממסכת גרים פ"ב ה"א: אם עד שלא טבלה אמו נולד נימול בן יומו אם משטבלה אמו נולד נימול בן שמנה. והיינו משום דבשגולר ישראל הוא וע"כ חייב למול ביום השמיני, ולהרמב"ן אמאי גמל לשמיני. ועיין בחידושי הגרנ"ט כתובות יא, א מש"כ ביישוב דברי הרמב"ן, וע"ע בקהלות יעקב פי' לא מש"כ בזה. 26 לקמן עח, א. 27 מה, א. 28 שם ד"ה שבנה פגום. 29 פ"ד הט"ו. 30 לעיל שם

גירות[32] ולצאת מטומאת גוים וליכנס בקדושת ישראל לפיכך צריכה לבסוף. דאפילו בלוקח כלים חדשים מן הגוי צריכין טבילה ומן הטענה הזאת, וכמו שאמרו בעבודה זרה בגמרא רבני מערבא[33], ולגבי לוקח כלים ישנים נמי אמרו שם[34] מגעילן ומטבילן, לומר דטבילה צריכה לבסוף. אלא דאיפשר דהתם אי הטבילה תחלה עלתה להם טבילה, דלא כתיבא עיכובא, וכן כתב שם הראב"ד ז"ל[35], וכל שכן הכא בפורש מן הערלה שהוא כפורש מן הקבר כדאמרינן בפסחים[36], שהיא צריכה לבסוף. ושתי טבילות לא הצריך הכתוב, אחת קודם מילה ואחת לאחר שפירש מן הערלה. ואיפשר נמי דלכתחלה דוקא ואי עבד עלתה לו טבילה[37].

גירסת הספרים כן, וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגוי ובעבד משוחרר ובנדה ובעל קרי[38]. ופירושו כל דבר שחוצץ בטהרות חוצץ באלו[39]. ואיכא למידק, דהא אמרינן בנדה פרק תינוקת[40], אמר ר' יוחנן פתחה עיניה ביוחד או שעצמה עיניה ביוחר לא עלתה לה טבילה, דהני מילי[41] לטהרות אבל לבעלה לא כדריש לקיש וכו'. אלמא איכא בטהרות מה שאין כן בנדה, ומיהו אין הספרים מודים שם באותה גירסא, אלא כך היא הגירסא שם[42], ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כדריש לקיש, ולומר דבשום מקום ליתנהו אפילו בטהרות. ויש שאין גורסין

באן ובנדה[43], והכי קאמר, כל דבר שחוצץ בנדה חוצץ בגוי ובעבד משוחרר ובעל קרי. ולי נראה[44] שאין אנו צריכין לכל זה, אלא הכי פירושא, כל הדברים שהזכרו בנדה שחוצצין, חוצצים בין באלו בין בנדה, וכאלו אמר חוצצין באלו כמו שחוצצין בנדה[45].

כופה ומטבילה לשם עבדות וכופה ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד. יש מי שפירש[46], דלכולי עלמא עבדים נימולים בעל כרחם ומטבילים אוהם בעל כרחם. והכין איתא בפידקי ר' אליעזר[47], ר' יוחנן[48] אומר כל הגרים הבאים בישראל נימולין בטובתם וברצונם וביראת שמים הם נימולים ואין מאמינים בגר[49] עד שבעה דורות שלא ישובו המים למוצאיהם אבל עבדים נימולים בטובתם ושלא בטובתם ברצונם ושלא ברצונם. ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דרשב"א אלא בטבילת השחרור, דכיון שאינו יכול לכופה לטבול לשחרור למה לא יכפנה לטבילת העבדות. והא דאמרינן מאי טעמיה דרשב"א, הכי קאמר, מאי טעמיה בטבילת השחרור שמטבילו שלא לדעתו דכתיב וכל עבד איש, פלומה דאלו לאשמועינן דעבד נימול בעל כרחו, ליכתוב וכל עבר מקנת כסף ומלתה אותו, ואם לומר דבן איש דהיינו גוי אינו נימול בעל כרחו, הא לא איצטריך דמנא תיתי, אלא לא בא למעט אלא עבד דכותיה, מה

ר"ה וכולהו אמוראי. 31 בנדפס ובכי"א: דאלו לא כן לעכוב לעולם. 32 שם ושם: גידרת. 33 ירושלמי ע"ז פ"ה הט"ז. הביאו דבינו בחידושיו על ע"ז עה, ב: צריך להטביל לפי שיצאו מטומאת הגוי ונכנסו לקדושת ישראל. 34 ע"ז עה, ב. 35 שם בחידושיו מהדורת סופר עמ' 263, בכי"א ובנדפס: הר"א אב ב"ד, וט"ס תי"ל: הראב"ד. וכן הובא בחידושי דבינו שם. 36 צב, א. 37 וכ"כ הרמב"ן בחידושו הראשון: ושמא מצוה למול ואח"כ לטבול. ועיין בריטב"א ובנמוק"י שכתבו שגם כדעבד ל"מ טבילה קודם מילה משום דהוי כטובל ושרץ בידו ואע"ג דבטבילת כלים אם הקדים עלתה לו מ"מ טומאת ערלות טומאה גמורה, וכ"ב שם בנמוק"י בשם הרא"ה, ובריטב"א בשם הר"מ, וכ"ד תוס' כאן בד"ה מטבילין, וכ"כ תוס' חד מקמאי לקמן מה, א בשם י"א. 47 הובא ברמב"ן, וכן הובא בריטב"א, ולפנינו בפרקי דר"א ע"פ הרד"ל חסר מטעמים מובנים. ובמהדורות אחרות איתא בשינויים. ועיין במאירי שהביא בשם פרדר"א ההיפך מדברים אלו. 48 בכי"ב: ר' יוסי. 49 בכי"א:

סז, א מש"כ בזה ושברי"ף ליתא בעל קרי. ועיין בריטב"א שיש מחקים נדה ובעל קרי. 39 כ"מ מפירש"י בד"ה שם גה, ובר"ה חוצץ בגר. 40 סז, א. 41 מכאן ליחא לפנינו שם. כרמשמע שם אליבא דרש"י, ועי"ש בתד"ה פתחה, וכאן ד"ה וכל דבר. ועי"ש בתוס' ד"ה פתחה עיניה, וברי"ף חלכות נדה פ"ב שבועות ס' אלף קב וברפי הרי"ף נ, ב. הובאו דבריו ברמב"ן כאן ובחידושי רבינו נדה שם. 42 כפי שמובא בחי' הרמב"ן כאן, ובחידושי דבינו בנדה שם, עי"ש שהארוך בביאור כל הגירסאות. 43 כ"כ הרמב"ן בשם מקצת נוסחאות. ועיין בריטב"א ובמאירי. 44 בכי"ב: ולא נהירא. בנדפס: ול"נ. 45 וכ"כ הריטב"א. 46 כ"כ הרמב"ן. ועי"ש שכתב שכ"ה שיטת רש"י. וכ"כ בתוס' חד מקמאי לקמן מח, ב בשם י"א. 47 הובא ברמב"ן, וכן הובא בריטב"א, ולפנינו בפרקי דר"א ע"פ הרד"ל חסר מטעמים מובנים. ובמהדורות אחרות איתא בשינויים. ועיין במאירי שהביא בשם פרדר"א ההיפך מדברים אלו. 48 בכי"ב: ר' יוסי. 49 בכי"א:

בן איש בשחרור אף עבד איש בשל שחרור[50]. ואין לשון הסוגיא מתישבת היטב לענין זה. אבל הרב אלפסי ז"ל[51] כתב וכן ר"ח ז"ל במסקנא, עבד הלקוח מישראל אין צריך לקבל שכבר קבל, נראה מדבריהם שהם ז"ל מפרשים, דאף עבד צריך לקבל, ולזה סוגיית השמועה כולה מתחוורת יותר, וכן דעת הר"ם במז"ל[52]. ולענין טבילת עבד משוחרר, יש מי שאומר[53], דכיון דאינו צריך לקבל אינו צריך שלשה, והביאו ראיה, מהא דאמרינן בקדושין פרק האומר[54], גר נמי לאו בידו מי יימר דמזדקקי ליה בי דינא, ואקשינן, אלא מעתה הנותן פרוטה לשפחתו ואמר לה הרי את מקודשת לי לאחר שאשחררך הכי נמי דהוו קדושי, ואי ס"ד צריך שלשה, הכא נמי מי יימר דמזדקקי ליה. ואין משם ראיה כל כך, דד"למא אין צריך שלשה בדיעבד אלא לקבלה, אבל לאחר שקבל בפני שלשה ומל וטבל בינו לבין עצמו הרי זה גר, וכמו שכתבנו למעלה משם הר"ם ב"ן ז"ל[55]. אבל לכתחלה בין בזו בין בזו צריך שלשה[56]. והרב ר' יהודה אלברצלוני ז"ל כתב שצריך שלשה[57]. והר"ם במז"ל כתב[58], כשישתחרר העבד צריך טבילה אחרת בפני שלשה ביום. ומשם רבותינו הצרפתים ז"ל[59] דאיתי, שאם שחררו רבו אעפ"י שלא טבל אין טבילה מעכבת, ואם קדש בת ישראל קדושיו קדושין[60].

[מח, ב] הגר זה גר תושב. פרש"י וז"ל[61], שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה ואוכל נבלות ומזהירו הכתוב על השבת דמחלל שבת כעובד עבודה זרה. ואינו מחווב[62] הגר תושב היינו בן נח, והוא אינו מוזהר על השבת, אדרבה אמרו ז"ל[63], גוי ששבת חייב מיתה. ועוד הבכריתות פרק אדבעה מחוסרי כפרה[64] אמרו, ר' שמעון אומר אחד גר תושב ואחד עבד ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן בישראל בחול. ואמר רב אידי בר גרשום אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר' שמעון, ולא אמרה תורה שישבות הגר והעבד אלא ממלאכתנו, ולא להם אסרה תורה אלא לנו, שלא לעשות מלאכתנו על ידי עבדינו ולא על ידי גר תושב, ואעפ"י שאין באמירה לגוי דעלמא אלא שבות של דבריהם, הכא גזירת הכתוב הוא, ומכאן אנו למדין, דעבד[65] העוסק במלאכת בעליו בשבת חייב להפרישו, לפי שהעבד לעולם עושה על דעת רבו, וכאותה שאמרו בשבת[66], קטן שבא לכבות אין שומעין לו, ואוקימנא בקטן העושה על דעת אבין, אבל בגר תושב אפשר שהוא מותר, לפי שאינו עושה אלא מדעת עצמו, וכמו שאמרו שם[67], אי הכי נכרי נמי בעושה על דעת ישראל אמאי אין אומרים לו אל תכבה, ופריק נכרי אדעתיה דנפשיה קא עביד אלא שבאמירתינו אסור במלאכתינו דבר תורה, מה שאין כה בגוי

בגוי. 50 עד כאן הוא פירוש הרמב"ן. ועיין בראב"ש סי' לח שכתב שכ"ה שיטת רש"י, עי"ש בק"נ אות ד. ובמהרש"א תמה בדברי הראב"ש שהבין כן בפרש"י, ועי"ש בקרני ראם. וע"ע בי"ש כאן סי' נ, וע"ע בק"א, ישורש יעקב ובערוך לנר מש"ב בזה. 51 סי' סה: מז, ב, וכ"כ הרא"ש שם בשם הרי"ף. וכ"כ בתוס' חד מקמאי לקמן מח, ב בשם הראב"ד. 52 פי"ד איסורי ביאה ה"ט. וברמב"ן כתב שכ"ה דעת התוס', עיין בע"ז נז, ב ד"ה עד שתשקע, ועיין בביאור הגר"א יו"ד דסז סק"ט מש"כ להוכיח מדברי התוס' כאן ד"ה אלא. בכי"א נוסף כאן: עד כאן. וע"ע בשו"ת רבינו ח"א פי' צט. 53 כ"כ תוס' חד מקמאי לקמן מט, א בשם הראב"ד, וכ"כ תוס' בקדושין סב, ב ד"ה אלא. ועיין בסמוך מש"כ רבינו בשם רבותינו הצרפתים. 54 סב, ב. 55 לעיל מה, ב ד"ה הא דאמרינן מי לא טבלה. 56 וכ"כ הרמב"ן כאן. 57 כ"כ הרמב"ן משמו. 58 פי"ג איסורי ביאה הי"ב. 59 כ"כ בתוס' הרא"ש ד"ה שם גר ועבד, דהך טבילה מדרבנן, וכ"כ הריטב"א בשם ד"י, ועי"ש שכתב: ויש מרז"ל ומדבותי שהם הולקים בדבר. ובנמוק"י כ"כ בשם תוספות אחרונות. 60 בתוס'

הרא"ש הנ"ל לאחר שכתב להוכיח דהך טבילה מדרבנן, מסיק שיש לרחוק כל הראיות דמיירי שקבל הטבילה שטבילת שחרור קודמת לגט, וכ"כ תוס' שלפנינו בד"ה שם גר, ומשמע שהתוס' שלפנינו ס"ל דטבילה זו דאורייתא. וכ"כ בחידושי דר"א על השו"ע יו"ד סי' דסז ס"ז בדעת תוס' דס"ל דהוי דאורייתא. ועיין בחידושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם הנ"ל שהבין שדעת התוס' שלפנינו היא כדעת התוס' המובא בנמוק"י, ולפי הנ"ל לונח הנמוק"י לדברי תוס' הרא"ש ולא לתוס' שלפנינו. 61 ד"ה גר תושב. 62 כה"ק תוס' ד"ה זה גר חושב, והרמב"ן. וכן בריטב"א ובמאירי. ועיין בעורוך לנר מש"כ ליישב פירש"י. 63 סנהדרין נח, ב. 64 בריתות ט, א. 65 משמע מדברי רבינו דאיירי כאן בעבד שלא מל ולא טבל וגם לא קבל עליו שבע מצות ב"נ. וכ"ה מפורש יותר בשו"ת רבינו ח"א סי' נט, שהשיג שם על הרמב"ן, בספר תורת האדם, שכתב דדוקא בעבד תושב, ורבינו שם הוכיח דאפילו בעבד שאינו תושב הדין כן. עיין במ"מ פ"כ שבת הי"ד שהאריך לבאר שיטות אלו. 66 קכא, א. 67 בכי"ב: וכמו שאמרו ד"ל.

[מז, ב] גרסינן במקצת הספרים וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובגדה[232]* ובעל קרי*. ויש מוחקים[233]* נדה

דלמר רבינו באן משם לפ"ז דאם הודעת מצות שכת. אינו מעכב אף דהוא כמחלל כל התורה, מזה גלמד דאין הודעת מצוות מעכב כלל. [מיהו רבינו שם בשבת הביא עוד פי' דמיירי בגר קטן שמטבילין אותו ע"ר ב"ד וכשהגדיל והיה בן דעת היה בין הגוים. וכ"כ המאירי בפי' א, דלכאורה לפירוש זה ליכא לתוכיח רבגירות גדול דאין הודעת מצות מעכב, דראה בהמשך ציון זה], והנה מלשון רבינו בשבת "דקבל בפני שלשה" דייק הרב הייבמן שם דאף דסובר דהודעות מצוות פרטיות אינה מעכבת מ"מ קבלת מצות דרך כלל מעכבת, [וכן נקטי בחמדת שלמה בתשובה יד"ד סימן כט והבחונת פסים לעיל (מה, ב) בדעת הרמב"ם פי"ג הל' י"ז, וכן נמי דעת המחבר יו"ד רסח סע' ג' וסע' יב' לדינא ע"ש. אך מהב"ח דסח' דייקי האחרונים דס"ל דלהרמב"ם לא בעינן בלל קבלת מצות לעכב]. הנה בכתובות (יא, א) על הא דגר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד הקשה רבינו רד"ל שם: דאע"ג דגר בעלמא בעינן שיודיעוהו קלות וחמורות התורה למצוה ולא לעכב, והכא דלאו בר הודעה אינו מעכב (כלומר אף לכתחילה יכול לגיירו) עכ"ל. ויש להעיר דבשלמא אי גימא דדעת רבינו דלא בעינן אפילו קבלת מצות דרך כלל לעכב א"ש, אבל א"א דקבלת מצוות דרך כלל מעכב, דק דלא בעינן הודעות מצוות פרטיות לעכב, א"כ אינו מובן תירוץ רבינו בכתובות בגר קטן דמועיל משום דהודעת מצות אינה מעכבת, הלא מ"מ קבלת מצות דרך כלל מעכבת וכדמשמע מדברי רבינו בשבת. ומה שנ"ל בדעת רבינו דאי"ג בעינן קבלת מצות דרך כלל לעכב אבל אין זה מצד ההלכה המיוחדת של קבלת מצות דזה דין רק לכתחילה, אלא דהואיל וליכא גידות אלא בדוצה ליכנס ליהדות, והואיל ומהות היהדות כוללת מצות כל שלא קבל עליו מצות דרך כלל חסר בהתלטתו ורצון גידות וקבלת יהדות, ולכן בגר קטן דמדין ובייה מועיל דעת ב"ד על הקבלת יהדות ורצון גירות לכן שם ליכא חסרון בזה דלא קבל מצות אפילו דרך כלל, ולא הוקשה לרבינו שם בכתובות כי אם מצד דין הודעת מצות פרטיות, דאם בעלמא הדין הוא דמעכבת ע"ב יסוד דינו דהודעת מצוות וקבלתן פועלת חגירות כמו מילה וטבילה וע"ז אינו מועיל דעת ב"ד מדין ובייה דהוא מצוה שבגופו וכמו המילה וטבילה עצמה, ומזה הוכיח דבינו דע"ב הודעת מצות פרטיות אינה מעכבת והבן. [והנה לפי המבואר מרבינו בכתובות דאיכא ראיה מעיקר דין דגר קטן מטבילין ע"ר ב"ד אי חשוב גר מן התורה דאין הודעת מצות מעכבת, נמצא דגם לפירוש השני של רבינו בשבת (סח, ב) דהא דגר שנתגייר לבין הגוים מידי בגר קטן דנמי מוכח דהודעת מצות אינה מעכבת, דאולי הא דלא הביא רבינו כאן הראיה מהא דכתובות דמטבילין ע"ר ב"ד, ולא הביא כי אם חראיה משבת, משום דשם בכתובות הביא רבינו דעות, דעיקר הך דין דגר

ובעל קרי, דהא היינו כללא דרישא, דאמרינן כל שחוצץ בטבילה, כלומר בטבילה דעלמא[234]. ויש לקיים תאי גרסא[235]*, דה"ק כל הדברים

קטן מטבילין ע"ד ב"ד דהוי גירות דק מדרבנן וכדעה א' בתוס' שם לפנינו, ולכן הביא מהך סוגיא דשבת (סח, ב) דמיירי לענין דאורייתא וביחס לחיבס קרבן, וא"כ בין אם נפרש בפי' דבינו הראשון שם דמיירי בגר גדול ובין אי כגר קטן שפיר מוכח דמדאורייתא אין הודעת מצות מעכבת בגירות וד"ק. וכן ד"ל דדבינו ידע דאפשר לדחות הראיה מעיקר הדין דגר קטן מטבילין ע"ר ב"ד אף למאי דהוכיח רבינו בכתובות דהוה דאורייתא, משום דאפשר היה לדחות כמש"כ השיטה שם דבמקום דשייך הודעת מצות דמעכבת משא"כ בקטן דלא שייך קבלת מצות, אי כמו שנראה מתוס' בסנהדרין (סח, ב) בסה"ד דבאמת הגירות של קטן מתלי תלי וקאי אם מקבל מצות כשיגדל ע"ש היטב. ולכן הביא רבינו כאן רק הך דשבת ואית ליה דמשמע בסוגיא שם כפירושו הראשון דהך דגר שנתגייר לבין חעכו"ם לא מיירי בגר קטן, דאיתא שם בחיגוק שנשבה, או גר שנתגייר בין הע"כ, דמשמע דגר שנתגייר מיירי בגדול ולא בקטן וק"ל]. מיהו יש הרבה ראשונים שחולקים על דבינו ואית להו דהודעות מצות פרטיות מעכבת; וכן מפורש בחו"י (מה, ב) ר"ה מי לא טבלה אות ב' דהודעות מצות קלות וחמורות מעכבת, וכנ"ל מפשטות התוס' שם דע"ז נאמר עיקר דין דבני שלשה והדבר מפורש בר"א מן החר שם ובסוגיין (רק דהכיא ב' רעות אי בעינן שיהא ההודעה ע"י ג' לעכב ע"ש). וה"נ משמע לישנא דתוס' חד מקמאי שם, וכ"ב דעת הב"ח עצמו לדינא. וראה גם ברמב"ן ורשב"א שם רבאורו דעת הרי"ף אבל מ' שהדיעוהו מקצת ענשן של מצות ומתן שכרן וקבל עליו בב"ד לטבול ולמול אך הלך ומל שלא בפני ב"ד הרי זה כשר עכ"ל (והובא פירוש קרוב לוח בדברי רבינו שם ודחאו מטעם אחר ראה לעיל ציון 50). הרי משמע מרברהם דהודעת מצות פרטיות מעכבת. [מיהו אולי יש לחלק דרוקא היכי דלא טבל לפני ב"ד שם ס"ל דמעכב הודעת מצות לפני ב"ד כדי שיחשב עיקר גירות ע"י ב"ד, ומשום דאף דאין הודעת מצות מעכבת בגירות דעלמא מ"מ כשמודיע המצות הרי זה חלק ממעשה קבלת גירות, ולכן חשוב דעיקר גירות יהיה ע"י ב"ד, משא"כ בשהטבילה היתה לפני ב"ד יורו הרמב"ן והרשב"א דאין הודעת מצות מעכבת. ובזה היה מתיישב מה שהקשו החמדת שלמה והכתונת פסים בפי"ג הל' י' על הרמב"ם שם גר שלא הודיעוהו המצות ונשנן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות הרי זה גר. וכ' המגיד משנה עלה זה פשוט שאין הודעת מצות מעכב. ואילו בהל' ט' הנתיק המגיד משנה דברי הרמב"ן הנ"ל ע"ש. אולם לדברינו מיושב דעתו ואכתי טעון ביורר]. 232* ה"ג ברשב"א ועוד, ודאה ברק"ס ציון 29 בארוכה, אך לפנינו בש"ס ליתא: בעל קרי. 233* כ"ם מהפסקי רי"ד. 234 והנה ברש"י מבואר דהתירוש בנדה דאע"פ שאין טבילתן לענין מנע טהרות כשאר טבילות עכ"ל. וכנראה דרבינו לא ניחא ליה בזה משום גירסת הספרים

שהחזרו שחוצצים בטבילה שוין הם באלו לגמרי כמו בנדה[236]* ובעל קרי[237]. ולא נתן להשכון. פי' דלא מיתקן לאויה בחזרה כי היכי דמתקן בישראל[238]. ולפיכך נהדג עליה, והא דנקט פחות משו"פ לרבותא נקט לה, דאפילו על פחות משו"פ קפיד משא"כ בישראל דמחיל ליה וכפרש"י ז"ל. אבל ר"י[239] ז"ל מפרש בענין אחר, ואינו נכון.

שחרור מצות[239]* לא[240]* שהיגן. וא"ת ולמה

בנדה (סז, א) דיש חוצץ לטהרות ואינו חוצץ לנדה לבעלה, דע"ב נדה כאן נמי לענין טהרות קאמר, [וראה ברשב"א באן ובנדה שם, מיהו הרמב"ן שם יישב דאף לגירסת הספרים שם בנדה א"ש רנקט נדה משום דאין טבילתו מפורש בתורה ע"ש]. מיהו גם לרש"י ולהרמב"ן א"ש דק הגירסא לפנינו כאן דגרסי נדה ולא גרסי בעל. קרי, אבל לגירסת דבינו דגרס גם בעל קרי עדיין קשיא קושיית רבינו דהוה בכלל כללא קמא לפירש"י והרמב"ן דנדה אינו בכלל קמא; מיהו גם לפירושם א"ש גירסת בעל קרי לתך פי' שההבא ברשב"א נדה דבעל קרי חיינו לתורה ותפילה מדין תקנת עזרא ולא לטהרות. וראה ברשב"א כאן דחביא דיש מוחקין נדה וגורסין דק בעל קרי, ולכאורה צ"ל דטעם גירסא זו דס"ל שא"א לגרוס נדה, דס"ל דאי לטהרות בכלל כללא קמא, ואי לבעלה א"א משום גירסת הספרים בנדה שם, ובעל קרי מפרשין דהיינו לדברי תורה ולתפילה. והנהו יש מוחקין שהביא רבינו כאן דמוחקין גם בעל קרי וגם נדה, הא דלא ניחא להו למחוק נדה בלבד, ולגרוס בעל קרי ולפרשה על דברי תורה מצד תקנת עזרא, מהמאירי שם בנדה מבואר דדוחק לפרשה על תקנת עזרא כיון דכבר בטלה תקנת עזרא, ע"ש. ואולי י"ל עוד דאפשר דס"ל להנהו יש מוחקין (ובזה מסכים לתו גם רבינו) כדעת האשכול אורבאן סימן א' דבטבילת בעל קרי מתקנת עזרא אין חציצה במיעוט הגוף פוסלת וכמו דכשר בשאובין. וכן פסק המאמר מרדכי הובא בשע"ת או"ח דיש סימן פח, וראה במנ"ת מצוה ק"פ אות ר' רמסופק בזה ואכמ"ל. 235* בכתי"ר: הגי'. 236 ע"פ כתי"ר, אך בגר'; דמו כנדה. 237 מקודו ברשב"א כאן וכ"כ בנדה שם. 238 לפי' זה הסכים רבינו בע"ז (עב, א) ר"ה אינו, ומקודו בפי' הראב"ד שם, ומסופקני אי מכון רבינו דאיכא עליו מצות השבה רק דלא מתקן לאויה וכמסקנת הראב"ד שם, או דחמכון דליכא כלל מצות השבה, (אף דלא קנאה ממש ואפילו למסקנא דמשיכה קונה) וכדמשמע ברש"י עידובין (סב, א) דהיינו טעמא דלא מתקן לאויה משום דלא נאמר והשיב את הגזילה גבי גוי ואכמ"ל. 239 ע"ש בתוס' בע"ז ובעירובין דפירשו דאינו בתודת השבון קאי רק אפחות מש"פ ובגזל מישראל ,אבל בש"פ בתודת השבון כמו בישראל. ואף דהכא דחה דבינו פירוש התוס', בעירובין הסכים דבינו לדבריהם ע"ש. 239* כבדק"ס ציון 77*. 240* לפנינו בש"ס: משהיגן. 240 דברי רבינו דמילה לפני טבילה

משהיגן אותו למולו בתחלה ולהמתין עד שיתרפא, יטבילהו בתחלה. וי"ל כשהוא ערל אין טבילה מועלת דה"ל כטובל ושרץ בידו, דאפילו בדיעבד מעכב[240]. ותדע דחלוקת כלים מן הגויים שצריכים להגעיל ולהטביל הגעלה קודמת[241], ואע"ג דהתם בדיעבד אם הקדים טבילה יצא[242], שאני הכא דטומאת ערלות טומאה גמורה, אבל 242*[רבינו] הרמב"ן ז"ל[243] כתב דבדיעבד אם טבל קודם מילה עלתה

מעכבת, ומשום ראל"ה טובל ושרץ בידו הועתקו בסתמא רנ"י ומשם להר"מ רסח' אות ב' והיינו דעת ב' בדמ"א שם בשם י"א, וכ"מ רעת התוס' בסוגיין וכותיה פסק היש"ש סימן מט'. וכ"כ בתוס' חר מקמאי וכן במאירי מו, א בשם נדולי הדורות אך מטעם אחר; שהטבילה קורם מילה אינה כלום שהרי עריין גוי הוא עכ"ל. ונראה כתתו דיש דין מיוחד בטבילה, שהטבילה יפקיע טומאת עכו"ם ויחול עליו קדושת ישראל, לכן כל דלא חל בעת הטבילה קדושת ישראל לא מהני, וכ"מ בין הטעמים נראה, לשיטות דקבלת מצוות מעכבת [ראה ציון 231] אם בעת שטבל עדיין לא קבל מצות אף שמל כבר דיצטרך עוד טבילה לאחר קבלת מצות לפי טעם גדולי הדורות, משא"כ לטעם רבינו נראה הדך דהוי טובל ושרץ בידו דאינו משום טומאת "עכו"ם" אלא משום טומאת "ערלות" ולפ"ז יועיל טבילה גם לפני קבלת מצות. וד' ציון 263 עוב"ז. וראה ברשב"א דמסתפק אי טבילה לפני מילה מהני כדיעבר וכתב בתחילה הטעם דלא מהני: כיון שהטבילה כוללת עיקר גירות ולצאת מטומאת עכו"ם וליכנס בקדושת ישראל, ואפילו בלוקח כלים חדשים מן העכו"ם צריך טבילה ומן הסענה הזאת, וכמו שבארנו בע"ז בגמ' דבני מערבא, [ירוש' ע"ז פ"ה הל' טו'] עכ"ל. (ונראה דסברא ראשונה של הרשב"א היינו כסברת גדולי הדורות במאירי), וע"ש ברשב"א שהוסיף; וכ"ש הכא שפורש מן הערלה כפרוש מן הקבר כראמרינן בפסחים שהיא צריכה לבסוף, ושתי טבילות לא איצטריך הכתוב אחת קודם מילה ואחת לאחר שפירש מן הערלה עכ"ל, (ונראה דהך "כ"ש הכא שפירש מן הערלה וכו'" היינו סברת רבינו דמצד טומאת ערלות אינו מועיל טבילה לפני מילה). 241 ראה ע"ז (עה,·ב) מגעילן ומטבילין הכן טהורין. 242 יש בזה ג' שיטות: 1) כשיטת רבינו כאן דלכתחילה בעי הגעלה לפני טבילה גם ברשב"א כאן בשם הר"א אב ב"ד ובתוה"ב ריש שער ר' בשם הראב"ד, וכ"ד הר"ן בע"ז שם ובפסחים פ"ב, והיינו דעה א' במחבר יו"ד סימן קכא סע' ב' בסתמא, 2) מיהו מסקנת רבינו בע"ז (דלא כדבריו כאן) אלא דאף בדיעבד אין מועיל טבילה לפני הגעלה וכ"ד הרשב"ם מובא ברא"ש סימן לד' ובסמ"ג וכ"ד חרמב"ן והרא"ה שם והיינו דעה ב' במחבר שם בשם י"א. 3) אולם דעת התוס' שם וכן ברא"ש דאפילו לכתחילה יכול לטבול לפני הגעלה. 242* נוסף בכתי"ר. 243 בסוגיין והובא דעת הרמב"ן במגיר משנה פי"ד

לו טבילה[244], והביא ראיה מדאמרינן לקמן בפ' הערל[245] גיורת מעובדת שטבלה בנה [אין] [246]*צריך טבילה, ואמרינן לה התם אפילו למ"ד דעובר לאו ירך אמו הוא, כן כתבו קצת רז"ל ב"ה[247]*, ומ"ה חר"ם[248]* דחה ראיה זו, דשאני התם דכשהוא במעי אמו אין ביו[249]* מילה והרי הוא כנקבה דסגי ליה בטבילה[250], וכשנולד ומלין אותו אינו אלא כמו ישראל שהוא ערל[251], דבלאו הכי נמי ישראל הוא[252]*

איסו"ב וב"ג שהסכים והיינו דעה א' ברמ"א שם בסתמא. 244 ובטעם דאין מטבילין לפני המילה משום שיהוי מצות כתב הרמב"ן: דשמא מצוה למול ואח"כ לטבול אי נמי כיון שהמילה קשה עליו מלין אותו תחילה כדי שאם דעתו נוקפו יפרוש עכ"ל. 245 (עה, א).

246* נוסף: בכתי"ד. 247* לכאורה מלה זו: בה' = ב"ה, והמכון "בעל התוספות" (אך זהו נגד התוס' לפנינו דמשמע דמעבר בריעבד וכמש"כ הי"ש והגר"א הי"ש ויעקב בדעתם ודלא בדר"ל הערל"ג), ואכתי טעון ביורר.

248* ע"פ כתי"ד. [=מורי הרב חריני כפרח משכבו. והמכון להרא"ה וכדהובא ד"ז בהדיא בנ"י כאן בשם הרא"ה. ומכאן ראיה דה"ג מבן דבינו בכל מקום בתאר זה, ראה במבואן]. אך בגר"ז ומרן הר"ם רחק. 249* נראה לתקן ע"פ הנ"י: אינו בן מילה. 250 כדחיית הרא"ה גם בתוס' דסוגיין ובמאיר: מיהו הרשב"א דחה באו"א; ובנה דקאמר היינו בתה, ולכשתמצא לומר המילה קודם עיכובא לא הוצרך לפרש, דמדקאמר א"צ טבילה ע"כ מאי בנה ולדה, ויש כיוצא בה לעיל בבי עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד פגום ק"ו מאלמנה וכו' וז שאיסורה שוה בכל אינו דין שבנה פגום, ומאי בנה בתה לפירושו של רש"י [ראה ציון 7] עכ"ל. 251 7 היינו לשיטת התוס' הרא"ה רבינו המאירי דמילתו אינו משום נידות, אבל לשיטת הרמב"ן דהוכיח מכאן דטבילה לפני מילה מהני בדיעבד מוכח דמילתו משום גירות, ועד המילה אינו ישראל, וכ"מ מהרשב"א אלא דאית ליה דבבן אה"נ בעינן גם טבילה וגם מילה לגירות, וראה בקרן אורה בסוגיין וכן באחיעזר יו"ד סימן בט אות ו' בשם פסקי הלכות שתמהו מסוגיא בכורות (מז, א) דמבואר דמעוברת שנתעברה ובנה חייבת בפדיון הבן, ואי חשוב כגר אחר ליה הרי פטור מפדיון חכן דבקטן שנולד דמי, וכן תמהו מסוגיא דמכלתין (צו, ב) משני אחים שהורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה חייבין משום אשת אח, וראה בשי למורא בבכורות שם ובחלקת יואב מהדו"ת סימן ח' ומש"ב בזה באחיעזר שם, ובקהילת יעקב למכלתין סימן לא באורוכה. 252* כתי"ד אך בגר' הוא ישראל.

253* כתי"ד אך בגר': ואם. 254* ע"פ הגר' אך בכתי": חני ב'. ולפנינו בש"ס: לתנא תנא שלשה.

255* לפנינו בש"ס: ומקדש בת ישראל, ישראל מומר קרינא ביה וקידושיו קידושין, וראה בדק"ס ציון 103.

256 השיטות בדין קידושי מומר אי הוי קידושין

הא בכל שצריך מילה בשעת גיירותו[253]* אם קדמה טבילה למילה חוזר וטובל.

תנא חני[254]* ג'. פי' דתנא לא מני אלא ת"ח. הצריכים להודיעו מצות.

דאי הדר ביה[255]* ישראל משומד הוי, ואם קדש בת ישראל קדושיו קדושין. ושמעינן מינה דישראל משומד כישראל נדון וקדושיו קדושין גמורים[256], וה"ה דגטו גט אפילו לקדושין שקדש בגיותו[257]*, ומסתברא דלדיני ממונות

מן תתורה צויינו באורוכה בארצה"פ סימן מד' סע' ט'. והרבי רבינו כאן דהוה קידושין גמורין מן התורה הובא משמו בשו"ת הרדב"ז הובא בכנה"ג הגב"י אות ב', וכן נקטו דוב הפוסקים לדינא בדעת הרמב"ם פ"ד אישות ובטוש"ע שם. ולהנתו שיטות שם דקידושין רק דרבנן או דהוה ספק קידושין תיובו המהרשד"ם סימן י' ובמהר"י בי דב סימן לט' דסוגיין לא מיירי בהדר ביה לע"ז או לחלל שבתות לפרהסיא, אלא במומר לשאר עבירות [וראה לעיל פ"ב ציון 417 עוב"ן]. 257* ראה בכתונת פסים דקיים הנוסח "בגיותו" וקרי לדבינו ומן שחזר לסורו גיותו, אלא דתתקשה הכת"פ דפשיטא דלקידושין שקדש כשחזר לסורו מעיל גיטו מה נפשך, ולכן נ"ל לתקן דצ"ל: בגירותו, וכן תיקן המגיה בנ"י. והמכון דאית ליה לרבינו, דאי קידושי מומר לאו קידושין ודאין מן התורה א"כ הי' דאין גיטו גט, וא"כ בנשתמר לאחר קידושין דין שלא יועיל גט. אולם ראה בב"ש סימן קמא ס"ק מז' דנקט בדעת הרמב"ם פ"ב גירושין הל' יב' דדין מומר כדין גוי ומיום שנעשה מומר הוי כאילו אינו בתורת גיטין וקידושין וכן ד"ל בדעת התוס' בסנהדרין (עב, ב). והסביר הגט פשוט לפי שיטה זו דהא דמועיל גט לקידש ואח"כ נשתמר משום דין אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, וראה בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן ק"י דתירץ ע"פ שיטת רש"י במכלתין (מט, ב) דבנעשית ערוה לאחר קידושין במקום שלא חפסי בה קידושין דפקע הקידושין, דה"נ א"ש להך שיטה דאין קידושי מומר קידושין דבקידש ואח"כ נשתמר דמראורייתא פקע הקידושין ולכן סגי בגט, וע"ש בארצה"פ ס"ק ד' מה שחעיר ע"ז מכמה אחרונים, מכמה טעמים, ומה שדחה הבית שלמה (להבעל ישרש יעקב) סימן קמ' דלא קאמר רש"י הכי באיסור שיש לו היתר, לא משמע הכי כ"כ ברמב"ן (מט, ב) הובא דבדיו לחלן ציון 370, דע"ש שתוס' שם הקשה על רש"י מהא דבעי קרא לגדה דחפסי קידושין וחירץ הרמב"ן דשאני גדה דשיגוי החחור לבייתו היא, ואם אחה אומר קידושין פקע ממנה לא הנחת בת לאברהם אבינו ודו' עכ"ל. וסברתו זו לא שייך במומר, אולם למה שהבאתי שם מהצו"ר סימן קמב בהג"ה בישוב קושיית רע"א מפצתע דכא לר"ע דיפקע הקידושין דלא קאמר רש"י אלא כשהאשה נעשית ערוה לאחר קידושין אבל כשהחלות איסור המפקיע קידושין הוא באיש, דלפ"ז לכאורה אין לרמות הא דמומר לערוה לאחר חפיסת קידושין אלא

בהקנאותיו וחיוביו כלם כישראל הוא נדון[258], מיהו אם דין המלכות שהוא קונה ומקנה כגוי דינא דמלכותא דינא[259] כדאיתא בפ"ק דגיטין[260],

לפצו"ד לר"ע, ואכמ"ל. מיהו כלא"ה דחה הבית מאיר סימן קסט סע' ה' דאיית הב"ש מהרמב"ם ותוס' ונקט דגם הם מרים דיניהו של מומר גט מן התורה ע"ש וכן דעת הפוסקים. 258 הועתק בנ"י בשם רבינו ומשם להב"י סו"ס רסח והמקור הוא תשובת הרמב"ן נדפס סוף ספר גירולי תרומה (מכת"י פארמא ירושלים תשכ"א) סימן ב', וע"ש שהביא מקור מסתיין דקידושין קידושין וכן מכותים ח"ל: שהרי משומדים גמורים הם משמצאו להם דמות יונה בהר גרזים אעפ"כ למאן דסובר גירי אמת הן מצינו דיניהם כדיני ישראל כמו שמצינו בבא על הכחים שמשלם קנס, ושור של ישראל שנגח שור של כותי וכו' ואפילו לר"מ דפליג התם שלא יטמעו בחם, דוקא בכותים שהם עם בפני עצמם ומטמעים בהם אבל משומר יחיד לא, ועוד שאין הלכה כרבי עכ"ל. והחתם סופר חו"מ סימן קלד נתבון מעצמו לפסקו של דבינו דמומר כישראל לענין קניני ממונות וחיובן, ע"ש באורכה, ולכאורה ד"ז ברור לרוב פוסקים דמומר שקדש קידושיו קידושין אולם ראה בתרוה"ד סימן רכג עמ' 74 הו"ד לעיל פ"ב ציון 426 דהא דמומר שקדש קידושיו קידושין היינו משום הללמ"ס דגלמד מהא דהכריז הנביא ההעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים וע"ש שמחלק לפ"ז דדוקא במצוה שכבר חל עליו אינו יכול לפרוק מעליו ע"י שמר אבל כל חיובי דלא חל עליו עו"י בעת שנשתמר לענין זה הוא כגוי גמור ובזה ביאר לענין יבם מומר א' זוקק היבי דנשתמר לאחר נשואין, דחלוי בזה אי מיתה מפלת או נשואין מפילין וע"ש שחוטיף לפ"ז דהא דקידושי מומר הוי קידושין (אף דלא מקרי דספקיע עצמו ממצוה שהיה עליו בבר), משום דע"י מעשה הן באין דומה כבא לפרוק עול אם לא יועיל הקידושין כמו נכרי עכ"ל. ולפי דבריו אכתי יש להסתפק טובא לענין חיובין, (מיהו לענין קניינים דע"י מעשיו הן באין לכאורה דומה לסברתו דחשוב כבא לפרוק עול מעליו אם לא יועיל מעשה קנין שלו, ויש לחלק), והנה לשיטות הראשונים דקידושי מומר אינו קידושי ודאי אלא קידוש ספק נ"ל דלענין קניינים דינו כעכו"ם בתורת ודאי, דהרי לשיטה זו הא דהוי ספק קידושין היינו משום שמא הדהר חשובה בלבו, ובתתו"ס אה"ע ח"ב סימן עג כתב הטעם דמסתפקין שמא הדהר תשובה בלבו הוא רק בערשה מעשה יהודית ע"ש, משא"כ בקניינים דלא שייך סברא זו וק"ל. 259 דעת רבינו דבכה"ג שרין המלכות שמומר קונה ומקנה בגוי דינא דמלכותא דינא הועתק משמו בנ"י ומשם להב"י יו"ד סו"ס רסח. מיהו ראה בש"ך חו"מ סימן ע"ג [ובו"מ סימן שסט] דכתבו דלא נאמר דמ"ד בדבר שבין אדם לחבירו אם הוא נגד דין תורתינו וחדין מפורש אצלינו ודאי לא עשה כן בישראל, ושם בש"ך דדוקא בדין שבין ישראל לעכו"ם הולכים אחר דינא דמלכותא אפילו כשהוא

וישראל שחטא וחזר בתשובה, דכ"ע שורת הדין אינו צריך טבילה אלא קבלת [260]*[חבירות] בפני ב"ד לכתחלה[261], ואעפ"כ הוא טובל מדרבנן

נגד דין תורה, ולכן אם המלך אמר שלא יקנו קרקע אלא בשטר רין המלכות דין, ואף שמדין תורה קרקע נקנית בחזקה ביון שהקרקע היתה של עכו"ם והקנה אותה לישראל הולכין אחר רין המלכות עיין ב"ב נד, ב. וגם בפרט זה נראה מהחת"ם חו"מ סימן מד' דהא דאמרינן גם בדין שבין ישראל לעכו"ם דדמ"ד היינו רק לומר שלא יקנה כי אם בשטר דזה לא חשוב נגד דיני התורה, דהא גם בישראל שלא סמך דעתיה לא קני אבל אם יאמר המלך דעכו"ם לא נסחלק בכסף דזה נגד דין תורה ע"ז לא סהני דינא דמלכותא דינא ע"ש שדייק הכי מהרשב"ם שם. אולם לדעתי מדעת רבינו כאן מבואר דאף בדינים בין ישראל לישראל מועיל דינא דמלכותא דינא אף דהוא נגד דין תורה, ואף דרבינו בודאי חולק על הש"ך החת"ם בגוף הדין, נראה להסבי דעת רבינו דס"ל דבקניינים ליזיל בחר דינא דמלכותא לא חשוב נגד דין תורה, דהרי כיון דסיטומתא קנה מן התורה (ראה כרבר אברהם ח"א סימן א' ענף א' ושם ענף ה' אות ט"ז) הרי דגם קניינים שלא החכרו בתורה ונהגו בה הוה קנין מן התורה לכן כל דדמ"ד ביחס לקניינים לא חשוב נגד דין תורה, ועוד יש לדון דאולי דזה גופה דאיכא דדמ"ד דמשומרים יקנו כגוויין, הרי לגבי דידהו חשוב קנין כגוי כסיטומתא, ושו"מ דהדבר אברהם שם בהג"ה סוף ענף ב' דן שם בהקנה את הפרה בסיטומתא באתרא דהוה דדמ"ד דיועיל מן התורה, ורמז בעצמו דלומר שיועיל הוא נגד הש"ך הנ"ל ומסיק מ"מ לענין קניינים חזינן מהאחרונים שהביא שם שדנו דדמ"ד מועיל בכל דבר ודלא כהש"ך עכ"ד. ולכאורה דבריו בלבר אינו כדאי לחתות דברי הש"ך, אלא דמדברי רבינו והנ"י כאן דע"כ חולקין על הש"ך, והרי הב"י ביו"ד סימן רסח הביא דבריהם בלי חולק איכא לכאורה דאיה גדולה לפסקו של הדבר אברהם, ולא ראיתי מן האחרונים שיעמדו ע"ז.

260 (י,ב). 260* נוסף בחי"ד. (הה"נ בנ"י).

261 ד"ז דבמומר שעשה תשובה דבבי קבלה בפני ג' לכתחילה הועתק בנ"י בשם רבינו ומשם להב"י ודמ"א סו"ס רסח וראה בגר"א שם ס"ק לא' שהביא מקור לזה: בכורות לא, א ת"ר וכולן ובי ועתוס' שם ד"ה וכולן וארי"ת וכו' גר שקבל עליו וכו' ושם ל, ב דקבלה בפני שלשה תבירים וכמ"ש ביבמות שם עכ"ל. [וכונת הגר"א מבואר דשם קתני בתוספתא שהביא התוס' גר שקבל עליו דברי תורה והדר קתני וכו' וכולן שחזרו בתן, כלומר שחזרו לסורן וקלקלו מעשיהן אין מקבלין אותן עולמית כיון דלא יכלו לעמוד בו, ואמר רבי יהודה במטמוניות כלומר שחזרו לסורם במטמוניות ובגלוי נזהרין אין מקבלין אותן שגתבין דעת הבריות, אבל אם לגמרי קלקלו אם בפרהסיא מקבלין אותן כשישוב דכשחזרין חוזרין לגמרי עכ"ל התוס', ודייק הגר"א מדקאמר "וכולן שחזרו בהן" דמשמע דקאי גם על גר ש"מ דכשחזר גר לסורו ועשה תשובה איכא עוד דין

מצרי שני מעכת בת שמלה מת ליה ומימה מסיק חיטה לה דמשמיה קיומא מחלל דאלמנה מה לחנן שכן לא מחמר כמלרי שכן עשה ואחר רבינו יוחנן ולחתן מחלל דמיריב עשה. כגון בעולה לכהן גדול ובחלל דאחר ר"מאר מי מגל מחייבי עשה.

שכן דלמיכה דרבי יוחנן קיימינן ונלייתים לחקבה מנחר בלא נר כרת דקנבר ליה ממחר מעוכב כוכבים ומעבר הכרת מל בת הכרת לא נמר מעמיר לאמר אלימא בר: אינה דאמרי. הכי קאמר ליה בסדרא אברת גזירה מכנה ותו לא. מא שני מעמיד אילימא עמוני שנשא עמונית ומאי. משני **בחלל** דחייבי עשה. הקשה ר"י בדבי מחיר מכל מקום מיכה מיפיך מה לכהן בהכם שכן לא מחם בחיטה מכל דחייבי עשה לחן דחללה לא יקח הוינן בשמה בחולה הבאה משני עמון ומעם שיש בו שני עמון ואת אברת גזירת מכנה ותו לא ולהך לישנא בת מצרי שני דכשרה לכהונה מנא ליה וכי תימא דילף מעמוני שנשא בת ישראל מה לעמוני שנשא בת ישראל שכן נקבות מחרות מצרי שני שנשא מצרית שניה שכן אין ביאתו בעבירה עמוני שנשא בת ישראל ויכוח חזר דרין וכו' *אמר רב יוסף הוינן דשמעינא ליה לרב יהודה דאמר עמוני ממעמי ולא דקינא מאי דאמר רב אחא רב אשי דאמר הכי חנא קמיה אשה עמונית כשרה בת מעמוני פסול ובתה מעמוני כשרה במה דברים אמורים בעמוני ועמונית שנתגיירו אבל בתה מעמוני פסולה מאי בתה מעמוני אילימא עמוני שנשא עמונית הוינן גזירת מכנה אלא עמוני שנשא בת ישראל א"ל פוק חני לברא: מצרי ואדומי אינן אסורין וכו': מאי תשובה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום דאיכא למימר עריות יכוחו שלא אסר בהן אלא עד שלשה דורות אחר דורים ואחר. נקבות מה לעריות שכן כרת ממוד יבוחו מה לממור שכן אינו ראוי לבא בקהל לעולם עריות. ומאר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שאסורין ואחר דורים ואחר נקבות אף אני אביא מצרי ומצרית שיהיו אסורין אחר דורים ואחר נקבות מה להצד השוה שבהן. שכן יש בהן צד כרת. ורבנן *מהלל דחייבי עשה ומר אליעזר בן יעקב. ומאי לא. בי הכי קאמר להו לדידי לא סבירא לי דר' אליעזר בן יעקב לדידי דסבירא לכו ר"א בן יעקב הלכה אני אומר ועוד מקרא מסייעני בנים ובני בנים ולא בנות דכרי ר"ש אמר ר' יהודה רבי הוא אומר *בנים אשר יולדו להם דור שלישי הכתוב הלאן בלידה א"ר יוחנן אי לאו דאמר ר' יהודה הכתוב הלאן בלידה *אלא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש כיון דאמר מר קחל גרים איקרי קחל מצרי

בעמיה: פוק חני לברא. דשמ נמי בפרק שכרי מי שוגה עמוד ומעמיד: עריות יבוחו. שלא אסר בהן אלא עד שלשה דורות בת כתו לעולם עריות שכן כרת מעמוני ומעמי לא אסר בהן אלא עד שלשה דורות בת כתו לעולם. אלא לשון אחר. דמלמד לדידי דסבירא לכו ר"א בן יעקב הלכה אני אומר ועוד מקרא מסייעני בנים ובני בנים ולא בנות. אמר ר' יהודה רבי הוא אומר בנים אשר יולדו להם דור שלישי הכתוב הלאן בלידה אי לאו דאמר ר' יהודה הכתוב הלאן בלידה אלא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש. לומר לו הא יכול לעמוד בדבריו: מאן דאמר מר קחל גרים איקרי קחל מצרי

[ויבמות כה:]

[ויבמות כה:]

[ויבמות כה:]

הוא אמר רב כהנא בר אבל בולל חוצץ. תמ"ל דלא מקשר ומכלל טול הוא מוכיחים: דהיינו רביתיה. ולמ' תלינה הוא: באומות. בשבע אומות ובעמון לא תמיה כל כמתה: אלף אחר כל כמתה: שאחה רשאי לקנותו בעבד. יפי אחה מלוה לעמון לא תמיה כל כמתה: נתגיירו הלך אחד הפנים שבשעיהם. לאחר מן האומות. שלוש מאבנים מתוכים ואינו בכלל לא תמיה כל כמתה: שאחה רשאי לקנותו בעבד. יפי אחה מלוה לעמון לא תמיה כל כמתה: נתגיירו הלך אחד הפנים שבשעיהם. לאחר מן האומות. שלוש מאבנים מתוכים ומקומכם: מן הנולדים בארצכם. שאתה מולכים אם אמה: ת"ל מבני התושבים. שכלו מתוכים ומקומכם: מן הנולדים בארצכם. שכלו מתוכים ומקומכם: מן הנולדים בארצכם. שכלו מתוכים ומקומכם: מן הנולדים בארצכם

אה הוה כרי הוה. כל הני המעשים לא מקשינן לך מידי אלא לחזקוקים:

דרלן דזונא. פי' בקונטרס פונלין המקשן פנים וכערוך" פי' חכמים הוי ומס מטרטים משקים בעמר מכיון דכל

בן המס ולא מאן דתא בעלת האם ואנא ברחה דאתתיה. אמר רבי בר רבא דלא כי דודה דמתני את דוא ובר דוא אדתיה אנא דוא דדרינא אבתפאי משבחת לה בעובר כוכבים הבא על ברו שלמא לך ברי בת אדתך אנא משבחת לה בעובר כוכבים הבא על בת ברו דלא דדלו דדולא לפיל בכר סדר פרה דוא דדרינא הוא בר ואנא ברת אדתה משבחת לה בעובר כוכבים הבא על בת בני ביא ביא מאה הוא אב הוא בעל הוא בר בעל הוא בעלה דאם ואנא ברחה דאתתיה ולא יהיב פיתא לאדתה יתמי בני ברחיה משבחת לה בעובר כוכבים הבא על אמו דדליד ממנה בת וחזר ובא על אדתה בת וחזר זקן ובא עליה דדליד ממנה בנים אנא ואת אדי אנא ואבוך אדי אנא ואמך אדי משבחת לה בעובר כוכבים הבא על אבי דדליד ממנה שתי בנות וחזר ובא על אדתה מתן דדליד ממנה בן וקריא ליה אדתיה דאימא וקאמרה ליה הכי אנא ואת בני אדי אנא ואבוך בני אדי אנא ואמך בני אדי הא בהדתיה נמי משבחת לה בנון דאבון שיש לו שתי בנות ואתה שמעון ונסב חרא מיניה ואתה בר לוי ונסב "חד מיניה וקאמר ליה ברה דשמעון לבר ברה דלוי (ז): מתני' "הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא דולצין ולא מייבמין אפילו הורתו של ראשון שלא בקדושה ולידתו בקדושה. וחשני דורתו ולידתו בקדושה וכן שפחה שנשתחררו בניה עמה: גמ' בני יהן אמתא אשתרורו שרא לה רב אדא בר יעקב למגמר נשי דתורדי אמר ליה רבא דוא רב ששת אמר אל דוא אמר ואנא שריגא "מן דאב ולא מן האם כ"ע לא פליגי דשרי מן האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי מן האב ומן האם דשרי בתר אבא שרינן דדא בני פליגא קרי להו ברי ומן האם מאן בני פלוגתא ואמא דאמר פליג רב אדא בר יעקב אפילו בארון מן האם ומ"מ "גר שנתגייר בקטן שנולד רבי תנן הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא דולצין ולא מייבמין מ"מ לאו משום דאסורי לא דאינה בתורת חליצה וייבום ושריא לעלמא ואינהו נמי שרו דוא דקרני אפילו אי אמרת בשלמא אסורי דייני דקרני אפילו דאע"ג דראשון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה הורתו ולידתו בקדושה וכשתי אבהות דמו אפילו הכי אסורי אלא אי אמרת שרי מאי אפילו דאע"ג דתרוייהו לידתן בקדושה אפ"ה שרי איבא דאמרי הכי נמי מסתברא דשרי דקרני אפילו אי אמרת בשלמא שרי דיינו דקרני אפילו דאע"ג דתרוייהו לידתן בקדושה אפ"ה שרי אלא אי אמרת אסורי מאי אפ"ה דאע"ג דראשון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ותשני הורתו ולידתו בקדושה דכשתי אבהות דמו אפילו הכי אסורין (ח) נמי דמשבחת לה דולצין ולא מייבמין משום אשת אחים דאומים וכן משתחררים לא דולצין ולא מייבמין אבל חייבין משום אשת אח דהוה הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראלים לכל דבריהן קתני מדה אין חייבין משום אשת אח דוובא ליבא דוא

למיהוי עליה מכרתי ומי כתי לימוי מייבם לאחר הכי ממילא. אלא אי אמרת. ממילא לא מהי דמסתמא אבי"ג דכשאר מתנות שמו שרו לעלמא לגבי יבמה לשון לא מיכפה לן מי מני מס לאחת מיכפה לן מי מני מס לאחת מיכפה לן מי מני מס לאחת

ונראה בשי' התר' שנסתפקו בזה עפ"י המבואר במנחות ע"ח לחד לישנא מוקי בה דלכו"ע כלי שרת מקדש שלא מדעת ורק בסכין קמיפלגי לחד מ"ד דמי לכ"ש ולחד מ"ר לא דמי לפי דלית לסכין תוך ולא אלימא כ"כ"ש לקדש שלא מדעת ולהכי נסתפקו התו' דאפשר רסכין אינו מקדש לגבי דין אם עלה לא ירד (והתו' באמת בכמה מקומות בריש חולין ובזבחים מ"ז נסתפקו אי בשחיטת קדשים בעי כ"ש) ולהך צד דס"ל להתוס' דאין לדין סכין כ"ש נסתייעו שפיר ממליקה דכמו דתרד אעפ"י שנעשה בהכשר ה"נ בשחיטה לפני קבלה ותרד דלא נתקדש בקדושת כ"ש ולפי"ז י"ל דובא דמוקי בזבחים קי"א בקבלה בכלי חול איכא בינייהו ס"ל כהך מ"ד במנחות ד' ע"ח דסכין דמי לב"ש או דעדיפא מכ"ש דאעפ"י רלית ליה תוך מקדש ולדידיה בוודאי כיון שנתקדש בקדושת כ"ש בשחיטת הסכין בוודאי דחשיב פסולו בקדש גם לפני קבלה ולהכי גם אם קבלה בכלי חול לר"ש לא תרד ומיושב קושיתו.

ג

ה) **וע"ד** מה שתמה בר' השימק"ו במנחות ר"ה שאין מחשבה מועלת אלא במי שראוי לעבודה שהביא בשם רגמ"ה שאם שחט זר וחשב אין מחשבה פוסלת בו והוא תמוה שהרי להדיא שנינו בר"פ כל הפסולין כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה כו' לפיכך הן פוסלין במחשבה, אם אין לשון הרגמ"ה משובש היה נ"ל בכוונתו דבוודאי אם שחט זר וחשב לאכול חוץ לזמנו פסול אבל אם חשב זר בשחיטתו ע"מ שיזרוק בעצמו הא מבואר בזבחים כ"ד מדרשת מר זוטרא דמי שפגול גרם לו יצא זה שאין פסולו גרס לו וכל זריקה דלא שריא בשר לא מייתי לידי פגול הה"נ אם חשב זר בשחיטתו ע"מ שיזרוק בעצמו דהוי זריקה דלא שרי בשר לא מייתי לידי פגול ומידי דהוי מחשבת הנחת ל"ש ג"כ בזה ואינו נפסל אפי' לר"י וכוונת רגמ"ה לתרץ בזה דהא בלאו הכי הוי פסול משום זריקת הפסול, ומה שתי' בשימק"ו שם דהואיל דחייב כרת משום פגול, ג"כ תמוה דהא לא הוה הרצאת כשר ואיך הו"א דיחויב כרת ומה שתרצו דנפ"מ לענין אם יש בו דם הנפש ויחזור ויקבל בזריקת פסולים אינו מספיק לטמא דעושה ג"כ שריים וע"כ תי' הרגמ"ה באופן אחר דנפ"מ אם שחטו כל הפסולין אף טמא ע"מ שיזרקו בעצמם הדם דבכה"ג אין מחשבה זו פוסלת בהן לפי שאי"ר לעבודת זריקה.

והנה בטהרת הקדש בזבחים כ"ו נתקשה בהא דאמר מקבלה ואילך כו' דמבואר דבשחיטת פסול פסול בחשב זר בשחיטה ע"מ לזרוק או להקטיר חוץ לזמנו דאם חשב שיזרוק הזר בעצמו הא הוי זריקה דלא שרי בשר ולא מייתי לידי פגול ואם חשב שיזרוק כהן כשר לאו כל כמיניה כמו שאמרו בזבחים ל"ו דאין מחשבתו מחשבה ברבר התלוי ביד אחרים ומשנתינו דר"פ כל הפסולין יש לפרש במחשבה דשלא לשמה והביא ראי' מזה לד' התבו"ש בסי' ד' דלפי המסקנא דאמר שם דע"מ שיאכלוהו טמאים למחר הר"ז פגול נדחה הלישנא אחרינא דלאו כל כמיניה וגם כדבר התלוי ביד אחרים מהני מחשבה עכ"ד, אולם באמת הדברים תמוהים דהא האמרינן בזבחים ל"ו בלישנא אחרינא לאו כל כמיניה היינו לר"י דס"ל מחשבה כמעשה מצד הסברא ולהכי כל שאינו בידו ותלוי ביד אחרים לא אמרינן מחשבה כמעשה אבל בפגול שהוא מגזה"כ בוודאי מהני גם בדבר התלוי ביד אחרים וכמו דמוכח בד' ל"א בחשב שיאכל כדת שני בני אדם דמהני ולהכי גם בחשב שיאכלו טמאים למחר הרי"ז פגול ומה"ט גם בחשב זר בשחיטה ע"מ שיזרוק כהן למחר שאינו תלוי בידו מהני פגול ומשכח"ל שפיר פגול בשחיטה בזר, אולם בשי' הרגמ"ה י"ל דאעפ"י דהוי פגול גם בדבר שאינו בידו הוא בדוקא היבא דשייך באותו עבודה בכהן שחשב שיזרוק כהן אחר או שיקטיר כהן אחר אמורים למחר אבל בזר החושב בשחיטה ע"מ שיזרוק כהן למחר דהזר ל"ש באותו עבודה כלל בזה לא מהני פגולו כלל ומפרש הרגמ"ה אין מחשבה מועלת אלא במי שדאוי לעבודה דבעינן שיהי' ראוי לעבודה על אותה מחשבה ואם חישב בשחיטה על זריקה בעינן שיהיה ראוי לזריקה ולפי"ז הא דתנינן בר"פ כל הפסולין לפיכך הן פוסלין במחשבה לא משכחת לה בפיגול רק בלאכול חוץ לזמנו אבל בלזרוק או להקטיר חוץ לזמנו לא מהני בשחיטת זר, ומ"מ הוא רבר מחדש וי"ל רכיון דשחיטה בזר כשירה מועילה גם מחשבה על זריקה שאינו ראוי לה וצ"ע, עכ"פ י"ל דמונתו שיזרוק הזר בעצמו דבכה"ג לא הוי פיגול.

ויש מקום עיון בחשב זר בשחיטה ע"מ לזרוק דמת של"ש לפמש"כ הרמב"ם בפט"ו מהל' פסוהמ"ק הל"י דזאת המחשבה בשחיטה כאלו חשבה בשעת זריקה לפיכך פסולה עכ"ל וכיון המחשבה זו חשבינן כמחשבת זריקה הוי זר פסול לזריקה דאינו ראוי לאותו עבודה אולם מסתימת רהר"מ בפי"ר מה"ל פסוהמ"ק אבל אי חשב הפסול בשעת שחיטה הר"ז פסולה מבואר דבכל גוני אופני מחשבה פוסלת בשעת שחיטה וצ"ל דאעפ"י דהוי כמחשבה בזריקה מכ"מ הא מחשב בשעת שחיטה שהפסול כשר לה מקרי מחשבה וז"פ, ובמחשב פסול בשחיטה ע"מ לזרוק דם של"ש דבפסול של"ש ליכא דין גזה"כ דמי שפגולו גרם לו פסול גם בבה"ג אבל במחשב הפסול ע"מ שיזרוק בעצמו למחר או שיקטיר אימורים למחר כיון שמחשב על זריקה שאינה מתדת דמי כמחשב לזרוק שלא במקומו דל"ה פגול לכו"ע.

ד

ו) **וע"ד** אשד העיר ידידי רומעכ"ת שי' בר' הרמב"ם פי"ד מהל' איסור ביאה הי"ד שני אחים תאומים שהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה דחייבין משום אשת אח כמבואר בברייתא יבמות צ"ח והש"ך ביו"ד סי' רס"ז כתב דדוקא תאומים אבל אם הראשון היתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אינו חייב משום אשת אח והנוב"י אה"ע סי' כ"ג ה"ד מפרש"י יבמות צ"ח דתאומים לאו דוקא ומעכת"ר הוסיף לדייק כן מל' רש"י בד' צ"ז ובד' מ"ב יעוי' בהגהות הרש"ש ביבמות שם שהרגיש בזה,

ועי' בתוד"ה והשני, והנה מעכ"ת הוסיף נופך לבאר החילוק דדוקא תאומים ע"פ מש"כ הרמב"ן להביא ראי' דטבילה מהני קודם מילה מהא דמעוברת שנתגיירה בנה א"צ טבילה מבואר בדעתו דהמילה הוא לשם גירות וקשה למאי דקי"ל דעובר לאו ירך אמו הוא אמאי חייב משום אשת אח ותירץ בזה דהדבר תלוי בפלוגתא דרבי וראב"ש אם שני דברים המתירים מעלים זה בלא זה דביבמות ק"ד מדמה ג"כ לענין חליצה ורקיקה ולהכי במעוברת שנתגיירה הטבילה הועילה במקצת לענין גירות ובתאומים שיש להם שורי אחזה וטפה נתחלקה חייב משום אשת אח משא"כ אם האחד הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה כיון שצריך הראשון לגירות של מילה אינם אחים לחיוב אשת אח עכ"ד, אני שמעתי ולא אבין חילוקו כיון דהועילה הגירות במקצת ע"י טבילה ליתחייב ג"כ משום אשת אח לכשאינם תאומים וענר יקשה לשי' הרשב"א ביבמות מ"ו שכ' לדחות דטבילה קודם מילה לא מהני ומעוברת שנתגיירה בנה א"צ טבילה לאו דוקא אלא דבבתה מיירי וקשה לדירי' אמאי חייב משום אשת אח דהא צריך מילה וטבילה וצ"ל לשי' הרשב"א דאתי כר"א דס"ל דבטבילה גרידא הוי גר ואתי הך ברייתא דלא כהלכתא וגם עיקר הדמיון לשני דברים המתירים מעלים זה בלא זה אינו עולה יפה דבזה אין לנו אלא מה שאמרו ובודאי דגר שמל ולא טבל הוי גוי לכל הדברים כמו שאמרו ואינו גר עד שימול ויטבול ואין גירות לחצאין ורק במה שמצינו בכבשי עצרת דשתיטה וזריקה יש להם דינים מיוחדים מאי דשחיטה מקרש וכן בחליצה ורקיקה יש שם דינים לפוסלה על האחין עכ"פ אין לנו לבדות מעצמינו.

ובאמת היא קושי' אלימתא לשי' הרמב"ן גם בתאומים מ"ט חייב משום אשת אח כיון דהמילה לשם גירות וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ודוחק לומר דהך ברייתא אתי כמ"ד דעובר ירך אמו או כר"י דס"ל דע"י טבילה גרידא הוי גר וכל זה דלא כהלכתא וכמ"כ ק"ל במתניתין דבכורות מ"ו דנתגיירה מעוברת בנה בכור לכהן וצריך ליתן ה' סלעים כיון שאינו גר עד שימול וכשנולד אכתי לאו ישראל א"כ אמאי חייב בה' סלעים והא בבניך כתיב ואי"ל דלכשנימול הילד הוי גר למפרע משעת טבילה רמהיכ"ת ישתנה דינה משארי גרים ועו"ק לשי' הרשב"א דס"ל דלא מהני הטבילה קודם מילה ומעוברת שנתגיירה בנה צריך טבילה ג"כ א"כ מ"ט חייב בה' סלעים וגם אי"ל רמה שנתגדל אחרי גירות האם חשוב שיש בו חלק ישראל כיון דעובר לאו ירך אמו הוא א"כ צריך גירות בפ"ע וכל זמן שלא נתגייר הוי נכרי וקורם המילה אין בו חלק ישראל כלל שו"מ בספר פסקי הלכות ח"ר שתמה בזה על שי' הרמב"ן וכן הקשה גם לשי' הרא"ה דסגי בטבילה גרידא במעוברת שנתגיירה לגבי הולד דמ"מ כיון דהוא גר מצד עצמו וכשיגדל יהי' בידו למחות כגר קטן, וכן הקשה במצרית שנתגיירה דבנה שני ניהו דבלידה תלא רחמנא מ"מ לא ערף מגר בן מצרית שנתגייר בעצמו דהוי ראשון כיון דהוי גר בפ"ע למ"ד עובר לאו ירך אמו יעוי"ש וכבר הרגיש מזה האבני מלואים בסי' ד' וסי' י"ג וכתב דלמ"ד עובר לאו ירך אמו לכשהגדיל יכול למחות והא דהוי מצרי שני הוא מגזה"כ דבלידה תלי רחמנא ותי' בזה קו' התוס' יבמות ע"ח בד"ה הוא יעוי"ש, ונראה בישוב הקושיא דהא דאמרינן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי פרש"י בסנהדרין נ"ח דהוי כקטן שנולד בלי אב ואם כל זה כשהאב והאם הם נכרים דלכשנתגייר ל"ל חייס כמבואר ביבמות ס"ב נתגיירו לית להו חייס משום דהוי כקטן שנולד אבל כשאמו מישראל אין לו דין כקטן שנולד לגבי אמו ויש לו חייס לגבה ואע"פ שצריך גירות מ"מ כיון שנתגייר ואין לו חייס לגבי האב הרי הוא מתיחס אחר אמו עכ"פ לגבי דין זה דשארות כיון דאמו מישראל לא הוי כקטן שנולד לגבה וחייב משום אשת אח וכן לגבי ה' סלעים כיון דאמו ישראלית אע"פ שהולד צריך גירות מ"מ אין לו דין קטן שנולד לגבי אמו ולהכי חייב ה' סלעים, ויתישב בזה משה"ק האבני מלואים דאמאי במעוברת שנתגיירה בנה מצרי שני כיון דהוי גר בפ"ע רי"ל כיון דאית לי' חייס לגבי האם ואין עליו רין הקטן שנולד ואמו הוי ראשונה ובנה מצרי שני, ובזה י"ל ג"כ משה"ק השעה"מ לשי' רש"י דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר דמ"מ צריך גירות מהא דבכורות מ"ז דמוקי לה בנתעברה מעכו"ם ולא תימא אליבא רמ"ד אין מזהמין את הולד כו' ומשמע דוקא לוי' אבל ישראלית בנה חייב לכו"ע והא צריך גירות ולמש"כ א"ש כיון דאמו מישראל לא הוי כקטן שנולד לגבה ומתיחס אחריה וחשוב בנה גם לגבי פדיון הבן ומיושב ג"כ משה"ק מיבמות מ"ה גלי או נסיב בת מינך ובפרש"י שם דאסור בממזרת והא גר מותר בממזרת משום דכיון דאמו מישראל לא הוי כקטן שנולד לגבה ומתיחס אחריה וכ"נ דבהורתו ולידתו בקדושה אעפ"י שאחיו נכרי ולשי' רש"י שצריך גירות מ"מ חייב בודאי משום אשת אח דדוח"ל דהא רתני בהורתו שלא בקדושה מיירי דוקא שהאב ישראל והא משמע דבהורתו ולידתו בקדושה בודאי חייב משום אשת אח אע"פ שאביו נכרי, ולמש"כ א"ש דלא הוי כקטן שנולד לגבי אם ויעוי' מש"כ הנתיבות בתשו' חמד"ש לאה"ע סי' ב' בישוב דרש"י דלהכי צריך גירות משום דלגבי נכרי מתיחס אחריו אבל כיון שנתגייר פקע היחס מן האב והוי גר למפרע יעו"ש והדברים קרובים למש"כ, ועי' בירוש' יבמות פי"א דהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה רחייב על קללת אמו וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' ממרים דאע"פ דלשי' הרמב"ן המילה אח"כ הוא לשם גירות מ"מ חייב על קללת אמו דלגבה לאו הוי כקטן שנולד כמשכ"ל.

אלא דכ"ז היכא דתורם משל בעל הכרי על הכרי, דמאחר דהוא של בעל הבית וא"י לעשות פירות של בעל הבית תרומה, משו"ה בעינן לשליחותו על עצם ההפרשה, ומשו"ה נמצא דהבעה"ב הוא התורם והוא הפועל חלות התרומה, תה הוא דנתחדש בתרומה דבעינן שיהא מדעת התורם דא"א לעשותו תורם שלא מדעתו. אך כשמפריש מפירותיו על הכרי של חבירו, דאז הוא בעצמו התורם ואין בעל הכרי פועל חלות התרומה ע"י מעשה ההפרשה שלו לא בעינן דעתו לכך, אלא דבעינן שיחול תרומה על הכרי ומאחר שהכרי אינו שלו אתינן עלה מדין זכייה דזכין לאדם שלא בפניו, כדי להפקיע את הכרי מטבלו, ובזה לא בעינן שיהא לדעתו.

ובזה יבואר לנכון סברת התוס' דמהני זכייה מדאורייתא, דהא דהיכא דלא מהני שליחות אף זכייה לא מהני וכמש"כ התוס' בכתובות, היינו היכא דבעינן ע"י זכייה עבור הקטן שיהא הקטן מגייר עצמו דבעינן שימול ויטבול ויכניס עצמו לכלל ישראל, ומרין שליחות שייך ע"י מעשה השליח להחשב כאילו המשלח פועל הגירות, ובאופן דמהני שליחות מהני אף זכייה, דגם ע"י זכייה מהני שיהא כאילו הזוכה עשה המעשה, משא"כ בקטן דלא מהני שליחות להחשב מעשה השליח כמעשה הקטן ה"ה דלא מהני זכייה. אמנם דעת התוס' בסנהדרין דלא בעינן שיהא הקטן מגייר עצמו ואין הקטן פועל כלל חלות הגירות, אלא הבי"ד פועלים חלות הגירות עבורו, והבי"ד המה המגיירים אותו, אלא דמאחר דהוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה, ואתינן עלה מדין זכייה מאחר שאנו עושים מעשה הגירות בכדי שהוא יזכה בעצמו להעשות גר, והאי זכייה מהני אף במקום דליכא שליחות ודו"ק, אלא דעדיין צע"ק דמלשון התוס' סנהדרין שם משמע דהגד עצמו פועל מעשה הגירות.

סימן כח

בענין גר קטן (ב)

[יא, א] **בתוס'** ד"ה מטבילין כתבו דגירות דקטן הוא מדרבנן כיון דאין שליחות לקטן, דלא משכחת לה גר קטן מדאורייתא אלא במעוברת שנתגיירה. והק' הגרעק"א דהניחא למ"ד עובד ירך אמו שפיר הוי גר מן התורה משום דמהני גירות האם גם להעובר, אבל למ"ד עובר לאו ירך אמו הא העובד צריך גירות בפני עצמו, והאיך משכח"ל גר קטן מדאורייתא כיון דאין זכייה לקטן, ע"ש. ובהפלאה הקשה דאף אי איכא זכיה לקטן מדאורייתא מ"מ עובר ודאי אין לו זכייה דהא המזכה לעובר לא קנה, ע"ש.

ולישב קושית הבעל הפלאה י"ל, דהא ראין מזכין לעובר אין זה משום ראין יכולים לעשות מעשה זכייה בעד עובר, דלגבי זה לא גרע עובר מקטן, אלא הא דאין מזכין לעובר הוא משום דעובר אינו יכול לקבל ולזכות בנכסים, ואפי' כשיש מי שעושה מעשה הזכייה מ"מ הלא המקבל והזוכה הוא העובר ועובר א"י לקבל ולזכות נכסים. ויש להביא ראיה לזה ממש"כ הרא"ש בפ"ט דבבא בתרא (סוף סי' ה') גבי הא דפסקינן כדב נחמן דהמזכה לעובר לכשתלד קנה, וז"ל הרא"ש שם: "ומיירי שלא הקנה לו בקנין סודר דלכשיולד הרד סודרא למריה וגם לא בחזקה, אלא במשיכה וישנו ברשות הזוכה כשנולד העובר או דקאי באגם או קרקע בשטר והשטר ביד הזוכה כשנולד" עכ"ל.

הרי מפורש דבאמת מעשה הזכייה יכולים לעשות גם בעד עובר אלא דא"א לקבל ולזכות בשבילו והלכך חל הקנין והוא זוכה כשיולד, והוי כאומר לחבירו משוך פרה זו ולא תקנה עד לאחר ל' דקנה אם עומדת באגם, ואם נאמר דא"א לעשות מעשה זכייה בער עובר א"כ מה לי דעומדת באגם הלא לא היה כלל מעשה זכייה בעדו ואיך יקנה

כשיולד, וע"כ מוכח דבאמת יכולים לעשות מעשה זכייה בעד עובר רק דאינו יכול לקבל ולזכות בעודו עובר, ולכך דימה זה הרא"ש לעושה קנין לאחר ל' דקונה במעשה הקנין דלפני ל', וה"נ זוכה כשיולד במעשה הזכייה שעשה הזוכה עבורו. ולפי"ז שפיר מתיישבת קושית בעל הפלאה, דהחסרון דהמזכה לעובר לא קנה אינו שייך אלא בקניני ממונות דצריך העובר לזכות ולקבל, אבל הכא כל הדין זכייה הוא על מעשה הגירות וגם עובר בר גירות הוא, ובזה שפיר שייך מעשה זכייה עבורו אי לאו דאין שליחות לקטן.

ולייישב קושית רעק"א נראה, דהנה נחלקו בגמרא בעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל אם הולד כשר או ממזר, ושיטת התוס' (ביבמות טז, ב ועוד) הוא, דלמ"ד הולד כשר הוא משום דאזלינן בתר דידיה דהיינו העכו"ם או העבד, והוה הולד גוי כשר דבגוי לא שייך פסול ממזר. ולפי"ז הולד צריך גירות. וקשה לשיטתם מהא דאיתא בגמ' בכורות (מז, א) דלויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים, ומוקי לה באופן דאיעבר מעכו"ם ופטור מפדיון משום דהולד לוי פסול מיקרי, ולשיטת תוס' דהוי הולד גוי בלא"ה פטור מחמש סלעים ואפי' בן ישראלית דנולד מעכו"ם פטור מחמש סלעים כיון דגוי הוי. ועוד מקשים דאי אמרינן דהא דהולד כשר היינו שהוא גוי כשר ובעי גירות, א"כ הוי גר שנתגייר וכקטן שנולד ואין לו שום קרובים ויהא מותר בקרובי אמו, ואילו בגמ' יבמות (צז, ב) מפורש דאית ליה קרובי האם, דבשני אחים תאומים שהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה חייבין משום אשת אח מן האם, הרי דאפי' נולדו מאם שנתגיירה בשעת העיבור אית להו קורבה דאם, וכש"כ בנולד לאם ישראלית דיש קורבה דאם[7].

ועוד מקשים מגמ' יבמות (עח, ב) דאמרינן במעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה דסלקא ליה טבילה דאמו ולא הוי חציצה משום דהיינו רביתיה, ובתוס' יבמות (מז, ב) ד"ה מטבילים הק' האיך מועיל הטבילה להבן קודם מילתו, ותי' כיון דאכתי לא חזי למילה לא מעכב המילה וחל הגירות בטבילה גרידא, מירי דהוה אנקיבה דכל שאינו חייב במילה אינו מעכבו בגירות. וברמב"ן שם תי' דבדיעבד מהני טבילה קודם מילה, והיינו דס"ל דגמר הגירות להעובר הוא במילה וא"כ לית ליה שום קרובים דהא נולד מעכו"ם ובשעת מילה כקטן שנולד דמי. וקשה דהרי מפורש בגמ' יבמות (צז, ב) הנ"ל דבהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה יש לו קרובי האם. ועוד קשה לשיטת הרמב"ן דאמאי אמרינן בגמ' בכורות (מז, ב) מעוברת שנתגיירה בנה בכור לכהן, הא כשנולד הבן אכתי עכו"ם הוא דלא נגמר גירותו עד שימול.

והנראה ליישב בזה הוא, דאף שמצריכים גירות לולד שנולד מעכו"ם הבא על בת ישראל, מ"מ אין זה משום דהוא גוי גמור, אלא באמת הוא ישראל אלא דאכתי לא הוי בכלל קדושת ישראל דיחוס הקדושה תלוי באבות כדכתיב "למשפחותם לבית אבותם", וכמו שקדושת כהנה תלוי באבות כמו"כ קדושת ישראל תלוי באבות, ולא סגי במה שמתייחס אחריה, ולזה צריך גירות כדי לקבל עליו קדושת ישראל. ונראה דלגירות כזה אין צריכים כלל לדעתו מפני שמחויב הוא להכנס תחת כנפי השכינה, כיון שהוא כבר ישראל, וכמש"כ בש"מ כאן דהקטנים שהיו בעת מתן תורה נעשו ישראלים גמורים משום שבני אברהם יצחק ויעקב הם והיו מחויבים להכנס תחת כנפי השכינה.

ולפי"ז לא קשה מה שהקשינו על תוס' בולד שנולד מעכו"ם הבא על בת ישראל שיהא פטור מפדיון הבן משום דנכרי הוא ושיהיה מותר בקרובות אמו, דבאמת ישדאל הוא כיון דאמו מישראל ומתייחס בתרה. ויתיישב בזה גם דבדי הדמב"ן דבמעוברת שנתגיירה דנעשית ישראלית גם העובר נעשה ישדאל אפי' אי עובר לאו ירך אמו הוא, דמ"מ ישראל הוא כיון דאמו ישראלית אלא שחסר לו בקדושת ישראל וע"ז מהני טבילה והמילה שיהא ישדאל גמור. ובזה תתורץ קושית הגרעק"א, שאם אמו נתגיירה בעוד שהיתה מעוברת גם העובר נעשה לישראל גמור, אלא דצריכים גירות לעובר בכדי לקבל עליו קדושת ישראל, ולזה אין אנו צריכים לדעת כלל, כמש"כ השטמ"ק דמחויב הוא להכנס תחת כנפי השכינה, וע"כ מהני גידות האם לעובר בלי זכייה ושליחות.

7. עיין בתשו' חמדת שלמה אהע"ז סי' ב' מבעל הנתיבות ובאחיעזר ח"ב סי' כ"ט אות ו' ובאמרי משה סי' כ"ז שהאריכו בזה.

בתולין סוף פרק כל הבשר במשנה דחומר בחלב מבדם דלמה לא קתניא גם חומרא זו דבחלב מייב אף בשתבשל משא"כ בדם, וכמעט ברוב קושיות אלו כבר הרגיש בהשר הרי"ם סימן ז, ומה שפירש שם דטעם הפטור דדם שבשלו או מלחו הוא מטעם דהדם נשתנה לגריעותא ע"י הבישול, אף ברלתיה שכן הוא ברי"ן ז"ל פרק כל הבשר (דף קי"ב ע"א) גבי בר יוחה שאפל לבדא דכמכפ, שמנם בפשוטו אין הדבר מובן כלל וכלל דאשו כל האיסורין שנשתנו לגריעותא ע"י בישול פקע איסורן מהן אתמהה, וכי אם יבשל ענבים של ערלה וכלאי הכרם שכם מובים יותר לאכול אין ממבושלין יפקע האיסור מהם, ודאי דלא, ומ"ש דם מכל איסורין שבתורה דלא פקע איסורן כשנשתנו לגריעותא.

ומה שנראה לי בזה הוא עפ"י מה שמלאתי בבדק הבית להרא"ש ז"ל בית ד' שער ו' בסוף ענין דמיפה חלב (בדף י' ע"ב מדפי הספר) שכתב שם בשם מורו רבינו משה [והוא הרמב"ן ז"ל] ח"ל בהיתר דם שמלחו דסיתר המלח שהדם דבר לחיירי ונערף במלח וכבר נתבאר זה עכ"ל והכוונה עפ"י דברי הרמב"ן על התורה פרשת אחרי (פרק י"ז פסוק י"ד) ובספורנו שם דמה שאסרה התורה הדם הוא מעשה השוכן עליו אד רוחני המרכיב הגוף והנפש ולא צריך עיכול כשאר המאכלין ע"י"ש, והענין דהרי חזינן במאכל איסור שנבלע בבע"ח ונתעכל פקע איסורו ממנו מה"ת אף שעדיין רחוי לאכילה ע"י מחשבה מ"מ ע"י העיכול נפשט מעליו לורה הראשונה וחלב שבקיבה מותרת עם בשר (חולין ק"ע ע"ב) הרי דע"י העיכול נעשה בריה חדשה רק שנשאר בו איסור דרבנן כמ"ש התוס' בתמורות (דס"ע ע"א) ד"ה דבלא ופ"ק דבכורות (דף ז' ע"ב) ד"ה דג ולפ"ז גם הדם שמלחו או שבשלו מאחר דחזינן דנעבע המלח שעורף הדם כמ"ש הר"ן פרק כל הבשר (דף קי"ג ע"א) ד"ה רב דימי גבי מילתא גלגליתא דמותר לאכול מלח שבלע דם מחמת שנערף הדם במלח וכתב דרק הדם עצמו כן ולא בשאר איסורין שנבלעו במלח דבכם אין המלח שורף, ושיטת הש"י ז"ל בע"ז (דל"ג ע"א) ד"ה לבי מלחי דגם יין במלח המלח שורפו ובתוס' שם ד"ה כאי עכו"ם, חלקו עליו בזה אבל הדם הכל מודים שנשרף בהמלח והמלח או הארר פועל בו שמסלק האד רוחני שבו ובזה נפשט מעליו לורת הדם וכפשטות לשון הש"ס בתמורות כ"א ע"א דנפיק לי' מתורת הדם, דהרי חזינן דליר היולא לאחר מליחה ולגייר לא אסרה התורה, ורבא אכיל לי' וקרי לי' חמר בשר (חולין קי"ב ע"א) אף שבליר ג"כ אדום כמו הדם ואין הפרש בין ליר ובין הדם היולא בשעת מליחה רק יש שאין על הליר כח האד שמונה על הדם שמחבר הגוף והנפש ע"כ הליר מותר, ע"כ גם הדם שמלחו או שבשלו ע"י מלח או האש נשתלק כח האד ממנו ונעשה כמו ליר וביהרו מכח שנפשט לורת הדם כמו שאנו מתירין שאר איסורין ע"י עיכול, ושפיר כתב הרי"ן הנ"ל דטעם היתר הדם שבשלו או שמלחו הוא משום דנשתנה, וכוונתו הכמלח והאור מסיר ממנו כח הדם כמו עיכול בכל איסורין אבל בכבוש שפיר הוי לאורייתא, ושפיר ל"ק מה דלא קתניא במשנה (חולין קע"ז ע"ב) חומר בחלב מבדם דבחלב מייב אף שבשלו או שמלחו משא"כ בדם דז"א דכיון דנפקא הורת הדם ע"י מליחה א"כ אין זה קיל מחלב כיון דהדם שהה אחר המליחה עוד אינו הדם משא"כ בחלב אף אחר המליחה והבישול הוא חלב, אך בתוס' בחמה קאמר הש"ס מנחות שם דאינו מסיר כח הדם כמו האור מעשה הדדר ותחר עליו כח הדם.

אך מה דמקשה שם הש"ס בחמה נמי נימא הואיל ואידחי אידחי כאן מחדש הש"ס דדם שאינו ראוי לכפרה אין חייבין עליו משום דם וכיונו שאין חייבין עליו כרת אבל לאו ודאי יש בו דלא גרע מדם האברים ופלוגתא דזעירי ורבא שם אי אמרינן שכנגדו ראוי או לא כל זה מיירי רק לענין איסור כרת ודם הנפש וכן ר"פ דאמר הלכך דם תמור שקרב (מנחות שם) ג"כ כוונתו לענין כרת דדם הנפש אבל מה דאמר זעירי דאינו עובר עליו דלשון זה מורה דאף לאו אין בו במש"כ בפלתי זה רק במלה ואור דפקע הורת דם ממנו כנ"ל וכוי כעיכול בשאר איסורין אף איסורין דרבנן נשאר בו כמו בעיכול שכתבו התוס' במנחות (דס"ע ע"א) ד"ה דבלע דהעשה דאפושי טומאה לא מפשיט חס רק סברא דרבנן כמבואר בש"ס בילה (דף ז' ע"א) וכמו דאסור מדרבנן לאחר עיכול כמו כן שאר איסור דרבנן בדם שמלחו או שבשלו כן י"ל בשיטת התוס' בזה.

סימן ח

7 **בעזהי"ת** אכתוב מה שנתחדש לי בלמדי סוגיא דיבמות (דף מ"ו) קודם חג השבועות תרמ"ד לפ"ק.

הנה איפסקא שם הילכתא כחכמים דבין מל ולא טבל ובין טבל ולא מל אינו גר כד שימול ויטבול ונחלקו הקדמונים אם היה הטבילה קודם מילה אי מהני עיין בתוס' (דף מ"ז ע"ב) ד"ה ממבילין וברמב"ן וברמו"ן שם, ואיכא למידק בהלכה זו פומא. ב) כל דאמרינן (ברש דף מ"ו ע"א) דהלוקח עבד מן הנכרי"ם וקדם וטבל נשם בן חורין קנה עצמו בי"ח מעשה דגירות הוי קדושת הגוף ומפקיע מידי שעבוד, והרי איך נעשה גר בטבילה לבד ובש"ס הש"ע לא נמלא זכר שהיה מילה מקודם. ג) כתב בגמרא פריך רב אחאי ואימא בכספא וטבילה, ואמאי לא זכר מילה דהרי גם לעבדות צריך מילה וטבילה דוקא.

ג) **קשה** להסוברין דמועיל טבילה קודם מילה למה הוצרכו הש"ס (שם) להזכיר דצריך להקפה במיס ואחרפו לי' ואמאמו לי' והלא יש עלה לעשות הטבילה מקודם ובשעת מילה ודאי דלא יועיל אמירתו לשם ב"ח כיון דאנו עושין מעשה המילה ועדיף מתקפו במיס ועוד הרי בשעת מילה לא צריך שלשה המבואר בשלטי הגבורים ביבמות שם אות ד' דלא צריך שלשה רק בקבלת מצות ובטבילה וכיון שאז לא נתכוין רק לעבדות איך יועיל אח"כ אמירתו לשם ב"ח בשעת מילה בלא שלשה. ד) הקשו בתוס' (דף מ"ז ע"ב) ד"ה שם, בהא דמבואר בש"ס דעבד צריך טבילה בשעת שיחרור לשם שיחרור, והקשו דאם כן איך מועיל נתינת שטר אירוסין לשפחתו ואמר לה אחי בו והתקדשי בו (גיטין מ' ע"א) והרמב"ן ז"ל הקשה גם מהא דקידושין פרק האומר (דף ס"ב ע"ב) דפריך הש"ס הלא משחה האומר לשפחתו הרי, והלא עדיין ל"ה בידו מכח דמי יומר דמזדקקו לי' בי הלתא בשעת טבילה לשם שיחרור.

ה) **עוד** קשה לי הלא מבואר כמה פעמים בש"ס דבשעת שיחרור חל עליו הקושה כדאמר בש"ס (גיטין נ' ע"ב) הקדש ממן ושיחרור מפקיע הר, וכן הוא בגיטין (דף י"ב ע"ב) דס"ל לר"מ חוב הוא לעבד שיעלה לחירות מטעם דנאסר

בשפחה דזילא לי׳ כי׳ וכן נאסר בתרומה, והלא ביד הבעל שלא לעבול ויהיה מותר בשפחה לשיטת התוס׳ ניטין (ד״מ ע״א) ד״ה לותו, גם קשה מהא דר״א שיתרר עבדו והשלימו לעשרה (ניטין נ״ח ע״ב) וכודאי דלא היה עבילה שהרי היה בגיהכ״נ וגם היון דלריך שלשה ואסור לדון קודם התפילה, ואפילו להסוברין (עיין נמוק״י ביבמות שם) דהעבילה שבשעת שיתרור הוא רק דרבנן ג״כ יקשה הקושיות הנ״ל דהרי שיטה זו מובא רק ממסקנת ר״פ ביבמות (דף מ״ח ע״א) דסובר שכבר קיבל אבל הרי רבא ורב ששת התם ס״ל להדיא דהעבילה שיתרור היא מה״ת ולריך לון הבעד ואיך יפרשו כל הנ״ל.

ו) **קשה** מובא על שיטת הרמב״ן דסובר דלמ״ד עובר לאו יש אמו הא דמשוברת שנתגיירה בנה אין לריך עבילה (יבמות ע״ח ע״א) אין הולד נעשה גר עד אחר שימול, וקשה מובא הרי בריתא ערוכה היא ביבמות (דף ל״ז ע״ב) דאם הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה חייבין משום אשת איש מן האם ואמאי הלא גר שנתגייר בקטן שנולד היון דהגירות של הבן היה אחר שנולד, וגם יהי׳ יכול למהות בשיגדל כמו בגר קטן (כתובות י״ל ע״א) ושוד דלמה יתחייב בפדיון כמבואר במשנה דבכורות (דף מ״ו ע״א) והרי בשעת לידה היה עכו״ם ולא קידשו הרחם לז, ונלענך לומר דכל הני אחי כמ״ד עובר יש אמו ומה נעשה לשיטת הר״ח (סנהדרין דף פ׳ ע״ב) ד״ה עובר והר״ן דפסקו כמ״ד עובר לאו יש אמו וכ״ה שיטת הרא״ש בבדק הבית בית שני סוף שער ג׳ ואיך יפרנסו כל הנ״ל.

ז) **ובעיקר** הדבר קשה מובא היון דהבמים ס״ל דלריך מילה ועבילה דוקא למה יוציא בנכרת גידו בעבילה לבד ואמאי לא נימא כמו גבי מלורע שאין לו בוהן יד אין לו עהרה עולמית בפי״ד דנגעים (משנה ט׳) וכמו שבאמת סובר כן ר״ח (יבמות דף מ״ו ע״ב) ד״ה דר״י. ח) קושית התוס׳ (מ״ו ע״ב) ד״ה כי פליגי דלמה מלריך רע״ק לקרא דתושב ושביר דערל שמל ולא עבל אינו אוכל בפסח, והא בלא״ה ידעינן היון דעכו״ם גמור הוא כ״ז שלא עבל. ט) קשה מובא על הבה״ג הלכות מילה דפוסק הילכתא דמעבילין גר בשבת והוא לביפוך מברייתא דיבמות (דף מ״ו ע״ב) דס״ל לר׳ יוסי דאסור משום תקוני גברא בשבתא ואפילו ר׳ יהודה מודה לר׳ בגיורת וכן בסמיג (לאוין סימן קמ״ז) פוסק הבבה״ג וגם הרי״ף הסמיג בהלכותיו הא דאין ממבילין גר בשבת חס פלא איך נחלוק על תנאים במקום שלא נמלא עליהם חולק בש״ס.

והנראה לפענ״ד נחדש דאף לשון חכמים הוא בין מל ולא עבל ובין עבל ולא מל אינו גר מ״מ אין דינן שוה דבמל ולא עבל עדיין הוא בעכו״ם גמור כמבואר בסוגיין דאם הולד מבת ישראל הולד ממזר למ״ד הוחי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר וגם עושה יי״ג במצוה כמבואר בע״ז (דנ״ז ע״א) אבל בעבל ולא מל אעפ״י שעדיין לא נעשה גר לגמרי מ״מ נחקדש קלת ע״י העבילה ואסור לעבור על כל עבירות ישראל, וגם הב״ד חייבין לכופו שימול את עלמו ויעשה גר גמור, והנעשה הרי חזיק בכמה דוכתי בש״ס דבמקום שהלריכה התורה שני דברים כמו בנערה המאורסה דלריכין האב והבעל להפר נדרים מ״מ בהפרת אחד לבד נקלש האיסור נדר ותו לא לקיא כמבואר בנדרים (דף ס״ח ע״א) וכן קיי״ל להלכה, וכן בזבחים (דף ק״י ע״א) מספקא לי׳ להש״ס בקומץ ולבונה אי מינז גיז אי מיקלש קלים, וכן בענינו קדושה מלינו הרי הרי קיי״ל כרבי במנחות (דף מ״ז ע״א) דאם נשחטו כבשי עלרת לשמן וזרק דמן שלא לשמן הלהם קדוש ואינן יולאין לחולין ע״י פדיון, והש״ס ביבמות (דף ק״ד ע״ב) מדמה אם שלילה ורקיקה לר׳ אליעזר דס״ל רקיקה מעכבת דנפסלה לאחין בחתה מכן מכ״ת אע״ג שבדיין אינה מוהרת לשוק מ״מ מעשה אחד עושה פעולה איסור עכ״פ, וא״כ לריך להבין למה במל ולא עבל חשיב עדיין בעכו״ם גמור הנ״ל.

אך הדבר נכון עפ״י מה דמבואר בירושלמי ריש ערה המאורסה ה״א דדוקא בהפרת האב לחוד לקיא מעשה דהא עדיף מהא הבעל היון דאם הבעל מועיל הפרת האב לבד ואם מת האב אינו מועיל הפרת האחים לבד משא״כ הא האב עיקר בזה ובהפרתו איקלים הנדר שלא תילקח משא״כ בהפרת האחים ש״י בירושלמי, אך שיטת הש״ס דיבן (נדרים דף ס״ח) בתם דאין הילוק בזה רק לעולם בהפרת אחד מהם נקלש הנדר ומהלוקתם למהר מחמת דהירושלמי שם סובר בשיטת ר״ה דאם הפר האב לבד ואח״כ מת האחים שוב א״ל האב להפר לה עוד הפעם ויותר הנדר בהפרתו הקודמת לבד ולכך ס״ל לירושלמי דהא האב עדיף מהא האחים, אבל הש״ס דיבן סובר התם להיפוך דרק אם מת האחים אחר הפרת האב שוב אינו מועיל אפילו אם יפר לה האב עוד הפעם מעשה היון דהנדר הבר איקלש אין בהא שוב לירש חלקו של האחים כמבואר שם בר״ן, ולכך סובר הש״ס דיבן דאין הילוק בין האב להאחים, ואם כי להאורה קשה הא אהני חזיק דהא האב עדיף דהרי אם מת האחים קודם הפרת האב נתרוקן הרשות להאב ומיפר לבדו משא״כ באחים, אך ראיתי להקדן אורה שהאב דעשה הש״ס דיבן הוא היון דעומדת ליהנם לרשות האחים לגמרי ע״י הגיסואין ע״כ גם להאחים יש עדיפות אשר אין להאב, ע״כ שייכים שיון.

עכ״פ חזינן דכל היכא דהא אחד עדיף מחבירו אין בהא חבירו לעשות קלישות, ולכך במל ולא עבל היון שיש חופן שבעבילה לבד יוגמר בגירות בגון אם נחתך גידו, והיינו דאז יולפין מאמהות (יבמות מ״ו ע״א) דנעשה גר בעבילה לבד היון דלא אפשר במילה וא״ש אין דנין אפשר משאי אפשר רק במקום שאפשר להעיף ממנו דם ברית שוב חשיב אפשר וכמבואר כל זה בר״מב״ן שבת פרק ר׳ אליעזר דמילה (דף קל״ב ע״א) אבל במילה בלא עבילה לא משהה בשום חופן שיעשה גר אפילו אם אי אפשר בעבילה, ומשו״ה הא מעשה העבילה עדיף מהא מעשה המילה ושפיר חשיב עדיין לעכו״ם גמור במילה להוד אבל בעבל ולא מל שפיר נעשה קדוש קלת לענין שאסור לו לעבור על שום עבירה ישראל וכדאמר רבי קדוש ואינו קדוש.

ולפי״ז שפיר קאמר הש״ס (יבמות מ״ו ע״א) בקדש ובעבל עלמו לשם ב״ח אקא שיעבודי דקדושת הגוף מפקיע כו׳ היון דנעשה קדוש קלת ע״י העבילה, וגם שפיר קאמר רב אחאי ואימא בכספא ובעבילה.

והשתא שוב נ״ל ברור דלאחר העבילה כופין אותו הב״ד שיגמור גיורו ע״י מילה היון דע״י העבילה חל עליו חיוב מילה באיסור כרת ישראל וגם בבר חל עליו ענין אמילה לגבוה ממה שקיבל עליו המלות לבויה ישראל גמור, וגם יש כח ביד הב״ד לכופו להתגייר כמו מעשה זכות משום דהוי זכות גמור דמועיל אף במומה כמש״כ הרשב״א בקידושין (דף כ״ג ע״א) לענין עבד כנעני, ואף דבכתובות (דף י״א ע״א) קאמר הש״ס דרק בקטן הוי זכות דלא מעיס מעמא דאיסורא אבל לא בגדול, מ״מ כאן היון שבבר עבל ואסור

לו לעבור עבירה כישראל שוב הוי זכות גמור לגבי שיתגייר לגמרי.

והשתא שפיר מתורץ הקושיא ר״ פל שיטת הרמב״ן דמעוברת שמתגיירה אין הולד נעשה גר עד לאחר המילה והקשיתי דהרי מפורש בש״ס דהיידין על אשת איש מן האם בכה״ג ולהרמב״ן הלא נימא דגר שמתגייר בקטן שנולד, ולמש״כ אהי שפיר דבבר נודע משיב המהר״ל בגור אריה פרשת ויגש וכביאור הש״ב שמפתתה בהקדמתו דהא דדור המדבר היו אסורין בערוות בדתיב ויאמע העם בוכה למשפחותיו אף דנשאו גרוש במ״ת וקטן שנולד, וכתב דלא אמרינן גר שמתגייר בקטן שנולד דמי אלא בנתגייר מרצונו אבל במ״ת הרי כפה עליהם הר כגיגית עיי״ש, וכוונתו דהיכא דהגירות בא מרצונו אז כל אחד יש לו רצון בפ״ע ואין לו חיבור עם חבירו, אבל במ״ת שהכפייה הי׳ על כלם כאחד לכך ל״ש לומר בקטן שנולד, וממילא ה״נ במעוברת שמתגיירה דהולד נעבל קודם שנולד אף דהגירות לא נגמר עד לאחר שנימול מ״מ כיון דגמר הגירות הוא בע״כ כנ״ל ואפילו אם הגדיל אינו יכול למחות כי הדבר ברור דמעוברת שמתגיירה וילדה בת הוי הבת גיורת גמורה ואינה יכולה למחות כשהגדילה אפילו נמ״ד עובר לאו ירך אמו וכמ״ש התפארת למשה שהובא בפ״ת סימן רס״ח סק״ל, וכן הוא בנדק הבית להרא״ש ז״ל שהבאתי למעלה, ודלא כהאבני מילואים סימן י״ג סק״ד.

אך מש״כ קצת דהולד נעשה גר בעבילה נגד אף אם הוא בן, זה אי אפשר לומר כלל, דהרי אף אם נאמר עובר ירך אמו מ״מ הל שם זכר על הולד במעי אמו כמבואר בדברי הרוקח בסימן שע״ו באשת כהן מעוברת דאם הי׳ ידעינן דהולד זכר היתה אסורה להכנס באהל המת, וכן הל שם עולה על העובר אם אמר מה שבמעי של זו עולה וכן מבואר ביבמות (דף ס״ז ע״א) דאין להכנות אלא בהירושה אם העובר זכר וכן מבואר מדברי הרמ״א או״ח סימן תרי״ב ובביאור הגר״א שם סק״ב עיי״ש וכאן, ולדעתי זה בוודאי הרמב״ם בפ״ח ממלכים ה״ה שמתחילה דבריו שם מבואר דלא נעשה גר עד לאחר שנולד ואין כתב שוב דתמר היתה אחות אבשלום מאמו, אך הכוונה דתמר הויא בת נעשתה היכף גיורת בעבילת מעכה אמה בעודה מעוברת, אבל מתחילה הרי מיירי הרמב״ם שם דהולד בן ע״כ אין הולד נעשה גר עד אחר הלידה כשנימול, ומה דנקט הרמב״ם מעבילין אותו ע״ד ב״ד לשון הש״ס דכתובות (דף י״א) נקט אבל הכונה דמגיירין אותו ע״ד ב״ד כשנולד והיינו ע״י מילה, הרי אף שהרמב״ם ז״ל פוסק בפ״ז מהלכות עבדים הלכה ה׳ עובר ירך אמו מ״מ מעוברת שמתגיירה אם הולד בן אינו נעשה גר עד לאחר המילה והיינו דזה חשיב אפשר כיון דע״כ יהיה נימול אחר שיולד, וא״כ יקשה לרא״ש דאיך היידין כרת בהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, ולפי מה שכתבתי הדבר נכון כיון דאחר העבילה הב״ד מגיירין אותו על כרחו וגירות בע״כ לא אמרינן בקטן שנולד.

ולפמש״כ הדבר מוכרח דעבילה קודם מילה מהני כשיטת הרמב״ן וכ״כ להדיא בירושלמי ריש הערל ר״א העבילו לשם עבד אחר מולו לשם עבד העבילו לשם ב״ח אחר מולו לשם ב״ח והיינו לשם גירות, וברמ״א סימן רס״ח ס״א חופס עיקר כדעה זו, וכן מוכח במס׳ גרים פ״א ה״ג ובנחלת יעקב שם, ועיין בחוס׳ מנחות ר״פ בתכלת (ל״ח ע״א) ד״ה ואם הקדיש דסדר לעולם אינו מעכב ואף במקום דכתיב ככה לא קאי אלא אחסרון מעשה עיי״ש, ומה דמבואר במשנה ר״פ יש בכור, דהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה חייב בפדיון אף דכתבתי דבזכר לא נעשה גר נמור עד אחר המילה, נק״מ כיון שכתבתי דלהמיר דינו כישראל ע״כ שפיר מתוייב לקיים כל המצות רק שחיטתו אינה מתנת וכן לכל דבר להחמיר דינו בעכו״ם דהוא רק קדוש ואינו קדוש כדברי רבי, ואם כי זה דין חדש, אבל הדבר מבואר ג״כ בדברי ר״ח שהובא ברמב״ן שבת (דקל״ה) וברי״ן שם דסובר דעכו״ם מהול שבא לכתגייר אין לו תקנה ילא מהני הטפת דם ברית ומ״מ סובר דבניו כשרים רק הוא עצמו אסיר לבא בקהל, ועיין בדרישה סימן רס״ח סק״א מה שמפרש דבריו דמאי נ״מ על בניו דהלא הכשר הבנים תלוי רק באם, אבל עכ״פ חזינן דסובר דע״י עבילה לבד נעשה קצת כישראל ובניו כשרין, ואף שכולם תלקו עליו, בסברא זו לא חלקו, וממילא כמו בעכו״ם מהול לר״ח דאינו יכול להתגייר מ״מ סובר דהעבילה מועלת לקצת דברים ולהכשיר זרעו שלא יהיו פגומין לבהונה, וכמו כן אני אומר לדידן בעבל ולא מל.

ואף דלכאורה דברי ר״ח בלתי מובנים דכיון דסובר דאסור לבא בקהל אמאי לא יהיו בניו פגומין לבהונה, אמנם למש״כ הדבר מובן היטב דהרי מבואר ביבמות (דף מ״ה ע״א) דהא דעכו״ם ועבד הבא על ב״י הולד פגום לבהונה הוא משום דיוצפינן מהלמה לב״ג ול״ש נמיפרך מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת כיון דגם בעבעלה לבותי ועבד נפסלת מן הבהונה מקרא דאלמנה וגרושה דדרשינן מי שיש לו אלמנות וגירושין, וממילא בעבל ולא מל אף דבדיין אם קידש ב״י ל״ה קידושין מ״מ מיקרי הפיסה קידושין כמבואר בתוס׳ יבמות (דף מ״ט ע״ב) בד״ה בכל מודיס, ביאמה דהשיבה בת הפיסה קידושין כיון דעומדת לחלוץ כמו ליבום ומכש״כ בכא דהבב״ד כופין אותו אחר העבילה למול ולהתגייר לגמרי ודאי דהשיב בר אלמנות וגירושין, ואף לפי סברא ראשונה שבתוס׳ שם מ״מ יודו בנ״ד כיון שכופין אותו להתגייר לגמרי, ושפיר סובר ר״ח דבניו כשרין לבהונה כיון דליכא למילף מאלמנה דמה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת, סוף דבר דמדברי ר״ח יש ראיה גדולה למה שחידשתי.

ואפשר דמש״כ יליף רע״ק (יבמות דף מ׳ ע״א) מתושב ושכיר למל ולא עבל שלא יאכל בפסח משום דלא נימא דמל ולא עבל הוי כעבל ולא מל דנתקדש קצת ואין בו לאו גמור וקמ״ל קרא דבמל ולא עבל הרי הוא כעכו״ם גמור ולוקה מי שמאכילו בפסח [ואף דבחיוב מלוה י״ג סובר דאין לוקין על לאו זה, הרבה הולקין עליו והביאו אינם מובנים].

אך דע דמה שכתבתי דבעבל ולא מל נתקדש קצת היינו רק אם קיבל עליו בשעת קבלת מצות שיקיימן היכף אחר העבילה ויהיה ישראל בעבילה לבד אז מתקדש קצת וכנ״ל, אבל אם כיון לקיים המצות אחר המילה ורק אז יהיה ישראל ודאי דיכול לחזור מקבלת המצות גם אחר העבילה כמו בלסף לאחר ל׳ (קידושין נ״ט ע״א) כיון דעדיין לא נגמר הדבר ואתי דיבור ומבטל דיבור ובלא קבלת מצות הרי הוא עדיין עכו״ם גמור, דהרי עיקר משפט הכתוב בגר קאי על קבלת מצות כמש״כ הקדמונים (קידושין דף ס״ב ע״ב בד״ה גר) וגם זה ודאי פשוט דאם עבל על דעת שלא למול אח״כ, דינו כעכו״ם גמור כיון דאינו מקבל עליו כל המצות מאחר שאינו רוצה לקיים מצות מילה כמבואר בבכורות (דף ל׳ ע״ב).

ולפמש״כ אזיל לה טעמא המקנה קידושין (דף ס״ב) לשיטת הרי״ף (ב״ק דף מ׳ ע״ב) דכל היכא שכל כח

הלכות גרים

סימן רסח

כיצד מגיירין הגר והנשות ודיני קדושי הגר.

[כו״ב סעיפים:]

[1] גר שנכנס לקהל ישראל [2] חייב מילה תחלה (א) [א] [3] ואם מל כשחיה גוי [הגה] [ב] [4] אז שעולה מהול (ב) [5] א צריך להטיף ממני דם ברית (א) [ג] [6] ואין מברכין עליו [ד] [7] ואם נכרת חנוך אין מילתו מעכבת מלהתגייר וסני ליה בטבילה: [הגה] [ה] [8] מקל קדש שמל מוגיל דנגיעבד הוי מעגילה ב [9] ויש מומרים [ו] [10] אלא הוי עגילה:

ב [11] בשבא להתגייר ג אומרים לו (ג) מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה רחופים סחופים (פירוש אבודים, וסחופים [12] מן ירמיה מו, טו מדוע נסחף אבירך, ערוך ערך סחף (השניה)) ומטורפים דיסורים באים עליהם אם אמר יודע אני ואיני כדאי להתחבר עמהם מקבלין אותו מיד [13] ומודיעים אותו [14] עיקרי הדת שהוא יחוד ה׳ ואיסור עבודה זרה ומאריכים עמו בדבר זה [ג] [15] ומודיעים אותו מקצת מצות

(שמיב) [בשלינו מיב] [16] בפדיון, מה שלין כן בגוי, כמו שכתוב סימן ע״ה [סעיף יח]: (ב) צריך להטיף ממנו בו׳. כן כתוב בעמוד [עמוד קפד] בשם בעל הלכות [גדולות, קמן ח עמוד קנא]. [17] מע״ג הבסימן (רס״ו) [רסג] כתב (הטור) [הב״ח] [18] [עמוד לא ד״ה עלד] משמו [שם עמוד קמו] דלאין גריסין הנופם דס ביטפלל שנולד מהול, יש חילוק בין יטבלל לגר, כ״י [עמוד קפד ד״ה ומ״ש רביעי]. (ג) מה ראית שבאת כו׳. לפי פרוש יפרוש, לאמר רבי מלכו קשים גרים. גיטבלל בקפמת [גמות מו, ב]:

עדך לחם למהריק״ש

רסח סעיף א ואם מל כשהיה גוי. לו שעולה מהול: בסעיף ב בשבא להתגייר אומרים. מעמיד מיגמלה מלן לרוחים לפיון מכמיה לכך, ומלן לגבנילים ולמטרפים ולא לטוריעים קלת פנגם, נפי שהם מעבנגים מהר מיע, ומלן גרמכן מעגילה מן המורה, עד מלן בספר בדק הבית [בסוף הסעיף].

ביאור הגר״א

רסח (א) [1] [2] ואם מל כו׳. שם [בגמרא מו, ב] הכי שבא כו׳, ותיקמא לן, כרבי יוסי כמו שכתוב שם אמר רבי יוחנן לעולם כו׳: [ב] [3] [4] שנולד כו׳. כמו בקטן בסימן רס״ג סעיף ד׳ דחיישינן שמא עולה כו׳: [ג] [5] [6] ואין מברכין כו׳. דדבריו חנוכל [שם ק״ה, א] [7] פסק הארץ עדיף להטיף דם ברית, וכמו שכתוב שם בשבת קלה א׳ לא נחלקו כלל על מה נחלקו כו׳, ועיין תוספות שם ד״ה לא נחלקו בו׳, ושם ביבמות ד״ה דבר יוסי כו׳. לכן פסקו הרמב״ם ומלה ג׳, ן והרא״ש [בגמרת פרק ד׳ סימן לגן לחומרא דצריך להטיף אבל אין מברכין, דספק ברכות להקל: [ד] [8] ואם נכרת כו׳. תוספות ביבמות שם בד״ה חנוכל, וכמו אשה. וכמו שכתוב שם [נ״א] ודבי אליעזר נמי נלקח מאמהות כו׳, אלא בטבל כו׳, וחכמים פליגי אף בטבל ולא מל, וצריך לומר אין דנין אפשר משאי אפשר, דדוקא לרבי אליעזר

רסח (א) ואין מברכין כו׳. לפי דמספקא לן אי מעיקרא אי לא, הלכך מספק יש להסמיך ולהטיף. אבל אין מברכין מספק, דקיימא לן [ו״ס סימן קעד סעיף ד] ספק ברכות להקל. ועיין לעיל סימן רס״ה סעיף ג׳: ב ויש אומרים דלא הוי טבילה, הלכך יש לחזור ולטבול אחר שמל, וכן כתב העטרת [הב״ח [נ״ט סעיף ס]]: באומרים לו מה ראית כו׳. שם ילמד גרים לפרוש יפרוש, [9] מקשים גרים לשמלל כספמת [בגמרת מו, ב]. גם אלא יאמר לאחר מכאן אלו ידעתי לא הייתי מתגייר. ובכתב הגמוקי יוסף [בגמרת מו, ב] ד״ה מה כו׳ כגון [שם] שאם הודיעוהו אינו מעכב, והניחוהו בהמרומים:

[10] מקל קדש שמל מוגיל דנגיעבד הוי מעגילה ב [11] ויש מומרים [ו] [12] אלא הוי עגילה:

ב [13] בשבא להתגייר ג אומרים לו (ג) מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה רחופים סחופים (פירוש אבודים, וסחופים [14] מן ירמיה מו, טו מדוע נסחף אבירך, ערוך ערך סחף (השניה)) ומטורפים דיסורים באים עליהם אם אמר יודע אני ואיני כדאי להתחבר עמהם מקבלין אותו מיד [15] ומודיעים אותו [16] עיקרי הדת שהוא יחוד ה׳ ואיסור עבודה זרה ומאריכים עמו בדבר זה [ג] [17] ומודיעים אותו מקצת מצות

(שמיב) [בשלינו מיב] [18] בפדיון, מה שלין כן בגוי, כמו שכתוב סימן ע״ה [סעיף יח]: (ב) צריך להטיף ממנו בו׳. כן כתוב בעמוד [עמוד קפד] בשם בעל הלכות [גדולות, קמן ח עמוד קנא]. [19] מע״ג הבסימן (רס״ו) [רסג] כתב (הטור) [הב״ח] [20] [עמוד לא ד״ה עלד] משמו [שם עמוד קמו] דלאין גריסין הנופם דס ביטפלל שנולד מהול, יש חילוק בין יטבלל לגר, כ״י [עמוד קפד ד״ה ומ״ש רביעי]. (ג) מה ראית שבאת כו׳. לפי פרוש יפרוש, לאמר רבי מלכו קשים גרים. גיטבלל בקפמת [גמות מו, ב]:

ציונים לרמ״א עם ציונים מהש״ך

רסח א. נרמיתם יבמות דף מ״ו ע״ב וכסמכים: ב. עוד [עמוד קפב] בשם הלכות גדולות [סימן ח עמוד קנא] ומהרי הרמ״ם [בגמרת פרק יב סימן כ]; [בגמרת פ״ה סימן לגן בדברי שמעון בן אלעזר בכרמיתא שבת דף קל״ה ע״ב]; וכן כתב הרמב״ם בפרק ה׳ מהלכות מילה [הלכה ד; ר״ש ס״ה; ר״ן שם נדה; ריטב״א פ״ה סימן כ; ר״ן שם; ר״ן שם עב, ב; ר״ש ד״ה אמרו]: ג. רמב״ם פרק ה׳ מהלכות [עבודה] [הלכה ו]: ד. עוד [עמוד קפב] בשם תפרי הגלמ״ם [שם] [בשם גאון [בשם] שבעה מנהגים שבעה ד״ה ב״ה מנין יב; בפרק המקנאי מנין מתקן, וכן כתבו התוספות ביבמות דף (מ״ו ע״ב) [עמ׳ ב] [ד״ה דהני יוסף]: ה. בגרמיתם שם [מ״ו, ב]: ו. כל הטעמים בשורר [שם] ולשון הרמב״ם שם בפרק ד״ד מהלכות מילה [הלכה ו—ז]: ז. שם בגרמיתם.

ציונים לרמ״א עם ציונים מהש״ך

רסח ט) שורר [עמוד קפב] בשם הרא״ש [שם פרק יב סימן ב; בגמרת פ״ה סימן ב] ב״ר [עמוד קפה ד״ה ומכאן] בשם הרמב״ן [בגמרת מו, ב ד״ה בגרמיתם], וכן בחב הגאון משנה פרק ד״ה שהיבות איסורי ביאה [הלכה כ]: ג) בגמרא יוסף פרק הזרע [בגמרת מו, ב ד״ה מה רגנן] [בגר] בשם הרא״ה.

הגהות והערות

רסח א) כפירוש רבינו מעגל שנעלין הם ע״ם הולם מעגולי ב, יש שם ע״ם: ב) טלמ מתהרות אמ״ל מע״ל: ג) מוקן כמהרות הלגמ [בגמ״ל]: ד) מוקן מתהרות זוקן מקנים ס״ם הגדול ונדנגה, וכן כתב בגמרא בגרמיתם: ה) ר״ה מתהרות אמ״ל מכ״ג (מאר הגולה) [בלפו״ר ויעקלמם שלמל מכוב אמרמומים״]: ו) בס״ך אמרים עמי כמאר הינו כנוסם יומנא בגמ״ר מלמ״ם בגרמ״ר על הש״ך כתב יוכמר בגרמ״ר:

אוצר מפרשים

רסח (א) [1] [2] ואם מל כו׳. [3] חייב מילה וכו׳ וסני ליה בטבילה וכו׳. ערל ישראל אינו צריך טבילה אפילו מדרבנן, תערל גוי צריך טבילה מן התורה, ובני המומרים צריכין טבילה מדרבנן, אבל אינן מעכבת, ואם הם אנוסים דינם בערל ישראל. ואם אמו גויה אע״פ שאביו ישראל צריך טבילה מן התורה. ואם הוא מפקן, הוי מפקינא דאוריתא ולחומרא, ואינו נכנס לקהל ישראל עד שימול ושיטבול. והדברים בתשובה דפוס פיורדא סימן תט״ו [ח״ג סימן תתנז]. ועיין בשו״ת הר״ש בן הרב הרשב״ץ [הרשב״ש] סימן פ״ט ובכלמות הגדולה [בשו״ת הגרי״ש אות א] ב [שם] צריך להטיף ממנו דם ברית וכו׳. כן כתבו הר״ן [שבת נה, ב] והרמב״ם [מילה א, ז; ב, ד; איסורי ביאה יד, ח] ולטעתם הוה שבתוב במדרשי פרק רבי אליעזר דמילה [שבת, רמז תבנ] האלפסי מסק דקטן הנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית וגר בשנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית, ובעל הלכות גדולות [סימן ח עמוד קמו וקמז (פירש)] [מסק] להיפך וכו׳, ע״ש. ובו׳ הגרים [מקשין] הגרים ממקום האלפסי מסק. רצ״ל התוספות [בגמרת מו, ב ד״ה דבר] מסקו, כמו שכתוב בהריטב״ם דפוס חדש בגלוין [הבהרתם]. [4] [5] [6] [7] [8] [9] [10] [11] [12] [13] [14] [15] [16] [17] [18] [19] [20]

רסח (א) [1] [2] ואם מל כו׳. [3] חייב מילה וכו׳ וסני ליה בטבילה וכו׳. ערל ישראל אינו צריך טבילה אפילו מדרבנן, תערל גוי צריך טבילה מן התורה, ובני המומרים צריכין טבילה מדרבנן, אבל אינן מעכבת, ואם הם אנוסים דינם בערל ישראל. ואם אמו גויה אע״פ שאביו ישראל צריך טבילה מן התורה. ואם הוא מפקן, הוי מפקינא דאוריתא ולחומרא, ואינו נכנס לקהל ישראל עד שימול ושיטבול. והדברים בתשובה דפוס פיורדא סימן תט״ו [ח״ג סימן תתנז]. ועיין בשו״ת הר״ש בן הרב הרשב״ץ [הרשב״ש] סימן פ״ט ובכלמות הגדולה [בשו״ת הגרי״ש אות א] ב [שם] צריך להטיף ממנו דם ברית וכו׳. כן כתבו הר״ן [שבת נה, ב] והרמב״ם [מילה א, ז; ב, ד; איסורי ביאה יד, ח] ולטעתם הוה שבתוב במדרשי פרק רבי אליעזר דמילה [שבת, רמז תבנ] האלפסי מסק דקטן הנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית וגר בשנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית, ובעל הלכות גדולות [סימן ח עמוד קמו וקמז (פירש)] [מסק] להיפך וכו׳, ע״ש. בבר מהרים [מקשין] הגרים ממקום האלפסי מסק. רצ״ל התוספות [בגמרת מו, ב ד״ה דבר] מסקו, כמו שכתוב בהריטב״ם דפוס חדש בגלוין [הבהרתם]. [4] [5] [6] [7] [8] [9] [10] [11] [12] [13] [14] [15] [16] [17] [18] [19] [20]

ג (הגה פס) ויש אומרים דלא הוי מילה. כן הוא דעת הרא״ה שחלק על הרמב״ן [בגמרת מו, ב ד״ה מתיפון] וכתב [שבתוב בגמרת שם מו, א ד״ה מה דבון בן] וגם הרשב״א בחדושיו [בגמרת דף מ״ו ע״ב ד״ה מתיפון] דחה דאת הרמבן באריות, ומתב לו, נראה דמילה עדיפת לטבילה עבוא, והכיא ראיה. אלא דבסוף דבריו מסתפק קצת, ע״ש. לכן נראה שיטבול אחר כך, וכן כתבו האחרונים.

(מרבי יוסף אות ה)

ד (מרי סק א) אם הוליד בבור מבהמת שאינו חייב בפדיון, כצ״ל:

(דעת שרבבה בשלחן המאור)

ה (מרבי סעיף ב) בשבא להתגייר אומרים לו מה ראית וכו׳. זה לשון מסכת גרים במ״ל מהמסכתות קטנות המצאת בתלמודי כתוב על קלף ישן נושן, דהוצה להתגייר אין מקבלים אותו מיד, אומרים לו מה לך להתגייר ולא אתה הוצה את האומה הזאת ומנוכה ומבוזה ושפלה מכל האומות, וחלאים ויסורין באים עליהם, וקובלין בנים ובני בנים, ומתרגין על המילה ועל הטבילה ועל כל שאר המצות, ואינם נוהגים בפרוסה כשאר כל האומות, מסכת גרים פרק א׳ [הלכה ו]: (ברבי יוסף אות ו)

ו (שם) ומודיעים אותו מקצת מצות וכו׳. בשם שאומרים לאיש כך אומרים לאשה על מצות שמצוה הנהגה בגרות ובגדולה תנוי, מסכת גרים פרק א׳ [הלכה ו]: (מרבי יוסף אות ו)

שהכשירו רב ורלה שיתן לו כמו ונעשה רב שנעשה גל של עצמות. יג בשבת כו: וסמ"ג [לאוין קנח עמוד קלח] כתב בשם בעל הלכות ואל זה אחר ר"ף כאן דאין פסול ביום אלא. וכן נוטה רבינו גדולות [פיסקא ז עמוד קכ] דמקבלין אותו בשבת ויום טוב. ועיין ב"מ [עמוד קכא] ד"ה ומעשה: כמוך בתמימה הסתמה [עמוד קפא] ד"ה ומיכלו: יד ולא בלילה כו'. כבר נתבאר דין שכתב [נוכחים הבנים לקרוס:] בנמרא [ירמות מו, ב] יהיה טעמא שמין מטומלין גר בשבת דהוה כמתקן גברא, אבל מקום הולכך הרמב"ם [פיקודי ביאה יג, ו] לעשה זה, דאם לא כן לא הוה כמתקן דגברא כמיקר, כדמצינו לענין מציאה מטומאה בשבת [בפרק חמישי לא:] וכן כתבו הסוספות בפרק הסולן [עמוד שם ד"ה תקרון], ותימה על הב"י [עמוד קמ ד"ה וכתב] שלא לתמ כן: (יב) לא שמתי. דמוסיף בלוך אחה ה' כוכם הבלית, כן הגיה בפרישה [שם כב]:

(יג) ובין קטן שגיירו כו' בפ"ל (יד) אלא בגוי: פירוש, לענין שמין קידושין קידושין:

פתחי תשובה

(ו) שנתגיירה. עיין בספר תפארת למשה [בילקוט מפרשים] שכתב דוקא כשנתגיירה היא, אבל אי לא נתגיירה היא לא מצרכינן ("לא" טעות סופר, ר"ל מצריכינן) טבילה לבנה. ע"ש: (ז) משוברת. עיין בדגול מרבבה [אות מפרשים סיק יא] שכתב אם ידעו בית דין בשעת טבילה שהיא מעוברת הדין פשוט, אבל אם לא ידעו בית דין שהיא מעוברת יש בזה אריכות דברים, עכ"ד:

(ח) יכול למחות משיגדיל. עיין בספר תפארת למשה [בילקוט מפרשים] שכתב דאם חיתה הורתה שלא בקדושה ולידתו בקדושה, כגון שנתגיירה נכרית מעוברת אינו יכול למחות, ע"ש באורך [ובתשובת חתם סופר [יו"ד] סימן רנ"ג העלה דאפילו גם לידתו שלא בקדושה, כל שנתגיירה עמו אחד מאבותיו אינו יכול למחות, מאחר שדעת הרי"ף פרק החולץ [בכמה מז. בן דלעולם אינו יכול למחות אפילו בירחו בית דין "]. ובהלכות גדולות [פישן ז עמוד קעד] שכל דבריו דברי קבלה פסק על כל פנים בהבאתו אבותיו אפילו לא נתגיירו עמו אינו יכול למחות, וקרוב לודאי שגם דעת הרמב"ם [איסורי ביאה ע, ז] מלכים ב, ז] הוא כן, ובשיטה מקובצת [ב] הביא רבים מהפוסקים דפסקו דעל כל פנים בנתגיירו עמו אינו יכול למחות, ובהרא"ש פרק קמא דכתובות [סימן כט] לא מצינו שחולק להביא על זה, אם כן אין ספק דהכי הלכתא. ומחב ענד. והביא דיכול למחות וראי דמיעקר עקר הגירות למפרע, והיינו הנשאר שנעבד בו קודם מתאותו הוא ככל מעבד עובד גלולים קטן בין שלנו. ואם בא על בת ישראל בהיותו בן כ' נפסלה מהכהונה כו'. אך אני אין צריכין לחוש לזה כלל, שמא ישמה. ולכן מברכין בשעת טבילה ומגיחין אותו ליגע בין אז לתנשא לאיש או לישא ישראלית כו'. ע"ש באורך:

נליון מהרש"א

(ה) ושם בשעת הן אשר קדשנו במצותיו וצונו לטבול. נראה עיקר מלעיל סימן [עמוד קמ] ד"ה בשעת הן דגם אם הכן מכרך על הטבילה, הרי הקושיא, מהרב"ל [שם] בפרק ד' מוספות ד"ה לא סבר הרלה, דכון דמצוה אחי לעסוק עם ידי אחר אם לעסוק עמו מכרך בלמ"ד, אלא דבדבר שלעסוק לעצמו על אחר אם לעסוק בעצמו מכרך בלמ"ד, אבל בדבר שלעסוק לעצמו על אחר אם לעסוק בעצמו מכרך בלמ"ד, ולא דומה לאחי הכן, דאם אלא אמר לא יעשה הטבלה בלא בעצמו בי אם בשביל אחי הכן, דהא עליו אינו מוטל, אבל בגר גם אחר יכרך בלמ"ד, ולא אבל לומר אלא אמלוך בין שנעשית על ידי בעליה בין שנעשית על ידי אחר. (ו) ושם בשעת ן אם יש לו אב. ואם הוא גר הן לענין מדי דבנין כגון מגנו בינן לו לאמרי דאוריתא, אלו בעלותא דר"י, ור"ש על דעת (הפנין) ומוספות (ר"ש מעמלין) בתוספות, ר"ל ג', ועיין בריטב"ל שם [מר"ש רש שפרשון], והיום הנגיע לעונת בדרומתו מרומה (עיין רמב"ם פרק ד' מהלכות הלכה ה') משמע בכ"ל בבכל מלשמה סוף דף כ"ל דש"ל עליות, וכן כתב מהרב"ל גיעון ס"ה ג' על מוספות ד"ה ומדי, ואם כן יש לומר דגם לרש"י (לבחב דהוי גר רק לענין מגנו בינן) הוי גר גמור. ומרב ומוטה, עיין מר"ם סימן רמ"ג [סעיף] ע"ז. יז וכדברי כמל הלכות גדולות [סימן ס עמוד קנ] שהכיל הטול כלן [עמוד קמ] ממעמ דיש מילוק ביום לקמן:

באר היטב

(יא) שמתי. ותוסס נכון לאמר ה' כורת הבנים, כן הגיה במרלבה, [ע"ז ס"ק יכ]: (יב) שזכות. ולפ"ז לאין לו דעת שומעין לו, דחכון לאדם וכו'. אבל אם אינו רוצה אינו גר אפילו בזמן שיל שהגל מקיפה, כן כתבו הב"ח והב"ך [ס"ק מן]: (יג) למחות. ולא חל בו דינו כישראל גמור, [ש"ך ס"ק יח]:

באר הגולה
עם ציונים מהשיך

יש: לשון רמב"ם שם דין ב' [ממ"ש לאין קמ עמוד קלח]: כ' לרבי יוסי בברייתא שם דף מ"ו ע"ב, וקבילת ליה דעיקר שעמא משום דאין דינן בשבת, וגר מעשה אמרה ביה [ממהר טו, מ"ז], וכן אין דינן בלילה: גלון. [ממ"ש] שם. וכן הלכ"ה הרשב"א [שם מו, ב ד"ה ומ"ש], דלפני בדעבד לגמר דין דמיל: כב. בריתות שבת דף קל"ו ע"ב: וכלעת. הרמב"ם [מלה ג, ב] דמילה סגר מוסלת על כל המלה: כג. עור [עמוד קפח] לדעת בעל הטיטור [הלכות מילה שער ב ד"ה גם דין והרמ"ם [בדמה מרן יש מיתר לן] ולא יהולה. גלון. [ממהרים מוסלפים לקן מקום מה עמוד יח; דין שלם מב: דיה הלכ. בשם הלכות גדולות [סימן ס עמוד קנ]: כד. מימרת. דרכ [עמוד] דף ע"ח ע"ל: כה. מנמרא. לרב הונא בתוכות דף ע"ל ע"ל וכפירוש הש"ר שם [דיה מר"ל כמרים מהודי כלים יב]: כו. עור. עמוד קלב מרלב [עמוד רמ] מ בשם הרלב"ה: כז. רב יוסף. שם: המנ"ם מלכים ק"ג: (י) פירוש. שם קידש אשה אינה נישלה גמו מלמה: כח. מימרא. דרב יוסף שם וכפירוש הש"ר שם [דיה מר"ל כמרים מהודי כלים יב]: כט. עור. עמוד קלב מרלב [עמוד רמ] מ בשם הרלב"ה: כי. רב יוסף. שם: המנ"ם מלכים ק"ג: (י) פירוש. שם קידש אשה אינה נישלה גמו מלמה: כה. מימרא. דרב יוסף שם וכפירוש הש"ר שם [דיה מר"ל כמרים מהודי כלים יב]: כו. עור. עמוד קלב מרלב [עמוד רמ] מ בשם הרלב"ה: כז. רב יוסף. שם: המנ"ם מלכים ק"ג: (י) פירוש. שם קידש אשה אינה נישלה גמו מלמה: כח. מימרא. דרב יוסף שם וכפירוש הש"ר שם [דיה מר"ל כמרים מהודי כלים יב]: כט. עור. עמוד קלב מרלב [עמוד רמ] מ בשם הרלב"ה: כי. רב יוסף. שם: המנ"ם מלכים ק"ג: (י) פירוש. שם קידש אשה אינה נישלה גמו מלמה: כה. מימרא. דרב יוסף שם וכפירוש הש"ר שם [דיה מר"ל כמרים מהודי כלים יב]: כו. עור. עמוד קלב מרלב [עמוד רמ] מ בשם הרלב"ה: כז

ג גוי אסור בשאר האם בו׳, ללומר, דאם לא היה נשוי כבר בשאר האם ונתגייר, אסור ליקח בכל שאר האם וכמו שיסבור. וכתב הטעמים וכו׳ [נמצא מצא ג], מה גראה לי שאפילו אם נשא יונית, כיון שנשא באיסור דהדרת מתיר מצד ע״ב. ועיין לקמן סעיף ה׳: ד ויש אומרים באשת אביו, ומדברי המוספות [ביבמות נא, ב ד״ה אבל] והרא״ש [שם פרק יח סימן ב] נראה שיש להחמיר גם באחות אביו כמאן דאמר [מנחלין נח, ג] אסור לבני נח, וכן פסק הרי״ף כדברי שניהם: ה אבל אם נשאה אחרי כשהוא גוי הרי זו מותרת. שאינה אסורה אחיו, שלא היה לה קידושין בה כיון שנשאה בגיותו: ו חייבים משום אשת אח. דעם לאחותו מאמו ונתגיירו מפרישים אותם, ואם חזר נשוי לשאר ערוות ונתגייר הוא ואשתו [ב] אין מפרישין אותם: ז [ד] גוי [ט] אסור בשאר האם אחר שנתגייר מדברי סופרים ומותר בשאר האב [ה] אף על פי שיודע בודאי שזה שאדו מאביו בגוי תאומים שרבר בדור הוא שאביו של זה הוא אביו של זה אף על פי כן לא נזרו על שאר אביו [ז] לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו ואשת אחי אביו ואשת אביו ואשת אבינו [ח] אף על פי שנשאת לאחיו או לאחי אביו או לבנו אחר שנתגיירו [ט] וכן אחות אמו מאביה ואחותו מאביו ואחותו שנתגיירו מותרת לו: [הגה] ד [יא] ויש אומרים [יב] אבל אינו נושא לא אחותו מאמו ולא אחות אמו מאמה ולא אשת אחיו מאמו שנשאה אחיו מאמו אחר שנתגייר ה אבל אם נשאה אחיו כשהוא גוי חרי זו [יג] מותרת לו: ו [יד] שני אחים [טו] תאומים שהיתה חורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה ו [טז] חייבים משום אשת אח ז אבל לא [יז] חולצין ולא מיבמין:

באר הגולה עם ציונים מהש״ך

ב [ממר״ם] שם ומנהג דליתנה לעילה. ד. מימרא דרבא שם דף ל״ח ע״ב דאפקורי מאפקרים המנהג לאיסור [בריש שם ל, ב] [ממר״ם] שם. וכמו בכתב הרב המגיד שם [ד״ה לפיכך] דהא דמוקים להו שם [יבמות נח, ב] בכתב בשמות כותי קמי דהא דמשמע לפילו לאחי מאמו, וכן הסכים שהמגיד״ן [שם ד״ה ויש] והרמב״ם [שם פ״ג ד״ה ו. [ממר״ם] שם. אולם דאמיתי שם ע״ב. הגן לאמור רבנן יקיים לא מחרבו אלינא. דרבי עקיבא. כיון דלא מליגו להם אחר שם בשם הרמב״ן [שם ד״ה ומנהג] שם ל, ד״ה וקן; ב״ש עמוד קנו ד״ה בשם, כרשם מהרי״ף שם לא, ב):

ג. [ממר״ם] שם. וכן הסכימו הרמב״ן [שם ד״ה ומנהג] והרשב״ם [שם פ״ג ד״ה ומהמלין] שהרי הכלומי מומר בגמו:

ה. [ממר״ם] שם מנרייתא דגמרא שם ב״ב:

ו. בהוקמא שם. דף ל״ו ע״ב:

ציונים לרמ״א עם ציונים מהש״ך

רסב ל) טור [עמוד קנו] והפוסקים בשם בעל הלכות גדולות [ב] [בלשון המוספים יבמות כב, ב ד״ה עבוה; שם ל, ד״ה נשאל; והרא״ש שם פ״ג סימן ג ומיי״ם סימן ג]:

הגהות והערות

ב) לא מוד הגלגל הפרה ס:

ג [ממר״ם] שם. ומנהג דליתנה לעילה. ד. מימרא דרבא שם דף ל״ח ע״ב דאפקורי מאפקרים המנהג לאיסור [בריש שם ל, ב] [ממר״ם] שם. וכמו בכתב הרב המגיד שם [ד״ה לפיכך] דהא דמוקים להו שם [יבמות נח, ב] בכתב בשמות כותי קמי דהא דמשמע לפילו לאחי מאמו, וכן הסכים שהמגיד״ן [שם ד״ה ויש] והרשב״ם [שם פ״ג ד״ה ו. [ממר״ם] שם. אולם דאמיתי שם ע״ב. הגן לאמור רבנן יקיים לא מחרבו אלינא. דרבי עקיבא. כיון דלא מליגו להם אחר שם בשם הרמב״ן [שם ד״ה ומנהג] שם ל, ד״ה וקן; ב״ש עמוד קנו ד״ה בשם, כרשם מהרי״ף שם לא, ב):

ג. [ממר״ם] שם. וכן הסכימו הרמב״ן [שם ד״ה ומנהג] והרשב״ם [שם פ״ג ד״ה ומהמלין] שהרי הכלומי מומר בגמו:

ה. [ממר״ם] שם מנרייתא דגמרא שם ב״ב:

ו. בהוקמא שם. דף ל״ו ע״ב:

ביאור הגר״א

ליה דאינון אסורין אף לרבנן אלא אמר ואחותו שמפורשין, וכמו לרבי מאיר אליבא דרבי עקיבא, ולא פליגי רבי מאיר וחכמים אלא באחותו ובפירושא דקרא כמו שכתוב בגמרא הנ״ל, ופריך שם נ״ז ב׳ וסבר רבי מאיר כל קן, ופירש הרמב״ן [יבמות ד״ה ורש״י ד״ה אבל] דקושיא לא קאי אלא אספיא דמילתא דאמר אין בן נח מוהר לבי וכאן חני אחותו כו׳, אבל בנשאת אביו לא פריך דלא גזרו שאר אב בגרים, דלא כפירוש רש״י שם [נח, ג] ד״ה ואיכא דתני כו׳, ותראה ממה דפריך לרבי מאיר דוקא, ואי כפירוש רש״י גם לרבנן קשה דהא רבנן לא פליגי בזה, ומשני לא קשיא הא רבי מאיר בו׳, דהוא הזהיר דלא אחי הבריאה כרבנן דלא פליגי אלא באחותו, דהא על בחור כדבי עקיבא סבירא ליה מדמדי בחייבי מיתות ביה דיק לרבי מאיר, [כבפלוגתא דרב אחא בר יעקב] נרב ששת ביבמות צ״ז ב׳ פסק כרב אחא בר יעקב וכלישנא קמא, דלא כרי״ף נשם לב, א). וטעמן ממה שכתוב שם, צ״ח א׳, אמר רבא הא דאמרו רבנן כו׳, משמע דאף מדרבנן אין אב לגר, וקאמר דהא שני אחיין דאומים כו׳, וכן כל שאר שיש בו צד אב מותר לבתולה, אחות האב, מן האם ואחות האם מן האב ואחותו מן האב, ואע״ג דבברייתא שם [נחדרין נח א] כולן אסורין, בכר אקמוה כרבי אליעזר משום דאחות האב אסור לבן נח אליביה, אבל לרבי עקיבא ורבנן כל שיש בו צד האב מותר לגמרי, וכן בתבו הרמב״ן [יבמות שם ד״ה וכן] ורשב״א [שם ריב״ה חן]. אבל אחות האם מן האם אסור לגר מדברי סופרים אע״ג דמותר לבן נח מוקאמר אין אב לעובר כוכבים בו׳, משמע דאם יש לו, כן באחיו מן האם, דאסור כנובר לעיל, וכן צד האב שמצד אשתו מותר אפילו אשת אב לדברי הכל רק, אחיו מאמו כנובר לעיל, וכמו בקובבי עצמו, וכמו שכתוב שם [יבמות צח. ב] מאי לאו כו׳ לא כו׳, הא קאי רק אאשת אחיו לבד, אלא כפירוש הראב״ד [ואישות ביאה יד, יב] שקאי, אבל האשת״ן מאישות, דהא חשיב שם אשת אחי אביו חיה ודאי אפילו בשאה בשהרא גר, רמב״ן [שם צח, א ד״ה וכיון]. ועוד דחלוק בין בריתא לרבנן, דלהברייתא אחות אם מן האם קרבא. אבל לרבנן קיים כמו אחות אב מן האב לרבי מאיר דאינו אלא משום אתלופי הוא הדין לאחות האם מן האם לרבי עקיבא ורבנן, וכל שכן באשת אחיו מאמו, זהו שיטת הרמב״ם, וזהו שכתב אם היה נשוי כו׳ לשאר כו׳ (לעקר) עיין מה שכתבתי שם [ס״ק יח]. והכלל, לרמב״ם לבן נח אסור אמו ואחותו מאמו ראשת אביו, ושאר מותר לגמרי וכרבנן דרבי מאיר, ובבר צד אביו מותר לגמרי, בין שמצד עצמו בין מצד אישות, הלכן מותר אף באשת אב ובזה קל מעובר כוכבים. אבל בזה חמור ממנו שכל מצד האם אסור לו בין מצד עצמו או מצד אישות, הלכן אסור באמו ואחותו, מאמו ואחותו אמו

באר היטב

(ב) אין. ומכל מקום מפרישין אותן שלמה מחשים משום הכמה, כדלקמן סעיף ט׳, [ס״ע ס״ק כ]: (ג) באשת. ומדברי המוספות והרא״ש נראה שיש להחמיר גם בחותם אביו, כמאן דאמר שמסור לבני נח, וכן פסק הרי״ף עכ״ל הסמ״ך [ס״ק ז]. (ד) מותרת. שמיתה משם מחיי, שלא היה לו קידושין בה שמילו נשא יונית, כיון שנשא באיסור דיהדות מתיר טפי, [ס״ע ס״ק ג]:

רסב (א) [שו״ע סעיף ג] אסור בשאר האם. עיין לקמן סימן שע״ל סעיף ה׳: [בן [שם סעיף ד] חייבים משום אשת אח. ומכל מקום לענין

אוצר מפרשים

רסב א (שך ס״ק ו) משמע להדיא דדוקא תאומים, ומדברי רש״י ביבמות דף צ״ח ע״א ד״ה נשא אחותו מן האם וכו׳, דבהדיא אינא כרת גבר, משמע בהדיא אפילו אינם תאומים:

(ב) [שם] ומן המוכר מינם מלא מחים מן המלא, ולענין מלילה וכנגם מחים מן המלא, ומכל מקום

ד [א] **ונתינים** אסורים איסור עולם. ביבמות (דף ע"ו) אמר רבא הני מילי בהיתן נכרים מי מגיירי משראל שרי ורבנן הוא דגזרו בהו כו' הדר אמר רבא נאו מלמא היא בהיתן נכרים לית להו מתנות נמגיירו איכא להו מתנות. והגה דעת הרמב"ם פי"ג מה"ב (ה"ח) כלישנא קמא וכל ז' אומות שנתגיירו המתפטרות בהן מן התורה מותר ודוד גזר עליהם שלא יכנסו בקהל לעולם וכן הוא דעת רש"י (יבמות כט,ח), ודעת הרמב"ן (יבמות עח,ב) והרשב"א (שם) דהלכתא כלישנא בתרא דרבא והבא אומות מן התורה אסור אחר גירות אלא דהבנים שנולדו אחר שנתגיירו מותרים דלא כתיב בהו דורות, ונתיבים מתמת בירכת דוד אסורין לעולם, ודעת ר"ת (יבמות כט,ח ד"ה אלא) דבבא אומות גם הדורות אסורין לעולם וגזירת דוד לא הי' רק לשעבר. ועיין יבמות (דף ע"ח) אמר ר' יוחנן מי לא דאמר ר' יהודה הבמות אלו בלידה לא מצא ידיו ורגליו נכרית המלרים סיון דאמר מר קטל גרים אקרי קטל, מלרי שני נמה יטהר, דלמא אי עבר ונסיב דאי לא כתב קרא, ובמוס' שם ד"ה מלרי שני בתר יטהר ז"ל וא"ת ויש נתיבה והולד כשר לר' יוחנן דאמר בסמוך מלרי שני שנשא מלרית בתשובה בנה אלישי דבתר דיליה שדינן ו"ל דר' יוחנן דהכא סבר כאידך דר' יוחנן דאמר בר דיתי א"ר יוחנן בנה שני דבתר דידה שדינן עכ"ל. ולשיטות הרמב"ן והרשב"א דסברי אין בהן איסור דורות בנתיבה מן התורה א"ל יעבור קונית תוס' ויש נתיבה דאע"ג דבתר דידה שדינן נמי בנה מותר כיון דדורות שרי מן התורה, ונראה כיון דדעת הרמב"ן הובא בב"י סי' זה דמלרי ראשון שנשא מלרית שניה דבנה אלישי ומשום דקי"ל כאידך דר' יוחנן דבתר דידה שדינן דבתיב אשר יולדו דמשדינן בתר לידה בין לקולא בין לחומרא, וא"כ אפי' מלרי ראשון שישא נתיבה נמי בנה מותר כיון דבמלרי לא אזלינן כך בתר לידה ולא מסכתא מלרי אלישי אלא מלרי בעומא שניה ולשיטת הרמב"ם דפסק דאזלינן בתר לידה לחומרא אבל לא לקולא ומלרי ראשון שנשא מלרית שניה בנה שני[18] ולשיטת הרמב"ם עוד דבמיתים מותרין אחר גירות קונית תוס' לא קשה מדלי כיון דלר' יהודה קהל גרים מיקרי קהל א"כ מלרי אסור בעמיה.

[ב] **מעוברת** שנתגיירה בנה שני. ביבמות (דף ע"ח) ואי כתב רחמנא להם סוי אחמיה מלרית מעוברת שנתגיירה היא ובנה אחד כתב רחמנא אחר יולדו. פי' רש"י אחר יולדו לאיתר דכל לידה דמגירות ומילה מדא דרא היא ע"ש. ועי"ש בסוגיא דפריך אי נימא לעובר לאו ירך אמו אלא הא דאמר רב אחא בר יעקב אמר רב אמי אמר ר"ל מעוברת שנתגיירה בנה אין נרך עמילה אמאי אין נרך עמילה וכ"מ משום דר' יוחנן דאמר דבר תורה רובו ומקפיל עליו מוכן כו' והא אמר רב כהנא ל"ש אלא רובו אבל כולו מולן ותשני שאני עובר דהיינו רביתי' ע"ש. ומבואר דלמ"ד עובר לאו ירך אמו א"כ הא דעובר מ"ל עמילה לאו משום עמילה דאמיי אלא משום עמילת עובר עצמה בעמילה אמו ומשום דלאו מילה דהיינו רביתי, ולפי"ז אם הבדיל יכול לאמות כמו בגר קטן שמבדילין אותו ליכול לאמות כביבדיל וכדאיתא בבחובות (דף י"ב) ב"ח,אן וא"כ העובר דהוי משום גירות עצמו דאו להיות מלרי ראשון שנתגיר בפני עצמו, וקשה דאמאי הוי בנה שני דאי נימא עובר ירך אמו ומחמת עמילת אמו הוי גר א"כ לכי נולד ה"ל שני לאמו אבל אם עובר לאו ירך אמו ואינו אלא גירות עצמו דאו להיות מלרי ראשון.[19]

וצריך לומר דאע"ג דהוא ע"י גירות עצמו מכל מקום כיון דנולד ממלרית דאשונה אזלינן בתר לידה וה"ל שני, ומיישב דה קונית תוס' [שם] ד"ה הוי אמינא מלרית מעוברת היא ובנה אב ז"ל וא"ת אי סבר כר' יהודה א"כ ליתא דאינטריך

מלואי חותם

עמונית אז הולד יהיה עמוני דאע"ג דעמונית מותרת אין הפי' דלא הוי בכלל עמוני אלא דנתחדש בזה דהולד אינו אחר אביו דאע"ג דבכל מקום הולד הולך אחרי הפגום מ"מ בעמונית הדין דהולך אחרי הזכר ולכן מותר, אבל כשאביו עכו"ם דהולד כמותה דאינו הולך אחרי הזכר וכיון שהולך אחריה שוב הוי עמוני דהוי היא עמונית רק דעמונית מותרת אבל עמוני זכר אסור עי"ש שהאריך בזה, ולפי"ז גם במצרית אם היתה מותרת לבוא בקהל אבל מ"מ כתב יהוה תלוי דאם נשאת לישראל אי לבו בנה יהיה מותר בקהל אבל אם נשאת למצרי אז בנה יהיה מצרי שני ואסור בקהל כיון דכאן לא שייך לומר דאזלינן בתר אביו דהוי הוא מצרי וכמש"כ הקובץ הערות בעמוני, אמנם באמת ד' הקובץ הערות המהרים דהוי הבית שמואל והחכא לקמן סקט"ז כ' דבנה ליכא למשפחותם לבית אבותם ולפי"ד הקובץ הערות יצא דגר כשר שישא עמונית דהולד יהיה אסור בקהל כיון דכאן לא שייך דלמשפחותם לבית אבותם מפקינ דבגר הדי אין למשפחותם לבית אבותם ומבואר ביבמות ע"ח דהולד אינו עמוני ואי"כ קשה כנ"ל וצ"ע, שורר בחי' ר' שמואל על במות שהעיר על רבינו פי"ש בקונטרס בענין פסולי קהל, ובעיקר ד' הקובץ הערות הנ"ל עיין מה שהארכנו בישועות דוד אה"ע סי' ו' בזה.

19) עיין באחיעזר ח"ב סי' כ"ט אות ו' שחל' קו' דבינו עפ"י מש"כ רש"י בסנהדרין ל"ח דגר שנתגיר בקטן שנולד דמי דהינו דהוי בקטן שנולד בלי אב ואם וכ"ז כשהאב והאם הם נכרים דלכשנתגיר ל"ל חיים בוראיתא ביבמות ס"ב, אבל כשאמו מישראל אין לא דין בקטן שנולד לגבי אמו ויש לו חיים לגבה.

אסר אולדו לומר שמלאן בלידה ולי כי שמשון סיכי ס"ב דהיא ובנה חד כיון דקסבר מצרי ולא מצרית ע"ם, ולפי מ"ם ס"ד כיון דהוא בעצמו גר דאשון כיון דעובר לאו יכך אמו וכמ"ם ומס הוא וכר ה"ל מצרי ראשון קמ"ל כיון דהוא נמגיירה ה"ל לגילה מצרי שי. ועיין לסס מסנה פ"ד מפסולי מוקדשין.

[ג] ישראל שבא על אחת מאלו הולד כמותה. והיינו קודם שנגיירו דישראל שבא על הכותית הולד כמותה וכמ"ם בח"מ. ובפרק המומר (דף ס"ח) [סח,ב] ולדה למותה מנלן אמר ר' יוחנן משום דסבי"י לאמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכרית קרוי בנך ופירש"י מדלא כתיב נמי כי תסיר את בנך אלמא בן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה ע"ם פירש"י דבן בתך אפילו מן הנכרי קרוי בנך ומשום דבני בנים קרויים בנים כ"כ הריטב"א סס ע"ס.

והאיתי בספר שער המלך פנ"ו מלכות מלוס ז"ל וקשיא לי מהא דאמרינן פ' הבע"י [יבמות סב,ח] ת"ל רבה לרבא בר מרי מנא הא מלתא דאמרי רבנן בני בנים הרי הם כבנים אלימא כו', ופירש"י ז"ל אבני בתו קאי דבן בנו פשיטא לן והשתא אמאי לא קאמרי לה מהכא דקרי לבן בתו בנך ו"ע עכ"ל. ונראה דהא דפשיטא לן יותר בן בנו הוא משום דהבן מתייחס אחר אביו ולפי ה"ל כבנו, אבל בן בתו כיון דמתייחס אחר אביו ולא אחר אמו דכתיב למשפחותם לבית אבותם ומש"ה בעי לה בבן בתו לי הוי כבנים. ולא"כ בבן בתו הבא מן העכו"ם דהולד כמותה ואינו מתייחס אחר אביו אלא אחר אמו א"כ הדר ה"ל בן בתו כמו בן בנו ומש"ה לא מצי למילף בן בתו מישראל כיון דמתייחס אחר אמו לזה פשיטא לי מהא דבני מפיר מחוקקים.

[ד] הולד הולך אחר הפסול. ז"ל ב"ם דקי"ל כל מקום שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום מתני' פרק המומר עכ"ל ולקמן יבאר לפי' היכא דיש קידושין ואין עבירה נמי הולד הולך אחר הפגום.[20]

[ה] אחרי הפסול. ס"ם המומר (דף ס"ז) תנן כל מקום שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום כו' ממזר ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין. כתב בשער המלך [פי"ב מאיסו"ב ה"כ] ז"ל ודע דבס' המומר פריך אלא כל מקום דסיפא לאפוי מאי ורמיתי להרב המידושין סס הקשה ז"ל וא"ם נימא לאפוי ישראל שבא מצרית דיש קידושין ויש עבירה הולך אחר הפסול ו"ל דלא קיימן יש עבירה אלא מייתי לאוין אבל לא מייתי עשה ומצרי ומדומי מייתי עשין ניהו ע"כ: ויש לדקדק עליו דלמאי תיקשי ליה דלמאי לא קאמר לאפוי עמוני ומואבי שנשא ישראלית דמייתי לאוין ניהו וקיימן בים יש עבירה, וכן ראיתי להרב מידכתיב בלכות שהקשה כן מסס מוספים ישנים עב"ל ע"ם. ונראה מסוס דהתם במתני' תנן גרשא כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולך אחר הפגום ואיתיו מדכתיב למשפחותם לבית אבותם והרי תנן בפיפא יש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הפגום ואיתיו דאין הולכין אחר הזכר אלא אחר הפגום ומתזרת ונתינה לישראל הולך אחר הפגום אע"ג דהזכר כשר ומיון דקי"ל עמוני ולא עמונית אי"כ לא מצי לאפוי עמוני ומואבי שנשא ישראלית דהולך אחר הפגום דאם הזכר פגום ס"ל דהולד הולך אחר הזכר ואפי' יש קידושין ואין עבירה ולא עדיף במה שיש עבירה, ואם הזכר (דהולך) כשר והנקבה פגומה דהולך אחר הפגום ולא אחר הזכר הא בעמוני לא משכחת נקיבה פגומה דהא עמוני ולא עמונית ולא משכחת לה אלא בממזרת ונתינה דאז הנקיבה פגומה ואין דיש קידושין ויש עבירה הולך אחר הפגום, ומש"ה לא קאיל ליה להרב המידושין אלא ממצרי ואדומי דאיכא בהו נקיבה פגומה לזה מייב דמצרי ואדומי לא מייב עבירה כיון דליתו אלא מייב עשה.

והנה מאיתי בחידושי ריטב"א סס ז"ל אלא כל מקום דסיפא לאפוי מאי, איכא למידק לימא לאפוי ישראל שנשא מצרית דאשונה דיש קידושין ויש עבירה והולד הולך אחר הפגום והולד מצרי שני מפגום ואיכא למימר דאין ה"נ דרב דימי דפוסל במצרי שני שנשא מצרית דאשונה עכל שכן דפוסל נמי בהא דיש עבירה ואפשר לתירוצי הכי אבל לדברי הבה בר בר קנה דמכשיר במצרי שני שנשא מצרית דאשונה לאפשר דה"ה דבהא נמי בנה כשר ואנן אליבא דרבה בר בר חנה מקשינן סתמא עב"ל.

דתמהנינו מה דאפי' לרבה בר"ח דס"ל במצרי שני שנשא מצרית דאשונה דאסורין בחר ודאי היינו דוקא במצרי שנשא מצרית אבל עמוני שנשא מצרית אסורין אחר פגום שבניהם, ונעמתא דמלתא בחב רש"י בקידושין שם (דף ס"ו) ד"ה בנה שלישי ז"ל ומותר לישא ישראלית כיון דיש קידושין ואין עבירה לבית אבותם קרינן בי' לישראל והא דאמרינן בימות להלן אחר פסולן הייט לענין ישראל שנשא מצרית או מצרי שנשא ישראלית דיש קידושין ויש עבירה כו' דולדו להם כתיב ואחריהם הולכין הולדות אבל לענין מצרי ומצרית לא מיגמר לן הא' להם מידי דהא בתרוייהו להם קרינן בי' והוא מצרי והיא מצרית עב"ל. וכ"כ בתוס' שם ד"ה בנה שליש הדבר תלוי בזה בשהם משני עממין שיין לומר כן דקאי בשני עממין איירי וקאמר הלך אחר הפגום דהיינו דהיה גר שנשא מצרית ג"כ הולד ממזר אע"פ שאין עבירה אולם גראה דהרב"ש לשיטתו שכ' בבנו אין דין דהולד הולד אחרי הזכר והבא לקמן בסקט"ז בה' רבינו א"כ לכן הולד כמזר כיון דאין דין הולך אחרי הזכר ועיי"ש בד' רבינו שזה גופא דאיית הרב"ש מגר שנשא ממזרת דהולד ממזר אולם צ"ע מקידושין דף ס"ח דשם מבואר לקרוא דגר שבא על ממזרת הולד ממזר הוא רק משום דהולד הולך אחרי הפגום וצ"ע. וראה בהוספות מש"כ בזה.

ה [ג] ישראל שבא על אחת מאלו הולד במותה וא' מאלו חוץ ממזר שבא על בת ישראל הולד כשרה לקהל אלא שפגום לכהונה:

1 נתגיירה אחת מאלו ונשאת לישראל או שנתגייר א' מאלו ונשא אשה ישראלית (ו) הולד הולך (ז) אחר הפסול לפיכך גר עמוני או מצרי שני שנשא בת ישראל הבת כשרה אפי' לכהונה שאחר איזה מהם שנלך היא כשרה אבל מצרי שני

מלואי חותם

(20) הגהת דהה גר שנשא ממזרת ג"כ הולד ממזר אע"פ שאין עבירה אולם גראה דהרב"ש לשיטתו שכ' בבנו אין דין דהולד הולד אחרי הזכר והבא לקמן בסקט"ז בה' רבינו א"כ לכן הולד כמזר כיון דאין דין הולך אחרי הזכר ועיי"ש בד' רבינו שזה גופא דאיית הרב"ש מגר שנשא ממזרת דהולד ממזר אולם צ"ע מקידושין דף ס"ח דשם מבואר לקרוא דגר שבא על ממזרת הולד ממזר הוא רק משום דהולד הולך אחרי הפגום וצ"ע. וראה בהוספות מש"כ בזה.

מיפוק לי׳ ממעוברת חבירו שלא יצא וגמי גר וגיורת נימא בממת טעמא משום זרע שמרע בקדושה.

ובתשובת נ״ב סס ז״ל אלא לחלפי קשה ממה לסקשה ומכלקה בהילוכה ואמר אשה מפסה שיבש בנה חה דומק דלפעמים הבעל הראשון עשיר יותר כו׳ וה״ל למימר אשה מפסה כדי שלא תצטרך להתגרש מהשני או לפרש טעם גוף האיסור משום מעוברת חבירו ומינקת חבירו ע״ש.

ובזה שפיר מליגו לומר דנרך להן טעמא דאשה מפסה שיבש בנה בנכסי בעלה משום גר וגיורת דתיקשי ובגדקי בהילוכה ולזה משני אשה מפסה כדי שיבש בנה בנכסי בעלה דהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אינו יורש אם יורש הגר וכשאר נשים אע״ג דלפעמים הראשון יותר עשיר משום דהתם בלא״כ מפסה שלא תתקדש מחמת מעוברת חבירו ומינקת חבירו.

אלא דמלשון רש״י שכתב אשה מפסה שיבש בנה בנכסי בעלה וכתב רש״י בנכסי בעלה השני ע״ש משמע דבשאר נשים נמי קאמר הא׳ טעמא ולמה לא יימא בשאר נשים מפסה שלא תהי׳ צריכה גט משום מעוברת חבירו ותהא צריכה הפרשה שמי שיש מו גט.

ולכן נראה לענ״ד כיון דבמחלה לא אמרו מכמים משום ספק מעוברת וכמ״ש הרמב״ן לדולי הא׳ לא גזרו משום ספק מעוברת וא״כ מאימר גמור הוא ולכן אפי׳ המלא יתלא דמעוברי היא נמי לא תלא מהיתרה הראשון דלא אסרו חז״ל מעוברת חבירו ומינקת חבירו אלא היכא שנשאה באיסור שהיתה מעוברת או מינקת חבירו אבל אם בשעה שנשאה היי׳ בהיתר אע״פ דנמלאת מעוברת ליה לן בה כיון דבהיתר נשאה ולא בעי הפרשה מה ולמסקנא דצריכה להמתין שלשה חדשים משום הבמנה א״כ כל שנשאת תוך שלשה חדשים ה״ל נישואין באיסור וצריכה הפרשה משום עיבור וילקה.

[ב] **אבל** מוחרת לעשות שידוכין. וכתב נ״י שיבבע המשודך שלא יכנס בבית המשודכת עד סוף הזמן כדי שלא תבא לידי תקלה ועמ״ש בסק״ו.

[ג] **מחזיר** גרושתו אינה צריכה להמתין. בשאומת הריב״ש סי׳ תס״ב ז״ל עוד שאלת המחזיר גרושתו אם צריכה להמתין ג״ש כמו שצריכין להמתין אם נשאת לאחר. משובה דבר ברור הוא שאינה צריכה להמתין משום הבמנה וחזקה לא׳ כו׳ ואפי׳ היכא דליכא משום הבמנה כגון בתרוסה או בקטנה חקנה ובקרה וכולהו אינן דגזר דהו ר׳ מאיר דקי״ל לוותי׳ אבל בבעל עצמו לא שייך הבמנה כו׳ והיינו דבפרק החולץ מתיב רבא לטעמא דהבמנה מדתניא לפיכך גר וגיורת צריכה להמתין ג׳ חדשים והכא שמת בעלה בו וחוץ מיום שנתארסה בו ברי׳ שיודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של אחרון (ב)(אבל מותרת לעשות שידוכים בלא מילוסין (כ״י בשם משופט הרא״ש ופ״ה סימן ר״ז) רק שלא יכנס עמה בבית) (שם) ומיום כתיבת הגט מונים לבתולה ואפי׳ הדה על תנאי או שלא הגיע לידה אלא לאחר במה שנים מיום הכתיבה מונים שהרי אינו מחיחד עמה משבתבו לה: הגה דלא דמונים מיום מתיבת הגט (טור בשם הרא״ש וכן רבו׳ להמיר בן ר״ל) וגזירת חכמים היא שאפילו האשה שאינה ראויה לילד ואפילו נתגרשה או נתאלמנה מן האירוסין צריכה להמתין צ׳ יום אפילו קטנה או זקנה או עקרה או איילונית ואפי׳ בעלה במדינת הים או סרים אדם או חולה או חבוש בבית האסורים והמפלת אחר מיתת בעלה ואפי׳ בתולה מהאירוסין צריכות להמתין צ׳ יום:

ב יבמה שמת היבם צריכה להמתין שלשה חדשים אחר מיתת היבם:

ג נתעברה מראובן ושניהם מודים שממנו היא מעוברת והלכה ונתקדשה לשמעון וגירשה ורצה להנשא לראובן צריכה להמתין אחר גירושי שמעון צ׳ יום:

ד (ד)מחזיר גרושתו אינה צריכה להמתין:

ה שפחה וגיורת שהיו נשואות לבעלים בעודן ובעבדותן ונתביירו או נשתחררו צריכות להמתין (ד)ואפי׳ גר ואשתו מתי להבמין איכא ומשנינן ה״נ להבמין בין זרע שמרע בקדושה ודלמי כי מקשי מגר וגיורת משמע דפשיטא לי׳ דגיורת שהיתה נשואה בגיותה שצריכה להמתין להנשא לישראל אחר דהא שייך מי׳ טעמא דהבמנה בלא טעמא דהבמנה זרע שמרע בקדושה ואפ״ה מקשי דלגר עצמו שכשא בגיותו אמאי צריכה להמתין דלא שייך כלל הבמנה גם לא שייך למיגזר מי׳ כלל דאי שייך למיגזר מי׳ לימא משום דגזרינן בעלה אטו אחר ור׳ מאיר הוא דגזר אלא ודאי בבעל עצמו לא שייך הבמנה כלל ע״ש.

ועיין תוס׳ יבמות (דף ל״ה) ד״ה סוף לגיורת ז״ל והא דתניא בהחולץ לפיכך גר וגיורת צריכה להמתין ג׳ חדשים כדי יהודא אמר דחיים שמא לא נתהפכה יפה לו׳ ועוד תור״י שיש לחלק דלא מיתברא נפשה כלל בשמגיירת עם בעלה מין שכל הזרע מאותו הלים וחין מוקשת להבמין בין זרע שמרע מבעלה זה בקדושה לשלא מרע בקדושה עכ״ל. וכיון דס״ל לשמואל שם יבמות (דף ל״ה) חוק מגיורת ושפחה משוחררת א״כ שפיר מותיב רבא לשמואל התם מאי הבמנה איכא לבעלה דליכא למיגזר משום אחר כיון דלאחר לא בעי הבמנה כלל לשמואל.

מיהו לשיטת הרמב״ם גיורת ומשוחררת דרך נישואין בעי הבמנה גם לאחר זה״ה שיטת הרא״ש ס״פ ד״א ביבמות ספ״ג דגיורת ומשוחררת דקאמר שמואל דלא בעי הבמנה היינו דרך זנות אבל דרך נישואין לא מתהפכת אע״ג דדעתה לגייר ע״ש וא״כ דאיית הריב״ש נכונה דכיון דלאחר בעי הבמנה א״כ מאי מותיב מגר וגיורת נימא ר׳ מאיר היא כו׳ אע״כ כל לגבי בעלה לא בעי הבמנה.

אמנם לשיטת תוס׳ דס״ל דגר וגיורת אפי׳ דרך נישואין מתהפכת כל שדעתן לגייר וכן הוא שיטת הרשב״א דתוך מגיורת ומשוחררת דקאמר שמואל היינו בנישואין כיון דדעתה לגייר אפי׳ בנישואין מתהפכת וא״כ לשיטת תוס׳ והרשב״א מצינו לומר בתחילה גרושתו דלריך הבמנה ומשום דגזרינן בעל אחר אחר. והא דאמרו ביבמות (דף ל״ה) וכתובות (דף ל״ז) בטעמא דר׳ יהודא בתפוחה ותנוסה משום דאימר לא מתהפכה יפה ולא קאמר משום דגזר אטו אחר נישואין משום דר״י לא גזר כלל דס״ל פרק החולץ (דף מ״ח) הארוסות יבמה אחר אחמא לא גזר מש״ה צריך לומר בטעמא דר׳ יהודא אימר לא מתהפכה יפה אבל לדידן דקי״ל כר׳ מאיר דגזר שאינן רחויות בילד אטו רחויות ה״נ גזרינן זנות אטו נישואין.

[ד] **ראפי׳** גר וחשמו שנתגיירו. כפי המולן [יבמות מב,א] מתיב רבא גר וגיורת צריכה להמתין הכא מאי להבמין איכא ומשני להבמין בין זרע שמרע בקדושה.

ואיכא למידק דהא קי"ל דגר קטן שמטמלין אותו על דעת ב"ד הגדולו יכולין למסות ע"ז בכתובות (דף י"ל) ואם הורתו אלא בקדושה אינו אלא גר קטן שמטבילין ע"ד ב"ד ואם הגדיל יכול למסות ואם הורתו בקדושה אינו יכול למסות דה"ל ישראל גמור ומה ולמי צריך הבעה להמן ולהגדיל בן ישראל לעמיס, ואע"ג דבגת מותיב אם על הא דאמר ר' יוסף הגדילו יכולין למסות כגר כמבו דקמ"ל כרב יוסף ואע"ג דאותיבו עליה אבי ובגת אלו לאפלוגי עלי' אלא לגרורי מתני' דלא מוקמי ע"ז אסור מקובלת 73) ובראה דמיבמות (דף ע"ח) אלא הא דאמר רבא גברים מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה וכ"מ משום דר' יתחק דאמר ר"י דבר תורה יוכו ומקפיד עליו תולין כו' שאמר מעבר דהיינו דבמי' וע"ז, מבואר דאי יתמא עובר אמו צריך אמו א"כ הא דעלמא לו טבילה דאמרי' היינו משום דלאו מצוה הוא דאיתי רבינו ור"ל כשהגדיל יכול למסות כיון דאינו גר רק בפ"ע טבילת עצמו שנטבלהו ב"ד אבל אי יתמא עובר יצר אמו א"כ העובר אין צריך טבילה כלל ואיתא תורת גיורו בעובר רק באמו, ומשום שם ד"ה אלא הא דאמר רבא וא"ה מאי פריך מרבא הא בהדי' איתא דעובר יצר אמו בפ' כל המטורין (דף ל') ובשור שנגח את הפרה (דף מ"ו) כו' ואומר ר"ל שהוא ל"ש דבר רבא דהכא אפי' לר' יוחנן ע"ז וכיון דעובר רבא עובר יצר אמו אינו יכול למסות משהגדיל וק"ל ועמ"ז בפי' ל' (סק"א) [סק"ב].

(ה) המקדש

מגירושין (הכ"ד) ונראה לי שמפרשין אותו לאחר תשעים כימים שעמד בתוך תשעים דאל"כ מאי הפסיד בשבעל בתיקון ומתני' בא' על יבמתו בתוך ג' חדשים אם אין הולד של קיימת יקיים ואם קטני יוליד התם תפי שהיא יבמה ואם יתן לה גט נאסרה עליו עכ"ל.

והיינו משום דאם קנאה בעיא הרי היא כאשתו לכל דבר ומגרשה ותוזר וכונסה אבל אם עדיין לא יבמה ונותן לה גט נפסלה עליו וע"ז בכסף משנה.

ובמשנה למלך אם הקשה דאי משום הא שתיאסר עליו עולמית לא מסתי דהא מסקינן פ' המולן (דף ל"ו) דאפי' כהן יוליד.

ובראה מימור דברי הראב"ד דבפ' המולן (דף ל"ו) אין הולד של קיימת אלא משום ר' אליעזר אמרו יוליד אמר רבא ר' מאיר וכ"פ אמרו דבר אחד כ"ל הא דאמרן ר' מאיר ס"ל דאמרן ר' שמואל בר' נחמן אמר ר' יונתן לא יצא אדם מעוברת תבירו ומינקת תבירו ואם נשא יוליד ולא יצא עולמית דברי ר' מאיר ומכ"פ יוליד ולכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס ע"ז, ומשום דר' מאיר ס"ל קנס שיוליד ולא יצא עולמית ס"ג קנס אם אין הולד של קיימת שיוליד ולא יכנוס עולמית ודבנן דסברי יוליד ולכשיגיע זמנו יכנוס ולית להו קנסא אלא דגרע גט שמא יבא עלי' ואם ברת ונשתהה עד אחר כ"ד חודש מו אין צריך גט וכמו כן בהבעה תוך תשעים צריך גט שמא יבא עלי' ואחר תשעים יכול לכנוס דלא בעי גט אלא תוך זמנו שלא יבא עלי' והראב"ד דס"ל דאפי' לדבנן דלא קנסי עכ"פ אסרו עליו כימים שעברו באיסור ולזה קשיא ליה משנתינו דתנן יקיים ולא בעי גיטא לימים כמנין שעברו באיסור דאי גיטא דתיכף אחר זמן איסורו ליכא שום קנס ניחא דבימה אחר שהפילה דמו ליכא איסור יכול לקיים אבל כיון שצריך פרישה כימים שעברו א"כ סיכי מי יקיים והא בעי גט על ימים כימים שעברו, לזה מייתי הראב"ד כיון דמדינא אין צריך גט אחר שהפילה לכבר אלא הכא איסורו אלא משום קנס כימים שעברו ובימה כיון דע"י הגט מיאסר עולמית ואין לנו לקונסן אלא כימים שעברו וע"י הגט מיאסר עולמית מש"ה לא אפשר בגט דע"י הגט יהא' הקנס יותר מימים שעברו, ודוקא במינקת תבירו דבעי גט תוך זמנו מדינא שלא יבא עלי' ומש"ה צריך גט אע"ג דע"י הגט מיאסר עולמית כגון באשת כהן אבל משום קנס כימים שעברו לא מצינו למיקנסי' יותר מימים שעברו ועל ידי הגט מיאסר עולמית, ולפ"ז ס"ה באשת כהן תוך תשעים וכלו תשעים של הבעה אין צריך גט כימים שעברו לשיטת הראב"ד כיון דע"י הגט מיאסר עולמית והוא נכון. 73 (א)

והרשב"א פ' המולן כתב על דברי הראב"ד ז"ל ואם אמרי' דקנסינן אפי' בשילדה כולהו אמרו דבר אחד דאפי' לרבנן דר' מאיר מודו כה דמוליד ואעפ"י שמיאסר עליו ממילא כמעוברת שנשאת לכהן דאמר שלא עכ"ל.

ולפי מ"ש ניחא דבמעוברת לכהן הגט מדינא שלא יבא עלי' ומש"ה אע"ג דמיאסר עליו עולמית לא איכפת לן אבל

מלואי חותם

הבעת של הגירות בזה לכו"ע מועיל דעת האם ולבבי זה הוי לכו"ע ידך אמו ראי"ז מדין זכיה דאה בחזון איש אהע"ז סי' ד' מחי' ר' שמואל בתורבות סי' י"א ואבי עזרי מהתורא חמישאה פי"ב מאיסו"ב ועיי"ש מה שביארו בזה כל אחד לפי דרכו ועיין עוד באמרי משה סי' כ"ז סק"ט מש"כ בזה.

73 (א) עיין בשעורי ר' שמואל ובמות לדף לז אות שפ"ז.

בלילה צריך להטיף ממנו דם ברית, הרי דמוכח להדיא מדבריו דאם הטיף דם ברית בלילה פטולה בדיעבד דאם לא כן תועיל המילה שעשה בלילה מטעם הטפת דם ברית, ולמה צריכים להטיף עוד פעם, ובהלכות גרים על מה שכתב שם המחבר שבדיעבד אם מל בלילה כשר לא הגיה שם הרמ"א כלל דצריך עוד לעשות הטפת דם ברית ביום. וצ"ע. ולישב דברי הרמ"א נראה דסובר דמילת גר כיון דאינו עוד ישראל במילה לברה ואינו חייב במצות מילה, כל ענין המילה שלו היא רק מעשה גרות ומה דבעינן במילת גד יום אינה משום דמצות מילה צריכה יום אלא משום דכל מעשה גרות בעי יום משום דכ' "משפט" ולכן בדיעבד כשר המילה גם בלילה ולא בעינן עוד הטפת דם ברית ביום בכדי לעשותו לגר משום דמילה היא כגמר דין דכשר בלילה, או דלא הוי מילה דין כלל כיון דאין המילה מחייבתו כלל ביהרות ויכול עוד לחזור, אבל בקטן ישראל שצריכים שם יום מטעם מצות מילה אז בדיעבד פסול אם עשה בלילה דמצות מילה אינו מקיים אלא ביום, וא"כ לכאורה לפי זה בגר שנימול בלילה או בגר מהול שנעשה בו הטפת דם ברית בלילה אע"פ שבדיעבד מועלת המילה ונעשה גד, מכל מקום יהי' צריך אחר כך הטפת דם ברית מצד מצות מילה שמחויב עכשיו כישראל והוי כמו ישראל קטן שנימול בלילה שצריך עוד הטפת דם ברית. וצ"ע.

והנה במעוברת שנתגיירה ונולד בן יש להסתפק להלכה מתי מלים אותו, אם תיכף לאחר הלידה כמו עכו"ם קטן שהביאתו אמו להתגייד תוך שמונה או ביום השמיני כמו כל תינוק ישראל.

והנה איתא בגמרא יבמות ע"ח ע"א מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה ומקשה שם בגמרא למ"ד עובר לאו ירך אמו האיך מועלת הטבילה לעוכר הא הוי תצינה ומשני דהאם אינה חוצצת דהיינו דביתית. והקשו הראשונים האיך מועלת הטבילה לבנה הא המילה צריכה להיות קודמת לטבילה ולגבי בנה הרי יש טבילה קודם למילה? והרמב"ן תירץ דבאמת אין עיכוב בדבר דלעולם מהני גם אם עושין הטבילה קודם למילה והא שמלים אותו בראשונה הוא רק משום שמא מחמת צער מילה יפרוש, וכמו שהזכרנו דעה זו שמובא ברמ"א יור"ד סימן רס"ח, והרשב"א תירץ דהא דאמר רבא מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה איירי בנולדה בת אבל אם נולד זכר צריכים מילה וטבילה אחרי שנולד כדי לעשותו לישראל בכל גר דעלמא שהמילה צריכה להיות קודם לטבילה. והרא"ה תירץ דכיון דעובר לא חזי למילה הוי כמו אשה דנעשה ישראל בטבילה לחודה. ובתוספ' יבמות מ"ז ע"ב ד"ה מטבילין שהקשו גם כן קושיא זו ותירצו גם כן דלכן הטבילה מועלת כיון דאכתי לא חזי למילה ובכונתם יש להסתפק אם סוברים דעדיין צריכים מילה לשם גרות אלא שכאן בעובר דאי אפשר לעשות המילה קודם יכולים להקרים הטבילה או דסוברים כיון דאכתי לא חזי נעשה ישראל בטבילה לבד. ובביאורי הגר"א שם סימן רס"ח ס"ק ה' כתב דהתוספ' סוברים כהרא"ה ונעשה ישראל בטבילה לחודה ואחר שנולד הוא כישראל גמור אף בלא מילה וחיוב מילתו הוא כמו בכל תינוק ישראל וכן הוכיח ברש"ש כתובות י"א מתוספ' שם דסברי דנעשה ישראל גמור בטבילת אמו לחודה. והנה לשיטת הרמב"ן והרשב"א דסברי דגם במעוברת שנתגיירה העובר מיחשב ערל ואף על פי שהגמרא יבמות ע"א ע"א מסתפקת אם ערלה תוך זמנו הוי ערלה או לא זהו דוקא בתינוק ישראל שחיובו הוא למול אותו ביום השמיני וקודם יום השמיני שאין עוד חיוב למולו אפשר דלא הוי ערלה, *) אבל בגר או בעבד הרי מפורש בגמרא שכת קל"ה ע"ב אמר רב חמא ילדה השפחה ואח"כ הטבילה נימול לאחר, וכמו שפסק הרמב"ם פ' א' מהלכות מילה הלכה ג' "ומקנת כסף נימול ביום

*) והנה בתוס' קדושין כ"ט ע"א ד"ה אותו ולא אותה הקשו שם ז"ל "וא"ת למה לי קרא (למעט דאין אשה מחויבת למול את בנה) תיפוק ליה דהרי היא מצות עשה שהזמן גרמא הוא שנימול לשמיני ללידתו ונשים פטורות ר"ל כיון דמשמיני ואילך אין לו הפסק לאו זמן גרמא הוא" ע"כ ובביאור קושית התוספ' נראה לומר דסברי דתיכף משנולד התינוק יש לו דין ערל רק דכך היא מצות המילה דזמנה דוקא ביום השמיני ואם כן דקשו התוספ' שפיר אם כן היא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות ולמה לי הקרא דאותו ולא אותה למעט נשים דכיון דגם תוך זמנה שם ערלה עליה ושייך הדין מילה לגביה אלא שהתורה קבעה את הזמן לשמיני, ובתירוצם סברי הקודם ח' ימים לא הוי ערלה כלל דמיום שמיני ואילך נעשה לערל ואם כן קדם שמיני לא שייך כלל מציאות המצות, ומיום שמיני שנעשה לערל ושייך לגביה מצות המילה אז אין לה הפסק אם כן לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא. אמנם עדיין קשה דלפי מסקנת התוספ' ע"כ צריך לומר דערלה שלא בזמנה לא הוי ערלה כלל, והא בגמרא יבמות דף ע"א ע"א הוי זה בעיא דלא איפשטא לכאורה הא בעי התם רב חמא ערל קטן מהו לסוכו בשמן של תרומה ערלות שלא בזמנה הוי ערלות או לא? איברא דהרמב"ם בפ' י"א מתרומות הלכה ד' פוסק דמותר לסוכו בשמן של תרומה ומשמע דפסק להלכה דערלות תוך שמיני לא הוי ערלות דאפשר לומר דגם הרמב"ם סבירא ליה דלא נפשטה האיבעיא אלא דסובר רסיכה בשתיה הוי רק איסור דרבנן גם בערל ממש, ואם כן מותר לסוך את התינוק דהא הוי ספיקא

שנלקח אפילו לקחו ביום שנולד" ע"כ הרי דחזינן דעכו"ם הוי ערל גם בתוך שמונה, וסוברים המה דגם בעובר דינו כך דהוי ערל ואינו נעשה לישראל בטבילה לחודה, ולפיהם המילה אחר שנולד הוי מילת גרות ואין צריכים יום שמיני. אבל הרא"ה והתוספ' סוברים דעובר בטבילת אמו לא הוי ערל כלל והוי כמו אשה דמועלת טבילה לבדה והמילה אחר כך היא מילת ישראל וצריכה להיות ביום שמיני ואם כן להלכה כיון שלשיטת הרא"ה והתוספ' בודאי צריכים יום שמיני דוקא ואפילו לדעת הרשב"א והרמב"ן דאין צריך שמיני הוא דוקא למאן דאמר דעובר לאו ירך אמו אבל למ"ד עובר ירך אמו אז הוא נעשה לישראל גמור בטבילת אמו לבדו וכמו שמבואר ברשב"א שם וצריכים שמיני אם כן כדי לצאת לכל הדעות צריכים במעוברת שנתגיירה למול את התינוק ביום השמיני.

סימן יא

בענין מילה בהרדמה, ודין שליחות במילה

אודות השאלה בדבר העכו"ם שבא ומבקש שיעשו לו הרדמה בכדי שלא ירגיש היסורים, לכאורה פשוט הוא דאם ההרדמה תהי' רק על חלק מהגוף דהיינו באבר המילה, ודאי דמותר, אלא דהשאלה היא בהרדמה כללית על כל חלקי הגוף, דאפשר דכיון שבשעת המילה יהיה שלא בדעתו, אין זה קיום מצות המילה.

אולם דא עקא דלא מבואר עדיין באם עשיית המילה הוה מצוה, דאפשר דכל ענין המילה גבי גר, הוא רק משום דע"י המילה נעשה לגר דהיינו עצם עשיית המילה מכשיר אותו להיות גר, ולאו מצוה היא כלל, ולהכי מאי נפקא מינה באם גופו חי בשעת המילה או דגופו נמצא תחת הרדמה.

והנה בגמ' שבת קל"ז ע"ב איתא המל את הגרים מברך "במצותיו וצונו" למול את הגרים, ע"כ, ואיתא ברשב"א שם בשם הרמב"ן דכתב וז"ל: דמילת גר חובה גמורה היא על המל ובעי לברוכי למול דהא לא סגיא דלאו איהו מוהיל דהא לא אפשר למעבדה על ידי שליח, דכל דמהיל מצוה דנפשיה קא עביד, ע"כ *) הרי דמבואר להדיא דהמצוה במילה היא על המל, ולא על הנימול, וא"כ בנירון דידן שפיר הוה מצות מילה גם בהרדמה, דהא

דרבנן ולקולא אבל באמת אי אפשר לומר כן בכלל דבאן הוי איסור דרבנן ראם כן מאי איבעיא ליה לרב חמא כלל דהא אפילו אי ערלה תוך זמנה הוי ערלה גם כן מותר לסוכו בשמן תרומה לפי דעת כמה ראשונים דסברי דבאיסור דרבנן מותר להאכיל לקטן בידים אלא על כרחך צריכין לפרש דכאן מדין איסור דאורייתא באנו עלה, והוא דהנה האבני מלואים בתשובותיו חידש דאפילו להני שיטות דסוברים דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא רק איסור דרבנן אבל לבטל תרומה בחולין הוי איסור דאורייתא מטעם דיש בתרומה דין משמרת תרומתי דיש חיוב בתרומה מן התורה לעשות משמרת לתרומה שלא תטמא כמו כן אם מבטל את התרומה בחולין הוי הוא מבטל הדין דמצות משמרת התרומה וזה אסור מן התורה, ואם כן לפי"ז אם יסוך כהן ערל קטן בשמן של תרומה הוי המסיך מבטל את הדין משמרת שיש על התרומה וזהו איסור דאורייתא ואם כן כמו"כ בכהן קטן תוך שמתה אם ערלות שלא בזמנה דין ערל עליו אסור לסוכו בשמן של תרומה ואם כן הא הוי זה ספק איסור דאורייתא דהא מבטל מה שסך על כהן ערל תכלית החרומה וא"ב צריך להבין מדוע פסק הרמב"ם לקולא, דעור אי אפשר לומר בלל בדעת הרמב"ם דמטעם ספק דרבנן לקולא פסק רמותר לסוכו בשמן של תרומה דהרי הרמב"ם כתב שם בהל"א דמותר לסוכו בשמן של תרומה "שהנולד כל שבעה לא חשיב ערל" הרי דפסק להדיא דתוך שמונה לא הוי ערל ואין כאן ספק כלל. ובע"כ צריך תוך זמנה לא הוי ערלה, אבל עכ"פ לפי דברי הבבלי אם תוך שמתה חשיב ערל אי לא נשאר בספק וא"ב לפי מה שאמרנו בביאור דברי תוספ' קדושין הרי דעד יום שמיני אין כאן עוד ערלה וזהו נגד סוגית הגמרא יבמות, וצ"ע.

*) הנה הש"ך בחושן משפט סימן שפ"ב ס"ק ד' כתב בשם הרא"ש דבמילת כנו לא מהני שליחות, ואם האב הוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למהלו חייב הוא בעצמו למהלו דמבטל מצות עשה, ע"ש כארכות, והקצות החשן שם הביא דהתבואת שור סי' כ"ה חולק על דברי הש"ך וסובר דגם במילת בנו מהני שליחות דשלוחו של אדם כמותו, ומביא שם גם הד"מ כיור"ר

הטובים". וכפיית הר כגיגית באה להדגיש אף היא שהקשר של ישראל לתורה הוא טבעי ומהותי, ואינו בגדרי הבחירה החפשית. והרי זהו, כפי שהוסבר בדברינו, הגורם שקבלת התורה לא הצריכה הנתקות מהעבר, אלא אדרבא, היתה מחויבת ועומדת מתוך הקשר האומתי שנוצר בשרשרת אבות הראשונים — אברהם יצחק ויעקב. על כן לא נאמר על ישראל בקבלת התורה "כקטן שנולד" — "כאילו מאליהם"!

יז. [ומה שנתקשה ב"משך חכמה" למה לא נפרדו מנשותיהם אחר מ"ת, אלה מישראל שנשאו נשים שנאסרו במ"ת ברין עריות, נראה שיתבאר, על דרך הדיון במס' חולין (יז, א) על אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל לארץ, אם נאסרו אז, מאחר שמאז נצטוו על השחיטה, שיתכן שכיון שהותרו הותרו. ואם כי שם נשאר בבעיא, י"ל דשאני בזה, כיון שנעשה בהם לפני בן מעשה הקידושין ולא פקעו כנאמר "שובו לכם לאהליכם", בהללו וראי גלי קרא שכיון שהותרו הותרו. ומה שנאמר "העם בוכה למשפחותיו" — על עסקי משפחות, הכוונה ברורה, כלפי אלה שטרם נישאו בשעת היתר. ורו"ק].

יח. הנה כי כן, נתברר לנו מושג הגירות ויסודות הלאומיות הישראלית שהם בקשר הבלתי נפרד בין קב"ה, אורייתא וישראל. ברוך שכחר בנו ונתן לנו את תורתו.

(37)

חוות בנימין - הרב"מ דישראל ישראלי נבמ
כרך שני

סימן סח

העובר ומעמדו החוקי־משפטי כישראל וכגר

א. משמעות הדיון על "עובר ירך אמו"

השאלה אם עובר ירך אמו או לאו ירך אמו, נזכרת מספר פעמים בגמרא, ובראשונים בביאור הגמרא, ובהכרעתה תלויים כמה גופי הלכות. ונחלקו בו תנאים, וגם אמוראים, וכן חלוקים בה בעלי התוס' — ר"ת והר"י. גם מדברי הרמב"ם אין עולה דבר ברור. יש שנראה ממנו שעובר ירך אמו, ויש שנראה משם להיפך. וצ"ע בביאור דעתו.

יש לשאלה זו השלכה בבעלי חיים וגם נפקא מינא גדולות באדם. ואם כי השאלה אחת היא באדם ובבהמה, ואף החוצאה מההכרעה בשאלה זו אחת היא, אולם לא בכל מקום שהשאלה נידונה יש לה אותו מובן.

הנה נחלקו ר"א ור' יהושע בבהמה מעוברת שנטרפה, האם גם הולד נטרף. לדעת ר' אלעזר טריפות האם גוררת גם טריפות הולד. ואילו דעת ר' יהושע, והלכה כמותו ללא חולק, שאין הולד נטרף (חולין נ"ר). ומ"מ אין בזה הכרעה לגבי עניינים אחרים, כפי שכתבו התוס' (סנהדרין פ', ב' ד"ה עובר):

> די"ל דבכל דוכתי עובר ירך אימו, כר מלענין טריפות שהוא תלוי בחיות, והעובר יש לו חיות בפני עצמו.

וכיו"ב כתב הר"ן (חולין דף י"ט ברי"ף ד"ה ולענין):

> בטריפה לחוד ס"ל לר' יהושע דלאו ירך אימו הוא, דזיל בתר טעמא — טריפה משום מה קמיתסרי? — משום שאינה חיה, ושהיא מתנוונת והולכת מאותו חולי. וכיון שכן, עובר זה שהוא עתיד לחיות, אעפ"י שהוא כירך אמו, אין לנו לדונו כטריפה.

ונראה שחלוקים בזה ר' יוחנן ורבא (שמתוך אמרותיהם למדנו כזאת):

> א"ר יוחנן: הפרש חטאת מעוברת, רצה מתכפר בה, רצה מתכפר בולדה. — קסבר עובר לאו ירך אמו, והו"ל כמפריש שתי חטאות לאחרות (תמורה ב"ה, א').

לעומת זה אמרותיו של רבא בכמה מקומות:

> אמר רבא: ולד הנוגחת אסור, ולד הנרבעת אסור (להקרבה — רש"י).
>
> היא וולדה נגחו, היא וולדה נרבעו. (סנהדרין פ', א')

וכן מימרא של רבא:

> פרה שהזיקה — גובה מולדה. (רבא ס"ל בחד גופא הוא, והוי כאחד מאבריה. רש"י שם. ב"ק מ"ז, א').

ומימרא בברייתא, כפי שנתבארה ע"י רבינא:

> פרה שהמיתה אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה, ולדה מותר. ואם עד שלא נגמר דינה עיברה, ומשנגמר דינה ילדה — ולדה אסור, עובר ירך אמו הוא. (אע"ג דלא הוה כשעת נגיחה, כיון דהוה בשעת גמר דין, נאסר בגמר דין עם אמו, דעובר ירך אמו הוא, רש"י שם. סנהדרין פ', ב').

כן נחלקו, כאמור, הר"י ור"ת לפסק הלכה.

דעת הר"י (ב"ק מ"ז, א' תוד"ה מאי טעמא):

> ואור"י דבכל מקום עובר ידך אמו הוא לבר לענין טריפה, דכיון שיש לו חיות בפני עצמו, ליבא למימר שנטרף עם אמו וכן הלכה, דבכל מקום עובר ירך אמו, לבד מטריפה. ובו'. (וע"ע יבמות ע"ח, ב', תוד"ה אלא).

לעומת זאת דברי ר"ת (סנהדרין פ', ב' תוד"ה עובר):

> ור"ת מפרש דבכל דוכתי קיי"ל דלאו ירך אמו... והא דאמר רבא: ולד הנוגחת והנרבעת אסור, לא פליגא. והיינו טעמא, דכיון דעד עכשיו היה חיות הולד תלוי באם, הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה, ולאו משום דהוי ירך אמו, ובן הא דתנן בפ"ק דערבין (דף ז'

א') האשה היוצאת ליהרג, אין ממתינים לה עד שתלד, ופריך בגמרא פשיטא, גופה הוא, התם נמי טעמא, כדפרישית.

ובר"ן בדעת ר"ת (חולין הנ"ל) בביאור האי דינא דערכין, בשינוי מסויים:

וההיא נמי דערכין (דף ז' א') באשה היוצאה ליהרג, אין ממתינים לה עד שתלד, לא משום עובר ירך אמו הוא, אלא שכיון שהיא מחוייבת מיתה, אין מענין את דינה. ולולד — כיון שלא יצא לאויר העולם, לא חיישינן. תדע, שאלו נגמר דינה להריגה וילדה, אין הורגין את הולד, משום דעובר לאו ירך אמו הוא, ולא עליו נגמר הדין.

[ונחלקו אולי במחלוקת שהובאה בר"ש (יומא פ"ח, סי' י"ג) אם הותר חילול שבת משום סכנת ולד. לדעת בעל הלכות — מותר, "דאיכא מאן דס"ל דאין מחללין משום נפלים". דעת הר"ן כדעה השניה, וע"כ "לא חיישינן לולד, כיון שלא יצא לאויר העולם". ואילו שיטת התוס' כבעל הלכות, שיש גם עליו דין פקו"נ והיתר חילול שבת. א"כ לכאורה אין להתיר הריגת הולד משום ענני הדין של האם. אע"כ דמצד חלות הולד באם, בגמר הדין על האם כאילו גם עליו נגמר הדין, ודו"ק בדבריהם שכתבו בלשון "כאילו", שאמנם אין כאן גמ"ר ממש, ומ"מ זה מהני שלא להתחשב בחיותו].

יש עוד הבדל בין התוס' לר"ן, בהבנת הסוגיא סוף פ"ב דגיטין (דף כ"ג, ב'. וע"ע תוס' שם תוד"ה ונעשה) כמה שאמרו שם בדעת רבי שסובר עובר ירך אמו, בענין אפשרות קבלת גט שחרור ע"י שפחה עבור העובר שבמעיה מיד רבה שלה. שפשטות הגמ' אכן היא שעובר ירך אמו (וברש"י שם: והו"ל כחצי גופה. ועי' תוס' סנהדרין פ', ב' ד"ה"ל). אולם הר"ן כתב בזה עפ"י דעת ר"ת "דכיון דשייך בה — ידה כידו". (כוונת הר"ן בזה צ"ע, ויתבאר בע"ה באריכות דברינו).

דעת הרמב"ם בפסק הלכה אינה ברורה כנ"ל. יש מקום שנראה שנוקט עובר לאו ירך אמו, ויש שנראה שפוסק עובר ירך אמו, ודעתו צריכה ביורר.

(עי': פ"ג מאיסורי מזבח, י"ג, פ"ד מפאה"מ י', פי"א מנז"מ, י"א, י"ב, ועוד).

ב. תורת "עובר" — רק אחר גמירת היצירה

טרם נדון ברין העובר, מן הראוי לקבוע מאימתי חל על היצור העומד לבוא לעולם שם "עובר", שעליו נסב הדיון אם ירך אמו או לאו ירך אמו.

כפי שמתבאר מהסוגיות, מזמן ההפריה עוברת עוד תקופה מסוימת שהוא עוד בגדר טרם־עובר. כך אמר רב חסרא: יצירת הולד באשה — ארבעים יום (בכורות כא, ב). וברש"י שם: "דהמפלת אור ליום ארבעים, צריכה לישב ימי טומאה וטהרה. בציר מהכא מיא בעלמא הוא". וכן הם דברי ר"ח במק"א: (יבמות ס"ט, ב): עד ארבעים — מיא בעלמא הוא.

היינו שטרם שעברו ארבעים יום מזמן קליטת הזרע, עדיין אין תורת ולד ועובר עליו, שמשום זה המפלת אין עליה תורת יולדת, שיהא בה דיני טומאה וטהרה שקבעה תורה ביולדת (ואלמנה בת כהן אוכלת בתרומה,ואינו פוסלה כל מ' היום, יבמות שם). וזה, כפי שמסביר ר"ח, מפני שתהליך היצירה של הולד הוא משך ארבעים יום.

ואעפ"י שההפריה עצמה, דהיינו קליטת הזרע במעי האשה הוא לבל המאוחר — שלשה ימים. כמבואר במאמרם: שלשה ימים ראשונים יבקש ארם רחמים שלא יסריח (ברכות ס', א').

וברש"י שם: שלא יסריח הזרע, אלא יקלוט ויהיה ולד. ואחר ג' ימים, אם לא קלט — כבר הסריח ואין תפילה מועלת. והמשך הגמרא שם: משלשה ועד ארבעים, יבקש רחמים שיהיה זכר, והיינו כנ"ל, שארבעים הימים הם ימי יצירת הולד.

ומבואר שם בהמשך הגמרא, שזה ג"כ רק בתנאי שהזריעו שניהם כאחד, שאל"כ נקבע המין של הולד בזמן ההפריה. על אותו רגע גם נאמר (נדה ט"ז, ב):

מלאך הממונה על ההריון נוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה, ואומר לפניו: רבש"ע, טיפה זו מה תהא עליה — גיבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני.

ז"א: העתיד של העומד להולד כבר נקבע עם ההפריה, אולם היצירה לפי תכנית זו, רק עכשיו התחילה, ונמשכת ארבעים יום, כנ"ל.

וכיו"ב מבואר במרש (ויק"ר פ' כ"ג, י"ב): כל ארבעים יום הקב"ה עוסק בצורת הולד. ומכאן יתבאר

לנו שהאמור בחז"ל (סוטה ב',א): ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, הכוונה היא לאותם ארבעים הימים, שעוברים מאז תחילת היצירה עד לגמר היצירה, (ולא לפני ההפריה !), שכן עד אז אין ע"ז תורת עובר אלא "מיא בעלמא". ולזאת הוגדרו ארבעים ימים אלה בגדר "קודם יצירת הולד".

ומכאן שכל הדיון אם "עובר ירך אמו" אינו אלא על התקופה שלאחר ימים אלה, כשנגמרה יצירת הולד, אבל לא באשר למ' ימים אלה, שהם עוד "קודם יצירת הולד".

והנה נחלקו המדרשים באשר לשינויי המין של דינה ושל יוסף, דלפי האמור בגמרא דילן (ברכות ס', א), עקב תפילתה של לאה נחלף במעיה המין מזכר לנקבה. ולפי האמור בתרגום יונתן ב"ע הוחלפו העוברים במעי רחל דלאה.

ומבואר בסוגיא דגמרא, שהיה זה תוך ארבעים יום הראשונים, היינו בזמן שיש על זה תורת מיא בעלמא. ונ"פ רה"ה לפי התרגום המרובר על תוך אותו זמן, היינו טרם שנגמרה יצירת הולד, באופן שגמר היצידה היתה במעי זו שילרתו. ורו"ק. ומכיון שאין ע"ז אלא תורת "מיא בעלמא" באותו זמן, ע"כ ניתן להבין דברי הת"י, שיחשב הולד כבן האשה שבה נגמרה יצירתו.

ג. באמור לעיל — תירוץ קושיא חמורה

נחלקו התוס' והרמב"ן, במה רנקטינן לדינא שגיור הזכרים הוא רק ע"י מילה וטבילה, ובטבילה בלי מילה אינו גר, שמשמעות הגמרא שהמילה קודם הטבילה, אם סדר זה מעכב באופן שאם טבל ואח"כ מל, אינו גר, עד שיחזור ויטבול. דעת התוס' שמשמעות הדברים שהסדר מעכב. והוקשה להם מהאמור שמעוברת שנתגיירה, בנה אי"צ טבילה (יבמות ע"ח א'). ומבואר שם שלמ"ד עובד לאו ירך אמו, בטבילת האם הוי גם טבילת העובר בטבל בפני עצמו, שאין האם חוצצת בטבילתו משום ש"היינו רביחיה". דמ"מ הרי עדיין לא נימול, ובע"כ תיעשה המילה רק אחר הלידה, א"כ הר"ז סדר הפוך. ותי' הר"י "דשאני התם דאכתי לא חזי למילה" (יבמות מ"ז, ב' ר"ה מטבילין אותו). והיינו שבזה שאין עור ראוי למילה, גירותו היא כגירות נקבה בטבילה גרידא.

ואילו הרמב"ן רייק מהלכה זו של גירות במעי האם, שהסדר אינו מעכב (שם):

אם טבל ואח"כ מל הר"ז גר, דל"ש מילה וטבילה, ול"ש טבילה ומילה, תדע דהא אמרינן לקמן בפ' הערל (דף ע"ח) גיורת מעוברת שטבלה — בנה אי"צ טבילה. והרי קדמה טבילתו למילתו, אם זבר הוא, והול"ל בתה אי"צ טבילה, ובו' עכ"ל. (וע"ע ברשב"א בהנ"ל).

והנה דנו התוס' ואירך ראשונים (כתובות י"א, א') בענין טבילת ומילת גר קטן, שנראה שאינם אלא מדרבנן, רמהו זה שאמרו בגמרא (סנהדרין ס"ח, ב') בפירוש הכתוב: "ואם אין לאיש גואל" שהכוונה לגר, ואמרה תורה "לאיש" — איש אתה צריך לחזר אחריו אם יש לו גואל, קטן אי אתה צריך לחזר אחריו. כלומר שודאי אין לו מי שירשנו, שקטן אינו מוליד. ומ"מ שומעים אנו, שיתכן גר קטן, ואיך תחול הגירות בטרם היה לאיש בר־דעת. ותירצו ע"ז התוס' שיתכן לפי הנ"ל, שנתגיירה אימו בעודה מעוברת, שחלה גירות גם על הולד. והוקשה לאחרונים מסוגיא זו על רעת הרמב"ן, דהתינח לפי שיטת הר"י שבתוס' הנ"ל, שבכה"ג גירות העובר היא ע"י טבילה גרירא, באופן שכשנולר הרי הוא גר, ומילתו תהיה לשמונה כדין כל ילור ישראלי. אך לפי הרמב"ן, שגירותו תסתיים רק ע"י מילה, שכן לדעתו אף הוא זקוק לחלות הגירות למעשה המילה (אלא שכאמור הסדר אינו מעכב, והו' גר בטבילה שבמעי האם, ובמילה שלאחר הוולדו), א"כ שוב הקושי קיים, שלפ"ז כיון שאינו בר־דעת, הגירות תהיה רק ע"ד בי"ד ואינה גירות מן התורה. ורבו בזה הדיונים ונבארם להלן. אכן לפי האמור לעיל שכל הריון על עובר, אם ירך אמו הוא או לא, אינו אלא לאחר מ' יום מזמן ההפריה, שאז נגמרה יצירתו, ואילו לפני כן עריין אינו בגדר עובר, אם נתגירה הנכרי' בהיותה בראשית הריונה, טרם שעברו עליה מ' היום הראשונים, ודאי שלכו"ע גיורה וטבילתה חלים על היצור שבמעיה יחד עם גיורה היא, מבלי שנראה בו טבילה נפרדת, והוא חלק האשה עצמה, ע"כ בזה גם לדעת הרמב"ן גירותו נגמרת עם טבילת האשה שאינו אלא כשאר גופה. וע"כ זו גירות מן התורה, וברור זו פשוט שהיה לו תורת גר מן התורה, ומילתו

לשמונה בתור ילד שנולד בישראל, (אמרנו, כאשר לקושיא זו, אולם אכתי שיטת הרמב"ן ואף התוס' צריכים ביאור כדלהלן).

ד. יחוס העובר במעי האם

הן ראינו מחלוקת הראשונים בחלות הגירות בעובר, למ"ד לאו ירך אמו, שלכו"ע צריכה גירותו מעשה טבילה מצד עצמו (אלא שכטבילת האם אנו רואים זאת גם כטבילתו). אולם נחלקו בעובר זכר, שלדעת התוס' אין זקוק למילה לשם גירותו, כיון שבהיותו עובר, אינו ראוי למילה, גירותו חלה ע"י טבילה גרידא, ואילו לפי הרמב"ן, גירותו נשלמת לאחר לידתו במילה.

והנה אמרינן בגמרא (יבמות צ"ז, ב'): שני אחים תאומים, היתה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה... חייבים משום אשת אח. (חייבים כרת משום אשת אח מן האם, שהרי היא כישראלית שילדה בנים, רש"י). ונתעוררו האחרונים, דהתינח למ"ר עובר ירך אמו, שמשום זה סגי בגירות האם שיחשבו הילדים ישראלים שנולדו מישראלית, ע"כ יש להם דיני ייחוס וקרבה. אך למ"ד לאו ירך אמו, רטבילת האם נחשב כטבילה גם של העובר, שנעשה גר מכח עצמו, שא"כ חל עליו בעודו עובר הדין של גר שנתגייר בקטן שנולד, באופן שאין קשר להמשך התפתחותו במעי האם לעברו הקודם, שהיה עליו דין גוי. וא"כ למה יהיו לתאומים הללו דיני קרבה ויחוס לאם, ולא נחשיבה כאילו נתגיירו אחר לידתם, שאין להם כל קרבה הדדית. ומזה רצו להוכיח (תחומין ד', הגרז"נ גולדברג והרה"ג א"י כלאב שליט"א, ועוד) שמכח מה שהיה טרם הגירות נפסקו יחסי הקרבה, בזה שהם ממשיכים לגדול במעי הגיורת, והיתה לידתם בקדושה, שהייתם זו במעי האם מחדשת וקובעת יחסי קירבה ביניהם לבין עצמם ולבין אימם. ומכאן באו ללמוד בשאלה שנתעוררה ברורינו שביצית שנלקחת ממעי אשה אחת והופרתה שם, ושבו ושתלוה במעי אשה אחרת, שיש לשניה תורת אם, לכל התוצאות הנובעות מזה.

(והנה לעיל העלינו, שיש מקום להבחין בין כשנלקחה מהאשה הראשונה תוך מ' יום להפרייתה שעוד טרם נוצר הולד, שאכן מסתבר שהדין כן, אולם מראיה זו של אחים תאומים שהריתם שלא בקדושה, אין הבחנה זו קיימת, ולפי דרכם גם לו יצוייר העברת עובר מהאחת לשניה גם כן מחשב לה כדין אימו).

ועל זאת נעיר, דגם לשיטתם אכתי לא תתיישב הסוגייא לדעת הרמב"ן, שהרי לדידיה נראה שרק לאחר מילתם נכנסים לכלל ישראל וא"כ חלות ההלכה של גר שנתגייר בקטן שנולד יהיה לגביהם רק לאחר מילתם, ולפ"ז, עכ"פ לדעת הרמב"ן, אכתי אין מיושב משום מה יש על התאומים הללו דיני איסורי עריות, שהרי הם אינם אלא כשני אחים גויים שנתגיירו. וכדי ליישב לרמב"ן מוכרח לומר שסוגיא זו הולכת לדעה שעובר ירך אמו וגירותה כגירות העוברים, א"כ הן יתכן כזאת גם לאידך שיטות. אכן, כפי שיבואר להלן, הסוגיא מיושבת אליבא דכל הדעות, וראי' לנידון אין מכאן.

אכן בשאלה זו בבר דן בס' אחיעזר (ח"ב סי' כ"ט, סק"ו) וכן הביא שם מעוד כמה מקומות בש"ס ע"י"ש, שמהם אנו רואים שיש התייחסות העוברים שנתעברו שלא בקדושה, לאמם ילדתם. ומעלה כמו"כ ששאלה זו מתעוררת גם בנכרי שבא על בת ישראל, לשיטת התוס' שמ"ש בזה שהולד כשר, פירושו שנגרר אחרי האב, וצריך גירות.

ומחדש בזה, שבכה"ג שהאם ישראלית, וכן אפילו בגיורת מעוברת כשהגירות חלה בבת אחת, גם על האם וגם על העובר, אעפ"י שהיא אצלו בגדר גירות עצמאית, אין על הולד דין של "כקטן שנולד" שאין הלכה זו אלא כשגם האב וגם האם הם גויים, וז"ל:

> דהא דאמרינן דגר שנתגייר בקטן שנולד דמי פירש"י בסנהדרין דנ"ח דהוי כקטן שנולד בלי אב ואם, כל זה כשהאב והאם הם נכרים, דלכשנתגייר אין לו חייס כמבואר ביבמות דס"ב: גתניירו — לית להו חייס משום דהוי כקטן שנולד לגבי אמו, ויש לו חייס לגבה. ואעפ"י שצריך גירות, מ"מ כיון שנתגייר, ואין לו חייס כלפי האב, הרי הוא מתייחס אחר אמו, עכ"פ לגבי דין זה דשארות, כיון דאמו מישראל — לא הוי כקטן שנולד לגבה, וחייב משום אשת אח. וכ"נ דבהורתו [שלא בקדושה] ולידתו בקדושה, אעפ"י שאחיו נכרי, לשיטת רש"י שצריך גירות, מ"מ חייב בודאי משום אשת אח ... דלא הוי בקטן

> שנולד לגבי האם. ויעויין מש"כ הנתיבות בתשו' בחמד"ש לאה"ע סי' ב' בישוב דרש"י דלהכי צריך גירות משום דלגבי נכרי מתייחס אחריו. אבל כיון שנתגייר פקע היחס מן האב, והוא גר למפרע. יעוי"ש והדברים קרובים למש"כ, עכ"ל.

הנה לפי דבריו, אין זה מפני שממשיך לגדול במעי אשה זו אחר גירותה, דלפ"ז הרי אין על הולד דין גר כלל אלא הוי כנולד מישראלית, אלא שלגבי יחס האם הוא דאמרינן כזאת, א"כ אין מזה שום שייכות לשאלה של השתלת ביצית מאשה אחת לאחרת.

אלא שעדיין גם ברבריו לא ניצלנו מקושיא חמורה שהתקשה הגרעק"א בדברי התוס' כתובות י"א שהובא לעיל, שמסבירים האפשרות של גר קטן מדאורייתא, דנכרית שנתגיירה בנה אי"צ טבילה. שהקשה למ"ד עובר לאו ירך אמו, שנעשה גר ע"י שנתשב בטבילתו, דמ"מ אכתי תקשי, כיון שזו גירות של העובר, והרי אין לו דעת ולא דיני זכיה אלא מדרבנן זכין לו שלא בפניו, ואיך ולמה נראה זאת כגירות מן התורה. וזה קשה גם לדעת התוס', שא"צ מעשה המילה לגירותו, שמ"מ הטבילה עצמה צריכה דעת ורצון וקבלת מצוות, מה שאינו שייך כלל בעובר.

ולזה מה יועילנו חידושו של האחיעזר, שהרי הוא מתבסס שהגירות של העובר מפקיעה את התייחסותו אחר אביו הנכרי, שעי"ז חלה למפרע ההתייחסות אחרי האם, אך הרי כל עיקר הגירות אינה יכולה לחול מעיקרא, ואינה חלה אלא מדרבנן, ואילו מה"ת אכתי בהתייחסותו אחרי האב כדקאי קאי. וצ"ע רב.

ה. עוד גדר לעובר ירך אמו

ונראה לברר קיום של יסוד מסוים בדיני עובר, וכדלהלן:

איתא במס' גיטין דף כ"ג, ב' בזה"ל:

> בי אתא דב שמואל בר יהודה אמר: ר' יוחנן תרתי אמר: נראים הדברים שהעבד מקבל גט לחבירו מיד רבו של חבירו, אבל לא מיד רבו שלו. ואם לחשך אדם לומר, זו הלכה שנויה — אם היתה עוברה זכתה לו (אלמא שפחה זו מקבלתו לצורך עוברה מיד רבה, רש"י). אמור לו: שני גדולי הדור פירשו את הדבר, ד' זירא ודב שמואל בר רב יצחק, חד אמר הא מני רבי היא, דאמר המשחרר חצי עבדו קנה. וחד אמר (מוסיף ומסיים פי' הדבר, רש"י) מ"ט דרבי בהא? (הא לא חצי עבדו הוא, דתרי גופי נינהו, רש"י) קסבר עובר ירך אמו הוא (והוה לה כחצי גופה, רש"י). ונעשה במי שהקנה לה אחד מאבריה, עכ"ל הגמרא.

הלכה זו הושמטה מספרי ההלכה, וזה עפי"מ שכ' הרא"ש בזה (להלן בפ"ג סי' כ"ח): וליתא להא דרבי, כדבעינן למימר לקמן (פ' השולח סי' ל"ה), עכ"ל. והיינו, שגם אם נפסוק להלכה שעובר ירך אמו, וכפשטות שזוהי דעת רבי, מ"מ ל"מ מה שהשפחה תזכה בשחרור עבור העובר, שכן לא נקטינן כמותו במשחרר חצי עבדו, והעובר הרי הוא כאחד מאבריה.

וכבר צוין לעיל שהתוס' הביאו הלכה זו בדינם באשר לפסק הלכה בעובר אם ירך אמו או לא, וכתבו שלמרות שהלכה זו מבוססת על ההנחה שעובר ירך אמו, אין לחוכיח מזה שכן היא אכן החלכה, שכן "הלכה דהתם אליבא דרבי קאמר, ושמא אין הלכה כמותו". כלומר, שיתכן שכשם שאין הלכה כרבי בזה שניתן לשחרר חצי עבד, כן אין ההלכה כמותו בזה שסובר עובר ירך אמו.

אולם בר"ן העלה יסור אחר:

דאמרינן אם היתה עוברה זכתה לו, אע"ג דעובר לאו ירך אמו הוא, נהי דאינה מקבלת גט לחברתה (היינו מיד רבה שלה) מקבלת גט לעוברה, דכיון דשייך בה — "ידה כידו", עכ"ל.

כוונתו לכאורה לומר, שאם אמנם משתמשת הגמרא בביטוי "עובר ירך אמו", אין כאן הכוונה למקובל בכל מקום, דהיינו שהוא כחלק מהאם וכאחר מאבריה. אלא שלגבי זה חשבינן לה כירך אימו, "מכיון ששייך כה — ידה כידו". כלומר, לגבי זה תחשב ידה כידו, והוי כאילו קיבל הוא.

אך הבנה זו בדברי הר"ן, הרי קשה מאד, כי אם איתא דלעולם ייחשב העובר כלאו ירך אמו והרי הם כשני גופים, אלא שמ"מ לגבי קבלת הגט יכולה היא לקבל עבורו, א"כ לשם מה היה צריך לדחוק שדבי היא, שמשו"כ ניתן לשחרר חצי עבד, ושמשו"ז נדחה מההלכה, כי לא נקטי' בזה כרבי. והרי שפיר ניתן

לומר שהלכה זו היא אליבא רכו"ע, שהרי אין המדובר כלל על שחרור חצי עבד, אלא על שחרור עבד אחר, אלא שבזה ניתן לקבל הגט שחרור גם מידי הארון שלו עצמו, משום ש"ידה כירדו". והרבר צ"ע רב.

ו. יסוד חדש של הר"ן

ולאחר העיון נראה לענ"ד דהר"ן בא לחדש לנו יסוד חדש. שכשם שכבר ראינו ברבריו וגם ברברי התוס' שלא בחדא מחתא הם הענינים שבהם משתמשים במונח "ירך אמו", דכנ"ל לענין טריפות ניתן לומר לאו ירך אמו, אעפ"י שכשאר ענינים נדון בהם ירך אמו, כי בטריפות זה ענין הכרוך בחיות והתנוונות, ובזה העובר חי חיות עצמית. מאידך, לענין נגמר דין האם למיתה, ממיתים העובר עמה, דזה כאילו נגמר גם דינו למיתה, ואין זה קשור עם הדין של עובר ירך אמו.

כן יש לחלק בין בשהדין הוא מהבחינה המציאותית, אם לדאותם כשני גופים שכנ"ל מצד אחד התפתחותם וחיותם היא באופן שונה, ומאירך היות העובר תלוי באם. ע"כ יש מקום לחילוקי דעות בזה. אך לא כן כשהדין הוא על המעמד החוקי־משפטי של העובר, דמטעם זה עצמו שהעובר אין לו דעה ולא אפשרות פעולה עצמית משלו, והוא נגרד בכל אחר אמו. ע"כ לענין זה אליבא דכו"ע יש לו גדר של "ירך אמו". ואין כוונת הר"ן לומר שבעצם לאו ירך אמו, אלא שמ"מ יכולה לקבל עבורו הגט, כדרך שעבד יכול לקבל גט של עבד מארון אחר. דהרי בגמרא אמרינן הלשון "ירך אמו". וכן נאמר שהרי זה "כמי שהקנה לה אחד מאבריה" (ועי' תוס' שם מה שנתקשו). אלא כוונתו לומר שלגבי זה "אכן עובר ירך אמו" הוא. וחלוק עניינו המשפטי של העובר, משאר עניינים שתלויים בחיות — דע"כ בעור שלשאר עניינים מעמדו כירך האם במחלוקת שנוי, בענין המעמד המשפטי שלו אין מחלוקת, ולכו"ע הרי הוא כאחד מאבריה.

ז. תוכן חידושו של הר"ן טמון במשפט הירושה לדעת הרי"ף

ויסוד לחידוש זה נ"ל שהוא מצוי בעור הלכה שעניגה מעמדו המשפטי של העובר, דהנה נחלקו בענין ירושת העובר בנכסי אביו, אעפ"י דלשם זה אין צרך לדעת ורצון, וירושה באה ליורשים מאליה.

נחלקו חכמים ור' יוסי, אם עובר במעי אמו זוכה בירושה עם אחיו האחרים הקיימים. והשאלה שמתעוררת היא, האם העבדים שאוכלים בדרך כלל תרומה, בהיותם עבדי כהן, יכולים גם לאכול ככהן שמת, והשאיר יחד עם הבנים הקיימים גם עובר במעי אמו. וזה לפ"מ שנלמד מן הכתובים שרק ילוד מאכיל, ולא עובר, וכן קיימת סברא שעובר במעי זרה — זר הוא. שדעת ר' יוסי שגם הוא יורש עמחם, וע"כ אסור לעבדים לאכול בתרומה, מצד חלקו שמעורב בהם. ואילו דעת רבנן, שאם יש לו בנים אחרים — אוכלים בגללם, ואם אין לו בנים — אוכלים בגלל אח ומשום המשפחה כולה. ולדעת הרי"ף הלכה כחכמים, והיינו שלדעה זו שהלכה כמותה לדעת הרי"ף, אין העובר יורש טרם צאתו לאויר העולם, ונחשבים היורשים האחרים עד אותה שעה כבעלי העבדים, ללא שיתופו של העובר, (ועי' ברברי הרי"ף ובכ"מ פ"ח מה' תרומות הלכה ד' מהרמב"ן בתי' השגת הראב"ד עליו, וע"ע בחי' הרמב"ן בזה, וע"ע בכ"מ בביאור שיטת הרמב"ם בזה). הרי שלפ"ז אין לו לעובר כל מעמד חוקי עצמאי, ואינו נחשב בשעה זו, טרם נולד, כיורש. ומכאן ניתן להבין שגם אם אמנם לא כולם ס"ל הכי להלכה, אין זה אלא מפני שירושה באה ממילא לאדם, ואי"צ דעתו ורצון ומעשה קנין. אבל גם הם יודו שבדבר שטעון רצון ודעה אין לו לעובר מעמד עצמי, ולגבי זה אינו אלא חלק מאברי האם. וזה עולה בד בבד עם מה ששמענו בדעת הר"ן שמשו"כ לגבי קבלת ג"ש שהוא ענין של פעולה משפטית, לכו"ע עובר ירך אמו, וכפי שפירשנו רבריו.

ח. לחלות הגירות — עובר ירך אמו לדעת כו"ע

א. עפ"י ההבנה הנ"ל בדברי הר"ן נ"ל דגם בענין גירות העובר ישנם שני חלקים המהוים את חלות הגירות. חדא החלק המעשי של הגירות דהיינו הטבילה הנצרכת בין בזכר בין בנקיבה, והמילה שהיא, בדרך כלל, בזכרים. והחלק השני הוא רצון הגירות וקבלת המצוות, שנותנים משמעות למעשי הגירות. וצד זה השני הוא הצר שבגירות שעליו יקרא השם "משפט",

ובזה נאמר "משפט כתיב ביה" (יבמות מ"ו, ב'). ועל כן, בעור שלגבי החלק המעשי, שהוא הטבילה והמילה, תלוי הדבר במחלוקת, דלמ"ד עובר לאו ירך אמו, זקוק העובר לעבור התהליך בעצמו, דאשר ע"כ נצרך שבטבילת האם תחשב שגם הוא טבל. (וע"ז שם הדיון מגרדי חציצה). אך באשר לצד "המשפט" שבגירות דהיינו הרצון והכוונה, בזה כיון שאין לעובר מעמד עצמאי (דגם במ"ש המזכה לעובר קנה, כתב הרמב"ן (חיד' יבמות ס"ז, א) דהמסקנא היא "דלדידן ל"ש ירושה ול"ש זכיה, אין לעובר בהם כלום", ומ"ש קנה, משום שרעתו של אדם קרובה אצל בנו "אין אותו דין אלא תקנה") שעושים את חלות הגירות, לגבי זה הרי הוא כאבר מאברי האם לכו"ע ואינו תלוי במחלוקת אם עובר ירך אמו או לא. ואשר ע"כ בגוונא שלא נדרשת מילה כגון בנקיבה, פשוט שע"י רצון האם, וקבלת המצוות שלה ייחשב לרצון וקבלת מצוות של העובר, וזה מדאורייתא לכו"ע, ואין צורך באן לגירות על דעת בי"ד, ע"כ ל"ש בזה גם ההלכה הגדילו יכולים למחות.

ב. ועתה באשר לצורך במילה בחיות העובר חזכר, נ"ל לומר שגם היא מוסכמת לכל השיטות כולל הרמב"ן, שאינה מעכבת בעובר דל"ש גביה מילה, רע"כ הוי כנקיבה. ואעפ"י שהרמב"ן השיג על הדעה הסוברת שסדר שנקבע בגירות מילה ואח"כ טבילה מעכב, ולכאורה חולק על סברא זו, השגתו היא כך הדגשה שיטה אבל יסור הסברא מקובל גם עליו, וכמו שיתבאר.

ג. דהנה התוס' ועוד ראשונים (תוס' יבמות מ"ז, ב' בד"ה מטבילין, ושם גם בדשב"א וריטב"א ועוד) הוכיחו ממה שמלין טרם הטבילה, אעפ"י "ששהויי מצוה לא משהינן", א"כ לכאורה היה צריך להקדים הטבילה למילה אילו היה ניתן לגירות לחול, אלא משום שהסדר מעכב. וע"ז השיג הרמב"ן מהא דאמרינן במעוברת שגם העובר מתגייר עמה, והרי אם הולד זכר אינו גר עד שימול ונמצא שהטבילה קודמת למילה.

אכן בריטב"א שם הביא תי' ע"ז בשם מרן הר"ם (בנימוקי' בשם הרא"ה) "דשאני התם דכשהוא במעי אמו אינו בן מילה, והרי הוא כנקיבה דסגי לי' בטבילה, וכשנולד מלים אותו, אינו אלא כמו ישראל שהוא ערל, דבלא"ה נמי הוא ישראל וכו'". ולכאורה הם רברים נכוחים, ותמוה שהרמב"ן לא קיבל זאת. אך נ' שמה שלא קיבל סברא זו, הוא מפני שסובר שלשטתם שהסרד מעכב, סברא זו אינה יכולה להתקבל, כדלהלן.

ד. ודבר זה תלוי במחלוקת ראשונים אחרת בענין הטפת דם ברית כשא"א למול. וזה בסוגיא רמס' שבת דף קל"ה א', בענין פסק הלכה בגר שנתגייר כשהוא מהול (שמלו אותו בנכריותו שלא לשם גירות), והובאו הדברים בתוס' שם (ד"ה לא נחלקו) וברמב"ן באריכות. דדעת הבה"ג והרי"ף שצריך הטפת דם ברית, ואילו דעת הר"ח שאי"צ הטפת דם. ודעת הבה"ג והרי"ף מסתייעת מרברי ר' יוסי ביבמות (מ"ז, ב') במי שבא ואמר נתגיירתי בבי"ד פלוני דלר"י מטבילין אותו, ולר' יוסי אין מטבילין שפירש"י רחוששין שמא מל בארמיותיה ולא סגי לי' בטבילה, כי צריך הוא לגירותו הטפת ר"ב, שמילה ראשונה שלא היתה לשם יהרות "לא מהניא שלא נעשית כהלכתה". ולעומתה דעה שהביא, והסוברת:

> יש לדחוק, בגר שנתגייר כשהוא מהול, הואיל ומהול הוא לגמרי הו"ל באשה, ונכנס תחת כנפי השכינה בטבילה בלבד. דבשלמא אדם אחר לא גמר ד' יוסי כאשה שאין דנים אפשר משאי אפשר. אבל האי אי אפשר היא.

כן היא סברתם, אבל רתה זאת הרמב"ן

> מיהו מסתברא שאפשר מקרי, שאפשר להטיף ממנו דם ברית.

וכנגר דעת הר"ח שכ' במי שנתגייר כשהוא מהול אין לו תקנה, כ' שם

> ושמא הוא סבור רכיון דקיי"ל אינו גר עד שימול ויטבול וזה א"א למולו, אין לו תקנה, ואינו נכון כלל, דהכא משמע שהטפת דם ברית כמילה.

וכן מסיים שם שמה"ט בהטפת דם ברית לגר ועבד כשהוא מהול לפני כן שלא לשם גירות מבדך אקב"ו להטיף דם ברית מן הגרים. ע"כ מהרמב"ן.

ה. הנה לפנינו מחלוקת בתוכן הטפת ד"ב. שלרמב"ן היא כמו מילה, ולאירך, ל"ש אלא בגולר כשהוא מהול ומשום ספק ערלה כבושה. אבל לא במי שמל לפני כן שמקבלים אותו לגירות, דבזה ילפינן מאשה, כיון שזה אי אפשר. והטפת דם אינה יכולה לבוא במקום מילה.

ו. ולפי"ז תתבאר יפה המחלוקת בנירון דחיית ראיית הרמב"ן שחסדר אינו מעכב מהא דמוכח מסוגיא ד'יבמות, דמיירי בפשוטו גם בעובר זכר, שהמילה אינה מעכבת הטבילה: דס"ל לרמב"ן דלשיטתם דבעי דוקא מילה לפני הטבילה, הרי מבואר הטעם בריטב"א (יבמות מ"ז שם): "כשהוא ערל אין טבילה מועלת דה"ל כטובל ושרץ בידו". היינו שהערלה שהיא גורם לטומאה מונעת מהטבילה את ההכנסה תחת כנפי השכינה. דלפי הרמב"ן אין זה דוקא מצד קיום הערלה בפועל, יש כאן מציאות טומאה המפריעה לטבילה, שהרי גם כשהוא מהול שאין שם ערלה, מ"מ הטומאה בעינה, ודק הטפת ד"ב מסלקת הטומאה. [וזהו כפי שמצינו ההגדרה בחז"ל (נדרים ל"א, ב): שאין הערלה קרוי' אלא לשם עכו"ם שנ': כי כל הגויים ערלים.] וע"כ לפ"ז גם העובר העכו"ם, למרות שאין בו אפשרות מילה, גדר ערל עליו.

ז. וע"כ תי' הר"מ שהביא הריטב"א שהו"ל שעובר הו"ל כאשה שגירותה בטבילה "דכשהוא במעי אמו אינו בן מילה", תי' זה לא סגי, דאף שאינו בן מילה תורת ערל עליו, כיון שלא נעשה בו המעשה המוציאו מכלל ערל. ואין לומר שמ"מ הוא בגדר אי אפשר וילפינן לה מאשה — אי אפשר מאי אפשר, שהרי עכ"פ יהא אפשרי להכניסו ברית, לכשיולד.

אכן זוהי טענה עליהם רק לפי שיטתו של הרמב"ן, משא"כ הני שהולכים בשיטת הר"ח שבמקרה שמל קודם הוי גר רק ע"י טבילה, דהטפת דם], אינה בגדר מילה. לפ"ז עיקר מה דאמרינן שערלה היא בגדר טובל ושרץ בידו, הרי זה מתפרש רק על מי שיש לו ערלה בפועל, דרק בזה הוא דיקרא טמא שלא מהני בי' טבילה, א"כ כשם שערבי מהול מתגייר בטבילה גרידא, כן העובר, כיון שאינו עתה בר מילה, אין לו "השרץ" המעכב הטבילה, ומה שיהי' אח"כ לא מעכב, שלאחר שיתגייר ע"י טבילה הוי ישראל, ונימול ככל תינוק ישראל.

ע"כ לדידהו לק"מ, דשפיר ניתן לחלק בין מי שהוא בר מילה שאז ל"מ טבילתו, משא"כ בעובר. וכל הקושי של הרמב"ן על שיטתם, אינה אלא לפי דעתו בענין ערבי מהול, וכנ"ל.

[ובזה תתבאר לנו שיטת הרשב"א, רכ' בסוגיא דיבמות מ"ז הנ"ל כשיטה דמילה קודמת לטבילה לעיכובא, וז"ל: "ול"נ דמילה קודמת לטבילה עיכובא, דאילולי כן לעכו"ם לעולם היתה טבילה קודמת משום שיהוי מצוה". וזה בניגוד לדברי הרמב"ן שהביא שם לפני כן. ועל ראיית הרמב"ן דגיורת מעוברת שטבלה בנה אי"צ טבילה דחזינן דתהני גידותו מל קודם שמל, כ' הרשב"א "...ליכא דאי' מהתם כלל, לההיא לישנא נמי אפשר דלאו ראיה היא, ובנה דקאמר היינו בתה... לא הוצרך לפרש דמדקאמר אי"צ טבילה ע"כ. מאי בנה — ולדה. ויש כיוצ"ב לעיל וכו'". הנה האריך לפרש בדוחק רב, מה שהרמב"ן לא הסכים להוציא מפשוטו, ולא הביא הרשב"א תי' הד"ם (הוא הרא"ה בימוקי') שבעובר סגי בטבילת העובר ע"י האם משום דאכתי אינו בר מילה. ולכאורה זה תמוה; אכן, לפי האמור יתבאר, שהרי הרשב"א בסוגיא דשבת קל"ה קיבל דעת הבה"ג והרי"ף שהיא דעת הרמב"ן, וכ' בזה: וקבלת הגאונים ז"ל תכריע שגר שנתגייר כשהוא מהול לפני כן צריך ד"ב "דהא משמע דהטפה דם ברית כמילה" ולפ"ז נוקט בהרמב"ן דבהאי טעמא רעיקר לאו בר מילה לא סגי לשיטת הגאונים. ולכן חוצרך להכנס לדוחק, ולפרש דעובר אינו נעשה גר אלא לכשימול אחר שיולד ואז יטבילוהו, למ"ד לאו ירך אמו. (אלא שלהלכה נקטינן דעובד ירך אמו, ע"כ סגי בגירות האם גם לעובר).]

ט. ועפ"י כל הנ"ל נאמר, דודאי גם הרמב"ן דמפרש הסוגיא דעובר הוא בר גיור, גם למ"ד לאו ירך אמו הוא, ע"י טבילת האם שנחשב גם לטבילתו, וכוונת האם מהני לי' לכו"ע וכנ"ל. דלגבי הכוונה והרצון לכו"ע מהני מחשבת האם. ובזה הוי גם איהו גר גמור, לשיטתו דאין חיוב מילה של הגר מהווה עיכוב למעשה כטבילה, ולא ס"ל כלל להנחתם שהוא כטובל ושרץ בידו, אלא שבזכר דאיכא ערלה, צריך שני מתירים לגירותו מילה וטבילה, אבל אינם קשורים זב"ז. וע"כ בעובר שעצמו אינו בר מילה, שאין ע"ז תורת ערלה, גירותו בטבילה גרידא כאשה, שמה שיהא לו ערלה בעתיד אינו מחייב כיום שאי"ל ערלה, והרי הוא כאשה שגירותה בטבילה גרידא. וזהו ממש כדעת הר"מ (הרא"ה) בזה, אלא דס"ל כנ"ל, דלדידהו מהלך זה לא יתכן.

י. ומעתה סדה ירדה הקושיא גם לשיטת הרמב"ן. מסקנת הדברים דעובר במעי אמו מתגייר בטבילת

האם דנחשב כטבילתו, וזה סגי להכניסו בברית מדאורייתא דכוונת ורצון הגירות של האם מהני גם לדידי'. ולכשיולד יהא דין מילה לשמונה כמו לכל תינוק שנולד בישראל. ודו"ק בכל הנ"ל.

ט. מסקנא העולה לנו בדיני עובר לאמהות ולגירות

א. תורת עובר ניתנת ליצור שבמעי אשה, רק לאחר ארבעים יום מזמן הפרייתו.

ב. לפני מ' יום הרי הוא בגדר "מיא בעלמא", מכיון שגירות האשה טרם מ' היום, אינה זוקקת לגירות של הביצית שהופרתה.

ג. כיון שעד מ' יום אין על הביצית תורת עובר או ולד אלא מיא בעלמה, לא יכול לחול ע"ז באחה שעה תורת אמהות. ועל כן הביצית המופרית המוכנסת לרחם אשה, מקבלת לאחר מ' יום תורת יצור ע"י האשה שבמעיה נגמרה יצירתה, והפכה לעובר (מהמיא בעלמא) ועל כן נחשבת האשה לאם העובר (גם אם לא היתה הביצית משלה, כהא דשיטת תרגום יב"ע).

ד. יסוד זה של התייחסות הביצית אחרי האם שבה נגמרה יצירת הולד, שולל את האפשרות של התייחסות אחרי האשה שבמעיה גדל אחר זאת, וכן את השפעת הלידה, כגורם להתייחסות.

ה. לאחר חלות תורת עובר על היצור ההולך ומתפתח במעי האשה, נתון הדבר במחלוקת תנאים, אמוראים וכן בפסק הלכה, אם ייחשב לידך אמו, או שאומרים עובר לאו ירך אמו, והוא כיצור בפני עצמו. אך אין כל ענין נמדד באותה מדה.

ו. אשה נכריה מעוברת המתגיירת, הגירות היא גם של העובר, וזה לכל הדעות, בין לנקבה ובין לזכר. וזה משום שטבילת האשה עולה גם לעובר לדעת "עובר ירך אמו" מפני שזה כטבילת אבר מאבריה, ולדעת "לאו ירך אמו", מפני שהדי כאילו טבל הוא, שאין האשה מהוה חציצה לעובר.

ז. גם בעובר זכר, הטבילה מספקת לגידותו כנקבה, כיון שבאותה שעה אינו עוד בר מילה.

ח. ואעפ"י שאין לעובר רצון וקבלת מצוות, כוונת האם ורצונה נחשבים כרצונו. ובזה גירותו מן התורה, ול"צ בזה דעת בי"ד (שאז גירותו תלוי' ועומדת, כגירות גר קטן). כי לדבר זה נחשב העובר לכו"ע כירך אמו.

ט. מילת העובר לכשיולד, כתינוק שנולד והוא לשמונה, ומילתו דוחה שבת.

הרב משה הלוי סולובייצ'יק
ר"מ בישיבת בריסק שיקאגו, אילל.

בדין תינוק המבחנה
(TEST TUBE BABY)

ד

החלקת מחוקק באבן העזר סימן א' ס"ק ח' הסתפק בנוגע לאשה שנתעברה באמבטי אי מתיחס הבן אחר האב או לא, ועיין בבית שמואל שם שהבין מדברי הסמ"ק דבעובדא כזאת הבן מתיחס אחר האב, וא"כ לפי הצד בח"מ דאינו מתיחס אחר האב נראה דבנוגע לתנוקות המבחנה (test tube baby) הוי פשוט דאין הולד מתיחס אחר האב. ולפי הצד האחר (שהוא שיטת הב"ש) יש להסתפק אי בעובדא דידן הבן מתיחס אחר האב. ובנוגע ליחוס האם היכא דלקחו תא הביצית (egg cell) וזרע האב והקליטה נעשה חוץ לאם ואחר כך החזירו את תא הביצית שכבר נקלטה (חוץ לאם) בתוך האם יש להסתפק אי בעובדא זו הבן מתיחס אחרי אמו, ואפילו אם תמצי לומר (וכן מסתבר) דמתיחס אחר אמו מה הוי ההלכה היכא דלקחו את תא־הביצית מאשה אחת ואחר הקליטה שמו את תא הביצית בתוך אשה אחרת, אחרי מי מתיחס העובר אי אחר האם הגניטית (genetic mother) או אחר האם הדוגרת (host mother).

לפי שיטת החלקת מחוקק הי' אפשר לומר, דכמו שבנתעברה באמבטי אין שום יחוס האב כלל כיון דאין שם ביאה, כאן דאין שמים את הזרע בתוך האם עד אחר הקליטה אינו שייך להיות הבן מתיחס אחר אמו. אמנם איכא למפרך דאי אפשר לדמות יחוס האב ליחוס האם, דדוקא בנוגע ליחוס האב אפשר לומר דהיחוס תלוי בביאה, שבלי ביאה אין האב עושה שום מעשה בעשיית צורת הילד, משא"כ בנוגע להאם, אע"פ שאין שמים את הזרע בתוכה עד אחר הקליטה מ"מ הרי היא עוסקת בעשיית צורת הולד במשך כל ימי העיבור. אמנם לאידך גיסא אפשר לומר דהקובע ליחוס הוי בשעת קליטה וכיון דבשעת הקליטה (בנוגע לתנוקות המבחנה) לא היתה בתוך האם אינו מתיחס כלל. וכן בנוגע ליחוס האם יש להסתפק אפילו לשיטת הבית שמואל, דאפשר לומר דדוקא בנוגע להאב שבכלל אינו עוסק בעצמו בעשיית צורת הולד (שנעשה אחר ביאה) הכל תלוי במי שהוא האב הגניטי (Genetic father) אמנם לגבי האם אפשר שהקובע (ליחוס) הוי מה שצורת הולד נעשה בתוכה.

ותנה עיין במס' יבמות דף ע"ח, א' שגרסינן שם: אלא הא דאמר רבא נכרית מעובדת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה אמאי אין צריך טבילה... שאני עובר דהיינו ריביתיה, ע"כ. וא"כ הרי משמע דאפילו העובר בתוך האם צריך גרות. ולכאורה הי' נראה דאע"פ שהוא בתוך אמו לאחר טבילתה

(42)

אי לאו דהי' עולה הטבילה בשבילו לא הי' נחשב לישראל מפני שאינו מתיחס אחר אמו כשהיא ישראלית, וא"כ הי' משמע דתחילת העבור או מה שקובע את האם הגנטית הוי הקובע ליחוס ולא סוף העבור. דאי סוף העבור הוי הקובע אמאי צריך שיועיל טבילת האם בשבילו ע"י היינו ריביתיה, הא בלאו הכי מתיחס אחר אמו לאחר שנתגירה.

אמנם עיין בדף צ"ז, ב' שם: ת"ש שני אחים תאומים גרים לא חולצים ולא מייבמין ואין חייבין משום אשת אח, היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא חולצין ולא מייבמין אבל חייבין משום אשת אח, ע"כ. ועיין בחדושי הגר"ח על הש"ס שהקשה דכיון דמעוברת שנתגיירה בנה הוי ישראל רק משום דעלתה טבילת אמו בשבילו ע"י הדין של היינו ריביתיה א"כ הרי הוא כגר קטן ואיך שייך לעבור על האיסור של אשת אח. ועיין בהאחרונים שעוסקין בענין זה, כהאבני מלואים והגרע"א במס' כתובות דף י"א שהם סוברים כהנחת הגר"ח בקושיתו דמעוברת שנתגיירה העובר הוי כגר קטן (ולפי האבני מלואים אמרינן הגדילו יכולין למחות) שמטבילין אותו על דעת ב"ד.

ותנה במס' בכורות דף מ"ו, א' במשנה שם איתא: מי שהיו לו בנים ונשא אשה שלא ילדה נתגיירה מעוברת נשתחררה מעוברת . . . בכור לכהן ואינו בכור לנחלה, ע"כ. ועיין בתוס' שם ד"ה ונתגיירה מעוברת שכתבו בזה"ל, פי' בקונטרס ובעלה עמה וילדה הוי אותו ולד בכור לכהן, דפטר רחם בישראל הוא ולא לנחלה דהורתו שלא בקדושה ולאו בר נחלה הוא, דזרע מצרי רחמנא אפקריה דכתיב וזרמת סוסים זרמתם, ובחינם פי' טעם זה דבלא"ה לאו בר נחלה הוא משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי האינו חשוב אביו . . . ומיהו בפרק נושאין על האנוסה אמרינן הא דאמרו רבנן אין אב למצרי לאו משום דשטופי בזימה ולא ידוע, דהא שני אחין תאומים דטיפה אחת הי' ונחלקה לשתים וקתני ואין חייבים משום אשת אח ש"מ אפקורי אפקרי רחמנא לזרעיה דמצרי, דצריך לטעמא דאפקריה אע"ג דנתגיירו ולא סגי בטעמא דכקטן שנולד דמי ודבר תימה הוא. וי"ל דאי לאו טעמא דאפקריה לזרעיה הי' לנו לאסור למנסב נשי דהדדי משום דאתי לאלופי בישראל והתם משמע דאפי' איסורא ליכא ואין חייבין לאו דוקא וגם פי' לנו להצריך חליצה, והתם קתני לא חולצין ולא מייבמין ע"כ.

ותנה מבואר דשיטת תוס' הוי רבנוגע למעוברת שנתגיירה שלגבי העובר אין אומרים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי מצד האם (ולפיכך איכא אסור של אחי האם כמכואר במס' יבמות), מ"מ לגבי קרובי האב אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. אולם שיטת רש"י הוי דכמו שאין אומרין בנוגע לעובר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי מצד קרובי האם כן בנוגע לקרובי האב אין אומרים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ולכאורה שיטת רש"י צ"ע דמדוע שונה עובר שנתגייר בנוגע להאב מגר אחר המתגייר? וכדי להבין את

זה צריכים להבין אמאי שונה גרות של עובר (אפילו לגבי האם) שאין אומרים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (ובאמת זו הוי קושית הגר"ח שהובא לעיל).

והנראה לומר בזה דבאמת לגבי עובר שנתגייר ע"י גרות אמו אמרינן דגר שנתגייר הוי כקטן שנולד אבל מ"מ מתיחס אחר אמו דכל משך הזמן שהוא בתוך מעי אמו אפשר להתיחס אחריה, וא"כ הגרות פועלת שאינו מתיחס אחר אמו בקדמותה (כשהיתה נכרית) ואח"כ (אחרי שהגרות חל על העובר) מתיחס אחרי אמו הישראלית (כיון שהיא נתגיירה). וא"כ כל משך הזמן שהי' בתוך מעי האם אפשר להתיחס אחריה ולכך מתחילה העובר מתיחס אחרי אמו הנכרית אבל אחר גרות שניהם הוא מתיחס אחרי אמו הגיורת כיון שהוא נמצא עדיין במעיה. ובזה מיושבת הסתירה בין שתי הגמרות במס' יבמות, דכל זמן שהעובר מתיחס אחרי אמו הנברית אין שייך להתיחס אחריה כשהיא ישראלית, אמנם כיון דגרות אמו מועלת בשבילו מפני ההלכה של היינו ריביתיה הרי אפשר לומר שהחלכה של גר שנתגייר כקטן שנולד דמי חל עליו והיחוס שהי' לאמו הנכרית נתבטל וא"כ אפשר להתיחס עכשיו אחר אמו הישראלית שהוא בתוך מעיה, ולפי זה הי' נראה לומר דכל זמן שמתיחס אחרי אם אחת אי אפשר להתיחס לאם אחרת (וכן מתיחס בפעם השנית רק משום שנעקר היחוס הראשון), וא"כ הי' נראה דהקובע בנוגע ליחוס הוי מה שהוא כמעיה (ועדיין לא נולד).

ולפי זה אפשר להכין את שיטת התוס' בנוגע להחבדל בין יחוס האב ליחוס האם, דבנוגע ליחוס האם אין אומרים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, כיון דאפילו אחר הגדות שהוא במעי אמו הוא מתיחס (עוד הפעם אחריה), משא"כ יחוס האב שתלוי במה שהקליטה נעשת בזרע האב אבל אחר מעשה זו (שאין המשך בו) אין שום אפשרות להבן להתיחס אחריו. וא"ב אליבא דשיטת התוס' הי' לכאורה נראה דבנוגע לעובר שקליטתו נעשה חוץ למעי האם דהוי מתיחס אחר האם ששמים את העובר בתוכה אחרי הקליטה שנעשה בחוץ, אמנם לגבי יחוס האב לפי שיטת הבית שמואל בודאי תלוי בהאב הגניטי, ולפי הט"ז ליכא יחוס לגבי האב כלל.

והנה עיין בתרגום יונתן בן עזיאל לחומש בראשית פרק ל' פסוק כ"א שכתוב שם בזה"ל, ומן בתר כדין ילידת ברת וקרת ית שמה דינה, ארום אמרת דין הוא מן קדם ה' דיהון מני פלגות שבטיא ברם מן רחל אחתי יפקון תרי שבטין היכמא דנפקו מן חדא מן אמתתא ושמיע מן קדם ה' צלותא דלאה ואתחלפו עובריא במעהון והוה יהיב יוסף במעהא דרחל ודינה במעהא דלאה, ע"כ. ועיין בפירוש הטור הארוך על החומש שכתב כדברי התרגום יונתן בן עוזיאל, ועיין במשך חכמה בפרשת ויחי שכתוב שם בזה"ל, בני רחל כו' אשר ילד ליעקב ולא כתוב אשר ילדה ליעקב כמו בשאר נשים, לפי התרגום יונתן שבתוך הבטן הוחלפו יוסף מבטן לאה לתוך בטן רחל. א"כ

(43)

לפי מה שדרשו בסוף פ' המפלת דאשר ילדה הוא על הריון שאשה מזרעת תחילה יולדת זכר א"כ לא הי' הזריעה מרחל לכן רק על הלידה לבד כתב אשר ילד ע"כ. וא"כ הרי בתרגום יונתן (ויותר בפרוש במשך חכמה) דקליטת הזרע (לגבי יוסף) נעשה בתוך מעי לאה והוחלף לבטן דחל, ומזה איכא להוכיח דאין האם הגנטית האם על פי דין שהרי בכל התורה יוסף מתיחס לרחל ולא ללאה.

אלא שלפי זה צ"ע שהרי כיון שהקליטה נעשתה בתוך לאה הרי הי' העובר בתחילתו בתוך בטן לאה ומדוע יוסף רק מתיחס (בכל התורה) דוקא לרחל ולא ללאה?

והנה בנוגע להגמרא ביבמות דף ע"ח. דמעוברת שנתגירה בנה אין צריך טבילה משום הדין של היינו ריבתיהו שמעתי מאאמו"ר שליט"א דזה שבעינן שהולד ג"כ צריך לטבילת אמו (ומועיל רק משום הדין של היינו דיביתיה) דק אם האם מתגירת לבסוף מיד אחרי הקליטה אבל אם היא התגירה לפני זמן זה אין צריכין לדין זה של היינו ריבתיה והוי כאלו נולד לישראל ממש, דקודם מ' יום הולד הוי כמיא בעלמא וכמו שמבואר בכמה מקומות (בנוגע להלכות שונות) וא"כ אפשר לומר דהחלוף שנעשה מבטן לאה לבטן רחל נעשה קודם מ' יום הה שההויה בתוך מעי אמו קובע יחוס להאם הוי רק אחר מ' יום.

[ויש להביא דאיה לזה מהגמרא בברכות דף ס'. דלאה התפללה תפילתה לשנות בנה לבת (דינה) תוך מ' יום אחר הקליטה, אלא שאפשר לדחות דאיה זו ולומר דתרוץ זה נאמר רק אי אמרינן שהשנוי הי' שלא בדרך נס כמבואר שם בגמרא אבל אי הי' בדרך נס וכמו שכתב התרגום יונתן ופרוש הטור הארוך על חומש אז תפלת לאה הי' אחר מ' יום. (ומ"מ אפשר לומר דאפילו להתרוץ הראשון שם הי' קודם מ' יום ושנוי אפילו קודם מ' יום הוי מעשה נס, משום שהתרוץ הראשון סובר כהתרגום יונתן שיוסף ודינה נתחלפו, והתרוץ השני סוכר דהעובר שהי' במעי לאה שונה מזכר לנקבה אבל לא הי' שום חילוף מבטן לאה לרחל ע"ין שם, ולפי זה התרגום יונתן והטור נקטו התרוץ הראשון של הגמרא שם. ואפשר שהתרוץ השני מפרש רק היתר תפלת לאה ולא מה שנעשה ע"פ נס לבסוף)].

והנה מרש"י בבכורות (דף מ"ו.) אפשר לדייק דאי לאו ההלכה של זרמת סוסים זרמתם היכא דנתגירה מעוברת עם בעלה הי' הבן מתיחס אחר האב (והוי אפילו במור לנחלה). והנראה לומר בבאור שיטתו דכמו שעל פי האמת אומרים (אליבא דשיטת התוס') גד שנתגייר כקטן שנולד דמי בנוגע להעובר לגבי האם אלא שלאחר הגרות כיון שהוא עדיין במעי אמו הוא יכול להתיחס עוד הפעם לאמו (שעכשיו היא ישראלית כיון שנתגיירה), כמו כן לגבי האב דס"ל זמן שעדיין לא נולד הכן (אי לאו

ההלכה של זרמת סוסים זרמתם) הי׳ הבן יכול להתיחס אחר האב, אי האב גייר באותו זמן שתאם גירה עצמה, כלומר תוך ימי העבור.

והנראה לומר בבאור הדברים דלגבי האב היחוס נובע ממה שהוא הוי האב הגניטי, אלא שכל זמן שהאב עומד בגיותו לא הי׳ יכול להתיחס אליו (אפילו בלא ההלכה של וזרמת סוסים זרמתם), וא״כ מה שהאב הוי נכרי הוי מעכב שיהי׳ הבן מתיחס אחריו, אלא שאם גייר האב תוך ימי העבור כיון שהוא הוי האב הגניטי של העובר הבן הי׳ מתיחס אחריו (אי לאו ההלכה של זרמת סוסים זרמתם) באותו האופן שעובר מתיחס אחרי אמו שנתגיירה. אלא שצ״ע דאיך השוה רש״י ההלכה בנוגע ליחוס האב להלכה בנוגע ליחוס האם, שהרי זה שהעובר יכול להתיחס אחרי אמו כל זמן שהוא במעיה זה הוי משום שההויה בתוך האם פועלת יחוס האם לבן, אמנם איך אפשר (אי לאו ההלכה של וזרמת סוסים זרמתם) להאב שנתגייר תוך זמן העבור להתיחס לבן שהרי תוך ימי העבור אין לו שום שיכות עם העובר יותר ממה שיהי׳ לו אחר הלידה ואחר הלידה בודאי אפילו בלי ההלכה של זרמת סוסים זרמתם לא הי׳ אפשר לו להתיחס לבן, וכמו שכתב רש״י כאן ובעמה עמה וילדה הוי אותו ולד בכור לכהן דפטר רחם הוא ולא לנחלה דהורתו שלא בקדושה ולאו בר נחלה הוא וזרע מצרי דחמנא אפקריה דכתוב וזרמת סוסים זרמתם הוי דוקא היכא דנתגייר הוא תוך זמן העבור קודם הלידה.

ולכן צריכים לומר דאפילו לגבי האם אין היחוס נקבע ממה שהבן הוי בתוך מעיה אלא נובע ממה שהאב וכן האם הוי ההורים הגנטיים (האב הוי האב הגניטי והאם הוי האם הגניטית), אלא דהיכא דנפסק היחוס ע״י גרות האם והעובר, היחוס יכול להתחדש דוקא תוך זמן העבור אבל הקובע הוי מה שהיא האם הגניטית ולא מה שהבן נמצא בתוך מעיה, והא דיכול להתחדש היחוס כל זמן המשך העיבור הוי רק שעוד זמן שיכול להתחדש היחוס כיון שעדיין לא נגמר הולד.

וא״כ היכא דלקחו את תא הביצית מאם אחת ואחר ההריון שנעשה חוץ לאם שמו את תא הביצית הקלוטה בתוך אם אחרת נראה דלפי שיטת רש״י האם הראשונה כלומר האם הגניטית (genetic mother) הוי האם על פי דין אמנם אליבא דשיטת התוס׳ האם על פי ההלכה הוי האמה הדוגרת (host mother) ואע״פ שאפשר לומר דדוקא היכא דאין אם הגנטית הקובעת הוי ההויה בתוך מעי האם מ״מ מתרגום יונתן והטור בפרושו על החומש (וכן נראה מפרושי התוס׳ בהדר הזקנים עה״ת) דהקובע הוי ההויה אפי׳ היכא דאיכא אם גניטית, ואין סברא לעשות מחלוקת בין התרגום יונתן ותוס׳, (ובפרט שבפרושי התוס׳ שהוא בהדר הזקנים משמע כדברי התרגום יונתן), ומפני זה ג״כ אין לומר בשיטתם שתרתי בעינן שתהיה האם הגניטית ושיהיה בתוך מעיה ואם אין שני דברים אלה (שתהיה האם הגניטית וגם אם הדוגרת) אין לשום אחד ע״פ דין יחוס להולד בתור אם.

(44)

והנה הגר״ח זצ״ל תרץ את קושיתו באופן אחר והוא, דכיון דעלתה טבילת האם בשביל העובר ע״י ההלכה של היינו רביתיה חל הגרות של האם גם על העובר, ואין זה חלות שם גרות אחרת (אלא החלות שם גרות שחל על האם חל נמי על העוכר), ולפי זה נראה דהא דלא אמרינן בנוגע להאם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי הוי הלכה מיוחדת, דכיון דהעובר נעשה ישראל ע״י גרות של אמו יש לו יחוס להאם וא״כ אין להביא ראיה דכל משך העבור עושה יחוס בינו לאמו (כיון שהוא מצוי בתוכה) אלא הוי הלכה ששייך רק בנוגע לגרות של מעוברת ועובר. ולפי זה צריכים לומר דאליבא דשיטת הגר״ח חקובע ליחוס האם לבנה הוי מה שהיא הוא האם הגניטית או במה שהיא האמה הדוגרת ביום ארבעים שאז חדל להיות מיא בעלמא (ואז לכמה שיטות יש לו דין נפש או מקצת נפש), או שהוי בתוכה בשעת הקליטה, אולם אפילו אחרי דרגות אלו בעבור יכול הקטן להתיחס לאמו וכמו שכתבנו לעיל בזה הוי דין בהחלות גרות.

אולם דברי הגר״ח מהני רק אליבא דשיטת התוס׳ דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי בנוגע להאב, דאצל האם (לא אמרינן כן) יש הלכה מיוחדת כיון דנעשה ישראל ע״י החלות שם ישראל שחל על האם, אמנם לפי הגר״ח זצ״ל אי אפשר להסביר שיטת רש״י שמשוה יחוס האם ויחוס האב בנוגע להא דלא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

והנה מא״א מו״ר שליט״א שמעתי דהגר״ח זצ״ל אמר תרוץ זה להשיב ג״כ על קושית הגרע״א בנוגע לתוס׳ במס׳ כתובות דף י״א. ד״ה מטבילין אותו על דעת ב״ד שכתבו דגרות של גר קטן (שהוי על דעת בית דין) חל רק מדרבנן, אמנם משכחת קטן שנתגייר מדאורייתא במעוברת שנתגירה ועל זה הקשה הגרע״א בזה״ל, ואני תמה דנהי דעלתה לו טבילה דאין זה הציצה מ״מ גירות אין כאן דכיון דקימ״ל עובר לאו ירך אמו הוא וקיי״ל דקטן ל״ל זכיה מה״ת א״כ מאן משוויה לגר? ובנוגע לקושיה זו נתן הגר״ח תרוץ אחר (מלכד התרוץ דבנוגע למעוברת שנתגירה החלות שם גרות שחל על האם חל על העובר נמי), דשונה גרות של גר קטן שמטבילין אותו על דעת בית דין והגרות של עובר, דהגרות של עובר הוי מדין כבוש ולא מדין זכין (ומא״א מו״ר שליט״א שמעתי שהגר״ח הי׳ סובר מכח סברא זו דלא אמרינן הגדילו יבולין למחות בנוגע לעובר), והדין של גר קטן מטבילין אותו על דעת ב״ד תלוי במה שלגבי גרות בעינן דעת גר (וכיון דאין זכין לקטן מדאורייתא א״א לעשותו גר מה״ת). ועיין בתוס׳ רי״ד שם שהביא ההלכה של כבוש בנוגע לקטני פלשתים ששבו ישראל אלא שהוא (התוס׳ רי״ד) סובר דמלבד ההלכה של כבוש בעינן ג״כ הלכה של זכין. אמנם התוס׳ סוברים דגר קטן אינו שייך להלכה של כבוש ומהני רק משום הדין של זכין ואי דין זכין אין דאורייתא אין הגרות חל מדאורייתא, אמנם בנוגע לעובר שכבוש תחת אמו הגרות חל מדאורייתא (משום שהוא כבוש תחת אמו המעוברת ואין צריכין לדין זכין).

והנה הנפקא מינה בין שני התרוצים של הגר״ח הוי אי אינה מתגיירת בעצמה, דלפי התרוץ הראשון של הגר״ח אי אפשר שיהי׳ הגרות חל על העובר אי לא חל על המעוברת, ולפי התרוץ השני אין הגרות של העובר תלוי בגרות המעוברת.

והנה מה שכתבנו לעיל בנוגע להבנת הדין דאין אומרים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי בעובר שייך אליבא התרוץ השני של הגר״ח אמנם לפי התרוץ הראשון של הגר״ח היחוס של האם חל ע״י המעשה גרות של האם. ברם אפשר לומר כמו שכתבנו לעיל אליבא דהשיטה של הגרע״א והאבני מלואים הסוברים דגרות עובר הוי מדין זכין (וכן לפי התירוץ השני של הגר״ח כמו שכתבנו לעיל), ומ״מ כל הספק (אליבא דתרוץ הראשון של הגר״ח) הוא אליבא דשיטת התוס׳ אבל שיטת רש״י אינה כשיטת הגר״ח (בתרוצו הראשון), והנה אפילו אי נאמר כשיטת הגר״ח (בתוס׳), בתרוצו הראשון צריכים לומר דחקובע הוי ההויה בתוך מעי האם ביום מ׳ (לאחר הקליטה) אי נאמר שתוס׳ מסכימים עם התרגום יונתן בן עוזיאל ופרוש הטור על התורה, אמנם אי נאמר דהתוס׳ אינם מסכימים עם שיטות הנ״ל וסוברים דהאם על פי דין הוי האם הגניטית, או האם שהקליטה נעשה בתוכה (והיכא דהקליטה נעשה בחוץ איז יחוס אם כלל) מ״מ שיטת התרגום יונתן בן עוזיאל והטור במקומה עומדת כשיטה שלישית (או שנית אי נאמר שתוס׳ סובר כרש״י) דחקובע ליחוס האם הוי מה שהתינוק הוי בתוך מעי האם לסוף מ׳ יום אחרי הקליטה, (אלא שיש להסתפק בהא דצריך להיות בתוך האם לאחר מ׳ יום אי דוקא באותו רגע של יום ארבעים שאין לו הדין של מיא בעלמא או אפילו לאחר מ׳ יום תוך משך העיבור וכמו שכתבנו לעיל).

אמנם אפילו לשיטת הגר״ח אפשר לומר דהבאור להך סברא דבנוגע למעוברת שנתגירה גרות האם חל על העובר, מיוסד בהא דהיחוס תלוי בהויה במעי אמו (ולכן גרות האם חל על העובר כל זמן שהעובר הוי במעי אמו) וא״כ ליכא פלוגתא, דלפי התוס׳ הקובע הוי ההויה בתוך מעי האם ועדיין צ״ע.

הרב י. שציפנסקי

האם מותר היה מבחינת ההלכה למסור השאה אל הפרסיים כדי להציל השבויים

א. אם שייך בזה דין „תנו לנו אחד מכם"

אשתקד, כשעלתה בעיית זו על הפרק כראשונה שמעתי שיש שהיו מדמים את הענין למה ששנינו, אם אמרו גוים לסיעת בני אדם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם, שאם ייחדו להם אחד, כגון שבע בן בכרי ימסרוהו ואל ייהרגו (תוס׳ תרומות פ״ז; ירושל׳ שם פ״ח ה״ד). וכן נפסק להלכה (רמב״ם פ״ח מיסודי התורה ה״ה; טוש״ע יו״ד סי׳ קנז ס״א, ברמ״א), ודוקא אם חייב מיתה כשבע בן בכרי אבל אינו חייב מיתה, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל (רמב״ם שם, והיינו כרשב״ל בירושלמי שם, ד׳ יוחנן חולק ואומר אעפ״י שאינו חייב מיתה, ורמ״א הביא שם שתי הדיעות).

בפשטות נראה שאין לזה שייכות אל בעייתנו. ראשית, לא היו הפרסיים מאיימים להרוג את הנעצרים אם לא ימסרו את השאה לידם, ואפילו אם היו מאיימים אסור היה למוסרו לפי פסקו של הרמב״ם, שעוד לא נפסק דינו למיתה. מאידך י״ל שאפילו אם לא היה בן מיתה מותר היה למוסרו כדי להציל את האחרים, שלא אמרו יהרגו כולם אלא בדי שלא ימסרו להם „נפש אחת מישראל", משא״כ בבן נח (עי׳ להלן). ועוד אפשר שלא אמרו למוסרו בייחדו אותו ולר׳ יוחנן אפי׳ כשאינו חייב מיתה אלא בנדון הירושלמי והרמב״ם, שהוא נמצא אתם יחד ואם לא יומסר ייהרגו כולם והוא עמם, וכיון שבכל ענין ימות מוטב למסור האחד כדי להציל הרבים, משא״כ כאן שהשאה היה נמצא במקום בטוח והנעצרים, שם, באיראן והוא אינו מסתכן אתם ואפילו אם יהרגום כולם הוא ינצל, אולי בכגון זה לא אמרו. [ועי׳ בתוספתא שם הכ״ג: א״ר יהודה בד״א בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ, אבל בזמן שהוא מבפנים והם מבפנים, הואיל והוא נהרג והן נהרגין יתנוהו להן ואל יהרגו כולן. וכן הוא ברש״י סנהדרין מב ב סוד״ה יצא ראשון].

ובנוגע לספק הנ״ל אם שייך דין זה של תנו לנו אחד בבני נח, ראיתי שבמנחת חינוך מצוה רצו (דק״י א״ב) האריך בזה ע״פ מש״כ המשנה למלך פ״י ממלכים ה״ב (ובפרשת דרכים, דרך האתרים), שאע״פ שב״נ אינו מצווה על קידוש השם ואם אנסוהו לע״ז עובר ואינו נהרג (כמש״כ הרמב״ם שם) — אם אנסוהו לשפיכות דמים נהרג, כיון דדין יהרג ואל יעבור בזה הוא מצד הסברה מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו׳ (פסחים כה, ב) הלכך אין הבדל בזה בין ישראל לב״נ. ואף כאן דין תנו לנו אחד מכם הוא מדין יהרג ואי״ שבשפ״ד, וזה שייך בבן נח כבישראל עיי״ש. אמנם עצם הנחת המל״מ אינה

מסורת הש"ס

*דלא קטליה דוד לשמעי. שהיה חייב מיתה: לאידך גיסא. לענקה ולא לשפוך דם יהודי ודם יחידי ודם גרמו לי לעבר הזה: איתי בברין יהודאין כו'. וקיימיה דקרא לגמלך לא פלחין: כל דבריך אחד הן. כעבד הספר היה אומר כל דבריך דברי הימים אמת הן הרבה שמות אמה מחיר פלוני ופלוני וכולן אחד הן: ואנו יודעין לדורשן. ואע"פ שסמכת אותן אנו נוחנין לת לבינו עד שאנו יודעין לדורשן. משום דאמריע לגיל כל הכופר בע"ז נקרא יהודי נקט לה הכא: ואשתו היהודיה וגו'. והלא כתיב אמה דהא כתיב בסופיה ואלה בני בתיה: תורה אור

[ע"ל שופ] בתיה: לרחוק. לעטוף *לשון גילוח: והלא כלב שמו. שנכלב משפטי קרא: הכי גרסינן וישא בתיה שמרדה בגילולי בית אביה. ולכך נשפנה שמה בליקוטין הללו: שגלה מעצמו. מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה וכתיב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן והוא גלה מעצמו כמו שעשה ירמיה שגלה מעצמו עד שאמר לו הקב"ה לחזור: בין ההדסים אשר במצולה. בין המדיקים שגלו לבבל וכשיתה משפטי קרא: אסתהר. פירש. יפה כלבנה: ידקרוקת היתה. כהדקה זו: אלא חוט של חסד משוך עליה. מאחר הקב"ה לכך גרמיה יפה לאומות ולאתנוחה: ובמות אביה ואמה תו ל"ל. מאחר דכתיב* מי לא לה אב ואם אלא לגמדנו שאפי' יום אחד לא היה לה אב ואם: בשעה שנתעברה אמה מת אביה. נמצא שלא היה לה אב משעה שנגרלה להקרות אב: וכשילדתה אמה מתה. ולא נגרמה לקרות אם: ולרש אין כל. נאוריה משפטי קרא: כבשה אחת. (ג)בת שבע: שהיתה מונה בהן ימי שבת. שהיתה משרתם לה אחת בחד בשבת ואחת בשני בשבת ואחת בשלישי בשבת וכן כולן וכשהגיע יום שפסה של שבת יודעת שהיום שבת: *כתלי דהחדיר. נקוביי"ם שמיים. ומתון אוטה לא נעגמה: וכן הוא אומר. שהחרעוניים מוכים לגדיקים להמילון ממחלל עמת: ויהי המלצר נושא את פת בגם ויין משתיהם וגו'. וכתיב בהמלא עמנו ומקלת ימים עברה גרלה מרמיהם מוד וכרילי בשר וגו': אנפקינן שמן ויח שלא הביא שליש. גבי מנחות תנן* לין מכילין אנפקינן ואם הביא פסול ועלה קאי ר' יהודה ואמר מהו אנפקינן: מעדן. (ג)מלהיב: מגנותו של אותו רשע. גנותו הוא זה שהוא נוטל נשים ומשלחן: שהגוף בהנה מן הגוף. מפני המינה. והעיד לך הכתוב שהיו מתכוונין מן השמים לשבנה על נעלה: ביקש לטעום כו'. לכך נאמר מכל הנשים ומכל הנתולות: עבד משותיא כו'. חיזר לכתה עניים לפייסה שמגלה לו מולדתה ולא הועיל ומתון לה להלי קרא וכהקבן בתולות שמים וגו' לין לספר מגדת מולדתה ולא עמה וגו'* עבד מגדת מולדתה לכנותה מה שלא עשה בשאר נשים: דלי כרגא. אמר בשביל לספר מי מיא לכם מכסי נולגולתכם היינו והמתה למדישת עשה*: שדר פרדישני. דוכוסה לגרים בשמה והייט דכתיב* ויתן משאת כיד המלך: לא

מוסף רש"י קדלי דהחדיר. מוריים ינשים שקורין נקינ"ש (מולין ח. ופס: כפלין). סעכת. לא לפיפרס (פסחים מב.) לו: שקורין בלשה"ל (מנחות פו.). שלא הביאה שליש. שלא פיפלה שלש (מרק ע:). ולמה סבין אותו. היינו שמן המור (שבת פ:). שמשיר את השער. לפי שהיא נוטר ריח כו כמו (מנחות פו.). המעדן את הבשר. מלקליי"ל (פסחים מב.). נדמתה לו באומתו. וכיו אומרים בפיהם זו מגלגו היא (לעיל ג.).

[בע"י לתיתא מפיל פיפס לתיתא שקלים יהודאין לפי שהיו מקבלים יהודים כדכתיב (דניאל ה) ויקיר נסיס מבני יהודה לדניאל חנניה מישאל ועזריה ויל"ל דאתיין כרים בר מחמני דאתמר בפרק הלק עב: דבילא מבני יהודה מעיה מישאל ועזריה מפאר שבפיס]

רבינו חננאל

כל המברל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו הוא ירה נקראת הדסה מפני דהיותה צדקת. שהצדיקים נקראים הדסים: לקחה מרדכי לו לבת: תנא משום רבי מאיר לבית:

הגהות הב"ח

(ה) גמ' ושל לא נתיה בת פרעה: (כ)רש"י ד"ה כבשה אחת זו בת שבע: (ג) ר"ח מנחון מעדיב ומעדיל הכ"ד:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (שיר לגם ליבאלל מן ניסן) מפ"ם ומ"ל שהגיע עורה ליבאלל:

[ע"ל כבות וכן לעיל בע"י]

[סיומם מוקף על חזרת בלומר לאם על מסל מבון מרן קקל ומיין מוסמות ד"ה קלין]

גליון הש"ס

גמ' ותבתו מיהודיה. פי' מ"ל לים ויקרא: שם על בת כלדיקים. פי' כתנים דף כו ע"ב. מוד"ה ואין שיחה: רש"י ד"ה בספר יוחס. כי יוחס מרגוטו סמלא (נדפסים לה ע): הכופר בע"ז נקרא יהודי

אמאמר מיהי גוברין יהודאין. על בת יהודי שהרי אמר בחלק (סנהדרין דף עב:) דלא הוי מקבע יהודה: אשר הגלה שגלה מעצמו. הדר"ק ליה מדלא כתיב הגלה: קדלי דחזירי. וחל"ו היא לא היתה מוכלת: ומזבלת

כל

דלא קטליה דוד לשמעי דאתיליד מיניה מרדכי דמיקני ביה המן ומה שילם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג דאתיליד מיניה המן דמצער לישראל רבי יוחנן אמר לעולם מבנימן קארתי ואמאי קרי ליה יהודי על שום שכפר בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי כדכתיב °אותי וגברין יהודאין וגו' רבי שמעון בן פזי כי דהה פתח בדברי הימים אמר הכי בל דבריך אחד הם ואנו יודעין לדורשן °ואשתו היהודיה ילדה את יד אבי גדוד ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד אמאי קרי לה יהודיה על שום שכפרה בע"ז דכתיב °ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור *ואמר רבי יוחנן שירדה לגילולי בית אביה ילדה והא רבויי רביתיה לומר לך *שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו ירד זה משה ולמה נקרא שמו ירד [א] שירד להם לישראל מן בימוי *נדור שגדר פרצותיהן של ישראל חבר שהיבר את ישראל לאביהן שבשמים סיכו שנעשה להם לישראל בסוכה יקותיאל שקוו ישראל לאל בימוי זנוח שהוגיה ענוותיהן של ישראל אבי אבי אבי אב בתורה אב בחכמה אב בנביאות ואלה בני בתיה אשר לקח מרד וכי מרד שמו והלא כלב שמו אמר הקב"ה יבא כלב שמרד בעצת מרגלים וישא את (ה) בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה אשר הגלה מירושלם אמר רבא שגלה מעצמו ויהי אומן את הדסה קרי לה הדסה וקרי לה אסתר תניא ר"מ אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה °על שם הצדיקים *שנקראו הדסים ובן הוא אומר °והוא עומד בין ההדסים רבי יהודה אומר הדסה שמה ולמה נקראת שמה אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו' ר' נחמיה אומר הדסה שמה ולמה נקראת אסתר שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר בן עזאי אומר אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית בהדסה ר' יהושע בן קרחה אמר *אסתר ידקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה כי אין לה אב ואם וכמות אביה ואמה למה לי אמר רב אחא עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה וכמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת תנא משום ר"מ אל תקרי לבת אלא לבית וכן הוא אומר °ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו ככת משום דבחיקו תשכב הוה ליה (*לבת) אלא (*לבית) הבי נמי לבית ואת שבע הנערות וגו' אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת וישנה ואת נערותיה וגו' אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר שהאכילה *קדלי דחזירי ור' יוחנן אמר זרעונים וכן הוא אומר °ויהי המלצר נושא את פת בגם ונותן להם זרעונים ששה חדשים בשמן המור *מאי שמן המור ר' חייא בר אבא אמר סמכת רב הונא אמר שמן זית שלא הביא שליש תניא רבי יהודה אומר אנפקינן שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השיער ומעדן את הבשר בערב היא באה ובבקר היא שבה אמר רבי יוחנן מגנותו של אותו רשע למדנו שבתו שלא היה משמש מטתו ביום ותהי אסתר נשאת חן ארא *מלמד שלבל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת ירח שנהנה גוף מן הגוף ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות אמר רב ביקש לטעום טעם בתולה טעם בעולה טעם ויעש המלך משתה גדול עבד משתיא ולא גליא ליה דלי כרגא ולא גליא ליה שדר פרדישני ולא גליא ליה ובהקבץ בתולות שנית וגו' אויל שקל עצה ממרדכי אמר אין אשה מתקנאה אלא כיוקר הכירתה ואפי' הכי לא גליא ליה דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה וגו' אמר רבי אלעזר מאי דכתיב לא

[ע"ל לגמ' ד]

[ע"ל לגמ' ה]

[ע"ל לגמ' ו]

[ע"ל לגמ' ז]

[ע"ל לגמ' ח]

[ע"ל לגמ' ט]

[ע"ל לגמ' י]

[ע"ל לגמ' יא]

[ע"ל לגמ' יב]

[ע"ל לגמ' יג]

[ע"ל לגמ' יד]

[ע"ל לגמ' טו]

[ע"ל לגמ' טז]

[ע"ל לגמ' יז]

[ע"ל לגמ' יח]

[ע"ל לגמ' יט]

[ע"ל לגמ' כ]

[ע"ל לגמ' כא]

[ע"ל לגמ' כב]

[ע"ל לגמ' כג]

[ע"ל לגמ' כד]

[ע"ל לגמ' כה]

[ע"ל לגמ' כו]

[ע"ל לגמ' כז]

[ע"ל לגמ' כח]

[ע"ל לגמ' כט]

[ע"ל לגמ' ל]

[ע"ל לגמ' לא]

[ע"ל לגמ' לב]

[ע"ל לגמ' לג]

[ע"ל לגמ' לד]

[ע"ל לגמ' לה]

[ע"ל לגמ' לו]

[ע"ל לגמ' לז]

[ע"ל לגמ' לח]

[ע"ל לגמ' לט]

[ע"ל לגמ' מ]

[ע"ל לגמ' מא]

[ע"ל לגמ' מב]

[ע"ל לגמ' מג]

[ע"ל לגמ' מד]

[ע"ל לגמ' מה]

[ע"ל לגמ' מו]

[ע"ל לגמ' מז]

[ע"ל לגמ' מח]

[ע"ל לגמ' מט]

[ע"ל לגמ' נ]

[ע"ל לגמ' נא]

[ע"ל לגמ' נב]

[ע"ל לגמ' נג]

[ע"ל לגמ' נד]

[ע"ל לגמ' נה]

[ע"ל לגמ' נו]

[ע"ל לגמ' נז]

[ע"ל לגמ' נח]

[ע"ל לגמ' נט]

[ע"ל לגמ' ס]

[ע"ל לגמ' סא]

[ע"ל לגמ' סב]

[ע"ל לגמ' סג]

[ע"ל לגמ' סד]

[ע"ל לגמ' סה]

[ע"ל לגמ' סו]

[ע"ל לגמ' סז]

[ע"ל לגמ' סח]

[ע"ל לגמ' סט]

[ע"ל לגמ' ע]

[ע"ל לגמ' עא]

[ע"ל לגמ' עב]

[ע"ל לגמ' עג]

[ע"ל לגמ' עד]

[ע"ל לגמ' עה]

[ע"ל לגמ' עו]

[ע"ל לגמ' עז]

[ע"ל לגמ' עח]

[ע"ל לגמ' עט]

[ע"ל לגמ' פ]

[ע"ל לגמ' פא]

[ע"ל לגמ' פב]

[ע"ל לגמ' פג]

[ע"ל לגמ' פד]

[ע"ל לגמ' פה]

[ע"ל לגמ' פו]

[ע"ל לגמ' פז]

[ע"ל לגמ' פח]

[ע"ל לגמ' פט]

[ע"ל לגמ' צ]

[ע"ל לגמ' צא]

[ע"ל לגמ' צב]

[ע"ל לגמ' צג]

[ע"ל לגמ' צד]

[ע"ל לגמ' צה]

[ע"ל לגמ' צו]

[ע"ל לגמ' צז]

[ע"ל לגמ' צח]

[ע"ל לגמ' צט]

[ע"ל לגמ' ק]

[ע"ל לגמ' קא]

[ע"ל לגמ' קב]

[ע"ל לגמ' קג]

[ע"ל לגמ' קד]

[ע"ל לגמ' קה]

[ע"ל לגמ' קו]

[ע"ל לגמ' קז]

[ע"ל לגמ' קח]

[ע"ל לגמ' קט]

[ע"ל לגמ' קי]

[ע"ל לגמ' קיא]

[ע"ל לגמ' קיב]

[ע"ל לגמ' קיג]

[ע"ל לגמ' קיד]

[ע"ל לגמ' קטו]

[ע"ל לגמ' קטז]

[ע"ל לגמ' קטח]

[ע"ל לגמ' קטט]

[ע"ל לגמ' קכ]

[ע"ל לגמ' קכא]

[ע"ל לגמ' קכב]

[ע"ל לגמ' קכג]

[ע"ל לגמ' קכד]

[ע"ל לגמ' קכה]

[ע"ל לגמ' קכו]

[ע"ל לגמ' קכז]

[ע"ל לגמ' קכח]

[ע"ל לגמ' קכט]

[ע"ל לגמ' קל]

[ע"ל לגמ' קלא]

[ע"ל לגמ' קלב]

[ע"ל לגמ' קלג]

[ע"ל לגמ' קלד]

[ע"ל לגמ' קלה]

[ע"ל לגמ' קלו]

[ע"ל לגמ' קלז]

[ע"ל לגמ' קלח]

[ע"ל לגמ' קלט]

[ע"ל לגמ' קמ]

[ע"ל לגמ' קמא]

[ע"ל לגמ' קמב]

[ע"ל לגמ' קמג]

[ע"ל לגמ' קמד]

[ע"ל לגמ' קמה]

[ע"ל לגמ' קמו]

[ע"ל לגמ' קמז]

[ע"ל לגמ' קמח]

[ע"ל לגמ' קמט]

[ע"ל לגמ' קנ]

[ע"ל לגמ' קנא]

[ע"ל לגמ' קנב]

[ע"ל לגמ' קנג]

[ע"ל לגמ' קנד]

[ע"ל לגמ' קנה]

[ע"ל לגמ' קנו]

[ע"ל לגמ' קנז]

[ע"ל לגמ' קנח]

[ע"ל לגמ' קנט]

[ע"ל לגמ' קס]

[ע"ל לגמ' קסא]

[ע"ל לגמ' קסב]

[ע"ל לגמ' קסג]

[ע"ל לגמ' קסד]

[ע"ל לגמ' קסה]

[ע"ל לגמ' קסו]

[ע"ל לגמ' קסז]

[ע"ל לגמ' קסח]

[ע"ל לגמ' קסט]

[ע"ל לגמ' קע]

[ע"ל לגמ' קעא]

[ע"ל לגמ' קעב]

[ע"ל לגמ' קעג]

[ע"ל לגמ' קעד]

[ע"ל לגמ' קעה]

[ע"ל לגמ' קעו]

[ע"ל לגמ' קעז]

[ע"ל לגמ' קעח]

[ע"ל לגמ' קעט]

[ע"ל לגמ' קפ]

[ע"ל לגמ' קפא]

[ע"ל לגמ' קפב]

[ע"ל לגמ' קפג]

[ע"ל לגמ' קפד]

[ע"ל לגמ' קפה]

[ע"ל לגמ' קפו]

[ע"ל לגמ' קפז]

[ע"ל לגמ' קפח]

[ע"ל לגמ' קפט]

[ע"ל לגמ' קצ]

[ע"ל לגמ' קצא]

[ע"ל לגמ' קצב]

[ע"ל לגמ' קצג]

[ע"ל לגמ' קצד]

[ע"ל לגמ' קצה]

[ע"ל לגמ' קצו]

[ע"ל לגמ' קצז]

[ע"ל לגמ' קצח]

[ע"ל לגמ' קצט]

[ע"ל לגמ' קק]

[ע"ל לגמ' קקא]

[ע"ל לגמ' קקב]

[ע"ל לגמ' קקג]

[ע"ל לגמ' קקד]

[ע"ל לגמ' קקה]

[ע"ל לגמ' קקו]

[ע"ל לגמ' קקז]

[ע"ל לגמ' קקח]

[ע"ל לגמ' קקט]

[ע"ל לגמ' קקי]

[ע"ל לגמ' קקיא]

[ע"ל לגמ' קקיב]

[ע"ל לגמ' קקיג]

[ע"ל לגמ' קקיד]

[ע"ל לגמ' קקטו]

[ע"ל לגמ' קקטז]

[ע"ל לגמ' קקטח]

[ע"ל לגמ' קקטט]

[ע"ל לגמ' קקכ]

[ע"ל לגמ' קקכא]

[ע"ל לגמ' קקכב]

[ע"ל לגמ' קקכג]

[ע"ל לגמ' קקכד]

[ע"ל לגמ' קקכה]

[ע"ל לגמ' קקכו]

[ע"ל לגמ' קקכז]

[ע"ל לגמ' קקכח]

[ע"ל לגמ' קקכט]

[ע"ל לגמ' קקל]

[ע"ל לגמ' קקלא]

[ע"ל לגמ' קקלב]

[ע"ל לגמ' קקלג]

[ע"ל לגמ' קקלד]

[ע"ל לגמ' קקלה]

[ע"ל לגמ' קקלו]

[ע"ל לגמ' קקלז]

[ע"ל לגמ' קקלח]

[ע"ל לגמ' קקלט]

[ע"ל לגמ' קקמ]

[ע"ל לגמ' קקמא]

[ע"ל לגמ' קקמב]

[ע"ל לגמ' קקמג]

[ע"ל לגמ' קקמד]

[ע"ל לגמ' קקמה]

[ע"ל לגמ' קקמו]

[ע"ל לגמ' קקמז]

[ע"ל לגמ' קקמח]

[ע"ל לגמ' קקמט]

[ע"ל לגמ' קקנ]

[ע"ל לגמ' קקנא]

[ע"ל לגמ' קקנב]

[ע"ל לגמ' קקנג]

[ע"ל לגמ' קקנד]

[ע"ל לגמ' קקנה]

[ע"ל לגמ' קקנו]

[ע"ל לגמ' קקנז]

[ע"ל לגמ' קקנח]

[ע"ל לגמ' קקנט]

[ע"ל לגמ' קקס]

[ע"ל לגמ' קקסא]

[ע"ל לגמ' קקסב]

[ע"ל לגמ' קקסג]

[ע"ל לגמ' קקסד]

[ע"ל לגמ' קקסה]

[ע"ל לגמ' קקסו]

[ע"ל לגמ' קקסז]

[ע"ל לגמ' קקסח]

[ע"ל לגמ' קקסט]

[ע"ל לגמ' קקע]

[ע"ל לגמ' קקעא]

[ע"ל לגמ' קקעב]

[ע"ל לגמ' קקעג]

[ע"ל לגמ' קקעד]

[ע"ל לגמ' קקעה]

[ע"ל לגמ' קקעו]

[ע"ל לגמ' קקעז]

[ע"ל לגמ' קקעח]

[ע"ל לגמ' קקעט]

[ע"ל לגמ' קקפ]

[ע"ל לגמ' קקפא]

[ע"ל לגמ' קקפב]

[ע"ל לגמ' קקפג]

[ע"ל לגמ' קקפד]

[ע"ל לגמ' קקפה]

[ע"ל לגמ' קקפו]

[ע"ל לגמ' קקפז]

[ע"ל לגמ' קקפח]

[ע"ל לגמ' קקפט]

[ע"ל לגמ' קקצ]

[ע"ל לגמ' קקצא]

[ע"ל לגמ' קקצב]

[ע"ל לגמ' קקצג]

[ע"ל לגמ' קקצד]

[ע"ל לגמ' קקצה]

[ע"ל לגמ' קקצו]

[ע"ל לגמ' קקצז]

[ע"ל לגמ' קקצח]

[ע"ל לגמ' קקצט]

[ע"ל לגמ' קקק]

[ע"ל לגמ' קקקא]

[ע"ל לגמ' קקקב]

[ע"ל לגמ' קקקג]

[ע"ל לגמ' קקקד]

[ע"ל לגמ' קקקה]

[ע"ל לגמ' קקקו]

[ע"ל לגמ' קקקז]

[ע"ל לגמ' קקקח]

[ע"ל לגמ' קקקט]

[ע"ל לגמ' קקקי]

[ע"ל לגמ' קקקיא]

[ע"ל לגמ' קקקיב]

[ע"ל לגמ' קקקיג]

[ע"ל לגמ' קקקיד]

[ע"ל לגמ' קקקטו]

[ע"ל לגמ' קקקטז]

[ע"ל לגמ' קקקטח]

[ע"ל לגמ' קקקטט]

[ע"ל לגמ' קקקכ]

[ע"ל לגמ' קקקכא]

[ע"ל לגמ' קקקכב]

[ע"ל לגמ' קקקכג]

[ע"ל לגמ' קקקכד]

[ע"ל לגמ' קקקכה]

[ע"ל לגמ' קקקכו]

[ע"ל לגמ' קקקכז]

[ע"ל לגמ' קקקכח]

[ע"ל לגמ' קקקכט]

[ע"ל לגמ' קקקל]

[ע"ל לגמ' קקקלא]

[ע"ל לגמ' קקקלב]

[ע"ל לגמ' קקקלג]

[ע"ל לגמ' קקקלד]

[ע"ל לגמ' קקקלה]

[ע"ל לגמ' קקקלו]

[ע"ל לגמ' קקקלז]

[ע"ל לגמ' קקקלח]

[ע"ל לגמ' קקקלט]

[ע"ל לגמ' קקקמ]

[ע"ל לגמ' קקקמא]

[ע"ל לגמ' קקקמב]

[ע"ל לגמ' קקקמג]

[ע"ל לגמ' קקקמד]

[ע"ל לגמ' קקקמה]

[ע"ל לגמ' קקקמו]

[ע"ל לגמ' קקקמז]

[ע"ל לגמ' קקקמח]

[ע"ל לגמ' קקקמט]

[ע"ל לגמ' קקקנ]

[ע"ל לגמ' קקקנא]

[ע"ל לגמ' קקקנב]

[ע"ל לגמ' קקקנג]

[ע"ל לגמ' קקקנד]

[ע"ל לגמ' קקקנה]

[ע"ל לגמ' קקקנו]

[ע"ל לגמ' קקקנז]

[ע"ל לגמ' קקקנח]

[ע"ל לגמ' קקקנט]

[ע"ל לגמ' קקקס]

[ע"ל לגמ' קקקסא]

[ע"ל לגמ' קקקסב]

[ע"ל לגמ' קקקסג]

[ע"ל לגמ' קקקסד]

[ע"ל לגמ' קקקסה]

[ע"ל לגמ' קקקסו]

[ע"ל לגמ' קקקסז]

[ע"ל לגמ' קקקסח]

[ע"ל לגמ' קקקסט]

[ע"ל לגמ' קקקע]

[ע"ל לגמ' קקקעא]

[ע"ל לגמ' קקקעב]

[ע"ל לגמ' קקקעג]

[ע"ל לגמ' קקקעד]

[ע"ל לגמ' קקקעה]

[ע"ל לגמ' קקקעו]

[ע"ל לגמ' קקקעז]

[ע"ל לגמ' קקקעח]

[ע"ל לגמ' קקקעט]

[ע"ל לגמ' קקקפ]

[ע"ל לגמ' קקקפא]

[ע"ל לגמ' קקקפב]

[ע"ל לגמ' קקקפג]

[ע"ל לגמ' קקקפד]

[ע"ל לגמ' קקקפה]

[ע"ל לגמ' קקקפו]

[ע"ל לגמ' קקקפז]

[ע"ל לגמ' קקקפח]

[ע"ל לגמ' קקקפט]

[ע"ל לגמ' קקקצ]

[ע"ל לגמ' קקקצא]

[ע"ל לגמ' קקקצב]

[ע"ל לגמ' קקקצג]

[ע"ל לגמ' קקקצד]

[ע"ל לגמ' קקקצה]

[ע"ל לגמ' קקקצו]

[ע"ל לגמ' קקקצז]

[ע"ל לגמ' קקקצח]

[ע"ל לגמ' קקקצט]

[ע"ל לגמ' קקקק]

[ע"ל לגמ' קקקקא]

[ע"ל לגמ' קקקקב]

[ע"ל לגמ' קקקקג]

[ע"ל לגמ' קקקקד]

[ע"ל לגמ' קקקקה]

[ע"ל לגמ' קקקקו]

[ע"ל לגמ' קקקקז]

[ע"ל לגמ' קקקקח]

[ע"ל לגמ' קקקקט]

פחד יצחק - חלק ראשון דפוס
הרה"ג י. דרוך הוטנר נלב"ע

מאמר ב

א. מפורש הוא בתורה דקדושת הבכורה בישראל, מקורה היא במכת בכורות. והקושי הנמצא במקוד זה הוא שמכת בכורות היתה על כל סוני בכורה, ואילו קדושת הבכורה אינה חלה אלא בבכור האם דבפטר רחם תליא רחמנא. ובפתרון קושי זה כתב המהר"ל בזה הלשון: „לפי שאין ראוי לקדש רק דבר שהוא ראשית המציאות, ומצד שהוא ראשית המציאות הוא קדוש מן אשר נמצא אחריו. כי ראשית המציאות יש בו קדושה תמיד שהרי השם יתברך הוא ראשית מציאות הכל גם כן ולפיכך ראוי ליתן אליו ראשית המציאות. וכן בכורי אדמה שנקראים גם כן בכורים מלשון בכור שהם ראשית פרי האדמה ויש בהם קדושה כי האדמה מוציאה הכל זה אחר זה וראשית הפרי שהוציאה האדמה קדוש. וראשית המציאות בפטר רחם תלה שעכשיו הוא יוצא למציאות ונמצא, לכך אין מעלת הקדושה רק בפטר רחם וכן בתרומה וכן בחלה שהם קדושים נקראים ראשית שנראה כי הראשית יש בו קדושה וכדכתיב קדש ישראל להשם ראשית תבואתה אבל בכור אב אף כי הוא ראשית אונו דהיינו כחו של אב אינו ראשית המציאות ואין קדושה רק לראשית המציאות. לכך בכור אב ראשית הכח ובכור אם ראשית במציאות ואין שייך קדושה רק לראשית המציאות". עד כאן לשונו של המהר"ל.

ב. אם נבא לפרק את הדברים הללו לנקודות נמצא אותן שלש במספר: א) בכור האב הוא ראשית הכח ב) בכור האם הוא ראשית המציאות ג) אין ראוי לה לקדושה לחול אלא על ראשית המציאות. ונראה לפרש את הדברים הסתומים הללו. דבמגילה י"ג עמוד א' איתא כי אין לה אב ואם ובמות אבי' ואמה למח לי אלא ללמדנו שאפילו יום אחד לא הי' לה אב ואם דהיינו בשעה שנתעברה אמה מת אבי' נמצא שלא הי' לה אב משעה שנראה להקרא אב וכשילדתה אמה מתה ולא נראית להקרא אם. יע"ש. וחזינן דהשלמת שם אם חוה דוקא לאחר הלידה, ואילו שם אב חל בשעת העבור. ועיין עוד סנהדרין ריש פרק בן סורר ומורה. ונמצא איפוא דלפי זה אם היתה חלה קדושה על בכור האב כי אז היתה הקדושה חלה תיכף בשעת היצירה דמעשה הלידה איננה מעלה ואיננה מורידה

בתאר שם האבהות. והלא ברור הוא דמציאותה של טפת אב כשהיא לעצמה הרי היא בטלה לגמרי וחשיבא כמאן דליתא לגבי מציאותו של פרצוף הברי' השלמת העומד להוצר על ידה. אלא שכל עיקר חשיבותה של מציאות הטפה הוא דוקא בכח תחולדה הגנוז בה. ונוצא לנו מזה שכל ברי' שיש בה כח הולדה כחה נכלל במציאותה מה שאין כן בגרעין הזרע דמציאותו נכלל בכחו. והיינו דקאמר המהר"ל דאם היתה הקדושה חלה על בכור האב ואז הלא הי' זמן החלות של קדושה זו תיכף בשעת היצירה וכמו שנתבאר ממילא הי' נמצא שהקדושה היתה חלה על ראשית הכח וכמו שבאמת הוא לשון הכתוב בבכור האב שהוא קרוי ראשית אונו. ובנקודה זו באה היא הסברתו של המהר"ל שמכיון שהמקור של קדושת הראשית הוא משום שהשם יתברך הוא ראשית המציאות והלא הכרתנו מהשם יתברך בתור בעל הכחות היא כי כחו ומציאותו הם יחידה אחת שאין יחידות כמוה בשום פנים, ממילא מחוור הוא כי במקום שהכח מתחלק מן המציאות אין כאן מקום לקדושת ראשית. ועל כן לענין הראשית בסיטרא דטומאה אין לחלק בין ראשית הכח לראשית המציאות, דבסיטרא דטומאה הכל היא בכלל ראשית והיינו דמכת בכורות במצרים היתה כוללת גם את בכור האב. ומכל מקום בצד הקדושה אי אפשר לה לקדושת בכורה לחול כי אם על בכור האם ותלוי בפטר רחם. ודוק היטב כי דבור זה הבוקע רקיעים לא ניתן להתפרש יותר.

ג. ודבר פלא מצינו בפירוש המשניות להרמב"ם שילהי מסכתא זבחים על מאמר המשנה כי עד שהוקם המשכן היתה עבודה בבכורות כתב הרמב"ם דעד שהוקם המשכן היינו מאדם הראשון עד משה רבנו. והתמי' דבה כי הלא מפורש שנינו בפרק קמא דבכורות דקדושת בכורה לענין עבודה עד שהוקם המשכן וקדושת בכורה לענין פדיון בני חדא בקתא אינון ואם כן פשוט הוא דענין העבודה בבכורות אינו מתחיל רק ממכת בכורות. ומה זה שכתב הרמב"ם מימות אדם הראשון. וצריך עיון גדול.

(48)

rules that a pregnant woman with terminal cancer is permitted to carry to term, though the pregnancy might shorten her own life.[15] It seems likely then that most contemporary *poskim*, like R. Waldenberg, would permit a potentially life-threatening pregnancy to end in abortion, but would not mandate it where an alternative is available.

The Surrogacy Option

Assuming that abortion is (at least) not mandatory where non-lethal options exist, the question remains whether surrogacy is a legitimate alternative under Jewish law. Surrogate parenting arrangements might be prohibited halachically for any of the following reasons: (1) doubts regarding maternal identity; (2) risk of adultery and incest and consequent *mamzerut*; (3) *hotza'at zera le-vatalah* (wasteful emission of semen); (4) health risks to the host; and (5) moral considerations. These issues will be explored below.

Maternity Issues

As observed above, the advent of surrogate motherhood has provoked extensive discussion among contemporary halachists regarding the question of maternity, *viz.*, whether the genetic mother or gestational mother is considered the halachic mother of the resulting child.[16] The earliest halachic

15. R. Rabbi Eliezer Judah Waldenberg, *Responsa Tzitz Eliezer* 9 (Jerusalem, 1967), no. 239.

16. Maternity is a determining factor in a wide range of halachic issues, including primogeniture, mourning obligation, consanguinity, and personal status as Jew/gentile. For a summary of views on the competing maternity claims of in the case of surrogate motherhood, see A. Steinberg, ed., "Hafrayah Chutz-Gufit mi-Toremet Zarah," *Entzyklopedyah Hilchatit Refu'it, op. cit.*, 129-38; Daniel Sinclair, "Surrogacy and Cloning," *Le'ela* 44 (October

attempt to resolve competing claims of maternity dates from 1908, in an analysis of a case of ovarian transplant.[17] The conclusion -- that the transplant recipient is the legal mother of any offspring -- is premised on an analogy to a talmudic rule of horticulture which states that fruit of a seedling grafted onto a mature tree is treated as fruit of the tree.[18] A similar ruling was issued some twenty-five years later.[19]

1997):24-27; Mordechai Halperin, "Terumat Chomer Geneti be-Tippulei Poriyyut -- Hebetim Refu'iyyim ve-Hilchatiyyim," *Torah she-be-al Peh* 33 (1992):101-15; *idem*, "Applying the Principles of Halakhah to Modern Medicine: In Vitro Fertilization, Embryo Transfer and Frozen Embryos," *Proceedings of the Association of Orthodox Jewish Scientists* 8-9 (1987):197-212; Joshua Ben-Meir, "Horut Mishpatit ve-Horut Genetit ba-Halachah," *Assia* 12:3-4 (47-48) (December 1989), 80-88; *idem*, "Hafrayat Mavchanah -- Yichus Ubbar ha-Nolad le-Em Pundaka'it u-le-Em Biyologit," *Assia* 11:1 (41) (May 1986):25-40; Michael J. Broyde, "The Establishment of Maternity and Paternity in Jewish and American Law," *National Jewish Law Review* 3 (1988):117-52; J. D. Bleich, "In Vitro Fertilization: Maternal Identity and Conversion," *Tradition* 25:4 (Summer 1981):82-102 (= *Contemporary Halakhic Problems* IV (New York (1995), 237-272); A. S. Abraham, *op. cit.*, *Even ha-Ezer*, 15-17. Regarding the establishment of maternity under U.S. law in a surrogacy situation, see Malina Coleman, "Gestation, Intent, and the Seed: Defining Motherhood in the Era of Assisted Human Reproduction," *Cardozo Law Review* 17:3 (January 1996):497-530.

17. R. Benjamin Aryeh Weiss in *Va-Yelaket Yosef* 10 (1908), no. 9 (= *Responsa Even Yekarah* [Drohobitsch, 1913], no. 29), cited in Azriel Rosenfeld, "Judaism and Gene Design," *Tradition* 13:2 (Fall 1972):77. The case of ovarian transplant was hypothetical in 1908 (although falsely reported as factual) and remains so today.

18. *Sotah* 43b. Fruit of a mature tree is permitted to be eaten, as opposed to the fruit of tree grown in the first three years after planting which is forbidden as *orlah*.

19. R. Yekutiel Aryeh Kamelhar, *Ha-Talmud u-Mada`ei ha-Tevel* (Lemberg, 1928), nos. 44-45, cited in J. D. Bleich, "Survey of Recent Halakhic Periodical Literature," *Tradition* 13:2 (Fall 1972):128 (=

Fall 1999 - Sukkot 5760

Number XXXVIII

Rabbi Eli D. Clark and Dr. Zev Silverman

On the issue of surrogate parenting arrangements, the majority of authorities have ruled that the gestational mother -- not the genetic mother -- is the legal mother of the child transplanted as an embryo/fetus. One of the first to address the issue, R. Zalman Nehemiah Goldberg, grounds his holding in a talmudic rule that twins conceived by a gentile mother who converted to Judaism during gestation are considered children of the same mother, *i.e.*, maternal brothers.[20] Given that conversion to Judaism generally severs all familial relationships for purposes of halacha, the twins' relationship to their mother cannot derive from their conception, because it preceded the mother's conversion. Therefore, maternity must be established by birth, at which point the mother had already converted to Judaism.[21] R. Eliezer Judah Waldenberg, R. Aaron Soloveichik, R. Israel Meir Lau, R. Moses Hershler, R. Moses Sternbuch and R. Joseph Elyashiv also rule that the halachic mother in a surrogate arrangement is the birth mother.[22]

Contemporary Halakhic Problems [New York, 1977], 108). See also R. E. J. Waldenberg, *Responsa Tzitz Eliezer* 7 (Jerusalem, 1963), no. 206; 10 (Jerusalem, 1970), no. 25:26:3.

20. *Yevamot* 97b.

21. R. Zalman Nehemiah Goldberg, "Yichus Immahut be-Hashtalat Ubbar be-Rechem shel Acher," *Techumin* 5 (1984):248-59. R. Goldberg allows that R. Jacob of Lissa might conclude that the genetic mother is the legal mother. See R. Solomon Lifschutz, *Responsa Chemdat Shelomoh* (Warsaw, 1836), *Even ha-Ezer*, no. 2.

22. R. E. J. Waldenberg, *Responsa Tzitz Eliezer* 20 (Jerusalem, 1995), no. 49; R. Moses Soloveichik, "Be-Din Tinok Mavchanah," *Or ha-Mizrach* 100 (1981), 122-28; R. Israel Meir Lau, *Yachel Yisrael* 1 (Jerusalem, 1992), no. 29; R. Moses Hershler, *Halachah u-Refu'ah* 1 (Jerusalem, 1980), 316; *idem*, "Tinok Mavchanah ba-Halachah," *Torah she-be-`al Peh* 25 (1984):124-29; R. Moses Sternbuch, *Bi-Shvilei ha-Refu'ah* (1986), 29-36 (tr. *Pathways in Medicine* [Netanya, 1995], 108-13); A. S. Abraham, *Nishmat Avraham* 4 (Jerusalem, 1981),

An alternate theory exists, though it has not been embraced by the preponderance of contemporary halakhic authorities. R. Ezra Bick, a *rosh yeshivah* at *Yeshivat Har Etzion* in Israel, notes that the case of the mother who converts does not prove that birth, in and of itself, is sufficient to determine legal maternity in the absence of a genetic relationship.[23] Rather, in the conversion case the woman is also the genetic mother of the twins. Hence, it is possible that maternal identity is determined at the time of conception, then formalized when the fetus leaves the womb. Moreover, while conversion generally annuls pre-existing familial relationships, a pregnant woman's conversion would sever her own familial ties, but not that of the embryo/fetus in

---

183-86. But see R. E. J. Waldenberg, *Responsa Tzitz Eliezer* 15 (Jerusalem, 1985), no. 45, stating that a child born through in vitro fertilization has no halachic parents. In an unpublished letter, R. Waldenberg draws an analogy between surrogate motherhood and the ovarian transplant discussed in the responsum of R. Benjamin Weiss cited in n. 17 above. R. Waldenberg argues that, just as the recipient of an ovarian transplant is the legal mother of any offspring, the gestational mother is the halachic mother of a child born in a surrogacy arrangement See A. S. Abraham, *op. cit.*, 184-85. However, the analogy is difficult to understand. In the case of an ovarian transplant, the organ becomes a permanent organ of the recipient and subsequent offspring would be conceived in her body. In contrast, the ovum implanted in a surrogate is expelled at parturition and may be fertilized in vitro.

A New York court also concluded that a gestational mother who received an egg from an anonymous donor was the legal mother of a child born in a surrogacy arrangement. See *McDonald v. McDonald*, 196 A.D.2d 7, 608 N.Y.S.2d 477 (1994). The court based its decision on the surrogate's intent to procreate and raise the child.

23. R. Ezra Bick, "Yichus Immahut be-Hashtalat Ubbarim," *Techumin* 7 (1986):266-70.

her womb.[24] Therefore, R. Bick focuses on a talmudic passage which poses an unresolved question regarding giving birth to a first-born animal: "If two wombs were attached together and [a fetus] emerged from one and entered the other, what is the law? [Do we say] its own [womb] is exempted (*i.e.*, is treated as giving birth to a first-born), while the one not its own is not exempted; or perhaps the one not its own is also exempted."[25] The Gemara answers, "*Teku*," *i.e.*, leaves the question unresolved. But R. Bick points out that the use of the term "*dideih* (its own)" indicates that the Talmud views the first animal -- where the fetus was conceived -- as the mother and views the second animal -- which gives birth to the young animal -- as not the mother.[26] On this basis, R. Bick concludes that conception determines halachic maternity, rendering the genetic mother, as opposed to the host mother, the mother for halachic purposes.[27] Dr. Itamar

24. See Rashi, *Yevamot* 98a, s.v. *ha de-amur; lo teima.*

25. *Chullin* 70a.

26. This analysis is also cited in A. S. Abraham, *Nishmat Avraham* 5 (Jerusalem, 1983), 120-21 and R. Z. N. Goldberg, *op. cit.*, 253. However, R. Goldberg dismisses the talmudic passage as a proof of maternity by interpreting it as relating to a fetus that had completed its term.

27. A number of state courts in the United States have ruled that the genetic mother is the legal mother in the case of a surrogacy arrangement. See *Belsito v. Clark*, 67 Ohio Misc.2d 54, 644 N.E.2d 760 (1994); *Johnson v. Calvert*, 5 Cal.4th 84, 19 Cal.Rptr.2d 494, 851 P.2d 776 (1993).

In a subsequent article, R. Bick adopts a different approach, arguing that the halachic sources do not provide a clear answer to the question of maternal identity in a surrogacy situation. Eschewing what he calls "conventional halachic methodology," R. Bick presents a novel application of the Brisker method, surveying the aggadic literature to derive the "conceptual framework" underlying the rabbinic definition of maternity. He

Warhaftig and the late R. Solomon Goren also adopt this conclusion.[28]

R. Abraham Isaac Kilav adopts an intermediate position between R. Goldberg and R. Bick. As a general rule, he concurs with R. Goldberg that maternity is established at birth, as indicated by the case regarding the convert who gives birth to twins. However, R. Kilav also adduces a number of sources indicating that a mother who converts to Judaism may give birth to a gentile.[29] On this basis, he concludes that a child's Jewishness is determined by genetic relationship; once the child's Jewishness is established, maternity of the child is determined by birth. Thus, if the genetic mother is gentile and the gestational mother is Jewish, the child is a gentile and bears no relationship to the surrogate.[30] Conversely, if the genetic mother is Jewish and the surrogate is gentile,

contends that *Chazal* conceived the roles of male and female in procreation in quasi-agricultural terms, whereby the male deposits a seed in the fertile "ground" of the woman. Accordingly, the maternal role in procreation would be fulfilled, in the typical surrogacy situation, by the gestational mother. See R. E. Bick, "Ovum Donations: A Rabbinic Conceptual Model of Maternity," *Tradition* 28:1 (Fall 1993):28-45.

28. Itamar Warhaftig, "Kevi`at Immahut: Be-Shulei ha-Devarim (He'arat ha-Orech)," *Techumin* 5 (1984):268-69; *Ha-Tzofeh*, 17 December 1984, cited in M. Halperin, *op. cit.*, 207; cf. sources cited in J. D. Bleich (above, n. 16), 96, n. 2.

29. See *Yevamot* 78a, indicating that the fetus of a pregnant convert requires immersion; *Kiddushin* 69a; *Mishneh Torah, Hilchot Avadim* 7:5; *Shulchan Aruch, Yoreh Deah* 267:61.

30. But see R. M. Soloveichik, *op. cit.*, who writes in the name of his father, R. Aaron Soloveichik, that an embryo from a gentile woman implanted in a Jewish woman within forty days of conception would be halachically Jewish, based on the principle that an embryo less than forty days old is "mere water." See text accompanying nn. 70-71 below.

(51)

the child is Jewish and bears no relationship to the surrogate. But if both genetic and gestational mothers are Jewish, the maternal identity turns on birth; hence, the surrogate is the child's halachic mother. R. Kilav also concedes that, in the eyes of certain authorities, the child born of a surrogacy arrangement may not be treated for certain purposes as the natural sibling of the gestational mother's other children.[31]

The question of who is the halachic mother of the fetus has direct and practical implications for the implementation of surrogacy arrangements. Because of the severity of the prohibition against incestuous sexual relationships, halacha prescribes a strict policy aimed at preventing unintended incest. This aim of preventing incest may impose certain limitations on a surrogacy arrangement, depending upon whether the genetic or birth mother is the legal mother in the eyes of halacha. According to the school of thought ascribing maternity to the gestational mother, a Jewish surrogate mother would be the legal mother of the child born through the surrogacy arrangement and, hence, any of her other children would be natural siblings whom the child would be prohibited from marrying. However, if the child is unaware of the identity of the surrogate mother, as is likely in a commercial surrogacy situation, the child could unintentionally engage in an incestuous marriage with its own sibling. Indeed, a number of contemporary authorities prohibit surrogacy arrangements *le-chatchillah* for this reason.[32]

To prevent such a tragic consequence, the identity of the

31. R. Abraham Isaac Kilav, "Mihu Immo shel Yillod, he-Horeh o Ha-Yoledet," *Techumin* 5 (1984):260-67.

32. *Ibid.*, 184-86. The *poskim* who so prohibit are R. Auerbach, R. Elyashiv and R. Waldenberg.

surrogate must be conveyed to the child; alternatively, the role of host could be restricted to non-Jewish women. In the case of a gentile surrogate, the resulting child would not be Jewish, and the child could then be converted by the donor couple, in the same manner as parents engaging in a standard adoption, thus halachically eliminating any filial relationship to its natural siblings. In this way, no unintended incest could result from a surrogacy arrangement.[33] Similarly, the most stringent view, which assumes that both the genetic and gestational mother may have a maternal relationship to the child born of a surrogacy arrangement, could mandate use of a non-Jewish surrogate. On the other hand, according to the school which views the genetic mother as the legal mother of the child, the identity of the surrogate mother has no legal consequences for the child. Therefore, the surrogate parent may be a Jew or gentile, a family member or a total stranger, with no concern that the child may later engage in unintended incest.

Adultery

In addition to the risk of incest, a surrogacy arrangement may raise concerns of adultery. Halacha defines adultery as sexual intercourse between a married woman and a man who is not her husband. A number of contemporary halachic authorities have extended this prohibition to artificial

33. Cf. R. Z. N. Goldberg, "Takalot ha-Alulot li-Tzmo'ach me-Hashtalat Ubbarim," *Techumin* 10 (1989):273-81, discussing the problem of unintended incest in a situation involving the anonymous donation of an ovum. However, R. Goldberg does not address the situation in which the identity of the surrogate -- whom R. Goldberg regards as the halachic mother -- is unknown to the child. Note that R. Goldberg's apparently permissive view regarding an anonymous ovum donation is disallowed by R. Elyashiv. See A. S. Abraham, *op. cit.*, 184.

כִּשְׁמֹעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ
וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־
רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: כא וַתֹּאמְרוּ
הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ
וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי: כב וְעַתָּה
לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים | אֲנַחְנוּ
לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד
וָמָתְנוּ: כג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע
קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ
כָּמֹנוּ וַיֶּחִי: כד קְרַב אַתָּה וְשְׁמָע אֵת
כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּ |
תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה

אונקלוס

שְׁמַעְכוֹן יָת קָלָא מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא
וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשְׁתָּא וְקָרֵבְתּוּן
לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן:
כא וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחֲזָנָא יְיָ אֱלָהָנָא
יָת יְקָרֵהּ וְיָת רְבוּתֵהּ וְיָת קָל
מֵימְרֵהּ שְׁמַעְנָא מִגּוֹ אֶשְׁתָּא יוֹמָא
הָדֵין חֲזִינָא אֲרֵי יְמַלֵּל יְיָ עִם
אֱנָשָׁא וְיִתְקַיֵּם: כב וּכְעַן לְמָא
נְמוּת אֲרֵי תֵיכְלִנָּנָא אֶשְׁתָּא
רַבְּתָא הָדָא אִם מוֹסִפִין אֲנַחְנָא
לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָנָא עוֹד וּנְמִתִּין אֲנַחְנָא:
כג אֲרֵי מָן כָּל בְּשָׂרָא דִּי שְׁמַע
קָל מֵימְרָא דַיְיָ קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ
אֶשְׁתָּא כְּוָתְנָא וְאִתְקַיֵּם: כד קְרַב
אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דִּי יֵימַר יְיָ
אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּל עִמָּנָא יָת כָּל

לקט בדיר

בפני עצמה ועל החמוד בפני עצמה, ופסקוה הרמב"ם שמיד כשמתחוה תסך חבירו ומשב בגנו איך יקנה אותו עובר בלאו דלא תתחוה ואח"כ כשהכניס עליו והפליר בו עד שלקחו ממנו עובר בלא תחמוד, טעמם ז"ל מדשיבה הכתוב לשונו ואומרו ג' טעמים (שהרי גם בוכל אשר לרעך נכלל אשת רעך) מכל מקום עניתם אחד הוא, והוא כעין לא תגזול ולא תעשוק, או נפ ומרגיש (בר"א): יב) פי' אינו קול

גשמי שבא מכח גברא שצריך לפסוק באמצע לשאוף רוח ונשימה ויש לו התחלה וסוף וממילא שאי אפשר להיות שוה בתכלית, אבל קול זה אין מקבל שום השתנות ושום זמן רק אצל המקבלים, ומה שאמר הכתוב בפ' יתרו (י"ט י"ט) ויהי קול השופר הולך וחזק, פשוטו שהיה נדמה כן להשומעים כדי שיקבלו אותו במדריגה (ג"א), והרמב"ן ז"ל עשה חילוק בין קול השופר ובין קול הקב"ה: יג) כי לשון רשון קשה מה ענינו להשמיע זאת כאן (ג"א), גם הי"ל לשון הרגיל ולא פסק (רע"מ), ועוד אם הוא אלשון סוף והפסק וכריתה אינו בא ביו"ד והי"ל סף, ולשון הב' ג"כ אינו מדוייק שפיר שאם הוא מלשון הוספה הרי הוא לשון כבד ובא בחול"ם בכל מקום, זה הבינו שניהם, וכן בכל כי האי גוונא מביא רבינו ב' הלשונות (מ"ל): יד) שרהפיא (הערוך), ואפשר שהכוונה על הלוחות שניות כמו שכתב רבינו בפ' תשא (ל"ד ג') בשם המנחומא: טו) מדאומרו ולא שהוא נוכח לנקבה כמו אמה לזכר (רא"ם): טז) פי' הגם שהרדים היו להתקרב בכל לבבם בנחיתת נעמה ונשמע עד שהעיד הקב"ה עליהם ואמר הטיבו כל אשר דברו מי יתן והיה לבבם זה להם „ליראה" אחי

רש"י

פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים לעולם[יב], דבר אחר[יג] לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי[יד]: (כד) **ואת תדבר אלינו.** התאמם את כחי כנקבה[טו] שנלטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי* שאינכם מרדים להתקרב אלין מאהבה[טז], וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי

שינוי נוסחאות * כאשר ראיתי (רמב"ן) - שראיתי.

אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:
כה וְשָׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם
בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר
דִּבֵּרוּ: כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם
לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי
כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
לְעֹלָם: ל מ לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם

אונקלוס

דִּי יְמַלֵּל יְיָ אֱלָהָנָא עִמָּךְ וּנְקַבֵּל
וְנַעְבֵּד: כה וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל
פִּתְגָמֵיכוֹן בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר
יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל פִּתְגָמֵי
עַמָּא הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אִתְקַיְּמוּ
כָּל דִּי מַלִּילוּ: כו לְוַי דִּי יְהֵי לִבָּא
הָדֵין לְהוֹן לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר
יָת כָּל פִּקּוּדַי כָּל יוֹמַיָּא בְּדִיל
דִּיטַב לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלַם:
מ אֵזֶל אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן

אור החיים

מאמר כאשר לוך גם מאמר וזכרת:

כד. ושמענו ועשינו. תומרו ושמענו[קלח]), לפי שהם אמרו למשה להשיב לה' על מאמר (שמות י"ט ט') בעבור ישמע העם בדברי עמך שרצונם לשמוע מפי ה' ולא מפי תלמיד[קלט]), לזה עתה חזרו ואמרו שתירה לדבריהם הראשונים ושמענו וגו', ואומרו ועשינו[קמ]) קיימו וקבלו היהודים לעשות כל דבריו כאילו שמעו מפי השכינה:

כח. היטיבו כל אשר דברו.[קמא]) פירוש שקבלו על עצמן לעשות דברי הנביא ולהאדיקו, ועל זה גמר אומר מי יתן והיה וגו', ואמרו ז"ל (ע"ז ה') שסגג משה שלא אמר לו[קמב]) הן אתה שאילו היה אומר כן לא היו מהרהרים אחר משה לא לשלוח מרגלים ולא במחלוקת קרח:

כו. ליראה אותי ולשמור וגו'. טעם שלא שמך לכלול השמירה בכלל מאמר ליראה[קמג]), אולי כי לפי שמצד היראה יצא פרע אחד רע שזה היה סיבה שעשו ישראל את העגל כשראו כי בושש משה נפל עליהם אימתה ופחד כיון שאין משה שיהיה שליח לדבר עמהם יטוב ה' לדבר עמהם כשראשונה, לזה מהרו לעשות העגל לחושבם שיהיה לאמצעי וידבר אליהם את דבר ה', והמצא שאמרו ז"ל (תנחומא תשא) שהעגל היה מדבר ממש וטעו בו לאמצעי, לזה דקדק ה' במאמרו ואמר ליראה אותי ולשמור מצותי שאהיה היראה להם גם כן לשמור ולא יצאו בהם מצד היראה:

למען ייטב וגו'.[קמא]) פירוש כי אומרו מי יתן וגו'[קמב]) לא לצד המועיל לאומר[קמג]) אלא להבטת הטוב להנאמר עליו:

אור בהיר

הטעם. קלח) הלא אמרו את מדבר אלינו ונשמעה שישמעו. קלט) וכמו שפירשנו שם לדרכינו שכוונת הקב"ה היתה לדבר אל משה דוקא והם רק ישמעו והם לא רצו בזה אלא שידבר אליהם וא"כ מיאנו לשמוע מפי משה. קמ) עשייה מלון דבר אמיה, אלא משו שיאמר משה מוטב שידבר אליהם ה' כדי שתקבלו עליכם. קלח) ומה עיבו של דיבור זה שמיאנו לשמוע מפי הגבורה, ולדרכינו בפירוש אומרו ושמענו ועשינו נכון. קלט) כשאל ממנו מי יתן, והנה בגמרא ע"ז אלמנינו אינו כן אלא שישראל שגגו עי"ש, ואולי מדרש רצוניו ז"ל אחר מצא, או אפשר שכוונתו על מה שאחר שם בגמ' אף משה רבנו לא רמזה לכם, ועיין שם רש"י ותוס', ויהיה איך שיהיה על כל פנים משה רמיה לדרכינו בפירוש ושמענו ועשינו. קמ) הלא מי שירא ממילא ישמור. קמא) הלא יומר טוב אלא על מנת לקבל פרס. קמב) פי' מה שהקב"ה מתאוה שישראל ישמרו התורה היא בשביל עובדם, ואין הפי' שכוונתם בעשיית המצות יהיה ע"ד זה. קמג) כי אם נדקא מה מתן לו.

לְאֲהֲלֵיכֶם: כח וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי
וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה
וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם
וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנֹכִי נֹתֵן לָהֶם
לִרְשְׁתָּהּ: כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ
יָמִין וּשְׂמֹאל: ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן
תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן: ו א וְזֹאת הַמִּצְוָה
הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

לְמִשְׁבְּנֵיכוֹן: כח וְאַתְּ הָכָא קֵים
קָדָמַי וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ יָת כָּל
תַּפְקָדָתָא וּקְיָמָיָא וְדִינַיָא דִּי
תְּלַפְּנוּן וַיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא
יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ: כט וְתִטְּרוּן
לְמֶעְבַּד כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יְמִינָא וּשְׂמָאלָא:
ל בְּכָל אָרְחָא דִּי פְקִיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְיֵיטַב
לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דִּי
תֵירְתוּן: א וְדָא תַפְקָדְתָא קְיָמָיָא
וְדִינַיָא דִּי פְקִיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן

אור החיים

כח. ואתה פה וגו'.[קמד] פירוש לפי שלא עשו ישראל למשה שליח לקבל פקודי ה' עד עתה, לזה ה' גמר בעדם[קמה] וקבעו לשליח ואמר לו ואתה פה וגו', ואדברה אליך את כל המצוה וגו'[קמו], ואולי שנתכוון לומר שבהגיע המצוה מה' למשה כאילו נתקבלה לישראל שהרי עשאוהו שליח, וכדין שליח האשה לקבל קדושיה שכיון שקבלם השליח כאילו בא ליד האשה כי ידו כידה כמו כן כשיקבל משה המצוה כאילו קבלוה ישראל, והוא אומרו ואדברה אליך ובהגיע הדבר אליך אתה תודיעה להם ועשו אותה, והוא אומרו תלמדם ועשו[קמז]:

ל. בכל הדרך וגו' למען תחיון וטוב לכם והארכתם וגו'.[קמח] פירוש תחיון תריכות ימים בעולם הזה, ואומרו וטוב לכם טובת עולם הבא, ואומרו והארכתם וגו' שלא יגלו ישראל מעל הארץ לעולם, ולסברת רבי יעקב (קידושין ל"ט:) שאמר שכר מצות בעולם הזה ליכא, נראה שיודה ר' יעקב כמי שהוא לדיק גמור ושמר כל התורה שיזכה גם בעולם הזה ולא אמר ר' יעקב אלא באדם שרובו זכיות[קמט], וכן תמצא שאמרו שם בקדושין כשהקשה מאותה ברייתא שאמרה כל מי שרובו זכיות מריעין לו וכו' והעמיד בש"ס כרבי יעקב, וממנה יש לנו לדון ממה שאמר כל מי שרובו זכיות הא למדת דוקא מי שיש בידו עבירות אלא שרבו זכיותיו הוא שאומר עליו מריעין לו וכו' אבל מי שכולו זכיות יודה כי ייעיב לו ה' גם בעולם הזה, והוא מה שאמר בכל הדרך אשר צוה וגו' דקדק לומר בכל להעיר שמדבר במי ששומר הכל ולאיש הזה ישנו בעולם הבא כאומרו למען תחיון וטוב וגו', גם ישנו בעולם הזה והוא אומרו והארכתם ימים בארץ אשר תירשון[קנ] ולא אמר והארכתם ימים סתם שנפרש שנתכוון לעולם שכולו ארוך:

אור בהיר

קמד) מאומרו לישראל שומו לכם וגו' ולמשה לא אמר נשמע שיעמוד פה. **קמה)** פי' גם ה' כ"ה הסכים בעצם. **קמו)** הקדמתה האמת ואדברה וגו' מיותר שהיה די לומר עמוד עמדי וכל המצוה והחוקים וגו'. **קמז)** ולא אמר תלמדם לעשות אלא ועשו שמתוייבים לעשות. **קמח)** הלא בכלל טוב לכם יש בכל ותה גם שכבל תחיון והארכתם. **קמט)** ולא כולו. **קנ)** פי' ארץ

אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
ב לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי
חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ: ג וְשָׁמַעְתָּ
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב
לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ: פ ששי ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד: ה וְאָהַבְתָּ

לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּי
אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:
ב בְּדִיל דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי וּפִקּוּדוֹהִי דִּי
אֲנָא מְפַקֵּדְךָ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ
כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּבְדִיל דְּיוֹרְכוּן
יוֹמָךְ: ג וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר
לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְגּוּן
לַחֲדָא כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא
דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְרָא חֲלַב
וּדְבָשׁ: ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָנָא
יְיָ חַד: ה וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל

רש"י

הגבורה ולא ללמוד ממני*: (ד) **ה' אלהינו ה' אחד.** ה' שהוא אלהינו עתה* ולא אלהי האומות[א] הוא עתיד להיות ה' אחד (ספרי), שנאמר (צפני' ג' ט') כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', ונאמר (זכר' י"ד ט') ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: (ה) **ואהבת.** עשה דבריו מאהבה[ב] לא יהיו אלהים אחר, ואין זה מכאיב הפשט שעיקר הכתוב נאמר לקבל עליו עול יחודו ואחדותו (רא"ם): ב) רלוה לומר אין מתהנה מלוה פרטית, מדה היא, ומלוה כללית על התורה כולה שתעשה עבודתו במדת אהבה שהיא למעלה ממדת יראה, ולא"ת אם עופן לדקה ושומר שבת ומניח תפילין מה נפ"מ בחיוב מדה הוא עושה, לזה אמר אינו דומה וכו' שמי שמגיע

שינוי נוסחאות * ממשה. * ברמב"ן חסר "עתה".

לקט בהיר

וגו', אבל משה רבינו השב שאחר התגלות מעמד הנבחר על כל מה שראו עיניהם תהיה „האהבה" בוער בלבם לשמוע קול אלהים מיום במסירת נפש: א) פי' אינם מתמיהים ומכירים ומודים בו, ומאמנו מיחדים אותו בכל העולמות מעלה מטה וד' רוחות עד כדי כך שנמהרה עתידים כולם להתוודע ולהגלות על אמתותו יחד', ודרוש זה יוצא מאומרו אלהינו בכינוי ואמר שם הוי"ה ב' פעמים והיה די לומר ה'

אור החיים

ד) **ד. שמע** ישראל ה' אלהינו וגו'. טעם כפל ה' ב' פעמים ולא הספיק לומר על זה הדרך ה' אלהינו אחד, נתכוון לב' הדרגות שיש לה', האחד שהוא אלהינו, והב' שהוא אחד, והכוונה בזה כי אנו מקבלין אלהותו יתברך עלינו למה שממנו[קנא] הגם שאינו היה במציאות שהיו אלהות הרבה אין אנו בוחרים אלא בשם זה הוי"ה הוא אלהינו, ובזה נכלל כמה פרטים[קנב], א' אהבת הטוב[קנג], אהבת המועיל[קנד], אהבת הערב[קנה], ועוד לו שהוא אחד ואין זולתו אלוה בעולם, ועשה

אור בהיר

הזה הגשמי. **קנא)** פי' בשביל העובות שיש לנו ממנו. **קנב)** פי' בב' שמות שלנו נכללו ג' אהבות הללו כמו שנפרש בע"ה בפסוק ואהבת את ה' עי"ש. **קנג)** פי' אדם טוב לב הכל אוהבים אותו אפי' מי שאינו מגיעה ממנו טובות. **קנד)** פי' בעבור ההנאות שיש לנו ממנו שהמייטו וקיימנו וסיפק כל צרכינו. **קנה)** אהבתו ודביקתינו בו ערבה ומתוקה עלינו.

והגה בהטבת הקטורת, חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב בין הסממנים [11]. שזה העיקר למוג ולבשם את הרע, ולנצח כח התאוה במותר לו שהוא מצוה [12]. כמו פריה ורביה [13] ואכילת סעודת מצוה בשבת ויום טוב [14], ולנקום נקמת ה' [15], וכיוצא בזה. והטבת הנרות, אמרו מנחות כח, ב: נר שכבתה נדשן השמן נדשנה הפתילה וכוי [16]. הרי דצריך לסלק הפתילה והשמן וליתן פתילה ושמן חדשים לגר. וכן בכוח השכל שרומז למנורה [וכמו שאמרו (בבא בתרא כה, ב): הרוצה להחכים ידרים; וסימנך (מנורה בדרום)] צריך לבלי השאר שום דמיון כתב ומטעה בשכל ושום ספק בדעת, רק (ירמיה ט, כג) "השכל וידוע" את ה', בלי נטייה כלל מאדתות מישור. וזה [17], שעל ידי שיופסק

ישרה בעיני"... 11. קריתות ו, ב אמר ר' יוחנן: י"א סממנים נאמרו לו למשה בסיני... כל תענית שאין עמה מפושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני קטורת. 12. היא שיטת העידון (סובלימציה בלע"ז) לבינו הרחיב עליה את הדיבור בשמות יב, כא ל"ה משכו וקחו לכם. 13. בעידון לתאות ערוות. 14. בעידון לתאות האכילה. 15. בעידון ליצר הנקמה והכעס. 16. רש"י. ואי נדשן השמן לאו דוקא, אלא הכי קאמר: כשם שהפתילה שכבתה אין לה תקנה, שהרי נדשן, כך השמן שנשאר בגר הרי הוא נדשן ואין לו תקנה הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן. 17. השבח שהקב"ה שיבח את החלטת בני ישראל להינתק מדרגת החכרת של מעמד הר סיני "ולרדת" לדרגת חבחירה של קבלת תורה מנביאי ה'. 18. כלומר, ההשגה הברורה. ואולי צריך לגרוס "המכרחת הבחירה". 19. על ידי שיטת העידון. 20. על ידי טיהור מוחלט מכל שמץ של פסול. 21. שלוה ביוונו חז"ל בפירוש "היטיבו" — כ"הטבת" הנרות ו"הטבת" הקטורת. הרי שרבינו ביאר את המחלוקת של חז"ל (יופליגא דר' אבהו) במתכונת "אלו ואלו". ועיין עוד רבינו במדבר כה, ה ד"ה הנצמדים לבעל פעור, בהבדל שבין חטאים

בתאות הגוף לעומת חטאים בשיבוש השכל באמונות ודעות.

(ה, כז) 1. עבודה זרה סג, ב ד"ה אקילו ביה רבנן. ...ויגעתי הרבה ולא מצאתי מנ"ל לדבנן הא דבקטן שגולה, המוחר באחותו ובתו דאמו... 2. ושנאסרו עליהם במתן תורה בפרשת הערות ויקרא יח ו-כ. 3. סוטה יב, א "ולך איש מבית לוי" ...תנא עמרם גדול הדור היה... שמות רבה א, יג: שהיה עמרם ראש סנהדרין (יד איתן מציין זאת במקור לדברי הרמב"ם — הל' מלכים ט, א — ש"במצרים נצטוה עמרם במצוות "תורות", עליו תמה הכסף משנה: צ"ע היכי מייתי לה. ואילו הרדב"ז תמה: לא נתבאר מהן המצוות אשר נצטוה בהן. רבינו מביא מקור בתורה לדברי הרמב"ם בפירושו לשמות ג, ו ד"ה אנכי אלקי אביך, עיין שם). 4. שמות ד, כ "ויקח עמרם את יוכבד דודתו", ורש"י שם: אחות אבוהי בת לוי אחות קהת. והשווה ראב"ע לויקרא יח, כו "ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהם", וכן שיטת ראב"ע בקדושים כ, יט "לא הוכיר ענש אחות האב, גם לא הוכיר כלל ענש שתי האחיות, החמשכיל יבין". 5. יומא עה, א "זכרנו את הדגה

השגתם המכרחת הברורה [18], אז יהיו בבחירתם והתגברם לעבוד את ה' כמטיבי הקטורת בכוחות התאוה [19], וכמטיבי הנרות בכוח השכל [20], והבן [21].

ה, כז שובו לכם לאהליכם.

החתם סופר בחידושיו לעבודה זרה כתב כי נתקשה כל ימיו מהיכן הוציאו חז"ל (יבמות כב, א) הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, יצויין שם [1]. ולדעתי פשוט, דיצא להם דמסתמא היה ליוצאי מצרים נשים הרבה שהיו מאותן שאין בני נח מוזהרין עליהן [2]. ועמרם יוכיח שגדול הדור היה [3] ונשא דודתו [4]. וכן אמרו ביומא פרק יום הכיפורים בהנך דאסירי לא פריצי בהו [5]. ועיין רש"י (יומא שם) שבכו על

אשר ואכל במצרים חנם" (במדבר יא, ה), רב ושמואל, חד אמר דגים וחד אמר עריות... בשלמא למאן דאמר דגים, אבל עריות לא פריצי בהו (לא היו פרוצים בעריות במצרים — רש"י) היינו דכתיב (שיר השירים ד, יב) "גן נעול אחותי כלה (גל נעול מעין החתום"). אלא למאן דאמר עריות, מאי "מעין החתום"? בהנך דאסירין לא פריצי בהו, 6. אותן שהיו נאסרות לבני נח, כגון הנך דאמרינן בסנהדרין (נז, ב) ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מתהר עליה, והם בכו על הנוספות. 7. ועיין עוד בפירוש המהר"ל, גור אריה, לבראשית יא, לב ד"ה וימת תרח בחרן, חסבר מחשבתי בחופעה זו של א-קשר משפחתי בין תרח ובין בני משפחתו הטבעיים. ועיין עוד רמב"ן במות צח, א, ועיין עוד רביו הזהב לפסוק "הנפש אשר עשו בחרן", שלדעתו זהו מקור דברי חז"ל בנדון, ועיין עוד בסוגיות שאול בן הכנעניות (בראשית מו, כ) בפירוש הראשון של המהר"ל כגור אריה. 8. ביצה ה, ב בתיב (שמות יט, טו) "היו נכונים לשלושת ימים אל תגשו אל אשה", "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם" למה לי (ממילא אישתרו בתשמיש לאחר שלושה ימים שקיבלו את התורה, למה ליה למיהדר ולמיתן להו רשות לשוב לאהליהם דהיינו תשמיש — רש"י). שמע מינה כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו (תוריל וקודשא בריך הוא אסר, בעי למישרייה הוא גופיה בהדיא. והוא הדין לכל דבר

תנוספות [6], ואם לא היו רגילים לא היו בוכים. דאיך אמר רחמנא אחר מתן תורה "שובו לכם לאהליכם" — דאין אהלו אלא אשתו (מועד קטן ז, ב) — הלא אלו שנשאו קרובותיהם צריכים לפרוש מהם! ועל כרחך דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי [7]. והא דמוכיח ריש ביצה מהא דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו [8], היינו דאי משום עריות שנשאו קודם, לא היה לו לאמר להם עד שיאמר האיסור על עריות קודם [9], וזה ברור. ויתכן [10], דקיימא לן דחדרה — שחדרו כל העם [11] — מסלק הדמים [12], ולא יראו נשיהם דמים, ויהיו טהורות למבעליהן [13].

ו

שבמנין — רש"י, עכ"ל. קשה, איפוא, לרבינו כיצד לימוד זה נלמד מפסוקנו כאשר צריכים אותו ללמד את דין גר שנתגייר. 9. והתי איסורי עריות כתובים בחומש ויקרא, שהוא באהל מועד אחרי מתן תורה בסיני. קשה, איפוא, לומר שרק בענין זה בא פסוקנו לחדש היתר מסוים. לכן יש מקום ומקור לשיטת חז"ל בענין כקטן שנולד דמי. 10. שההיתר בתשמיש נכתב בפסוקנו דוקא מיד אחרי סיפור מתן תורה. 11. יתרו יט, טז "ויחרד כל העם אשר במחנה". 12. נדה ט, א אם היתה במחבא (מחמת פחד כרכום או ליסטין — רש"י) והגיע שעת וסתה ולא בדקה — טהורה, שחרדה מסלקת את הדמים. 13. ולכן יכלה התורה לתת היתר ללא הגבלה לחזור לחיי אישות [ועיין עוד נדה עא, א בסוגית פחדא וביעתותא, וצריך עיון מה דין "ויחרד"].

(ה, ל) 1. דתני רב יוסף, "והודעת להם" — זה בית חייהם, את הדרך — זו גמילות חסדים, "ילכו" — זה ביקור חולים, "בה" — זו קבורה. רבינו רואה כי את אשר דרשו חז"ל מהפסוק ביתרו, מפרשת התורה בעצמה בפסוקנו, כאשר "הדרך אשר צוה ה'" מוסב על "והודעת להם את הדרך". 2. כך שמבנה הפסוק הוא: "הדרך אשר צוה" (דהיינו שציוה ה' בפרי יתרו) "ודרך" זו כוללת בתוכה שלוש מצוות כמפורט בכתוב בדברים וכנודרש בחז"ל בפרשת יתרו.

ח, ל בכל הדרך אשר צוה ה' וכו' למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים.

זו נגד שלוש מצוות שדרשו סוף פרק אלו מציאות (בבא מציעא ל, ב): — גמילות חסדים, קבורה, ביקור חולים, מהפסוק (יתרו יח, כ) "הדרך ילכו בה" [1]. ונגד ביקור חולים אמר "למען תחיון", ונגד גמ"ח — "טוב לכם", ונגד קבורה — "והארכתם ימים" [2].

ו, ב למען תירא וכו' לשמור את כל חקתיו ומצוותיו וכו' אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך.

היה צריך לומר "כל ימי חייך, אתה ובנך"

גור אריה

לישא בנעגית[26] — ולא תקפידו על ערוה ההוא אסור מן התורה[27], ויש מפרשים[28] כי שאני קודם מתן תורה מלאחר מתן תורה[29], כי כל האבות היו מקיימים את התורה כולה — אך צריכים היו לקבל עליהם את התורה בגרים שנתגיירו[30], לכך היו בקטן שנולדו[31]. פירוש להך מילתא° בלבר לענין קבלת התורה לא שייך בהם ענין אחוה שיהיו אחים לענין ערויות[32], שלא נולדו בחיוב המצוה אלא הם קבלו מאיליהן, להך מילתא הוו כגרים שאין ערויות בהם[33]. ולפיכך כל עריות שהן מן התורה שנתנה אחר כך — לא היה נוהג באבות; כגון יעקב נשא שתי אחיות[34], ועמדם דודתו[35], ויהודה היה מייבם את כלתו[36], אף על גב דמן התורה אסור, והם היו שומרים את התורה[37], הרי אם מצד התורה אתה בא לאסור והם קבלו אותה עליהם — לא היו להם בזה קורבה, אבל קורבה מצד עצמם[38] לא נתבטלה[39].

שיגוי נוסחאות "מילתא" כ"ה נד"ר, ונד"ל "מיתה".

"הנראה אלי מדעת דבותינו שלמר אברהם אבינו התורה כולה ברוח הקודש". וראה גו"א לעיל בו"ה, אות ו', וכן לעיל לט, ט, אות ו'. (26) אברהם הקפיד בשליחות אליעזר [לעיל כד, ג], וכן יצחק הקפיר על כך [לעיל כה, א], ואף יעקב, ובמבואר ברש"י להלן נ, יג, ובמבואר בתחילת אות זו. ותורף קושיתו — כי כל הכדחו של רש"י לבאר ש"כן הכנענית" היא דינה הוא משום שאין לומר ששמעון נשא בנענית, ובוצר עריף לומר שנשא את אחותו. (27) כי אחותו אסורה מהתורה [ויקרא יח, יט]. (28) לא מצאתי מקורו. (29) פירוש — ישנו הבדל בין קיום התורה קודם שנתנה לקיום התורה לאחר שנתנה בסיני. ובמו שמבאר. (30) פירוש — החיוב של כל אב ואב לא בא לו ממולידו, אלא כל אב ואב קיבל את התורה בעצמו. וביאור הדבר הוא עפ"י הרמב"ן [לעיל מו, ה] שהאבות קיימו את התורה "כמי שאינו מצוה ועושה"; ולכך כל דור ודור צריך להתנדב מחדש לקיום התורה, כי אין כאן "חיוב" העובר מדור לדור. (31) כדין כל גר, שאמרו עליו "גר שנתגייר בקטן שנולד דמי" [יבמות כב.]. (32) פירוש — הערויות שנתחדשו בתורה ואשר אינן נהוגות בבן נח [כמו איסור אחותו לדעת ר"ע בסנהדרין נח:] — עריות אלו לא היו נוהגות באבות. (33) "כגרים שאין ערות בהם", במבואר ביבמות כב. שגר אסור בעריות רק מצד תקנת חכמים "שלא יאמרו באין מהקדושה חמורה ["שהעבו"ם מוזהרין על העריות" (רש"י)] לקדושה קלה", אך מעיקר הדין מותר הגר בעריות מצד "דבקטן שנולד דמי ואין לו קורבה" [שם]. (34) שזהו איסור ערוה מהתורה [ויקרא יח, יח], ובני נח אינם מצווים בה לפי שאין לבן נח עריות הבאות מחמת אישות, ובעריות אלו כתיב "קיחה", ואין קיחה לבן נח [רמב"ן רשב"א וריטב"א ביבמות צז.], ואחיות גיורן של חאמהות — ראה גו"א לעיל כד, נז, אות ל"ה ושם הערה 149, וכן לעיל פל"ח הערה 13. (35) שמות ו, כ, "ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה", ופירש רש"י שם "אחות אבותיו, בת לוי אחות קהת". ואחות אב אסורה מה"ת [ויקרא יח, יב], כין אחות אביו מן האב, בין אחות אביו מן האם [יבמות נד:]. ולגבי אם איסור זה נהג בבן נח — נחלקו בזה התנאים [סנהדרין נח.], אמנם נחלקו רק באחות אב מן האם, אבל אחות אב מן האב מותרת לדברי הכל, וכמבואר שם [סנהדרין נח:], ושם מבואר כי יוכבד היא אחות קהת [אבי עמרם] מהאב ולא מהאם, א"ב מצד דיני בן נח לכו"ע הותר לעמרם לשאת את יוכבד. (36) לעיל לח, יח, ועיקר כונתו לתמה איך הפקירה עצמה ליהודה כידועה שהיא כלתו, וכמבואר שם בגו"א אות ט', ואיסור כלתו הוא מהתורה [ויקרא יח, טו], ואינו נוהג בבני נח, כי אין אישות לבן נח [ראה הערה 34, וכן למעלה פל"ח הערה 93, 100, 102]. ומה שכתב "מייבם" מבואר שם ברמב"ן [לעיל לח, ח, ושם פסוק כו] כי נישואי יהודה לתמר היו בגרר יבום, והובא בגו"א שם סוף אות ט'. (37) במבואר בהערה 24, והואיל והאבות שמרו התורה בתראי שאף השבטים עשו כן, ובמו שכתב הרמב"ן [לעיל כו, ה] "והיאך אפשר שיהיו נהגים היתר בתורה כמה שאסר אברהם אביהם על עצמו, וקבע לו השם שכר על הדבר, והוא יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכיו [עפ"י לעיל יח, יח]". (38) פירוש — קורבה שאסורה עליהם לא מצד קבלתם, אלא מצד עצמם, והן העריות האסורות אף לבני נח, ובמו אחותו מהאם לרבי אליעזר בסנהדרין נה. (39) מה שהוסיף הגו"א "אבל קורבה מצד עצמם לא נתבטלה" — לבאורה בא ליישב בזה הקושי שאם נאמר שאין יחסי קורבה נוהגים כלל אצל האבות, אם כן איך מצאנו שמ"מ יצחק יורש זכויות אביו [לעיל כו, ג-ה], וכן יעקב יורש את א"י מאברהם [לעיל כח, ד], ובעל ברחך שישנם יחסי קרבה המתקיימים אף אצל האבות, ועל כך מגריד המהר"ל כי "קורבה מצד עצמם לא נתבטלה", ומפורש הוא ביבמות סב. שאף באומות העולם יש להם יחס, והדרא נחשב לבנו של האב שהולידו, כמו שמצינו [מל"ב כ, יב] "בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן". וכן אמרו בנזיר סא. כי עבו"ם יורש את אביו מה"ת, ולמדו

גור אריה

ואין[40] להקשות דאם כן יהיו יוצאי מצרים מותרים בקרוביהם, דהא קבלו עליהם את התורה (שמות כד, ז) ולא° נולדו בחיוב, ויהיו מותרים בקרוביהם[41], אין זה קשיא, דהם הוכדחו לקבל, דהא כפה עליהם הר כגיגית כדלקמן (רש"י שמות יט, יז), ולא אמרינן בזה דהוי כקטן שנולד. דודאי מי שנתגייר מעצמו, כגון גוי, ביון דלא היה צריך לגייר והוא מגייד עצמו — הוי בריה אחרת לגמרי, אבל ישראל שיצאו ממצרים — כיון שהיו מחויבים לקבל את התורה, והיו מוכרחים לזה, אין זה כקטן שנולד[42]. ותדע לך דאם לא כן יקשה לך דהא בודאי נתגיירו° כדמוכח בפרשת משפטים (שמות כד, ו), שהרי היו צריכים מילה וטבילה וקרבן (רש"י שם), ואפילו הכי אין להם דין כגר להיות מותר בעדיות[43].

ואפשר לתרץ עוד[44] כי תולדות יעקב שהותר להם לישא אחותם[45] הכל היה ברוח הקודש שהותר להם, מפני כי בני יעקב היו עם אחד בפני עצמו[46] — הותר להם לישא ביחד, כדי שלא יהיו צריכין להיות מתחברים לעם אחר. והרי תמצא גבי אדם הראשון שהותר לו לישא את אחותו[47], כדכתיב (תהלים פט, ג) "אמרתי עולם חסד יבנה", ואמרינן (סנהדרין נח:) 'חסד עשה הקב"ה עם קין שהתיר לו אחותו', הכי נמי חסד עשה הקב"ה עם בני יעקב שהתיר להם [אחותם]. כי יעקב עם תולדותיו שוה לאדם ותולדותיו[48], כי שאר האומות — אחר שאינם

שינוי נוסחאות "ולא" כ"ה נד"ר, ונד"ל "לא". "נתגיירו" כ"ה נד"ר, ונד"ל "נתגייר".

כן מהפסוק [דברים ב, ה] "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר". ולבך יחסי אב-בן היו קיימים אצל האבות גם כן. (40) דע, כי דבריו הבאים של הגו"א הובאו בהקדמתו של השב שמעתתא אות ט', וכן בספר בלי חמרה להגר"מ דן פלאצקי אשר הארוך לבאר דברי הגו"א באן, וכתב שם "ועוד שיש בדברי קדשו הרבה רבורים חדשים, ולא ראיתי עוד מי שיביאם ויבארם, לוא אמרתי להביא דברי קדשו כסדר... כי יש בהם במה עיקרים ויסודות בדברים הנוגעים לכללות התורה הקדושה". ובהמשך בהעדות נביא מדבריו. (41) ומצאנו שעריות נאסרו עליהם, ובפי שפירש רש"י על הפסוק "בובה למשפחותיו" [במדבר יא, י] "על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם", וראה גו"א שם. (42) ובך ביאר חכלי חמדה רבוים אלו של הגו"א: "דלא שייך בישראל בקבלת התורה 'גר שנתגייר בקטן שנולד דמי', ביון דרואים אנו דכפה הקב"ה עליהם הר כגיגית... א"כ הראה הקב"ה דישראל אין חיותן בי אם עפ"י התורה"ק, והם — שורשם וחיותם בתורה, א"כ ל"ש בזה 'גר שנתגייר בקטן שנולד דמי', דארבה — הרי עיקר נתינת התורה לישראל מפני שהם שייבים לה והוא שלהם מפאת שהם בני אברהם יצחק ויעקב. ודוקא בגר הבא להתגייר מאומה אחרת הרי הוא מפריד עצמו מאומות העולם... ומדבק עצמו בהשי"ת — הרי הם בקטן שנולד, אמנם ישראל הוא לחיפוך, דבאמת הם נתייעדו מראש לקבלת התורה... שהוכנו לזה מאז מפאת חיותם בני אברהם יצחק ויעקב... וא"כ איך שייך בזה לומר דהוי כמו קטן שנולד. וזה ברור בכוונת רבינו ז"ל". ובסגנון אחר כתב לבאר את דברי הגו"א הללו הפחד יצחק, שבועות, מאמר כ', וז"ל: "דהנה בכל מקום דבעינן ראון אין הבפיה מועילה, אלא מתוך מה שאנו אומרים שהבפיה הולידה את גילוי של הדצון הפנימי, שעד שעת הבפיה היה סתום וטמון ומקופל במעמקים. והוא הדין והיא המידה גם בבפית הר סיני, דמצד היותם של הששים ריבוא מבני אברהם יצחק ויעקב אמרינן בזה שהבפיה לא היתה אלא גילוי רצון פנימי... ודעתו של המהר"ל היא דהך כללא ד'גר שנתגייר בקטן שנולד דמי' לא נאמר אלא באופן שאין קבלת הגירות מתפרנסת מאיזה מאורע שאירע בעבר, ועצם החלות של הגירות באה היא בתוקף הרגע שבו היא חלה, בזה שפיר אמרינן דחידושה הוה כלידה. אבל בגירות הסמובה על שלחן העבר, הרי סמיכות זו מפקיעתה מידי חידוש הלידה". וראה עוד בחקדמת השב שמעתתא אותיות ט' וי' שהרבה להוכיח ולבסס את יסודו זה של המהר"ל. (43) הרי שבמעמד הר סיני לא היה לישראל רין של "גר שנתגייר בקטן שנולד דמי". [וראה במשך חכמת דברים ה, כז, שכתב שהיה לישראל במעמד הד סיני דין של "גר שנתגייר בקטן שנולד דמי", וזה שלא בדברי הגו"א באן]. (44) את השאלה כיצד שמעון נשא אחותו האסורה מהתורה. (45) מח שנקט לשון רבים "תולדות יעקב שהותר להם לישא אחותם" הוא לדעת רבי יהודה הסובר "אחיות תאומות נולדו עם בל שבט ושבט ונשאום" [רש"י לעיל לו, לה]. (46) כפי שביאר לעיל לד, יג, אות ב' שיעקב ובניו נחשבו כעם אחד, ולכך הותר לשמעון ולוי לנקום — על מעשה דינה — בכל אנשי שכם, עיי"ש. (47) לאו דוקא אדה"ר, אלא הבתה היא שקין נשא את אחותו [רש"י ויקרא כ, יז, עפ"י סנהדרין נח:]. (48) והשיון הוא כשם שאצל אדה"ר לא היה קין יכול לשאת אלא את

ספר בק שעתא

ונעשה טוב מאד. וזה נראה כוונת מאמרם ז"ל אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשה. אמר רב עמרם א"ד אשרי שעושה תשובה כשהוא איש, והיינו שיש לו התנגדות מצד היצה"ר ויתגבר עליו, ואז יהיה במצותיו חפץ מאד, אבל אם הוא זקן וכלו תאוותיו ונחלש יצרו, אע"ג דחפץ במצות לא יהיה במאודיות כנ"ל:

זאת ועוד אחרת כי צריך הלימוד להיות מאהבה לבלתי ישים מדתו זאת אל כל דבר מהדברים כ"א בתורת ד' חפצו. וז"ל מדרש תנחומא פ' נח לא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהן הר כגיגית כו', וא"ת על תורה שבכתב והלא משעה שאמר להם מקבלים אתם את התורה ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע כו' אלא על תורה שבע"פ א"ל כו' דקשה כשאול קנאתה לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו כו' שנאמר ואהבת כו'. ומנין אתה לומד שאין אהבה זו אלא תלמוד, ראה מה כתיב אחריו והיו הדברים האלה על לבבך, ואיזה תלמוד שהוא על חלב הוי אומר ושננתם לבניך זו תלמוד שצריך שינון, ללמדך שפרשה ראשונה שבק"ש אין בה פי' מתן שכרה בעה"ז כמו בפ' שניה, והיה אם שמוע כו' ונתתי מטר ארצכם בעתו, זו מתן שכר עוסקים במצות ואין עוסקים בתלמוד כו'. שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ, לפי שיש בה צער ונדוד שינה, ויש מבלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה לעה"ב, שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול כו' ולפיכך קבע הקב"ה ב' ישיבות לישראל שיהיו הוגים יומם ולילה, ומתקבצים ב' פעמים בשנה, באדר ובאלול, ונושאין ונותנין במלחמתה של תורה עד שמעמידין הדבר על בוריו והלכה לאמתה ע"ש שהאריך. ובמדרש אמרו שהכריח הקב"ה אותנו ע"י כפיית ההר שלא תסור התורה ממנו לעולמים, דבאונס כתיב לא יוכל לשלחה כל ימיו, גם המן שאכלו במדבר היה לכונה זו, כמ"ש בס' המגיד לב"י, שהמן שאכלו ישראל היה הכרחי לקבל התורה בלי שום בחירה. ובילקוט ראובני פ' בשלח וז"ל יפיפיה גי' קצ"ה, הוא שר התורה, הוא המטיר המן לישראל והם אמרו נפשנו קצ"ה, להודיע שקצו ומאסו במן ובתורה ע"ש. וזה היה להם הכרח לקבל התורה, כי המן בא משר התורה והוא לחם אבירים שמלאכי השרת נזונין. שוב לא היה להם שום נטיה ותאוה חומרית, רק תקוע היה בלבם אהבת התורה והמצות, וזה גשאר לדורות למשכילים, אשר עליהם נאמר אדם כי ימות באהל:

חזות קשות ראיתי. הנה בפ' בהעלותך כתיב, מקבדות התאוה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח. והקשו בתוס' יבמות ד' ס"ב על מה זה אחדו לדבר במשה זמן רב אחר מתן תורה ותירצו לפי מאי דאיתא בסיפרי דבקברות התאוה שנבחרו ע' זקנים ואמרה מרים לצפורה אשרי לנשותיהם של אלו שנבחרו לגדולה, אמרה צפורה אוי להם שהרי בעלי מיום שהתחיל הקב"ה לדבר עמו פירש ממני ואז נתודע להם הדבר ע"ש. ונראה בזה דמצינו שם שהתאוו תאות, ואמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם כו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח, ופירש"י מי שאמר זה לא אמר זה, אלא הקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד הוא, וכתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו. ופירש"י על עסקי משפחות על עריות שנאסר להם ע"ש. והוא תמוה, דמה ענין תרעומות המן עם עסקי עריות. ונראה לפמ"ש רז"ל בהא דאי' בגמרא שבת ד' פ"ח ע"א ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם הר כגיגית אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, והקשו דהא ככר נתרצו ואמרו נעשה ונשמע, וכתוב בגור אריה דלא יתכן להיות קבלת התורה ע"י בחירה אם ירצו יקבלו ואם לא ירצו לא יקבלו, אלא מראה להם הקב"ה שהתורה הוא הכרחי להם. ודבר הכרחי יש לו קיום לעולם כדאי' במדרש. דבאונס כתיב לא יוכל לשלחה כל ימיו ע"ש. והנה מצינו שהתאוו תאוה והיינו שלא היה להם שום תאוה חומריית. וכמ"ש באלשיך שהתאוו שיהיה להם תאוה ע"ש, ולפמ"ש הטעם הוא משום דע"י המן שהיה משר התורה

ולחם אבירים היה כל חפצם ותשוקתם רק לתורה ונפשם יבשה ודיק מכל תאות החומריות והם התאוו תאות שיהיה להם קבלת התורה בחפצם ורצונם, כמו שאמרו נעשה ונשמע, כי אין אדם חפץ באהבה הכרחית. לזאת התרעמו על המן והכרחתו לאהבת התורה. ואמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, פי' בלי הכרח רק את אשר בחרנו ואשר מצא חן בעינינו, כי כן פי' מלת חנם, כמבואר בשדשי רד"ק שרש חנן, ועתה נפשינו יבשה אין כל בלתי אל המן הוכרחנו, ואנחנו רוצים שיהיה הבחירה בידינו, אמנם גם ע"י הבחירה נאכל המן כי אם לא היה המן טוב למאכל ונחמד למראה היינו צריכין אל ההכרח, אבל באמת המן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח, ובודאי נאכל ממנו. אך לא יסור מאתנו כל התאות ותהיה לנו קבלת התורה ברצון ובבחירה כמו שאמרו נעשה ונשמע:

אך טרם יקראו והנה נחשף קלונם, דכתיב וישמע העם בוכה למשפחותיו והיינו על עסקי עריות שנאסר להם. והנה בס' גור אריה פ' ויגש הקשה כיון דישראל במתן תורה דין גרים הי' להם וכדאי' ביבמות, דישראל היו צריכין מילה והזאה וטבילה כדין גרים. וקיי"ל גר נושא אחותו משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וא"כ לאותו הדור היה ראוי להתיר קרובות ערוה, ותירץ דלא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא בגר שנתגייר מדעתו וחפצו אז הוא כקטן שנולד, אבל בשעת מתן תורה שהוכרחו לקבלה שכפה עליהם הר כגיגית בזה לא הוי כקטן שנולד ע"ש. לזה בכו למשפחותיהם על עסקי עריות. כיון שהמן הכריחם לקבלת התורה, כמ"ש אות ח', ע"כ נאסרו בקרובותיהם, אבל אם לא היה הכרח רק ברצון ובבחירה היו מותרים בקרובותיהם כמו שביארנו, והנה ביבמות דף ס"ב פליגי ר"י ור"ל בנכדי שהיה לו בנים ונתגייר דד"י סבר קיים פו"ר שהרי יש לו בנים, ור"ל סבר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וצריך לקיים פו"ד. ולכאורה תיקשי, הא דאמרו שם בש"ס בפלוגתא דכ"ש וב"ה, ב"ש סברי ב' זכרים, וב"ה סברי זכר ונקבה, וטעמא דב"ש שם דילפי ממשה שהיה לו שני בנים ופירש מן האשה, וב"ה ילפי מברייתו של עולם זכר ונקבה ואמרינן ב"ה לילפי ממשה, ומשני משה מדעתו פירש והסכים הקב"ה על ידו ע"ש, וא"כ לב"ש דילפי ממשה נהי דקיים פו"ד בב' זכרים, הא בשעת מתן תורה דין גדים יש להם, ולר"ל צריך לקיים פו"ר דהוי כקטן שנולד, אלא דלפי מה שאמור בג"א דעל ידי ההכרח אין הגר בקטן שנולד ניחא גם לד"ל, ובזה יתיישב קושית התוס' שלא דברו אהדן ומרים במשה עד אחד קברות התאוה, משום דקודם היו סובדים דגר שנתגייר כקטן שנולד וצריך לקיים פו"ר אף שהיו לו בנים מקודם. וא"כ ודאי לא ביטל משה המצוה מדעתו, ואמנם הקב"ה צוה עליו. אולם אחרי רואם בקברות התאוה שנאסרו להם עריות, וזה מטעם דגר מוכרח לא הוי כקטן שנולד, כמ"ש בס' גור אריה זכבר קיים משה פ"ו בבניו הראשונים, ומצאו פתח לחשדו שמדעתו פירש כיון שאינו מבטל מצוה בזה, דגם לב"ה קיים פ"ו בב' בנים רק שהם מוסיפין דגם בזכר ונקבה סגי לדעת הידושלמי, ולזה התרעמו הלא גם בנו דבר ה'. עד שהשיב להם הקב"ה פה אל פה אדבר בו אני הסכמתי לדבריו:

ישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. וכתב מהרי"ע בעקדה, שהורה לנו שתכלית האדם ושלימותו לעת קצו יפרדו ב' חלקיו אלה זה מזה הפרדה גמורה כ"א לעצמו, מבלי השאיר מהם שארית את רעהו כו', ואמנם ז"ש החכם בהפרדתם הנה והנה יושלם אצלו בהיותו על תכלית הטוב בהיותו בחיים חיותו עד שלא תתערב נפשו ולא תתקשר עם תכונת חומרו ופחיתיותו להתעצם בהם כלל, ואם נטה לזה בצד מה שישתדל שיהיו נפרדים עד שלבסוף ישוב העפר אל הארץ כשהיה מבלי ערוב נפשיי, והרוח ישוב אל האלהים אשר נתנה, מבלי ערוב עפריי כמ"ש תנה לו כמה שנתנה לך, אמנם זה הענין ההפרדה על זה האופן הוא קשה אצל אנשים, כי הנה יש לנפשם נטיה גדולה אצל חומרם בהתעסקם תמיד בעסקי החומר כו', עד שתקשר נפשם ותמסר

בידם לכל מלאכת עכודה כו׳, עד שאהבה אותו אהבה עצומה בחייהם ובמותם לא נפרדו כו׳, ונשארו אצלה ממנו ענינים רעים ונפסדים בו׳, ולזה אמר שנפש דשעים קשה לצאת כצמד הנאחז באחד הקוצים כו׳, כי לא יקוים בהם וישוב העפר אל הארץ ע״ש. ובס׳ המגיר לב״י כ׳ ג״כ שהוא ענין כף הקלע, שכחות הגופניות שנתקשרו עם הנפש עם תאוותיהם פעמים לעבירה זו ופעמים לעבירה זו, וכל עבירה יש לה כח ממונה להענישו, ולזה הוא כף הקלע, ומשליכין אותו זה לזה לכל הכחות הממונים ע״ש, בזה נראה לישב מ״ש במדרש כי שם קברו את העם המתאוים יכול על שם המאורע ת״ל שם קברו את העם המתאוים ע״כ. ועיין מ״ש בעקידה שהיה לו לומר העם שהיו מתאוים ע״ש. וזה פי׳ יכול על שם המאורע שאירע פ״א היה זה המעשה נתאוו לבשר ושוב הפסיק, אך השם נשאר להמקום מזמן ההוא, ת״ל שם קברו את העם המתאוים, פי׳ עדיין הם מתאוים, ואינו מאורע רק מתהוה בכל עת, וכמ״ש דכל שמתאווה בחייו נקשר בו אחר פדירת הנפש ועדין הם מתאוים:

כפעולות איש כן משכורתו. ומצינו שאמרו חז״ל בקברות התאוה שהיה להם תאוה זרה שרואים שהבשר ממית, ואעפ״כ לא עמדו מתאוותם, והוא לפי שהתרעמו על המן והכדחתו אל התורה כי חפצם באהבה בחירי ומאסו באהבה הברחי, ולכן במדתם שילם להם, שגם התאוה זרה הניתנת לחם הכרחית היתה אף שהמיתה לא נטו מאחריה, ומזה יובל המשכיל להבין אם לתאוה זרה כח נפלא כזה להמית עצמו עליה, על אחת כו״כ לתורה ולמצות שיתלהב לב האדם בחשק נפלא ונורא מאד, ולקיים בנפשו אדם כי ימות באהל, ולא יחרש לקמחיה ולהיות אכזרי על עצמו ויהגה בתורתו יומם ולילה ואז יהיה טוב לו בזת ובבא, ולא ידבק מן החרם בידו לאחר פדירת הנפש ויהיה ח״ו בכף הקלע במ״ש, ולזה אמרו בסוטה דף כ״א משל לאדם שהיה מהלך בדרך באישון לילה כו׳ כיון שהגיע לפרשת דרכים ניצל מכלם. מאי פר״ד. אמר ר״ח זה ת״ח ויום המיתה, דכיון שהוא ת״ח התורה מוציאה את נפשו מטיט החומר, ועי״כ תשוב הרוח אל האלהים אשר נתנה וכמו שנתנה. והעפר ישוב אל הארץ כשהיה, וזה הוא פרשת דרכים. כל איש מאישיו פונה לדרכו. לא יפגשו זה בזה ואז הוא מוצל מכל וכל:

להשביע נפש הקורא משכיל בענין הפרידה הזאת כי לכאורה יפול לב אדם על זה איך יתפרדו חברים כמוהם הקשורים בעבותות הרכבתם לבלתי ישאר אף שמץ מאיש ברעהו אומר שזה הענין דוגמתו הראה הקב״ה למשה תחלת דבר ה׳ בו דכ׳ וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל ויאמר משה אסורה נא כו׳ ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך ע״כ. והרבו המפרשים לספר בטעם הרמז הזה. ונראה לפי מ״ש בס׳ המורה דבמאמר של נעליך הזהירו הקב״ה למשה על הפשטת הגשמיות להסיר מעליו כל כחות הגופניות ע״ש ומבואר בכתבי האר״י ז״ל הא דאש של מעלה אינו מכלה ואש של מטה מכלה כל אשר יפגע בו והוא משום דאש של מעלה לא יתעצם ויתחבר בשום עצם חומרי ולא יתערב בחלקיו ולכן לא ישרפהו, משא״כ אש של מטה יתעצם ויתערב בכל החומרים, ויכנס בחלקי העץ ויתערב עמו ויכלהו. ולזה הראת ד׳ למשה המחזה הזה בתבערת הסנה ושלילת האיכול אשר יבין כי כמעלת אש עליונה כן מעלת הנפש המשכלת, ואף אם ירדה לשכון בתוך בית חומר לא תתערב בחלקיו ולא תתעצם בו, אך אם ישמרה בעליה תשאר במעלתה, ועי״ז בכל עת יבא אל הקודש להפשיט בגדיה מעליה, ואמר לו של נעליך וכמ״ש המורה, ובזה יובן הפירוד בתכלית כמ״ש:

מלבד כל אלה שכתבנו נאמר כי בראשית בריאת האדם כאשר הרכיב הבורא חלקיו ויעשהו שר צבאו על פקודי הנבראים וישם הנפש המשכלת בתוך ביתו לגבדת על פי׳ יצאו ועל פי׳ יבואו כל הכחות, ולא התעצמה הנפש התיא בקרב כחותיה כ״א מגגד עמדה הנפש לבדנה וכחות החומריות לבדנה רק יסודו למשמעתה אל אשר תצוה, ואיננה בגוף רק הרכבה שכונית. אולם

האדם בהבראו כי לא שמר את נפשו ויסירה מגברת אזי במעשיו הרעים יתערבו כחות נפשיות עם כחות גופניות, וממזג מזג חדש מעירוב הנפש עם החומר ונעשה בריאה חדשה לרעה. וכמ״ש חכמי המחקר שהרכבה המזגיית לא תשאר במורכב צורה מצורת כל אחד מהנפרדים שהורכב זה המורכב מהם, אלא יש לו צורה חדשה ופנים חדשות באו לכאן, כהרכבת הסגבן שאין בו מצורת הדבש והחומץ כלום אלא מזג חדש הוא נקנה, לפי שאין בו חלק יהיה כולו דבש וחלק יהיה כולו חומץ אלא כל חלקיו הם מורכבים, ולזה כאשר האדם הולך בתאוות יותר מדאי אזי יצא מהם הרכבה חדשה וצורה חדשה יוצא, ואינו חציה אדם וחציה חומר אלא מזג חדש, אבל הצדיק במעשיו וע״י התורה מוציא את הנפש מטיט החומר ואינו אלא הרכבה שכונית וכמו האיברים, הידים, והרגל, והעינים, והאזנים וכיוצא שהם מורכבים מאיברים פשוטים, ויש לכל אחד טבעו ומזגו הראשון, ואין בו טבע הכלל ולא מזגו, שחלק מהיד אינו חלק מהרגל, ואעפ״י שהם מורכבים נקראים הרכבתם הרכבה שכונית, ועיין בתשב״ץ חלק שני סימן ד׳ מ״ש שהפרדה איננה כלאים אע״ג שבא מסוס וחמור, ומשום דהוי הרכבה מזגיית והוי צורה חדשה, אבל חציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא מינו משום דאתי צד עבדות ומשתמש בצד חורין, וזה אינו רק הרכבה שכונית וצד עבדות לחודא קיימא ע״ש. ותכלית הכוונה הוא שהנפש ישוב אל האלהים כאשר נתנה, והעפר ישוב כשהיה כמ״ש באות י׳ בשם העקדה. וזה כוונת מאמרם ז״ל פ״ק דחולין דכל היכא דכתיב אדם ובהמה למעליותא היינו שיש לו צורת אדם ובהמה הנכרת כל אחת לעצמה אז טוב לו, כי הנה הוא כאשר נתנה הנפש לעצמה וחומר לעצמו, משא״כ אם נתערבו זה בזה אז אין לו צורת אדם דהיינו הנפש, ולא צורת הבהמה הוא החומר, רק בריאה חדשה וזרה, ולא כן תכלית הבריאה, וזהו אדם ובהמה תושיע ד׳, והוא למעליותא להחזירה כנתינתה והבן:

נקטינן ארי׳ אבי תרי לא נפל והא חזינן דנפל האי דאדמי להו ככהמה. שנאמר נמשל כבהמות נדמו שבת קנ״א ע״ב. ונראה לי לפי מה שכתב בזוהר פרשת בראשית פקודא תשיעאה למיחן למסכני כו׳, דכתיב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, נעשת אדם בשותפא כלול דכר ונוקבא בצלמינו עתירי, ומסטרא דנוקבא מסכני כו׳, הכי איצטריך ב״נ לתתא למהוי עתירי ומסכני בחבורא חדא כו׳, רזא דכן חמינן בספרא דשלמה מלכא. דכל מאן דחס על מסכני ברעותא דלבא לא משתני דיוקניה לעלם מדיוקנא דאדם, וכיון דדיוקנא דאדם אתרשים ביה שליט על כל ברי׳, הה״ד ומוראכם וחתכם יהי׳ על כל חית הארץ כו׳ מנ״ל מנבוכדנצר אע״ג דחלם האי חלמא כל זמן דהוי מיחן למסכני לא איענש וכד חב מה כתיב עוד מלתא בפום מלכא כו׳ מיד אשתני דיוקניה כו׳ ע״ש וזהו ארי׳ אכי תרי לא נפל, פי׳ אם הוא כלול מתרין דכר ונוקבא עתירי ומסכני כחדא דיוקניה דיוקנא דאדם קדמאה ושליט על כל בריה. אלא דהמקשה לא הבין לזה פריך והא חזינן דנפל, ומשני האי דאדמי ליה כבהמה, היינו דלא כלול דכר ונוקבא ואפילו מאה מהם כבהמה המה להם, אבל בי תרי בחבורא חדא בצלם ודמות מקויים בו ומוראכם כו׳. וזה כוונת המשורר תהלים אך בצלם יתהלך איש אך הבל יהמיון יצבור ולא ידע מי אוספם. פי׳ אם רק בצלם יתהלך האדם ולא כלול בדמות דהוא סטרא דנוקבא מסכני אז אך הבל יהמיון יצבור ולא ידע מי אוספם ואינו דבר קיום לו:

סלולה אורח ישרים ההולכים דרך צדקה שהוא קיום העולם אשרי משכיל אל דל ובפרט ביום משתה ושמחה ויו״ט, כמבואר בזהר וז״ל, ת״ח דכולהו שאר זמנין וחגין בעי ב״נ למחדי ולמחדי למסכני ואי חדי בלחודואי ולא יהיב למסכני עונשיה סגי כו׳ כתיב וזריתי פרש על פניהם פרש חגיכם. ואי איתו בשבתא חדי אע״ג דלא יהיב לאחרא לא יהיב ליה עונשא כשאר זמנין וחגין דכתיב פרש חגיכם ולא פרש שבתכם וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואלו שבת לא קאמר, ובגין כך כתיב ביני ובין ישראל עכ״ל. ובטעם הדבר דבחגין צריך יותר למחדי למסכני מבשבת, גם להבין מה דכתיב חדשיכם ומועדיכם

הוא רק מכח אביו א"כ לא עדיף מכיבוד אמם אביו ובעל אמו דאינו לאחר מיתת אביו ואמו. וא"כ י"ל דה"ה בכיבוד זקינו אינו חייב לאחר מיתת אביו ודוקא באביו גלי קרא דחייב גם לאחר מיתה ומעתה א"ם הא דכן הנהרג נעשה גואל הדם כיון דהרגו לאביו ושוב אינו חייב בכבוד זקינו. וגזה א"ם גם דברי המדרש שכתב דלכן לא הזכיר את אברהם משום דחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו דלכאורה אינו מובן עכ"פ למה לא הזכיר את אברהם נ"כ. אמנם להכ"ל א"ם בכוונת המדרש דכל מקור הכיבוד של זקינו הוא מלד אביו וא"כ השתא דמת אביו שוב אינו חייב בכיבוד זקינו כלל אלו דברי הרב ר"י. והנה בפשיטות א"י לו ענין כלל דמה דמיון אבי זקינו לאמם אב או בעל אמו דהתם כיון דכל קורבה שהיתה ביניהם היי' ע"י האישות וכשמת אביו ואמו הרי פקעה הקורבה מהם ולכן שפיר אמרינן דלאחר מיתה אינו חייב בכבוד אמם אביו כיון דעתה אינה אמם אביו. וכן להיפך בבעל אמו כשמתה אמו. משא"כ הכא מה בכך דמת אביו. מ"מ קורבה של זקינו לא נפקע ע"י דבר זה דהוא קורבה עצמיות וכיון דאמרינן דחייב בכבוד אבי זקינו מכח אביו מה בכך דמת אביו. ואם באנו לדמות יש לדמות כבוד אבי זקינו לכבוד אחיו הגדול שנראה מבואר מדברי הר"מ ז"ל פ"ו מממרים דאין נפ"מ אם בחיי אביו או לאחר מיתת אביו וכבר ביאר הדבר בלב שמח בספר המלות בשורש ב' דזה ההבדל בין בעל אמו ואמם אביו דאין כאן המלוה לאח"מ אביו ואמו משום דאין לבן עמהם שום שייכות וקורבה כ"א מלד האב או מלד האם בלבד א"כ הסברא נותנת שדווקא בחייהם חייב בכבודם משום כבוד האבות אבל אחר מיתת האבות אין להם דבר עוד עמם כלל אבל האח הגדול שיש לו קורבה עצמיות א"כ מה בכך דמת האב כיון שקורבתם עדיין קיימת הוא. כן אמת שהרמב"ן ז"ל שם כתב להיפך וז"ל אבל אחיך הגדול אם חשבו הראשונים שאין המלוה כן אלא בחיי האבות לפי שהוא גנאי להם שיתבזו תולדתם וכו'. וכן נראה שלא נתרבה בוי' יתירה אלא כענין שנתרבה בעיקר המיבה עכ"ל. כוונת הרמב"ן ז"ל כיון דמאת מרבינן אמם אביו ומוי' יתירה מרבינן אחיו הגדול א"כ אין סברא לרבות יותר חיוב מהוי' יתירה ממה דמרבינן מאת. וא"כ כמו דאמם אב אינו חייב לכבד כ"א בחיי אביו ה"ה אחיו הגדול אינו חייב לכבד כ"א בחיי אביו. אבל באמת קשה על הרמב"ן ז"ל שלא הרגיש בחילוק הדברים שאין זה חיוב יותר כלל רק דההבדל הוא דשם במיתת האב פסק כח האישות וא"כ אין זה כבודו כלל משא"כ באחיו הגדול. וא"ו לומר על רבינו ז"ל שלא הרגיש בחילוק פשוט כזה. ומה שנלענ"ד בענין זה דהר"מ והרמב"ן ז"ל אזלי לשיטתם דהנה דעת הר"מ ז"ל בפ"ב מהלכות אבל שזה שחייב הבעל להתאבל על אשתו הוא רק מדבריהם ועיי"ש בכ"מ ולח"מ דהר"מ ז"ל ס"ל דהא דדרשינן מקרא דלאחרו זו אשתו הוא אממכתא ומעמו נראה דס"ל בפי' דברי הגמ' יבמות (דף כ"ס ע"ב) דאסיקנא דמשמע מתה פעור דסד"א הואיל לאחר מיתה נמי איקרי אחרו (כמו"ש התוס' שם ד"ה לאחר מיתה) אימא לחייב עלה בא"א קמ"ל היינו דלאחר מיתה לא איקרי אחרו כמו"ש התוס' שם ד"ה לאחר מיתה וזה קמשמע לן מקרא דלאחר מיתה אינה בכלל אחרו וא"כ ממילא אמרינן דאחרו זו אשתו הוי אממכתא אמנם הרמב"ן ז"ל ס"ל בפירוש הגמ' דקמ"ל דאע"ג דאיקרי אחרו גם לאחר מיתה והקורבה לא נפקע לאחר מיתה מ"מ אינו חייב משום אמם אינם כיון דאינו ש"ז הראוי להזריע. ולכן הרמב"ן ז"ל ס"ל דאבילות אשתו ד"ת כמבואר בדבריו בספר תורת האדם והארכנו בזה בחידושי על התורה פ' אמור ואכמ"ל יותר:

ומעתה א"ש מאוד הרמ"ם ז"ל לשיטתו דס"ל דלאחר מיתה פקע השאירות שפיר ס"ל לחלק בין בעל אמו

תשובין רבי מאיר בן בלאולקי בבא

(58)

לאחיו הגדול דאע"ג דבבעל אמו אינו חייב בכבודו לאמ"מ אמו היינו מעמא משום דהקורבה נפקע ואין כאן כיבוד אם כלל משא"כ באחיו הגדול. בסברת בעל לב שמח הנ"ל. משא"כ הרמב"ן ז"ל לשיטתו דלאחר מיתת אשתו לא פקע הקורבה עוד ממנה ואי לאו דלריך ש"ז הראוי להזריע הי' חייב עלי' משום א"א. בראה מדברי גמ' יבמות הנ"ל. ואעפי"כ אמרי' דאינו חייב בכבוד בעל אמו לאחר מיתת אמו א"כ שפיר כתב הרמב"ן ז"ל דאין סברא דמה דדרשינן מואו יתירה יהי' לו יותר חומר ממה דדרשינן מגופי' דקרא וזה נכון. היולא לנו מזה לענין כיבוד זקינו נראה ברור לדעת הר"מ ז"ל חייב גם לאחר מיתת אביו אמנם לדעת הרמב"ן ז"ל אולי י"ל כן דאינו עדיף מכבוד אחיו הגדול:

ובעיקר דברי המדרש שכתב דחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו שאינו מובן כוונתו דאלכתי הי' לו ליעקב להזכיר גם את אברהם כמו שנתקשה בזה הרמב"ן ז"ל י"ל בפשיטות שכוונת המדרש הוא דכיבוד אב הוא גם לאחר מיתה של אב משא"כ כיבוד זקינו אינו אלא כל זמן שהי זקינו אבל אחר מיתת זקינו ליכא חיוב כיבוד וזה הכוונה בתיבת „יותר" דהיינו שהחיוב נמשך יותר מכ"א אינו נפסק משא"כ כיבוד זקינו ולכן כיון שאז כבר מתו אברהם ויצחק שוב לא אשם כי אם לכבוד אביו אבל לא לכבוד זקינו אך גם בזה יש לעיי' כמובן ואכמ"ל יותר רק להלהיב לבבך לתורה כתבתי בזה דאשי פרקים ואתה חזק ואמץ בתורה כאו"ג ונפש אוהבך הדו"ש. ע"כ לשון התשובה שכתבתי בזה:

אמנם בעיקר הדבר בחיוב כבוד זקינו עיין בסוטה (דף מ"ט ע"א) דאשיב ר' יעקב לר' אחא בר יעקב זקנו לאו בריך אנא ועיי"ש במהרש"א בחידושי אגדות שכתב בפשיטות דאינו חייב בכיבוד ונראה מדבריו ז"ל דאין חילוק בין בן הבן בין בן הבת

ועיי' בשרת שבות יעקב ח"ב סי' ל"ד. אמנם לדעתי נראה קלה מלשון הגמ' שם שסיימו והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא נראה דדוקא בן הבת אינו חייב בכיבוד משא"כ בן הבן. וי"ל בזה מתרי טעמי. א' כיון דבת בעלמה בעולם נשואה לבעלה פטורה מכיבוד ה"ה בנה דאתי מתמתה כמו שכתבנו לעיל ואעפ"ש שם לחלק כמובן מ"מ י"ל כן. ב' כיון דמלינו בענין מלמוד תורה דחייב אדם ללמד את בן בנו מבואר דלענין מ"ת הוי בכלל ולמדתם את בניכם וילפינן לי' מקרא דוהודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת בחורב וכיון דהוא מחויב בגידולו לתורה ה"ה דמחויב בן בנו בכיבוד. ולכן מדקדק הגמ' רבי רבי בר ברתך אנא. והיינו כיון דבזה אין החיוב לגדלו לכן גם הוא אין חייב לכבדו אע"פ שמגדלו משא"כ בבן הבן. ויש להאריך בכ"ז ואין כאן מקומו:

ב) (מ"ו י') **ובני** שמעון וגו' ושאול בן הכנענית ובר"י ז"ל

בן דינה שנבעלה לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שיאנה. עיי' במזרחי שהאריך בזה דלמה לאיסור כנעניה חשבו ולאיסור אחותו שהוא איסור ברור ממתן תורה ואילך לא חשבו. ובגור אריי' לרבינו המהר"ל מפראג ז"ל האריך הרבה בעיקר דבר זה דהא דאבות הקדושים קיימו כל התורה. ויען שיש בדברי קדשו הרבה דברים חדשים ולא ראיתי עוד מי שיביאם ויבארם לזאת אמרתי להביא דברי קדשו בסדר ולפלפל בהם קצת כי יש בהם כמה עיקרים ויסודות בדברים הנוגעים לכללות התוה"ק:

וזה יצא לאשונה. מ"ש רבינו ז"ל בשם יש מפרשים כי קודם מתן תורה אע"ג שהיו מקיימים כל התורה כולה אך נראיים היו לקבל עליהם התורה כגרים שנתגיירו לכך לענין קבלת התורה נ"ש בהם ענין אחוה שיהי' אחים לענין

עריות שלא נולדו בחיוב המצוה אלא הם מעצמם קבלו עליהם כיון דבאמת אינן מצווין על זה רק מלד התורה אתה בא לאסור מפני שקבלו עליהם מצות התורה ע"ז אמרינן דאם מלד קבלתם לקיים מצות התורה אתה אוסר אותם הא עפ"י תורה גר שנתגייר בקטן שנולד דמי ומותר באחותו אבל באמת הקורבה שלהם לא נפקע. ואין להקשות דא"כ יהיו יוצאי מלרים מותרים בקרוביהם דהא קבלו עליהם את התורה וכו'. אין זה קושיא דהם הוכרחו לקבל דהא כפה עליהם הר כגיגית ולא אמרינן בזה דהוי בקטן שנולד דודאי מי שנתגייר מעצמו הוי ברי' אחרת לגמרי אבל ישראל שיצאו ממצרים כיון שהיו מחויבים לקבל את התורה והוכרחו לזה אין זה בקטן שנולד ע"כ דבריו הקדושים:

והנה דברים אלו מובאים בספר שב שמעתתא להג' בעל קצוה"ח ז"ל בהקדמה ולא ביאר כוונת רבינו המהר"ל ז"ל ונלענ"ד בכוונתו דל"ש בישראל בקבלת התורה גר שנתגייר בקטן שנולד דמי כיון דרוחים אנו דכפה הקב"ה עליהם הר כגיגית ואמר להם אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"כ הרואה הקב"ה דישראל אין חיותן כ"א עפ"י תורה הקדושה והם שורשם וחיותם בתורה א"כ ל"ש בזה גר שנתגייר בקטן שנולד דמי דאדרבה הרי עיקר נתינת התורה לישראל מפני שהם שייכים לה זהיא שלהם מפאת שהם בני אברהם יצחק ויעקב ודוקא בגר הבא להתגייר מאומה אחרת הרי הוא מפריד עצמו מאומות העולם שכל חיותם ושורשם עפ"י מצבי השמים ומדבק עצמו בהשי"ת ה"ב בקטן שנולד אמנם ישראל הוא להיפוך דבאמת הם נתייעדו מראש לקבלת התורה רק שהיו לריכין לצאת דרך כור הברזל במצרים ועל מנת כן יצאו ממצרים לקבל של עצמו את התו"ק וזה נשלמה תכלית הבריאה שלהם שהוכנו לזה מאז מפאת היותם בני אברהם יצחק ויעקב אשר נשבע ד' להם ליתן להם תו"ק ולהנחיל להם א"י וא"כ איך שייך בזה לומר דהוי כמו קטן שנולד. וזה ברור בכוונת רבינו ז"ל:

ובאמת לכאורה יש לומר בלא"ה דאי אפשר לומר כלל בישראל דלאחר מתן תורה יהי' דינם כקטן שנולד דא"כ בטלה כל ירושת הארץ כמו דמלינו לענין ביכורים במשנה דילן דגר מביא ואינו קורא משום שא"י לומר לאבותינו הרי דגר א"י לומר לאבותינו וא"כ א"נ דבישראל לאחר מתן תורה פקע מהם הקורבה גם בישראל נימא כן שנפקע מהם כל ענין אבהתא של אבות הקדושים וזה דבר שלא יעלה על הדעת א"ו וע"כ דל"ש בישראל לאחר קבלת התורה גר שנתגייר בקטן שנולד דמי. איברא דזה איננה רא' כלל דהנה באמת הר"מ ז"ל פ"ד מה' ביכורים ה"ג פסק דגר מביא וקורא משום דאברהם אבינו הוי אב המון גוים ולריך להבין במה פליגי הבבלי והירושלמי וגראה דשורש הפלוגתא הוא כיון דירושת הארץ היתה רק לבנים של אברהם מה שהמה בנים בעצם בגופניות ג"כ כמו שמבואר בתו"ק שאמר הקב"ה לאברהם בכך היולדת ממעיך הוא יירשך וע"ז היתה השבועה לאבותינו לכן גר שנתגייר אינו יכול לקרות אמנם הירושלמי ס"ל דסוף כל סוף כיון דבשנתגייר ונתדבק בדת ישראל ה"ה מתולדותיו של אברהם לכן מביא וקורא. ומעתה נראה דזה דוקא בשאר אומ"ע אפי' בבני עשו שנתגיירו אע"ג דהם מזרעו של אברהם בעצם מכל מקום כיון דהקב"ה אמר כי ביצחק יקרא לך זרע ודרשינן ביצחק ולא כל יצחק א"כ רחמנא אפקרה לזרעו שלא יהי' בכלל זרעו לכן גם בזה שייך הפלוגתא בש"ס דילן עם הירושלמי אם בנתגיירו קורא"ן ויכולין לומר לאבותינו והכן היעב כי קלרנו ומסכנו על המעיין. אבל בישראל דהמה באמת זרע אברהם רק שנתמא דמכח קבלת התו"ק שנתגיירו בשכיל זה נפקע מהם הקורבה ואינם בכלל בני אברהם בזה כ"ע מודים דבשאר זרע

אברהם בשביל שנדבקו בדת ישראל ולכן אף א"נ דדינם לבין עצמם פקע הקורבה מהם מ"מ זרע אברהם בשאר ולא שייך לומר שנפקע קורבת האבות מישראל וז"ב ושפוט. אמנם בעיקר הדברים נראה ברור ואמת כמו"ש דל"ש כלל בישראל גר שנתגייר בקטן שנולד דמי ואדרבה בזה נשלמה תכלית יצירתם הקודמת כמו"ל:

ונראה דגם דעת הגאון בעל ש"ש ז"ל בביאור דברי רבינו ז"ל כדברינו דהרי הוא ז"ל כתב עפ"י דברי המהר"ל ז"ל לתרץ את משה רבינו שפירש מן האשה מה דקשה לכאורה אפי' לפי דעת ב"ש דבשני זכרים נ"כ קיים מצות פו"ר מ"מ הא במתן תורה גר שנתגייר בקטן שנולד דמי וא"כ לר"ל לא קיים מצות פו"ר ולריך לקיים עוד הפעם מצות פו"ר ומזה הוכיח כדעת המהר"ל ז"ל דבמתן תורה ל"ש הא דגר שנתגייר בקטן שנולד דמי כיון דהי' ע"י הכרת עיי"ש מש"כ עפ"ז דברים נכונים ואכ"מ. אמנם לכאורה הדברים מחוסרין הכנה הא נראה פשוט דמשה רבינו לא הי' בכלל ישראל שכפו אותם לקבלת התורה דהרי חז"ל דרשו בזה על ויתיצבו בתחתית ההר ומשה עלה אל האלקים וא"כ מ"ר לא הי' בכלל זה וא"כ הדרא לדוכתא קושית הגז"ל. אלא ודאי דנ"כ ס"ל כדעת המהר"ל ז"ל כמו"ש ולכן אף דמשה רבינו לא הי' אומם הייגו משום דמ"ר לא הי' לריך לזה והוא מעצמו נתעלה בהשגתו להשיג כל זאת שכל חיותו ע"י התו"ק וא"כ פשוט דלא גרע מכלל ישראל לומר עליו דהוי בכלל גר שנתגייר וכקטן שנולד דמי. וזה ברור לפי דברי המהר"ל ז"ל:

ב) ודברי הגאון בעל שב שמעתתא ז"ל הוא"ל דאמת לידן נימא בהו מילתא ונאמר דמה דפשוט לי' להגז"ל דא"נ דישראל במתן תורה הי' לכם דין גר שנתגייר בקטן שנולד לא קיימו לר"ל מצות פו"ר בבניהם שהי' לכם קודם מתן תורה היו לריכין לקיים מחדש מצות פו"ר ולענ"ד נראה פשוט דאפי' ר"ל מודה דישראל קיימו מצות פו"ר בבניהם שהי' לכם קודם מתן תורה. ונקדים לבאר דברי הגמ' יבמות (דף ס"ב ע"א) דאיתא התם איתמר הי' לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר ריו"מ אמר קיים פו"ר ור"ל אמר לא קיים פו"ר גר שנתגייר בקטן שנולד דמי. ואזדי לטעמיי' דאתמר הי' לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר ריו"מ אמר אין לו בכור לנחלה דהא הוה לי' ור"ל אמר יש לו בכור לנחלה גר שנתגייר בקטן שנ"ד ולריכא דאי אשמעי' בהאי קמייתא בהאי קאמר ריו"מ משום דמעיקרא נמי בני פו"ר הינהו וכו' ואי איתמר בהא בהא קאמר ר"ל אבל בהאיתא אינו מודה לריו"מ עכ"ל הגמ'. וברש"י ז"ל ד"ה בני גר וז"ל בני פו"ר הינהו דכתיב ויאמר להם אלהים פו"ר עכ"ל. ולריך להבין כוונת רש"י בזה הא פו"ר הוי נאמרה ולא נשנית ולישראל נאמרה ולא לב"נ וא"כ מה בכך דקודם מתן תורה היו מצווין על פו"ר ובתוס' ד"ה ריו"מ אמר קיים פו"ר כתבו בזה"ל אע"ג דלענין כמה דברים אמרי' גר שנתגייר בקטן שנ"ד מ"מ מסתברא לריו"מ הכא כיון דבנכריותו קיים דזרעו מיותם אחריו באותה שעה מיפטר נמי כשנתגייר עכ"ל. ולכאורה ל"מ מאוד מה שייך דקיים כיון דלא נלטוה ע"ז בעודו נ"נ ואיך נפטר השתא ובבר נתעורר בזה הטו"א ועי' במנ"מ:

אמנם מה שנלענ"ד בזה דריו"מ ס"ל כיון דמעיקרא בני פו"ר הינהו דהיינו קודם מתן תורה הי' המצוה עליהם ודאמ"כ ניצלה מהם ונתגה לישראל היינו רק דהחובה ניטל מהם אבל מ"מ נשארו באותה מצוה בתורת רשות ואם מקיימין אותה מצוה קעבדי כמו נשים במל"ע שהזמ"ג למ"ד רשות וכיו"ב כתבנו לעיל בענין יבום בקרובים וזהו פירוש הגמ' דמעיקרא בני פו"ר הינהו ולכן גם היום אע"ג דאינם מייבים במצות פו"ר מ"מ מקיימין מצוה בזה. ומעתה נראה דזהו כוונת התוס' אע"ג דלענין כמה דברים

אמרינן גר שנתגייר כקטן שכ"ד מ"מ לענין פו"ר מסתברא לי' לריו"ח כיון דקודם גיורא הי' מקיים מצוה זו וא"כ לא אמרינן בזה גר שנתגייר כקטן שכ"ד והסברא בזה עפמ"ש בח' תו"י ז"ל לברר דענין זה דגר שנתגייר כקטן שנולד תליא באותן ענינים שנשתנו ממה שהי' בגיותן דבאותן ענינים שלא נשתנו לא אמר גש"ב כקטן שכ"ד. ומעתה זה כוונת התוס' דלענין פו"ר ס"ל לריו"ח דלא הוי בכלל אשתני כיון דגם מקודם הי' נכלל במצוה זו ולכן לא אמרינן בזה גר שנתגייר ושפיר מקיים בזה פו"ר ומעתה נאמר דטעמא דר"ל דס"ל דגם לענין מצוה פו"ר אמרי' גר שנתגייר כקטן שכ"ד היינו משום דר"ל ס"ל דאפי' א"כ דב"ש יש לו רשות לקיים מצוה פו"ר בעודו בגיותו ויש לו שכר כאילו מצווה ועושה מ"מ כיון דהשתא בא לכלל חיובא הוי שינוי וכיון דאשתני במצוה זו ממה שהי' קודם לכן שוב אמרי' גש"ב כקטן שכ"ד. ומעתה נראה פשוט דזה דוקא בגר שנתגייר לאחר מתן תורה אבל ישראל במ"מ כיון שקודם מ"מ היו חייבים במצות פו"ר וא"כ אז קיימו המצוה באותן הבנים כהי דעתה כשנתגיירו הוי כקטן שנולד מ"מ לענין מצוה זו דפו"ר מודה ר"ל דלא הי' כקטן שנולד כיון דלא אשתני בזה וא"כ אף א"ג דישראל במ"מ הי' להם דין גריס מ"מ קיימו פו"ר בבנים שהי' להם קודם לכן. וזה נכון לפענ"ד:

ג) **עוד** כתב רבינו המהר"ל ז"ל לתרץ הקושיא הנ"ל בזה"ל ואפשר לתרץ עוד כי מולדות יעקב שהוסר להם ליטול אחוזה הי' ברוח הקודש וכו' והכל הי' ברוח הקודש כי יעקב שהי' יודע ברוח הקודש ידע שמוסר לשבטים אחוזה כמו שהיו יודעים לקיים התורה ברוה"ק יודעים נ"כ להסיר ברוה"ק. ואין זה סותר התורה כי נותן התורה אוסר ונותן התורה מתיר כמו שביארנו. וכן הטעם מה שנטל יעקב שתי אחיות וכו'. ומי שהי' מודיעם להם התורה מודיעם נ"כ זה עכ"ל. מאריכות לשון רבינו ז"ל ודקדוק לשונו הזהב נראה דדוקא בהגך מצות דב"ג אינו מוחזר רק דהם קיימו אותם מפאת שקבלו עליהם להיות ישראל ע"ז אמרינן כיון דכל קיום מצות אלו הם מפאת רוה"ק שוב מהני רוה"ק לומר להם שהפעם מותרין לעבור על מצוה זו. אבל בז' מצות ב"נ נראה דרבינו ז"ל ס"ל דלא היו יכולין האבות לעבור עליהן אפי' עפ"י רוה"ק עיין היטב בכל דבריו ותמלא מבואר כן. ובאור הדברים נראה דהנה באמת קי"ל דאסור לעבור על ד"ת אפי' עפ"י בת קול או עפ"י רוה"ק משמים דתורה לאו בשמים היא. אך זה דוקא לאחר קבלת התורה דאתנה התורה לישראל שוב אמרינן דהתורה לאו בשמים היא משא"כ קודם מתן תורה א"כ כל קיום התוה"ק הי' ע"י רוה"ק. שוב יכול להורות היתר ע"י רוה"ק. אך זה דוקא במה שלא נצטוו אבל בז' מצות שנצטוו ב"נ ע"ז שוב אמרי' לא בשמים היא ושוב לא מהני רוה"ק עפ"י שמים להתיר להם איסור זה. וזה מקרוב בא לידי ספר יקר יד אליהו להגאון מוהר"א זצ"ל האב"ד מקאלים ורציתי בחלק א' סי' מ"ג שכתב להסתפק אם מותר לסמוך על רוה"ק בתערובות טריפה בין כשירות במה שמכיר ברוה"ק איזהו הטריפ' ואיזהו הכשירה. וכתב שלכאו' יש לפשוט זה ממקרא מפורש דאמר הקב"ה לאבימלך הנה א"ת כי בניות הוא ויודע שלא נגעת בה. וקשה הא אברהם הי' כהן ושבוי מצות הם שבויות נמורות ומן הדין היתה אסורה לבעלה רק ממנת שהוא נביא הוא סומך על רוה"ק שלו להתירה וא"כ מבואר דמהני בזה היתר עפ"י רוה"ק לברר אם זינתה או לא וכתב לדחות דאינו רא' מאברהם דהא כל עיקר הטעם שאסור לסמוך על רוה"ק לברר הספק הוא כדאיתא בפ' החבא לא בשמים היא והיינו דוקא לאחר שנתנה התורה נאדון לא נתנה רשות להשתמש בבת קול ורוה"ק אבל אי שקיים בה"ת בעודנה בשמים אז ודאי מותר להשתמש ברוה"ק לברר הספק עכ"ל. והנה

(60)

זכה לכוון לדברי רבינו ז"ל אמנם גם מדבריו נראה דמהני רק במה שלא נצטווה אלא שקיים ברוה"ק כמו באיסור זונה לכהן דהוא רק איסור ממתן תורה ואילך אמנם בז' מצות ב"נ לא הי' שייך זה אף קודם מתן תורה. אמנם לענ"ד יש לעיין בזה טובא דנראה מסברא דקודם שנתנה תורה לגמרי לישראל ונאמר אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה מקודם לזה הי' עוד כח התורה בשמים אפי' באותן מצות שנצטוו ישראל ורק לאחר שנתתמה התורה הקדושה בהחלט ונתנה לישראל מאז אמרינן תורה לאו בשמים היא ומכ"מ קודם מתן תורה בז' מצות אע"ג דנצטוו עלי' מאדה"ר ואילך מ"מ לא היתן להם התורה אפי' מז' מצות אלו לא היתן להם בהחלט ונשאר כח התורה בשמים ושוב מהני הוראה משמים בענין ז' מצות אלו. ולכאורה יש להביא ראי' ברורה לזה מנסיון העקידה שנסה הקב"ה את א"א להקריב את יצחק אע"ג דשפיכת דמים הוא מז' מצות ב"נ וע"כ משום דהוא עפ"י הדיבור הי' חייב אברהם לשמוע וכן יצחק צריך הי' להאמין לאברהם שהי' נביא מוחזק הרי דמהני נבואה לעבור על ד"ת שנצטוו וזה בודאי אין לומר דלא נצטוו באזהרת שפכ"ד אלא להמיתו מיתת הדיוט אבל לצורך קרבן לא נאסר להם הריגת אדם זה בודאי אינו כיון דסתמא נאמר לנח שופך דם האדם דמו יישפך הרי נאסר בכל גווני אפי' לצורך הקרבה נ"כ וזה ברור ופשוט:

איברא דאינו רא' מזה די"ל דנביא מוחזק מה שמצוה לצורך שעה בודאי נאמן כמו אליהו בהר הכרמל וזה אפי' לאחר מתן תורה נאמן א"כ הי"ה קודם מתן תורה בז' מצות בודאי לצורך השעה הי' נביא נאמן אבל להתיר לשבטים כולם אחותם בתמידות וכן יעקב שישא שתי אחיות בתמידות זה אינו בנדר לצורך שעה ושוב א"א להתיר משמים על מה שכבר נצטוו לכן צריך לומר דעל זה לא נצטוו והי' הקיום נ"כ רק ע"י רוה"ק לזאת מהני רוה"ק להתיר. איברא שרבינו ז"ל בסוף דבריו כתב בזה"ל והודיע ליעקב כי ראוי לו לישא שתי אחיות כמו שנאמר לו לאליהו להקריב בהר"ל עכ"ל. מבואר מזה דרבינו ז"ל ס"ל דהוי רק בנדר לשעה וא"כ לכאורה הדרה קושיא לדוכתא אמאי צריך רבינו ז"ל דוקא להטעים ההיתר כיון שלא נצטווה יעקב על האיסור דב' אחיות אלא שקיימם ברוה"ק. אמנם לאחר העיון עמדתי בכוונת רבינו ז"ל עפימ"ש לקמן בזה"ל ואל יקשה לך למה נחשב ליעקב לגנאי מה שנשא ב' אחיות כדאיתא בערבי פסחים אין בזה קושיא כי זה הוא הגנאי כי לא הותר לו ב' אחיות אלא בשביל שלא נתנה לו התורה וכו' ואם נתנה התורה לא הותר דבר זה ליעקב שלא מצאנו שיהי' איסור ערוה נדחה עכ"ל. הרי מבואר מדברי רבינו ז"ל דאיסור הדברים היינו דבאיסור ערוה ל"ש שיהי' לו היתר עפ"י נביא ולצורך השעה ולכן הותר לו ליעקב ולהשבטים עפ"י רוה"ק רק משום שלא נצטוו הם אם היו נצטוו ע"ז לא הי' שייך בזה היתר וכ' זה רק מיוחד באיסור ערוה כמו שאמרו חז"ל שהקב"ה שונא זימה א"כ משעה שנאסרה ערוה זו והוי' בכלל עריות הי"ה זימה ול"ש בזה שום היתר וכבר ראיתי שזכה לכוון לזה רבינו הגאון מוהר"י זצ"ל בסוף ספרי לותות העדות בדרושו שם שכתב להאריך הרבה בענין זה וג"כ כתב כלל זה דאע"ג דבכל הנבירות מותר לשמוע לנביא מוחזק לצורך שעה תוך עכו"ם הוכיח הוא ז"ל הי"ה גילוי עריות דבזה ל"ש לשמוע לנביא לצורך שעה ואם מתנבא כן ידעינן בטח דנביא שקר הוא דבדבר ערוה לא יתיר הקב"ה אף לצורך שעה עיי"ש שהאריך בזה בדברים נכונים בכמה ענינים. אמנם כן בעיקר הדבר ראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בחידושיו עפ"ת בפ' ראה בקרא דלא תשמע אל דברי הנביא ההוא כי מנסה וגו' שכתב בזה"ל והנה מצות כל הפרשה במתנבא לעבוד עכו"ם אבל במתנבא בשם